TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 10

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL

MAİ VE SİYAH

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

3. basım

TÜRK EDEBİYATI

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL
MAİ VE SİYAH

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
HİLMİ KİTABEVİ, İSTANBUL
1942

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
RÛKEN KIZILER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: KASIM 2018, İSTANBUL
III. BASIM: OCAK 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-627-4

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: ALİ FARUK ERSÖZ

Yükseköğrenimini tamamladıktan sonra Ankara Devlet Tiyatroları'nda dramaturgluk yaptı. Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde tiyatro kuramları tarihi, Antik Yunan'da tiyatro mitoloji ilişkileri derslerini üstlendi; doktorasını verdikten sonra üniversiteden ayrıldı. Çeviri yapmayı, yazı yazmayı sürdürdü, bir ara Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde "Mitoloji ve Batı Sanatında Mitolojik Temalar" derslerini verdi. Panait Istrati'den *Nerrantsula*, Friedrich Dürrenmatt'tan *Köpek Tünel Arıza*, Pierre Loti'den *Doğu'daki Hayalet* ile *Doğa Düşleri Sona Ererken* ve *Oxford Antikçağ Sözlüğü* yayımlanmış çevirileri arasındadır. Istvan Örkeny'den *Kedi Oyunu*, Ulrich Plenzdorf'dan *Genç Werther'in Yeni Acıları*, Henrik Ibsen'den *Yaban Ördeği* çevirileri ise sahnelenmiştir. Halen İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinde çeviri yapmayı sürdürmektedir.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 10

Roman

mai ve siyah

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Ali Faruk Ersöz

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Mai ve Siyah Üzerine

Mai ve Siyah düşleri ve ümitleri hayatın gerçeklerine yenik düşen bir gencin, Ahmet Cemil'in öyküsünü anlatır. Roman, Ahmet Cemil'in geleceğe yönelik tasarılarının uzun uzun anlatıldığı mai bir geceyle başlar, yollar tükenince annesiyle birlikte İstanbul'dan ayrıldığı siyah bir geceyle biter. Yapıtın, mai bir geceyle başlayıp siyah bir geceyle bitmesi bu bakımdan simgesel bir anlam taşımaktadır.[1]

Halit Ziya olayları, romanın kahramanı Ahmet Cemil'e odaklayarak kurgulamıştır. Tüm olup bitenler onun perspektifinden verilir. Kişiler Ahmet Cemil'in hayatında oynadıkları rol ölçüsünde olay örgüsü içinde yer alırlar.

Ahmet Cemil, kendini edebiyata adamayı, basın dünyasında sözü geçen bir konuma ulaşmayı istemenin ötesinde bir matbaa sahibi olmayı hayal eder hep. Hatta olaylar onu giderek çıkmaza sürüklerken bile *bir matbaa sahibi olabilmek emelinden mümkün değil hülyasını ayıramaz.* Halit Ziya, *Mai ve Siyah*'ta geçim, para, iş ve kazanç dünyasını özel teşebbüs açısından ele alır. Ahmet Cemil'in önce başyazarı olacağı bir gazete çıkarmaya, sonra hisse senetleri çıkarıp matbaa açmaya yönelik hayalleri, Batılı anlamda özel bir iş kurmaya işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.[2]

---

1 Ömer Faruk Huyugüzel, *Edebiyatımızın Zirvesindekiler, Halit Ziya Uşaklıgil*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.61

2 Bu konuda bkz. Zeynep Kerman, *Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s.135-137

İlkin her şey yolunda gider gibidir. Sonra tıpkı bir trajedide apansız ortaya çıkan *peripeti* (baht dönüşü) ve onu izleyen yıkım gibi olayların akışı yön değiştirir. Matbaa sahibi olma, servete kavuşma arzusu, gerçeği bir türlü görememeyişi ya da görmek istemeyişi kendi sonunu hazırlayacak bir *hybris* (ölçüsüzlük, aşırılık) niteliğindedir.

Hayal ve gerçeklik arasında bir denge kuramayan Ahmet Cemil, çözümü hayata küsmekte bulur. Hayata tutunamayan, duyarlıklı Ahmet Cemil'in çok dokunaklı bir öyküsü vardır. Halit Ziya Uşaklıgil 1928'de kendisiyle yapılan bir söyleşide *Mai ve Siyah* için romanın tesadüfen eline geçen bir nüshasını karıştırırken bazı sahifelerin kendisini ağlattığını belirtir.[1]

Mai ve Siyah'ın dilinin pek yüklü pek şatafatlı olduğunu söyleyen yazar roman yeni yazıya çevrilirken eseri bütün yüklerinden soyduğunu, fakat cümlelere hiç dokunmadığını, uzun ibareleri kısaltmaya lüzum görmediğini belirtir.[2] *Mai ve Siyah*'ı sadeleştirme çalışmasında yazarın kendi sadeleştirdiği, 1938 yılında Hilmi Kitabevi'nce yayımlanan Latin harfli ilk baskısı temel alındı. Çalışmada günümüz Türkçesi olanaklarının elverdiği ölçüde özgün metnin cümle yapısı, tartımı, cümle içindeki ses uyumu korunmaya çalışıldı, zorunlu olmadıkça çok yeni kelimeler kullanılmasından kaçınıldı. Okura anlaşılır ama özgün metne yine de yakın bir metin sunmaya özen gösterildi.

Ali Faruk Ersöz

1 M. Selahattin Güngör, "Mai ve Siyah Muharriri Nezdinde Bir Saat", *Yeni Kitap*, Sayı 9, İstanbul: 1928, s.2-8.

2 Halit Ziya Uşaklıgil, "Suut Kemal Yetkin'e Mektup", *Ulus*, 5 Eylül 1943, zikreden Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 1053.

Birkaç Söz

Mai ve Siyah için sadeleştirilmesi ve yeni yazıyla tekrar basılması hakkında ısrar edenler olduğu gibi eserin, yeni yazıyla basılmasına değil, fakat sadeleştirilmesine itiraz edenler de bulundu. Eser eski halinde mevcut olmakta devam ediyor, eğer ona genç nesil de rağbet edecekse yeni yazıyla basılması bir zaruret demek oluyor, bu takdirde de sadeleşmesine şiddetle lüzum var; mademki yeni nesle mahsus olacaktır, dilini onun kabul edebileceği bir şekle sokmak girişimin doğasının gereği demektir.

Ancak sadeleştirmek için ne yaptım: Tamlamaları, bilinmeyen kelimeleri, ağır cümleleri bugünün zevkine uydurmak istedim. Üsluba, ibarelerin inşa tarzına, velhasıl eserin bünyesine asla dokunmadım. Aksine davranış, kitabı esas mahiyetinden soymak olurdu.

Tamlamaları ve kelimeleri değiştirirken bunların hayale ait olan özelliklerini açık dille muhafaza ettim. Hatta mesela: "Baranı elmas", "Baranı dürrisiyah" tamlamalarını, sonra hikâyenin kahramanı şairin kendi şivesinde kullandığı ifade ve tamlamaları bıraktım. Bunlara dokunmak mümkün değildi. Kitapta kalan kelimeleri yeni nesilden bilmeyenler olabilir, fakat inancıma göre yenilik, dilini, yenisi kadar eskisini de bilmemek değildir. Hiçbir millet de hiçbir aydın genç yoktur ki kendi dilinin geçmişine vakıf olmasın.

Yapılan işe dair fazla izahata lüzum görmüyorum, vücuda gelen eser işin mahiyetini göstermeye kâfidir.

İmla için de birkaç söz ilave edeceğim: Görülecek ki imlada kendimce uygun bulduğum değişiklikler var. Karar kapısı kapanmamış olduğundan ben görüşüme ve söyleyişime göre yazdım, nitekim bir taşra çocuğu da kendi telaffuzuna göre bir imla kullanmaktadır ve kullanacaktır. Hiç kimseye "Beni taklit ve bu tarzı takip ediniz!" diyecek yetkiye sahip olma iddiasında değilim, ancak kendime has görüşüme kanaat ediyorum.

1

Sofranın etrafında yedi kişiydiler.

Bir gün, *Mir'at-ı Şuun*'un imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi, matbaaya yüzünde bir başka sevinç parıldayarak girdiği zaman dört sayıdan beri devam eden "Milli Sanatlar" makalesinin altına son kelimesini iri bir yazı şeklinde karalamakla uğraşan başyazar Ali Şekip'e demişti ki:

— Yarın değil öbür gün *Mir'at-ı Şuun* onuncu senesinin üç yüz altmış beşinci gününü dolduruyor. Çarşamba günü için...

Ali Şekip hemen cevap vermişti:

— Hiçbir şey yazamam. Ziyafet verilmeyince bir satır yazı yok.

Bu gece işte, Tepebaşı Bahçesi'nde yazı kuruluna o ziyafet veriliyordu.

Davetliler *Mir'at-ı Şuun* gazetesi yazarlarından ibaretti. Bütün bu gençler dört saat hep içmişler, bir saat hep yemişlerdi. Şimdi parmaklarının arasında karnı doyduktan sonra yalnız meşgul olmak için oyalananlara has gevşek bir edayla yavaş yavaş yuvarladığı bir elmanın kabuğunu bir parçada çıkarmaya çalışan Ali Şekip'ten başka hepsi sandalyelerinin yerini değiştirmişler, sofradan az çok çekilmişlerdi. Sofrada artık yemek sonuna has bir dağınıklık hüküm sürüyordu, kahvenin gelmesine kadar unutularak bırakılıvermiş elma, portakal kabuklarıyla dolu son tabaklar, diplerinde kalmış son kırmızı yudumlar görünen şarap kadehlerinin yanında duruyor, sofranın kenarında yer yer çıkan tütün dumanı

bir müddet dalgalanarak lambanın etrafında dönen bir bulut oluşturduktan sonra dağılıyor, beyaz örtünün üzerinde yüksek yemiş tabaklarının, sürahilerin, kadehlerin, oraya bırakılmış bir fesin şarap lekelerine karışan gölgeleri lambanın oynak ışığı altında kâh küçülüp kâh büyüyor... Şurada devrilmiş bir tuzluk... ötede birisinin can sıkıntısıyla üç çataldan yapmaya çalıştığı bir piramit... yer yer tabakların üzerine yahut şişelerin yanına bırakılmış peşkirler[1]... düşmüş de kaldırılmasına üşenilmiş bir bardak... sofrayı baştan başa örten bir kargaşalık sanki yedi kuvvetli çenenin saldırısından yorgun düşmüş, boynu bükük bir enkaz yığını şeklinde serilmiş bir sofra.

Hepsi başka bir haldeydi: Bir tarafta Ahmet Cemil –hoş kıvrıntılarla bükülerek kulaklarından dolaşan uzun sarı saçları ensesine dökülmüş bir genç– ellerini ceplerine sokmuş, bacaklarını uzatmış, ağzında sallanan sigarasının minimini bulutlarına süzgün gözlerle dalmış düşünüyor, ta öbür ucunda Sait, Raci –arkadaşlarının şaireyn[2] diyerek alay ettikleri iki genç şair– diğer bir şairin ayağına ip takmış sürüklüyorlar, biri –kısa, zayıf, kuru, öyle ki susuz bir yerde yetişmiş sanılır– yanında boş kalmış bir sandalyeye eğilerek iki sandalye ötede imtiyaz sahibi Hüseyin Baha'nın idare memuru Ahmet Şevki'ye anlattığı dertlerini dinlemek için kulak kabartıyor, kafaları buharla şişmiş olan bütün bu adamlar geciken kahveyi bekleyerek orada, şu darmadağınık sofranın kenarında yarım kalmış sözleri tamamlıyorlardı. Herkes söylüyor, hiç kimse dinlemiyordu. Uyumsuz, ölçüsüz çalgılardan meydana gelmiş bir müzik topluluğu gibi başı sonu olmayan, kırık dökük konuşmalar, çok içilmiş, çok yenmiş zamanlara has bir dağınık düşünce ve söz akışı...

Ali Şekip elmasını soymuştu, bozmayarak, sakatlamayarak çıkarmayı başardığı kabuğu karşıda şaireynin arasına fırlattı:

---

1 Bez peçete.

2 İki şair.

— Raci! Seni çatlattım! dedi.

Onlar sözlerini kesmediler, Raci diyordu ki:

— Bak fikirlerimin neticesini söyleyeyim. Onda tek bir şey var: Yalnız ben yazayım, benden başka kimse yazmasın, diyor!

— Demek: Edebiyat tekeli! İmtiyaz sahibi: Hüseyin Nazmi.

Raci gülerek sustuğu zaman bir aralık arkadaşı –parlak siyah gözlü, derin kırkılmış gür sakallı bir genç– başıyla Ali Şekip'i işaret ederek sordu.

İkisi de onun şakasını anlamamıştı. Uzaktan olayı izleyen kısa, kuru çocuk –Saip– yanlarına yaklaştı, yere düşen elma kabuğunu bir ucundan tutarak gösterdi, nükteyi açıkladı, onun demesine göre meyvelerin kabukları öyle tastamam soyulursa şeytan çatlarmış! O, Ali Şekip'in şakasını pek parlak buluyor, kırık kırık çirkin bir sinirli kahkaha ile gülüyordu. Şaireyn bundan zevk alamadılar, Raci:

— Puf!.. dedi. Soğuk!. Sıfırın altında 30!... Şunu *Mir'at-ı Şuun*'un bir sayfasında imza koymadan yayımlasalar herkes Ali Şekip'in olduğuna yemin ederdi.

Başyazar işitmedi. Kendi kendisine:

— Şimdi de ötekini çatlatmalı, diyordu.

Ötede idare memuru –kısa, şişman, bıyıkları seyrek, o kadar ki yolunmuş sanılır, yanakları kıpkırmızı, öyle ki berber sakalından iz bırakmamak için derisini soymuşa benzer, hayatın hiçbir çağına sığmaz bir yaşta, bir adam ki yürürken yuvarlanıyor, otururken gömülüyor denebilir– şairler topluluğuna döndü, kendisiyle eğlendikleri zannıyla:

— Ahmet Şevki Efendi'nin burada olduğu unutulmamalı... dedi. İşitenler güldüler, idare memurunun kendisinden bahsederken Ahmet Şevki Efendi demesinden herkes hoşlanırdı.

Elleri ceplerinde düşünen Ahmet Cemil hafifçe dönerek dudaklarının arasından bir şey söyledi, fakat işitilemedi.

Bu aralık kısa, zayıf, kuru çocuk şairlerin yanından ayrılmış, tekrar imtiyaz sahibinin sırlarına ilgi göstermişti. Bu sırada Hüseyin Baha Efendi matbaa idare işleri memurun-

dan bahsederek ve karşısındakinin bir sözüne cevap vererek diyordu ki:

— Ne? Dürüstlük ha? Hay saf adam hay! Elini versen parmaklarını eksik bulursun.

Bu aralık Ali Şekip:

— Kahve! diye bağırdı. Kahve içmeyecek miyiz? Kahve!

O zaman, birden herkes bir şeyin eksik olduğunu, onu bekleyerek burada kaldıklarını hatırladılar, yedi ses bir nakarat gibi tekrar etti:

— Kahve! Kahve!

İmtiyaz sahibi –Hüseyin Baha Efendi kendi isminden çok işindeki unvanıyla anılır– imtiyaz sahibi parmağıyla uzaktan kahve getiren garsonu gösterdi. Bütün bu çılgın çocuklar ayaklarını vurarak, çırpınarak, bağırarak nakaratı tekrar ediyorlardı:

— Kahve! Kahve!

Eğlenmeye, gülmeye, bağırmaya vesile arayan bu gençler hep alkışladılar, güya bu gece keyiflerine şu bir fincan kahve ile güzel bir son vereceklerdi.

Fincanları kapıştılar, kimisi ayakta durarak, kimisi bir sandalyenin kenarına ilişerek kahvesini içmeye başladı. Tepsinin üstünde yalnız bir fincan fazla kalmıştı. Garson kararsız bir bakışla çevresine baktı, ta ötede hâlâ o halde düşünen Ahmet Cemil'i gördü, yaklaşarak dedi ki:

— Kahve sizin mi?

Ahmet Cemil dalgın, cevap verdi:

— Zannederim.

Sonra birdenbire doğruldu, elini fincanına uzatarak biraz ötede hâlâ Hüseyin Nazmi'yi, arkadaşı Sait'le çekiştirmeye devam eden Raci'ye döndü, kuru bir sesle:

— Demin Hüseyin Nazmi için bir şey söylüyordunuz? dedi, o burada bulunsaydı ne cevap verirdi, bilmem, fakat öyle zannediyorum ki sadece bir gülümsemeyle susardı.

Ahmet Cemil'in ağzından bu söz bir çırpıda tereddütsüz çıkmıştı, Raci ilk önce kendisiyle bu tarzda konuşulmasına şaşırmış gibi göründü, sonra cevap vermek istedi:

— *Gencine-i Edeb* başyazarını –bu sıfatı küçümser bir tavırla söyledi– herkesin sizin kadar takdir etmesi gerekmiyor. Siz birbirinizin yazdığını anlarsınız, herkesin de sizin gibi anlamasına bir lüzum göremiyorum.

Şimdi herkes susmuştu. Havanın içinde sanki bir şimşek çakmış, bir fırtınanın tutuşmak üzere olduğu yolunda uyarmıştı.

Sait boş fincanını sofraya koydu, Ali Şekip sekizinci elmanın kabuğunu tam çıkarmaktan vazgeçti. Hüseyin Baha Efendi daha iyi dinlemek için burnunun üstünden daima düşen gözlüğünü büsbütün salıverdi. Kuru, kısa, zayıf çocuk biraz daha yaklaştı... Herkes Ahmet Cemil'in başlamasını bekliyordu, bu uzun sarı saçlı genç hepsince bir başka yaradılışa sahip olmak üzere tanınır, o söze başlarken herkes bir hürmet hissiyle susardı. Fakat hepsi ümitlerinde aldandılar, o bekledikleri fırtına patlamadı, Ahmet Cemil hâlâ düşünmeye devam ediyormuşçasına tam bir ılımlı dil ve tavırla dedi ki:

— Bu tarz hükme varmak, bilmem geçerli olabilir mi? Sizin edebi fikirlerinizden –şu son kelime Ahmet Cemil'in ince dudakları biraz basılarak ancak fark edilen bir alayla söylendi– herkes gibi ben de haberliyim. Buna şaşmak, garip bulmak şöyle dursun hatta aksine işaret edecek bir şey görsem, emin olunuz ki inanmak istemem. Sizi gücendirmek fikrine hizmet etmeyerek temin ederim ki zaten size ekol değiştirtmeye kalbimde küçük bir heves bile yoktur. Ne olur, varsın bizi iltifata lâyık görmeyen o kadar arkadaşlar içinde şair Raci de bulunsun... Bugün *Gencine-i Edeb*'in iki bin nüsha satışına Hüseyin Nazmi sebeptir diyorlar.

Raci'yi hiçbiri sevmezdi. Bulaşıcı bir gülümseme bütün dudakları dolaştı, herkeste bu sözlerden hoş bir haz uyanıyordu. Raci küçümseyen bir bakışla cevap vermeye çalışıyordu.

Ahmet Cemil dinleyenlerin sevgisinden emin iyi bir konuşmacı güveniyle gülümseyen dudaklarını fincana uzattı, sözüne devamda özellikle gecikiyormuşçasına kahvesinden uzun bir yudum içti, sonra dedi ki:

— Hüseyin Nazmi'yi aşağılama fırsatı arayanları anlayamıyorum. Her gün kucak kucak önünüze yığdığı o güzellikleri, edebiyat binasının o yeni temellerini görmemek için insanın gözlerini kapaması, bugün kaleminden taşan zafer çığlığını işitmemek için insanın kulaklarını tıkaması gerekir...

... Şakalarla onu durdurmak istiyorsunuz, boş fikir! Görmüyor musunuz ki bugün dehasının pınarı köpürmüş bir nehir gibi akıyor, ileriye, daima ileriye akıyor! Onun coşkun dalgalarına set mi çekebileceksiniz? Anlamıyor musunuz ki mümkün değil! O en saf kaynaklardan kuvvet alarak, en yüksek tepelerden atlayarak, en gönül okşayan vadilerde dolaşarak, en temiz kayalardan süzülerek büyüye büyüye yükseldi. Düşmanları biraz ağızlarını açsalar boğulacaklar...

Saip –kısa, zayıf, kuru çocuk– hazzından ellerini ovuyordu. Sait dayanamadı, arkadaşı Raci'den ayrıldı.

— Evet! dedi.

Ali Şekip gizlice Raci'yi gösterdi, Raci kinden, hasetten oluşan bir hisle sanki boğuluyordu.

Ahmet Cemil ince parmaklarıyla yumuşak sarı saçlarını taradı, gözleri yarı kaybolmuş, ansızın gelen bir esin dalgasıyla tutuşmuş kadar parlak yüzü –lambanın ışığıyla yarı gölgeli bir tablo şeklinde, kendisini dinleyen, bütün sözlerine katıldıkları gözlerinde okunan bu arkadaşların karşısında– Raci'ye yarı dönük, yarı ona hitap eder bir durumda devam etti:

— Siz şiirimizi bıraktıkları noktada sabit görmek istiyorsunuz, amma buna imkân olmayacağına bir türlü inanmak istemiyorsunuz...

Raci'nin dudaklarında sanki küçümseyici gülümsemesi donmuş, oraya yapışmış gibi ne dağılıp ne açılıyordu.

Ahmet Cemil'in yanaklarına hafif bir renk çıkıyor, dudaklarına bir titreme geliyordu. Fakat sesi saf bir ahenk kadar kulakları okşayan, ruha sıcaklık veren sesi –uçtukça uçuş kabiliyeti artan kırlangıçlar gibi– söyledikçe kuvvet buluyordu.

— Şiirin nasıl bir yol takip ettiğini anlamıyorsunuz. Fuzuli'nin saf ve samimi şiirine tercüman olan o temiz dilin üzerine sanat gibi, süs gibi iki belayı musallat etmişler, dilde onlardan başka bir şey bırakmamışlar, öyle şeyler söylenmiş ki sahiplerine şair demekten çok kuyumcu denebilir. Bir ucundan tutulsa da silkilse taş parçalarından başka bir şey dökülmeyecek... Dili cansız bir kütle haline getirmişler. Bakiler, Nedimler, o deha perisinin alınlarına tanrısal bir ışık koyduğu adamlar, bu dilden, bu cansız kütleden ne çıkarabileceklerinde hayrete düşmüşler, dili –üstünü örten süs ve yapmacık yükünün altında zayıf, sarı, artık görülemeyecek belki yok denebilecek bir hale gelen ruhu– Veysilerin, Nergisilerin eline vermişler, o güzel Türkçeye anlaşılmaz şeyler söyletmişler. Bunu inkâr etmek mümkün değil... Dört yüz sene emekle dilin üzerine yığılan bu kof şeyler işte sonunda zamanla yavaş yavaş sıyrılıp savruldu...

Ahmet Cemil şimdi kendisini unutmuş, yalnız göğsünü şişiren, zihninde tekdüze darbelerle vuran bir sabit fikirle söylüyorcasına kimseye bakmayarak, hatta söylediğinin farkında olmaksızın devam ediyor, bütün etrafında bulunanlar sanki bu genç konuşmacıdan çıkan mıknatıslı solukla tabiatüstü bir noktaya çekilmiş bir halde, hareket etmeyerek, gözleri dalarak, soluklarını tutmak isteyerek bir vaizin karşısında heyecandan uyuşmuş duranlar gibi dinliyorlardı.

— Bilseniz, şiirin nasıl bir dile muhtaç olduğunu bilseniz! Öyle bir dil ki... Neye benzeteyim bilmem? Konuşan bir ruh gibi güzel söz söylesin, bütün kederlerimize, sevinçlerimize, düşüncelerimize, o kalbin bin türlü inceliklerine, fikrin bin çeşit derinliklerine, heyecanlara, öfkelere tercüman olsun, bir dil ki bizimle birlikle gurubun hüzünlü renklerine dalsın düşünsün, bir dil ki ruhumuzla beraber bir matemin kederiyle ağlasın. Bir dil ki asabımızın heyecanına eşlik ederek çırpınsın... Hani ya bir kemanın telinde yakalanamaz, anlaşılamaz, bir kurala bağlanamaz nağmeler olur ki ruhu titretir... Hani ya, tan yeri ağarmadan ufuklara hafif bir renk uyuşmasıyla dağılmış sisler olur ki üzerlerinde resmi

yapılamaz, belirlenemez yansımalar uçar, bakışlara buseler serper... Hani ya, bazı gözler olur ki sonsuz karanlıklarla dolu bir ufka açılmış kadar ölçülemez, nerede biteceğini anlamak mümkün olamaz derinlikleri vardır, duyguları yutar... İşte bir dil istiyoruz ki onda o nağmeler, o renkler, o derinlikler olsun. Fırtınalarla gürlesin, dalgalarla yuvarlansın, rüzgârlarla sarsılsın, sonra veremli bir kızın yatağı kenarına düşsün ağlasın, bir çocuğun beşiğine eğilsin gülsün, bir gencin ümitle parlayan bakışına saklansın. Bir dil... Oh! Saçma söylüyorum, zannedeceksiniz, bir dil ki sanki tamamıyla bir insan olsun.

Ahmet Cemil'in titreyen sesinde ezgiyle dile gelen saf ahenk, dehanın sihirli asası dokunmuş sanılan yüzünde parlayan bir esin yıldızı, lambanın hafif ışığı ve dalgalanan tütün dumanları arasında yükseliyor hissi veren görünüşü, ruhu okşayan bir şiir şeklinde titrek dudaklarından dökülen bu sözler, sanki burada bulunanları bir çekim alanı içine almıştı.

***

Ahmet Cemil'i bir seneden beri tanıyorlardı, geçen sene Mekteb-i Mülkiye'den çıkıp da basın dünyasına atıldığı zamandan beri... Onu bir kere görmek, sevmek için yetmişti, herkes severdi, daha doğrusu bir çeşit hürmet ederdi.

Son söz üzerine Ahmet Cemil yorgun bir tavırla iskemlesine atıldı. O son kelimeden sonra öyle bir hale geldi ki hiç söylememiş, deminden beri orada suskun, düşünceye dalmış oturuyormuş sanılırdı.

Raci yüzü fena halde kızarmış olmasına rağmen yanına yaklaştı, ellerini sofranın kenarına dayayarak yarı alay, yarı tehdit karışık bir tavırla dedi ki:

— Bunlar öyle şişkin fakat öyle boş sözlerdir ki içinde bir şey bulmak mümkün olamaz.

Ahmet Cemil cevap vermek istedi. Zaten sofrada genel bir hareket olmuştu. Raci'nin karşılığı kargaşalığa geldi, şimdi bahçenin saz takımı gece faslına başlamak üzereydi, kemanlar hazırlanıyor, kırık dökük nağme parçaları işiti-

liyor, bahçe görevlilerinden biri elinde mumlu değneğiyle dolaşarak halkın tekrar toplanmasına kadar idare amacıyla söndürülen havagazı lambalarını yakıyordu. Hep ayağa kalkmışlar, şöyle bir iki tur yaptıktan sonra –bahçenin böyle yan ve tenha bir yerinde pineklemektense– ortalarda bir yerde oturmak istemişlerdi. Hatta Ali Şekip ziyafetin hiçbir tarafında eksik bırakmamak üzere bir nargile ısmarlayacağını imtiyaz sahibine hemen ima bile etmişti.

Ahmet Cemil izin istedi, o aydınlık ve kalabalık bir yere şu gizli ve yarı karanlık tarafı tercih ediyor, buradan ayaklarının altında serilen Haliç'in ve İstanbul'un ışıklı bir gökyüzü altındaki manzarasına karşı düşünmek istiyordu.

2

Onlar ayrıldıkları vakit geniş bir nefes aldı, sanki büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş gibi kendisini yalnız, ötede beride yemek yiyen birkaç kişiden, ara sıra görünen iki üç sessiz garsondan başka halktan, biraz ötede uyanmaya, harekete başlayan kalabalıktan uzak, düşünceleriyle yalnız kalmakta büyük bir iç rahatlığı duydu. Zaten ölçülü yiyip içme alışkanlığına rağmen bu gece şu ziyafet şerefine, biraz da arkadaşlarının ısrarına karşı –o da alışkanlığı aksine– biraz ölçüyü geçmiş, biraz dayanabileceğinden fazla içmişti. Şimdi yavaş yavaş beyninden süzülen bir şey, damarlarının içinden, kemiklerinin arasından hafif hafif kısacık titremelerle akarak, sanki bütün vücudunu, iradesini çekerek ayaklarından doğru çekiliyor, gidiyor, vücudunu direnmesi mümkün olmayan bir kuvvetle erite erite dağıtıyor gibiydi. O vakit geçici bir gayretle kendisini toplar, bir uçuruma yuvarlanmıyor, toprakların arasına süzülüp akmıyor olduğuna güven duymak istiyormuşçasına gözlerini açar, ayaklarını çekerdi.

Arkadaşları Ahmet Cemil'i böyle bir halde bıraktılar, onlar gider gitmez dudaklarının arasından:

— Aman, bu Raci! dedi.

Bu adamdan, ilk tanışma dakikasından başlayarak duyduğu nefreti şu üç kelime tamamıyla açıklardı. Onu hiç sevmez, sevmemek mümkün olduğu kadar sevmezdi. Raci o adamlardan biriydi ki dünyaya hiçbir şey olmamaya mahkum edilerek geldikleri halde her şey olmak isterler. Raci de en çok olamayacağı bir şey olmaya yelteniyordu: Şair... Ahmet Cemil pek iyi bilirdi ki bu adam bilmem kimin bir gazeline nazire söylemek için bir gün Boğaziçi'nin ta Kavak iskelelerine kadar gidiş geliş seferine katlanmış, on kuruş da masraftan çıkmıştı da ancak iki buçuk beyitle dört kafiye bulabilerek geri dönmüştü. O vakit zafer kazanmışçasına matbaaya girdiği zaman Ahmet Cemil elindeki kâğıdın üzerinde yirmi otuz çizilmiş satır arasında sağ kalabilmiş altı mısrayla bir mısranın yalnız son kısmını –evet, son kısmını– görmüştü. Aman yarabbi! Şair Raci dedikleri işte buydu! Bu kadar hiçliğine rağmen her meziyet sahibine düşman... Bunun bir güzel şeyi beğendiği, kudretli bir arkadaşı takdir ettiği daha görülmemiş. Sanki diğerlerinde bir meziyetin kabulü kendisinde bir eksikliğe yol açacakmış gibi bir küçük takdir gülümsemesini bile esirger. Bu adamın beğendikleri yalnız ölülerden ibarettir. Ölüler, onlar artık olağanüstüleşmiş, şu edebiyat pazarından çekildikleri için rekabetten kurtulmuşlardır. Ahmet Cemil bir gün Batılı bir edebiyatçıdan aktararak "Mezar taşı şöhret heykelinin ayaklığıdır" dediği zaman orada bulunan Raci'ye dönerek "Al, sana göre bir söz, öyle değil mi?" demişti. Bu yolda şakalarıyla Raci'yi kendisine düşman etmişti. Ama ne zararı var? Zaten Ahmet Cemil sadece herkes tarafından takdir edilmekle bile onun düşmanlığına hak kazanmış olmuyor muydu? Herkes tarafından takdir edilmek sözüne de Ahmet Cemil geniş bir mana vermez.

İnsanın olsa olsa kendi mesleği dışında olanlarca yani tarafsızlarca takdir edileceğinden şüphe etmez. Onu arkadaşları seviyorlardı, fakat o muhabbet içinde kim bilir ne kadar saklı kinler, ne derin hasetler vardır! Bugün kendisini takdir edenler yarın –kendisini düşürmeye sebep olabilecek

bir şey yazsın– bakınız nasıl gülerler. Ah! Bu basın dünyası! Bir seneden beri o dünyanın az tecrübelerini mi görmüş, az acılıklarını mı tatmıştı! Okuldayken nasıl hülyaya dalardı! Bugün kim bilir ne kadar gençler vardır ki o dünyada bir zevk hayal ederler, fakat bu kere o çirkin basın hayatına girseler... Ahmet Cemil kin ve haset dedikçe hep Raci aklına gelir. Bu adam basın dünyasındaki bir çeşit mahlukların özel bir örneğidir. Düzeltilere bakarken dizgi yanlışlarına dikkat edecek yerde ötekinin berikinin hatalarını bulmaya dikkat eder. Bir gün mesela Ahmet Cemil'in bir makalesinde yanlış bir isim tamlaması bulduğu için bir hafta alay geçer. Kurallara uymakla pek fazla övünür, Arapçayı, Farsçayı pek iyi bildiği iddiasındadır da bir kere Arapça bir gazetenin üç satırını tercüme edememişti. Gazetede görevi muhabirlerin getirdiği havadisi düzeltmekten ibaret kalır. Ne vakit bir makaleciye filan ihtiyaç görülse kendisine ısmarlanmasından korkarak akşam fazla kaçırdığından söz edip sersem olduğundan dem vurur. Matbaada onu kimse sevmez, hele idare memuru –o kendisine Ahmet Şevki Efendi diyen yuvarlak adam– Raci'den söz açılsa ateş püskürür, onun kadar alacağına sayılmak üzere para alan, matbaada kimse bulunmadığı zamanlar tesadüf ederse gelen ilanların ücretine el koyan bir yazar –işte matbaa işlerinde bulunalı on sene oluyor– hiç görmemişti.

Ahmet Cemil, "Aman, bu Raci!" dediği zaman işte bütün bu ayrıntılar o üç kelimenin söyleniş tarzının içine sıkışmıştı.

Bakınız, başyazar Ali Şekip büsbütün başkadır. Raci ile tam bir zıtlık meydana getirir. İri boylu, geniş omuzlu, açık yüzlü, ancak otuz beş yaşında olan bu adam biraz safça –tabirde incelik gerekli bulunmasa– biraz budalaca olmakla birlikte *Mir'at-ı Şuun* yazı kurulunun en bilgili üyesidir. Hukuka ilgisi vardır, çok kitap okumak sayesinde az çok her şeyden anlar, küçük yaşından beri basında çalışmıştır, dünya siyasetinin en önemsiz ayrıntıları bile ezberindedir, sanki bir ansiklopedik sözlük gibi beyninin içinde yapraklar

döndükçe bilgiler çeşitlenir, fiziğe ait bir şey yanında yönetime dair bir bölüme rastlanır, bununla birlikte pek alçak gönüllüdür, bildiğinden emin olmayanlara has bir korkaklıkla herkesten iyi konuşabileceği konularda susmayı tercih etmek âdetidir. Onun için kendisini tanıyanlar ondan hiç korkmazlar, yanında en saçma şeylerden bahsederler de o düzeltmekten utanır, hatta Raci'nin gazellerini güzel bulmamaya bile cesaret edemez, zaten edebiyat dünyasına mensup olduğunu katiyen iddia etmez. Bir gün bir fıkra yazmıştı da arkadaşlarına okumak için matbaaya getirdiği halde okumayarak, "Alay edecekseniz! Neme lazım? Bana siyasi makale yazmak ne güne duruyor" diyerek yırtmıştı. Onun için Ahmet Cemil de, bu bir küçük çocuk kadar utangaç adamın samimi bir dostudur. Ali Şekip o adamlardandır ki insan ellerini ellerine koyacak olursa onlarda hissedilen manevi temizlik sıcaklığıyla hayatın birçok kötülüklerinden kalpte ortaya çıkan buzların eridiğini duyar. Ahmet Cemil Ali Şekip'in yalnız bir şeyini affedemez: O da bütün utangaçlığıyla beraber bu adamın ara sıra şaka yapmak istemesidir. Bu saf yüreği incitmiş olmamak için Ahmet Cemil en tahammül olunmaz şakalarını bile hoş bulmuş gibi görünür. Onun şakalarıyla eğlenen bilhassa Raci ile Sait'tir. Raci yaradılışından gelen hainliğe, Sait de kişisel bir karaktere sahip olmayıp da ötekinin berikinin yaptığına göre hareket etme âdetine uyarak, Ali Şekip'e ağız açtırmazlardı. Sait hakkında Ahmet Cemil'in açık bir fikri yoktur, çünkü Sait'in belli bir varlığı yoktur. Sait her soruya "evet" diyen, her duyduğu fikre "benim de fikrim budur" cevabını veren, fakat bütün bu dönekliği aslında beyni pek hassas bir yörünge üzerinde çevrilmeye mahkum yaratılmış olmaktan başka bir sebeple tercih etmeyen bir gençtir ki kötülük etmez, iyiliğe davet olunmazsa iyilik etmek aklına gelmez, şahsının varlığından yokluğundan şüphe edilir, hatta şiirine de katlanılabilir bir adam olduğu için Raci'yle çoğunlukla aynı duyguda çıkmasına Ahmet Cemil gücenmez.

Saip –kısa, zayıf, kuru çocuk– Ahmet Cemil'in sinirlerine dokunan işte bu mahluktur. Bunun manzarasından duyduğu soğuk ürpermeyi hatta Raci hakkında bile hissetmez. Saip, o küçük boyda yaratılmış, kemikleri gelişememiş, kasları kemiklerinin üstünde kurumuş, küçük gözlü, ufak yüzlü, daima ayakta, daima harekette, kulaklarıyla gözleri daima meşgul, bu dünyaya görülmeyecek şeyleri görmek ve işitilmeyecek şeyleri işitmek için gelmişçesine gözleri mesela Ali Şekip'in bilmem nerede nahiye müdürü olan eniştesine yazdığı bir mektubu yandan okumakla meşgulken kulaklarını odanın köşesinde idare memuru Ahmet Şevki'nin –Ahmet Şevki Efendi'nin– kâğıtçıyı az para ile savmak için harcadığı belagate adar. Onun için mesela çarşamba günü imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi'nin evinde uskumru dolması olacağını bilir, çünkü bir gün evvel dizgici yamağı Emin'e, "İki okka alacaksın. Dolmalık olacağını unutma! Geç kalırsan yarına yetişemez..." dediğini tamamıyla işitmiştir. Raci parasız kaldığı vakit Ahmet Şevki Efendi'nin çekmecesinde para olup olmadığını Saip'ten soruşturur, çünkü o mutlaka çekmecesinin bir tarafına atılan bir ilan ücretini görmüştür. Mesela birkaç kişi arasında konuşma sırasında bir söz gürültüye karışsın da anlaşılmasın, Saip'ten sorunuz, o mutlaka anlamıştır, size de anlatır. Ona her yerde tesadüf olunur. Matbaada herkesten çok işinin başında durduğu, bir kitapçının hesap defterini tuttuğu, sabahleyin Mekteb-i Hukuk derslerine gittiği halde Babıâli Caddesi'nden çıkarken bakınız, bir matbaa kapısında önüne geçen birisine mesela o gün Ahmet Cemil'in bir manzumesinin iki beytini okurken, biraz ötede tütüncü dükkânına uğrayarak filan derginin filan sayısının ne kadar sürüldüğünü araştırırken, matbaaya giriniz, yazıhanenin kenarında "Selanik özel muhabirimizden aldığımız bir mektuptur" diye başladığı bir kâğıda sahte bir mektup uydurmakla uğraşırken görürsünüz. Matbaada herkesten çok o çalışır, çeşitli makaleler yazar, yabancı gazeteleri okur, tercüme eder, taşra mektuplarını özetler. Ahmet Cemil'in bu çocuk hakkında –çocuk diye

tanınır, çünkü yirmi yaşını herhalde geçmiş olmakla beraber çocukluktan kurtulmamıştır– duyduğu şey...

Bakınız, işte şimdi bile o aklına geldiği için vücudunda ürpermeye benzer bir şey duyuyor.

Ahmet Cemil'in sanki vücudunu iki kol tutmuş, sonu olmayan bir derinliğe çekiyordu. Kendisini toplamak istedi. Fakat fikrinin bütün iradesine sahip olmakla birlikte vücudunu kaplayan o şiddetli yorgunluğa direnmek mümkün değildi. O vakit kendini zorlayarak, sanki vücudundan yavaş yavaş uzanıp gidiyormuşçasına uyuşan bacaklarını çekti. Bahçenin bu yüksek noktasının önünde yayılan bütün manzarayı, bir rüyanın silinmiş şekillerine benzeten bulanmış gözlerinde yeterli bir kuvvet toplamak istedi. O aralık müziğin uzaktan gelen ahengini taklit ederek kendisine biraz dayanma gücü vermiş olmak üzere hafifçe, belirsizce ıslık çalmaya başladı. Şimdi Ali Şekip, Raci, Sait, Saip, bütün bu yüzler beyninden silinmişti, bu çalınan şey tanıdık geliyordu, neydi? Neydi? Her vakit, bahçeye hemen her gelişinde dinlediği bir şey... O vakit aklına geldi. Waldteufel'in bu meşhur valsını ne vakit dinlese bütün hayalleri ortaya çıkardı. Onun ismini kendine özgü tarzda tercüme etmişti: Elmas yağmuru! Ne güzel, ne hülyalar getiren, nasıl rüya âlemleri açan bir isim...

3

Bakınız, işte gözlerinin önünde gördüğü bu şeyler, başının üzerine açılan bu semada, yazın şu sıcak gecesine özgü bir buğuyla örtülü sanılan bu mailikler içinde titriyormuş, dalgalanıyormuş gibi görünen bütün bu yıldız alayları, bunlar bir elmas yağmuru değil mi?

İçkinin etkisi altında bulanarak süzülen gözlerinin önünde donuk mailikler üzerine avuç avuç sarı pullar serpilmiş sema sallanıyor, sallanıyor, şimdi karşısında tepelerin uyuyan sırtlarına dökülecek yahut denize doğru akan belirsiz

manzara yavaş yavaş yüksele yüksele yerler gökler gecenin bu aşk havası içinde şiddetli, uzayıp giden, vücudu yaka yaka eritip dağıtan bir öpüşle birbirine sarılarak tek bir varlık olacak zannediyordu.

Ah! Bu elmas yağmuru... Bahçenin durgun havasını dağıtan, içinde bir aşk esintisi, sıcak ve baygın bir nefes gibi sanki ta göklerin sezilemeyen yüksekliklerinden dökülen bu nağmeler... Kâh kalbin en derin noktalarından geliyormuşçasına içten, pes, sanki sessiz, kâh bir keder galeyanında yankılanıyormuşçasına patlayarak, feryat ederek, bazen bir şikâyet inlemesi, bazen bir perişanlık iniltisi...

Şimdi Ahmet Cemil altından yer kaçıyor, başından sema uçuyor, vücudu bir boşluk içinde yuvarlanmaya başlıyor zannediyordu.

Elmas yağmuru!

İşte işte, sanki semalardan dökülen, karşısında şu bayırın eteğinde yer yer parıldayan, denizin siyahlıkları içinde şurada burada ışıldayan bu ışıklar, işte işte dans ediyor, yağıyor, onlar da bir elmas yağmuru, fakat hayatta yüksek şeylere gönül vermiş gözler gibi aşağıdan yukarıya yağıyor, ta o semalara, o üzerinde gülümseyen parıltılar çalkalanan mailiklere doğru yağıyor.

Bir rüya içinde yahut sihir âlemi karşısındaydı, kemanların titreyen inleyişleri, flütün kahkahaları, sanki bu aletlerden, bütün bu kirişlerle tahta veya bakır parçalarından sihirli bir nefesle canlanarak, kanatlanarak uçuşan küçük küçük nağmeler birbirine atılıyor, birinden ötekine bir ayrılık sesi, ötekinden bir ıstırap iniltisi, şundan bir hasret inlemesi, diğer birinden bir ümit cevabı çıkarak, bütün o çaresiz insan ruhuna has acılıkların tatlılıkların hazinesi taşıyor, mai siyah kelebekler gibi uçuşarak, birbirleriyle dudak dudağa bir kavuşma içinde dağılıyorlar, yükseliyorlar, sonra bunlar o parlak semanın mailiklerine, şu karanlık denizin siyahlıklarına serpiliyor, işte işte şu aşağıya süzülen, şu yukarıya uçuşarak siyahlara bürünen soluk ışıklar! Elmas yağmuru...

Son bir nağme tufanıyla ansızın müziğin sona ermesi bütün bu hayaller silsilesine son verdi. Ahmet Cemil sanki bir rüyadan uyandı, etrafına baktı. Şimdi her şey hakikate geri dönmüş oldu. Başını çevirdi, burada niçin bulunduğunu anlamak için düşündü, baktı, o vakit hatırladı. Arkadaşları şüphesiz orada işte şuracıktan bir parçasını gördüğü bahçenin kalabalığı arasında olacaklardı. Onların yanına gitmeye ne lüzum var? Ta ötede dönen bir tablonun yalnız bir kısmı şeklinde gözünün önünden akıp giden şu gezinenlerle, ağaçların arasında küme küme oturan bütün bu halkla onun ilgisi var mı ki gitsin de o kalabalığın içine atılsın? O bu dünyada herkesten uzak, herkese yabancı değil mi?

Şimdi kendisini biraz topluyor, şakaklarında hafif bir serinlik hissediyor, zihnini ateş gibi bir bulutla örten buhar yavaş yavaş açılıyordu. Onun dünyası işte şu yavaş yavaş açılan beyninin içinde mai bir sema, o mai semanın içinde birçok gülümseyen ümit yıldızlarından ibaretti. Orada da bir elmas yağmuru...

İşte gözlerini kapayınca görüyor: Mai bir sema altında koca bir kır ki, sabahın hüzünden ve sevinçten, renkten ve karanlıktan, sessizlikten ve nağmeden, gölgeden ve hayalden, o birbiriyle hem aynı hem ayrı sanılan zıtlıklarından meydana gelmiş hali altında, henüz uykusundan tamamıyla ayrılmamış[1] mahmurluklarla yüklenmiş sisler arkasında boğulan ufuklara doğru uzanıp gitsin. Üzerinde bir sema ki geceden kalma siyahlıklarla gündüzün ilk parıltılarının kaynaşmasından oluşan esmer bir renkle gözleri okşar, bir belirsiz renk altında mai bir atlas halinde görünen semanın derin bir köşesinden Venüs'ün beyaz gülüşü hâlâ görünür, yeni bir arılıkla ışıldayan bir göz gibi bakmaktadır...

O lacivertliklerin bir tarafında henüz belirsiz bir ışıktan toz savruluyor gibidir. Bu kırın üzerinden, o semanın altından bir peri alayının kanatlarıyla dalgalanıyor denebilen hafif bir hava uçar ki dikkat edilse bir ruh dünyasının nağ-

1 Romanın 1938 tarihli baskısında "sıyrılamamış".

melerine benzer uyumlu seslerle titrer. Bütün manzaralar sabahlara has o rengin belirsizliği içinde hava ve hayalden meydana gelmiş bir gölge şeklinde durur, fakat bir zaman gelir ki birdenbire bir ihtişam çağlayanı dökülür, biraz evvel sönük duran sema sanki bir yangınla dolar. Ufkun bir kenarından güneşin bağrından kırlığa bir ışık tufanı döker, semanın bu muhteşem yangını altında kır karışıklıktan sıyrılır, bütün kır taze bir hayatın canlılığıyla tutuşur...

Ahmet Cemil burada, hayalinin şu debdebeli tablosunu yaşatırken, "Ah! O ümit güneşi!" diyordu.

Onu ne kadar senelerden beri bekliyordu.

Henüz yirmi iki yaşındaydı. Öyle bir yaşta, gençliğin öyle hassas bir devresindeki fikir, aydınlık bir semanın elmas yağmuru altında parlak hülya âlemlerinde kanatları kırılmış bir kuş gibi henüz topraklara düşmemiş, gözler ışık saçan bir hayal ufkunun ışıklarıyla doluyken bir perde altında siyah bir köşenin açılmak üzere olduğunu henüz görmemiş, yalnız aydınlık, sevinçli bir sabahın rüyasına dalmış, ümit güneşinin üzerine ta uzaklarda bir ufkun içinde hazırlanan bulutların dökülmeye hazır olduğunu anlamamıştı. Henüz yirmi iki yaşında, bütün maneviyatı yalnız bir ümidin gerçekleşmesini beklemekte... Şöhret bulmak, yazar olmak, herkesçe tanınmak, bugün o kadar acılıklarına göğüs vermek için hayatını zehirlediği bu edebiyat dünyasının bir gün yüksek zirvelerine çıkmak ve ismini o kadar yükseltmek ki... O hayalinde canlandırdığı yüksek aşamaya bir sınır bulamıyor, sonra da bu derece yükselme emellerine kapılıyor olduğundan kendi kendine utanıyordu. Yazar olmak, şöhret almak, senelerden beri bütün düşüncesi bu değil miydi?

Ta mektepte bir kimya kitabının üzerine başını dayayarak, gözleri ötede siyah tahtanın üzerinde unutulmuş, yarım kalmış bir cebir denklemine dalarak, düşüncesi bir hayal rüzgârı üzerinde, meçhul emeller fezasında uçtuğu zamanlardan beri bütün varlığını kaplayan emel, şöhret arzusu değil miydi?

Ahmet Cemil daima aceleci ve telaşlı yürüyüşüyle, adeta koşarak Babıâli Caddesi'nin kenarından çıkarken şu kitapçı dükkânları, cam kapıların aralarından fark edilen şu kütüphane müdavimleri, bu matbaalar, sabahtan akşama kadar fikir ve sanat hareketlerinin tek akıştığı yol olan şu cadde, bir gün olacak ki onun büyüleyici etkisi altına girmiş olacak. Şimdi birkaç eski mektep arkadaşıyla sekiz on yazardan başka herkesin meçhulü olan bu genç, bugün koltuğunun altında bir iki kitapla buradan bir gölge gibi çıkarken bir gün olacak ki tesadüf sonucu bir kitapçının dükkânına gözü rast gelecek olursa mektepten henüz çıkmış iki genç edebiyat meraklısının birbirine kendisini gösterdiğini fark edecek... Ah! O zaman göğsü nasıl bir iftihar havasıyla şişecek! Şimdi oradan var olduğu sanılan bir vücut şeklinde geçiyor, gören yok, bakan yok, lâkin o zaman... Yolunun üzerinde isminin yavaşça fısıldandığını işitecek ve ciğerlerinden sıcak bir şeyin aktığını duyacak...

Zaten bu neticeye, bu ümidin gerçekleşmesine layık olmak için az mı ıstırap çekmiş, hayatın az güçlüklerine mi tahammül etmişti? Bugün yirmi iki yaşındaydı, fakat bu yaşa gelinceye kadar...

Ahmet Cemil'in düşünceleri bir daha kesintiye uğradı. Uzaktan imtiyaz sahibi Hüseyin Baha ile idare memuru Ahmet Şevki Efendi'nin yaklaştıklarını gördü. İmtiyaz sahibi gelince dedi ki:

— Allah cezasını versin! Islah olmayacak, evde kendisini bekleyen karısını, çocuğunu düşünmek yok ki... Yine oraya gitti. Ötekilerini de birlikte sürükledi. Biz üç kişi kaldık, artık yavaş yavaş yola çıksak...

Ahmet Cemil, Raci'nin ikide birde Palais de Cristal'de geç vakte kadar kaldıktan sonra geceyi de evinden başka yerde geçirdiğini bilirdi. Kaç kere bedbaht karısı matbaanın kapısına kadar gelerek beş altı yaşındaki yavrusuyla kocasını arattırmış, Ahmet Cemil'le birlikte bütün arkadaşlarını ne cevap vermek lazım geleceği konusunda şaşkınlığa düşürmüştü.

4

On dokuz yaşına kadar Ahmet Cemil tamamıyla –hayatta mümkün olabildiği kadar– mutluydu. Ondan sonra babasını kaybedince geçim endişesi, hayat mücadelesi başlamış, kendi deyişiyle bir "Piyale-i telhi-i hayatın zehrabesine"[1] dudakları temas etmişti. Babası dava vekiliydi. Ailesini iyi geçindirecek kadar para kazanırdı, zaten ailesi Ahmet Cemil'in annesiyle on sekiz yaşında oğlundan, on dört yaşında kızı İkbal'den ibaretti.

İyi bir aile babası, evine düşkün, hanımına, çocuklarına tamamıyla bağlı, özellikle namuslu... Ahmet Cemil ne vakit babasından bahsetse namusunu iyice açıklayacak hikâyelerin sonu gelmez. Onun anlattığına, söylediğine göre bir defa babası kabul etmiş ve ücretinin yarısını önceden almış olduğu bir davanın sonradan gerçeğe uygun olmadığını anlayınca birden reddine ve paranın iadesine karar vermişti. Fakat bu kararın uygulanmasına büyük bir engel vardı ki o da paranın Süleymaniye'deki mini mini evlerinin tamirine harcanmış olmasıydı. O vakit saatlerce düşünüldü, bir çare bulunamadı, annesi emniyet sandığına rehin edilmek üzere küpesiyle yüzüğünü teklif etti. O vakit babasının bütün hassasiyeti nasıl taşmıştı! Karısının elmaslarını rehin etmek! İşte bu mümkün değil... Kendisinin bir altın enfiye kutusu, bir güzel saatiyle bir ağır altın köstegi vardı. Bunlar rehin edildi, fazla olarak aşırı yüksek bir faizle bir vurguncu sarraftan para alındı, o haksız davadan vazgeçildi.

Bu adamın yalnız bir endişesi vardı: Ailesini mesut etmek... Senelerce bütün düşüncesini adadığı bu maksada ermek için kendisini, evet yalnız kendisini birçok şeylerden mahrum bırakarak, arabayla gitmek arzularını yenip yokuşları, çamurlu sokakları yaya tırmanarak, geçen senenin giyeceğini bu seneye yakışır görmeye çalışarak, hatta arkadaşlarının hasislikle suçlamasına gülümseyerek para biriktirmişti, ufak bir şey...

1 "Hayatın acı kadehinin zehirli suyuna"

Birçok adamların bir dakikada bir zarın hevesine terk edebileceği kadar ufak... Fakat bu ufak şey bu namuslu aile babasını senelerce yormuş, senelerce alnını terletmişti. O parayla işte şimdi karısını, çocuklarını sokak ortasında kalmaktan koruyan Süleymaniye'deki şu beş odalı evciği, Ahmet Cemil'in bazen gülerek "bizim konak" dediği mesken alınmıştı. Ahmet Cemil evin alınışını pek iyi hatırlar. O vakit on dört yaşında vardı. Tam mektebe yatılı olarak konulduğu sene... Babası oğlunu ev alınmadan önce mektepte yatılı olarak bırakmadığı için o vakte kadar beklemişti. O gün, birinci defa olarak kira evinden kurtulup kendi evlerine geldikleri gün, ne telaş içindeydiler! Bütün eşya aşağıda mermer avluya, mutfağa, sokağa bakan odaya tıkılmış, her şey birbirine karışmış, babası, annesi, kız kardeşi bu gürültünün içinde şaşırmış, bu karışıklık içinden hangisini almak, hangisini nereye koymak lazım geleceğinde şaşmış kalmışlardı. O vakit babasıyla annesi arasında bir müddetten beri devam eden mevzu yeniden açılmış, o babasına Kula'dan hediye gelen kilim döşemelerin yukarıdaki pembe odaya mı yoksa sofaya mı konacağı meselesi tazelenmişti. O vakit herkes bir görüş açıkladı: Herkesten maksat Cemil'le İkbal... Cemil tabii babası gibi pembe odayı, İkbal annesine uyarak sofayı uygun görüyorlardı. Nihayet hizmetçi kıza –taşralı iri yarı bir kız– hakemlik görevi verildi. Hizmetçi şaşaladı, bu hakemlik sıfatının önemi altında beyni darmadağın oldu. O hem pembe odaya hem sofaya taraftar çıkıyordu. Onun fikrini uygulamak lazım gelse kilim döşeme ikiye bölünecekti. Kendi evlerine gelmiş olmak hepsinde eğlenceye bir eğilim uyandırmıştı. En küçük vesilelerle bir şaka ediliyor, lüzumundan fazla gülünüyordu. Bu önemli mesele de bir eğlenceye sebep oldu. Ahmet Cemil'in fesini kura çantası yaptılar, iki kâğıt parçasına "pembe" ve "sofa" kelimeleri yazıldı. O vakit talih hüküm verdi, pembe odaya yar oldu. Şimdi ne vakit Ahmet Cemil o eskimek bilmeyen kilim döşemenin üstüne otursa babasının bir hâkim ciddiyetiyle elini fese sokarak, "Göreyim seni, pembe oda senin merhametine kaldı!" deyişi gözlerinin önüne gelir.

O vakit ne kadar mesuttular! Her akşam yemekten sonra saatlerce beraber otururlar, babası yazısını yazar, kanun kitap ve dergilerini karıştırır, Ahmet Cemil bir köşeye büzülür, dersine çalışır, annesi oğluna bir gömlek yahut kızına elbise dikmekle meşguldür, İkbal –kız çocuklarını daima annelerin eteklerine yönelten bir hisle– annesinin yanında mesela babasının eskimiş para kesesinin yerini almak üzere yeni bir kese örer, ara sıra bu dört kişiden birinin ağzından çıkıvermiş bir serseri kelime sohbete vesile olur, Ahmet Cemil başını kaldırır, İkbal güler, babası bir hikâye söyler. Bazen meşguliyetin türü değiştirilir. Babası yazılarını bitirmiştir, Ahmet Cemil dersini yapmıştır, daha yatağa gitmek için bir hayli zaman vardır. O vakit ortaya başka bir iş çıkar. Babasının *Mesnevi*'ye pek merakı vardır, gelişigüzel bir yeri açılır, her yeri çekici olan bu kitabın bir hikâyesi okunur, Ahmet Cemil'in küçük yaşından beri tahsil konusunda bütün adımlarına rehber olan bu baba o vakit oğluna ders verir: Bir nükteyi anlatmak, ince anlamlı, sanatlı bir sözü yorumlamak için saatlerce yorulur, bu genç zihni bir gonca gibi nazik parmaklarla açmaya çalışır...

Kendi evlerine geldikten sonra bu akşam eğlenceleri haftada bir defayla sınırlı kaldı. Ahmet Cemil mektepte yatılı olduktan sonra bu aile topluluğunun önemli bir ferdi haftada altı gece hazır bulunmaz oldu. Babasının deyişine göre iskemle üç ayaklı kaldı. Fakat ne yapalım? Her şeyden önce çocuğu hayata hazırlamalı. Hatta mümkün olsaydı da İkbal'i de verselerdi. O vakit iskemle iki ayağı üzerinde durmaya çalışırdı...

Heyhat! Şimdi iskemle yine üç ayak üstünde, fakat bu defa eksilen ayak o kadar önemli bir ayak ki iskemle duramıyor...

O vakitten sonra bu küçük bahtiyar aile nasıl değişmiş, birdenbire kaderin bir darbesine uğrayan bu yuvacık nasıl perişan, baş aşağı düşmüş gibiydi. O vakitten beri o pembe odanın içinde o kilim döşemenin üstünde bir şey noksandı, bu evin bütün havasında hayatın büyük bir unsuru

eksilmişti. O noksana kendilerini alıştıramamışlardı. Hele ilk matem günlerinde bir akşamüstü mesela kapı çalınsa İkbal'in, "Babam geldi" diyeceği tutardı. Yemek sofrasının başında toplandıkları zaman hepsinin zihninde yer etmiş olan o yüz güya henüz orada karşılarındaymışçasına, o yemeğe başlamadan ellerini uzatmazlardı. O vakit bir matem sessizliği başlar, bu sofra başında bir mezarın sessiz iniltisi hüküm sürer, ciğerlerinden çıkan bir hıçkırık[1] boğazlarına kadar gelir tıkılır, lokmalar geçmez, bu anne yaşların hücumuyla titreyen gözlerini oğlu ile kızına diker, bir aralık bu üç kişinin gözleri birbirine tesadüf ediverse o hazır duran yaşlar birbirini uyandırır, taşar. Yiyemedikleri lokmalarıyla mahzun duran tabaklara damlar... "Ne oldu? Bu çocukların babaları ne oldu?" sorusu sofranın havasında uçar gibidir.

Kaç sabah Ahmet Cemil yatağından, göğsünde bir ateşle kalktıktan sonra, sanki korkunç bir rüyadan uyanmış da sabahleyin o rüyanın altından mesut bir hakikat çıkacakmışçasına odasından yavaşça yürüyerek, babasının odasına gitmiş, onu henüz yatağın içinde, sakin bir uyku ile uyuyor görecekmiş ümidiyle titremişti.

O tarihten sonra hayat mücadelesi ne müthiş başlamış, geçim yükü bu zayıf omuzlara nasıl çökmüştü.

O zamana kadar henüz hayatın ilk kısmını bile okumamıştı. Ah! Mektepte geçirdiği zamanlar...

Ahmet Cemil tahsilinde herkes gibi bir yol takip etmişti. Önce sübyan mektebine gider gelirdi, fakat bu zamana ait hatıraları o kadar belirsizdir ki nasıl okumaya başladığını, bu mektepte ne yaptığını pek karışık bir şekilde hatırlar. Yalnız büyük bir oda, o odanın içinde sıra sıra kürsüler, ta karşıki duvarda iki büyük siyah tahta, yine karşıdaki köşede yüksekçe bir minder üstünde beyaz sarıklı öğretmen... Oh! Bu öğretmen ne güzel bir adamdı! Seyrek sakallı, henüz genç, temiz... Hele mai bir cübbesi vardı ki pek yakışır-

1 Romanın 1938 ve 1942 baskılarında "şuhka" yazılması yazarın gözünden kaçmış bir dizgi yanlışı olsa gerek. Eski yazı metinde "şehka-i bükâ" olarak geçiyor.

dı. Ahmet Cemil bu ayrıntıyı pek iyi aklında tutmuştur. Unutamayacağı şeylerden biri de mektep arkadaşlarının arasında biri, galiba yine mektebe devam eden bir kibar aile evladının hizmetkârı vardı ki başlıca Ahmet Cemil'e musallat olmuştu. Kaç kereler onu ağlatmış, hoca efendiye başvurmaya mecbur etmişti. Hatta bir kere, bilmem, bir tokat meselesinden dolayı olmalı, babası bile mektebe gelerek hoca efendiyle oldukça şiddetli bir görüşme yapmıştı.

O gün... Ahmet Cemil'in bir şeyden haberi yoktu, sabahleyin her zamanki gibi mektebe gelmiş, yerine oturmuştu. Dersler daha başlamamıştı. Çocuklar hep kürsülerin üstünde sallana sallana yarı sesle derslerini tekrar ediyorlardı. Odanın içinde bir uğultu vardı. Birdenbire bu uğultu durdu, derin bir sessizlik... Ahmet Cemil başını kaldırdı. Herkes bir yere bakıyordu. Bir de ne görsün? Babası... Evet, kendi babası... Ahmet Cemil şaşırdı, yanaklarından ateş çıktı, bunaldı. Neden? Babası neden gelmiş olacak? Şimdi hoca efendi ayağa kalkmış, karşılamış, oturmuşlar, görüşmeye başlamışlardı, o vakit tam bir şaşkınlık ve hayret içinde duran mektep halkı, bu küçücük halk da hocanın meşgul olmasından istifade ederek yerini değiştirmeksizin harekete başladı. Komşu çocuklardan biri gözüyle diğer birine Ahmet Cemil'i gösterdi. Bu işaret, bu önemli haber bütün odayı dolaştı. Bir dakika içinde herkes anladı ki bu gelen Ahmet Cemil'in babasıdır, o dünkü olay için geliyor. Gözler hep Ahmet Cemil'den hizmetkâra –galiba Bilâl– Bilâl'den Ahmet Cemil'e gidip geliyordu. Zenci hemen beyazlanmak derecesine gelmişti... Sonra ne oldu? Ahmet Cemil artık ötesini bilmiyor, o kadar hatırlıyor. Çocuklukta hep böyle değil midir? Hatıralar hava ve zaman etkisiyle yıpranmış, delik deşik olmuş bir sayfa şeklinde kalır. O zaman en çok etkileyen şeyler, hatıralar tablosunda en derin kazılır. Hatta Ahmet Cemil gözlerini kapayınca hatıraları arasında bu olaydan sonra kendisini birden o mektepten çıkmış başka bir mektepte bulur.

Bu defa büyük bir mektep, hatta Ahmet Cemil'in resmi elbisesi bile var, küçücük bir asker önemini kazanmıştır.

Öyle ya, artık askeri rüştiyede... İlkin ne kadar utanmıştı! O büyük mektebin içinde ilk günleri korkarak yürür, kendi sınıfından başka bir yere giremezdi. Sınıflarında seksenden fazla çocuk vardı, fakat Ahmet Cemil bu seksen kişiyi iki yüz kişi gibi görürdü, hatta babasına da o yolda tarif ederdi de bir türlü inandıramazdı. Burada her şey başka türlüydü, öteki mektepte sıraların birbirini takip ederek saatte bir, hocanın önündeki kürsüye gidip oturması âdetken burada her iki saatte bir başka hoca geliyordu... Bu ilk senede ne öğrendi? Onu katiyen bilmiyor... Yalnız aritmetikten pek sıkılırdı. Hocası da ona musallat olmuştu, daima tahtaya onu çekerdi, zavallı kaç kereler o iki yüz kadar önemli görünen seksen arkadaşının karşısında, siyah tahtanın başında perişan, mahcup, mahvolmuş, kendisini kaybetmiş, yavaş yavaş ağlamıştı... Bununla birlikte bir müddet sonra onu başçavuş yaptılar. Bakınız, bu önemli hadisenin aslını hâlâ anlamamıştır. Niçin başçavuş oldu? Başçavuş olmak için ne yapmıştı? Aritmetik derslerinde tahta başında ağlamaktan başka bir erdem göstermiş miydi? Daha da pek küçüktü. Fakat bütün çocuklar onun hatırını saymaya başlamışlardı, mesela sınıfın en gürültülü bir zamanında, öğrencilerin kendi aralarında yaptıkları soru cevap şeklindeki ders hazırlığı sırasında, bir telaşla dışarıdan içeriye girer, öğretmenlere ayrılmış olan kürsüye çıkar, elindeki cetveli önemli bir edayla vurur, "Efendiler..." diye başlar, ince sesiyle bu nutuk başlangıcı sınıfın ortasına düşer düşmez, sessizlik... Herkeste bir dikkat, başçavuş ne diyecek?

Mini mini başçavuş ne der? Sınıf halkına bildirilecek müdür beyin bir emri... Bu bir oyundur. Ne müdürün bir şey dediği var, ne de bildirilecek bir emir... Maksat bir kere efendilerin dikkatini çekip düzme bir şey söyledikten sonra, fakat tam bir ciddiyetle, aslı olmadığını sezdirmeyerek, evet, ondan sonra bir kere ortaya çıkan sessizliği muhafaza etmek... Ahmet Cemil başçavuş olduğu gün görülmeliydi. Eve nasıl göğsü şişkin, bu mutlu haberi bir an evvel vermek için sabırsızlıktan nasıl koşarak gelmişti! Kapıyı açan Seher

oldu. "Başçavuş oldum!" sözünü önce onun yüzüne attı. Artık babasının geleceği zamana kadar annesine başçavuşluğun önemini anlattı: İki yüz kişi! Şaka değil! Bunları denetlemek... Sabahleyin, çoğu zaman yoklama defterini o okuyacak. Bu yoklama defterinden evde bıkıp usandılar. Ahmet Cemil mektepten geldi mi, başka bir oyun yoktu. Doğru yukarı sofaya çıkar, babasının başçavuşluğuna ödül olarak alıverdiği siyah tahtanın başına geçer, mektepteki ciddi tavrı takınır, başlar yoklama defterini okumaya ve daima cevaplarıyla...

Mehmet Efendi, Kırkçeşme... Burda! Necmi Efendi, Fatih... Burda! Ruhsar Efendi, Zeyrek... Yok! Ve böyle devam eder...

Bu defter bir kere okunur, ondan sonra hoca efendi gelir, mesela aritmetik hocası –artık aritmetik hocasıyla arası iyileşmiştir– hoca efendi sanki yoklama defterini açar.

Hüseyin Nazmi Efendi Saraçhane –bu Nazmi Efendi şimdi *Gencine-i Edeb* yazarı olan gençtir– derse kaldırılır. Hoca efendi sorar:

— Efendi çarpma neye derler?

— Bir sayıyı diğer bir sayı miktarınca tekrar ederek çoğaltmaya çarpma derler.

— Geçin tahta başına!

Hüseyin Nazmi Efendi tahta başına geçer, tebeşiri eline alır, hoca efendi emreder:

— 24605... Yazdınız mı? Ha! Şimdi bunu çarpmalı... 67 ile... Anladınız mı?

Ahmet Cemil bazen bu ders taklidine o kadar dalar ki babası gelmiş, yavaşça yukarıya çıkmış, arkasından annesiyle kız kardeşi gelmişler, orada bir tarafa birikerek sessizce tatlı bir gülümsemeyle kendisini seyre koyulurlar da o farkına varamazdı. Sonra gözleri oraya ilişiverince şaşırır, donar kalır, elinden tebeşiri nereye atacağını bilemezdi.

Babası bu mektepten alıp kendisini Mekteb-i Mülkiye'ye götürünceye kadar bu oyun devam etti, fakat orada Ahmet Cemil'e bir ciddiyet geldi. Artık kendisine büyük bir adam

gözüyle bakmaya başladı. Hatta –bu on dört yaşında çocuk– mektebe giderken çanta taşımaya bile gönül indirmez oldu, kitaplarını bir gazeteye sarar, koltuğunun altına yerleştirir, bir kalem efendisi tavrını takınırdı.

Hayatının bahtiyarlık sayfaları hep bu mektepte geçen mesut günlere ait hoş hatıralarla doludur.

Hüseyin Nazmi'yle asıl sevgi iplikleri burada bağlanmıştı. İkisi bir sınıftaydılar, ikisi de yatılı olmuşlardı, o vakit aile hayatından uzak düşen bu iki genç kalp birbiriyle samimi bir yakınlık edindi, emel ve fikirde bir paydaşlık elde ettiler. Zaten hislerinde, dışsal etkileri benimseme ve anlama, fikirlerin belirlenmesi ve işlenmesi tarzında aynı anlayıştaydılar. Mesela ikisi de bir şeyi tuhaf yahut garip bulmakta, bir fikri beğenmekte yahut reddetmekte, bir olayın etkisi altında veyahut ona kayıtsız kalmakta hemfikir çıkarlardı. Onun için birbirini sevmek, o insanlar arasında o kadar tatlı olmakla birlikte o kadar ender gerçekleşen birbirini sevmek, bu iki saf ve temiz kalp için pek kolay bir şey oldu. Hatta o kadar ki bütün diğer sınıf arkadaşlarına yabancı kaldılar, aralarındaki yakınlık diğer bir kalbin ortaklığına tahammül edemeyecek derecedeydi. İlk senelerde ilişkileri duygu alışverişinden ibaret kalırdı, fakat sonraları... Taze zihinleri gelişmeye başlayıp okuduklarını anladıkları zaman, işte o zaman ikisinde de okuma cinneti başladı. İlk okuma heveslerine özgü doymak bilmez bir açlıkla her ellerine geçeni okumak istediler. Önce hikâyeler, kitapçılardan kirayla alınmış yahut arkadaşlarından bin ricayla istenilmiş yerli yabancı bir alay hikâye okudular. Çoğu zaman birlikte okurlardı, sınıfın bir tarafında tenhaca bir yere çekilirler, kitabı çekmecenin içine yerleştirirler, Ahmet Cemil yavaş sesle okur, Hüseyin Nazmi dinler ve işitemediklerini göz ucuyla süzerek tamamlardı. İki arkadaş fikirlerini, kalplerini bir kitabın bir sayfasında böylece birleştirirlerdi.

Bir aralık hikâyeden nefret ettiler, o ilk önce duydukları haz, edindikleri anlama merakı kayboldu, fakat okumak ihtiyacı olanca şiddetiyle devam etti. Tarih okumak istedi-

ler, ellerine geçen bir eski tarihi yarım bıraktılar. Mektepte zaten dersleri değil mi? O yetmez miydi? Hülyaya –Ahmet Cemil'in Fransızcadan tercüme ederek kullandığı bir deyişle "ma-fevk-al-arz"a[1]– o kadar eğilimli olan fikirlerini, geçmiş zamanların mezarı demek olan tarihe yöneltmekten haz almadılar fakat utanarak bunu kimseye de itiraf etmek istemezlerdi. O kadar hayal arayan gençler olmaktan değil fakat görünmekten korkuyorlardı. Edebiyat sınıfına geçtikleri zaman hülyaya uygun bir alan aramakla meşgul olan fikirlerine yeni bir uçuş seması açıldı: Şiir...

O vakit şiir adına meydana getirilen bütün yeni ürünleri okudular. Okumak demek doğru olamaz: Onların arasından koştular. Sonra serin bir pınardan ayrılamayan çöl yolcuları gibi yine o ciğerlerine taze bir hayat veren pınarlara geri döndüler. Okuduklarını bir daha okudular, bazı parçaları ezberlediler, sonra buldukları şeyler yetmedi. Daha bulmak istediler fakat artık onları doyuracak türden şeyler bulamıyorlardı...

Ruhlarını hoş bir uyuşukluk içinde kuşatan bu ufuk, bu şiir ve hülya alanı o kadar dardı ki... O zaman aradıklarını bulmak için eski divanları okumak istediler: Fuzulileri, Bakileri, Nefileri, Nabileri, Nedimleri araştırdılar, bir aralık bunların bazısında hele Nefi'de buldukları dil haşmeti fikirlerini örttü, hislerini bunalttı. Sözlerin tantanası altında şaşırdılar, güftesiz bir beste mırıldanmak gibisinden yalnız bu dil musikisine aldanarak okudular, sonra o musikinin esas ruhuna dikkat etmek istediler. Fakat onlar, o kadar suskunluk yahut o kadar gösteriş arasında o derece cansız göründü ki ruhlarını istedikleri gibi titretmekten uzak kaldı.

Bir zaman geldi ki aradıklarını bulmaktan ümidi kestiler, okumaya küstüler, okumaz oldular. Birkaç ay fikirleri uyuşuk kaldı, fakat bu uyuşukluk müddeti bir gün geldi ki o senelerce okumanın tohumlarından filizler çıktığını göstererek geçti, sanki bir kıştan sonra bir bahar... Bu genç

1 Burada metafizik anlamında.

fikirlerin baharı görünmeye başlamıştı. Bir gün Hüseyin Nazmi utanarak Ahmet Cemil'e gece yatakta söylenmiş bir mehtap tasvirinin ilk dört beytini okudu. Ahmet Cemil itiraz etti, "Yatakta mehtap tasvir etmek olur mu?" diyordu, fakat biraz da kızarmıştı. Niçin? Ertesi sabah o da bu mehtap tasvirinin diğer dört beytini yapmış bulundu. Artık meşguliyet vesilesi bulunmuş oldu. Ya mektep kitapları? Oh! Onlarla meşgul olunmayalı zaten pek çok zaman olmuştu. Mektebe girdikleri tarihten başlayarak sınıfta bir türlü yüksek dereceler almaya heves edememişlerdi. Sınıfın orta düzeyinde kalmayı yeğ tutarlardı. Evvelce okumadan şimdi karşılıklı şiir söylemeden çalabildikleri saatlerle ders kitaplarına ayırdıkları uğraşı kendilerini şu orta düzeyde tutmaya yetiyordu.

Bir tatil günü beraber geziyorlardı. Genç çocuklara has bir şiir hevesiyle her gezdikleri yerde, her gördükleri şeyi buna bir vesile sayarlardı. Mesela o gün Köprü'den geçerken bacadan çıkan dumanlar için benzetme yapmak yahut Beyoğlu'na çıkarken tesadüf ettikleri kürklü bir başlık giymiş minimini sarı bir Alman kızı için bir manzume söylemeye yeltenmek gibi çocukça şeyleri olurdu. Fakat artık şairlik taslamaktan kendileri de nefret duymaya, bunları kendileri de gülünç bulmaya başlamışlar, zihinlerinin içinde büyük fikirler bulup da onların büyüklerine oranla küçük kalanların kendilerinden duydukları nefrete benzer bir şey hisseder olmuşlardı.

O gün Beyoğlu'ndan geçerken bir kitapçı dükkânının önünde durdular, vitrindeki kitaplara bakıyorlardı, ikisi de özel okumaları sayesinde Fransızcaya mekteplerde mümkün olan dereceden çok daha fazla hâkimdiler.

Birden Ahmet Cemil dedi ki!

— Ah! Bak başlığa... Mutlaka bir şiir kitabı olacak.

Hüseyin Nazmi baktı, Ahmet Cemil'in gösterdiği kitap Edmond Haraucourt'un *L'âme nue* şiir kitabıydı. Ahmet Cemil bunu hemen kendine özgü dille "Ruh-i Üryan"[1] diye tercüme etti.

---

1 "Çıplak Ruh".

İkisinde de bu kitabı satın almak için ani bir heves uyandı. Utana sıkıla içeri girdiler, Fransızca sormaya cesaret edemeyerek kitabı istediler. Hüseyin Nazmi parasını verdi. Ahmet Cemil'in deyişiyle Hüseyin Nazmi maliye işleri müdürüdür, çünkü Ahmet Cemil'in daima boş yahut boşa benzeyen cebine karşılık Hüseyin Nazmi'nin çantası daima dolu yahut doluya yakındır.

Kitabı aldıktan sonra bir yere gitmek istediler, hava güzel fakat soğuktu. Hüseyin Nazmi dedi ki:

— Ne zararı var? Bak güneşe! Bu güneşin altında, bunu denize karşı, Taksim Bahçesi'nde, ta o tepede, Üsküdar'ın denize akan manzarasının karşısında okuruz.

Oraya kadar gittiler, şimdiye kadar Fransızca bir seçkide görebildikleri köhne birkaç manzumeden başka bir şey okumamışlardı. Bu, ellerine aldıkları ilk şiir kitabı oldu. Taksim Bahçesi'ne girdikleri zaman ellerinde tuttukları kitabın peşin hazzıyla kalpleri güya bir esrarhanenin acayip hoşluklarına ulaşmak için ilk adımı atıyormuşçasına tuhaf bir şekilde duygulanmıştı. Ta bahçenin sonuna kadar geldiler, orada yeşil tahta sedirlerden birine ters olarak, yüzlerini deniz tarafına çevirerek, kış güneşinin hafif sıcaklığıyla yarı kızgın taşlara ayaklarını dayayarak oturdular. Kitabın neresinden başlamak lazım geleceğinde şaşkındılar. Anlayıp anlayamamak meselesinden de korkuyorlardı.

— Bir taraftan aç! Bakalım, talihimize ne çıkar?

Talihlerine "Makber"[1] başlıklı manzume çıktı. Evvela Ahmet Cemil yüksek sesle, biraz acemilere has tereddütle okudu. Birden anlayamadılar. Şiirin ötesinde berisinde zihinleri ilişti, yabancı kelimelerin üzerinde bir müddet durdular, sonra anladıklarını anlayamadıklarına çözüm vasıtası gibi kullanarak manzumenin okunması bitince, şiiri gözleriyle, susarak, ikisi de beraberce uzun uzun süzdüler.

Birden Hüseyin Nazmi:

---

1 Mezar.

— Of! Ne ümitsizlikle dolu bir şiir! Ne derin bir keder! dedi. Ahmet Cemil gözlerini ayıramıyordu, sanki bütün ruh gücü bu gamlı şiirin matemi altında eriyip gitmişti...

Hüseyin Nazmi ilave etti:

— İyice anlamak için zihnimde tercüme ettikçe sanki bu güzel ümitsizlik tablosunun renkleri hep sisleniyor. Kaçıyor. Dikkat ediyor musun? Şu şiirin tavrındaki ahenk ümitsiz ruhuna nasıl yakışıyor? Bak nasıl hafif başlıyor, önce en hafif seslerden, kelimelerden meydana gelmiş bir başlangıç... Bir inilti nağmesi gibi yavaş yavaş, sanki sürüklene sürüklene gidiyor... Tercüme edince o hüzünlü musiki, o matem edası kayboluyor... Tercüme sanki bestesi kaybolmuş bir güfte gibi soğuk...

Hüseyin Nazmi düşüncesini ispat etmek istiyormuş gibi kırık kırık tercümeye başladı:

"Sanki ufuklar bir ölüm hedefi olmuş. Kalbim, mezarlarının beyazlıklarıyla karanlıklar altında yatıyor. Eski mermerlerin arasında mezar taşım perişan bir raksla sallanıyor."

Ahmet Cemil gülerek Hüseyin Nazmi'ye baktı:

— Berbat oluyor: Saçma mı söylüyorsun?

"Yer, gök, her şey mevsimini kaybetmiş, bu sonu olmayan çöl üzerinde hiçbir parlama ışıltısı yok! Yalnız bir kenarı bulutların kemirmesiyle kırılan hilâl ölülerimi hapsoldukları yerde titremelere boğuyor."

Ahmet Cemil ilave etti:

— Sanki niçin "titretiyor" demiyorsun? Yahut Türkçede mutlaka bir şey ilave etmek lazımsa korkuyla titretiyor" demeli ki kelimenin son uzun hecesi birden kesilivermesin. Bak, şu üçüncü kıtayı "hepsi uyuyor" diye tercüme fena düşecek zannediyorum. Bana kalırsa yine o tarzı muhafaza ederek tercüme etmeli, fakat biraz başlangıcı süsleyerek:

"Hepsi sessizce uykuya dalmış... Sevinç, ümit, aşk, fazilet, cesaret... Mezarlığım başka bir hayat patırtısının mahvolmuş kuvvetleriyle dolu... Hâlbuki henüz kefenlerimin hepsini sayıp bitirmedim..."

Hüseyin Nazmı atıldı:

— Of! Bu hâlbuki! Hem yanlış tercüme ediyorsun. Saymak kelimesinin buradaki kuvveti başka olacak, tercüme şöyle olması lazım gelir, zannederim:

"Henüz ölülerimin silsilesi bir sona ulaşmadı... Lâkin bazen bu azap cehenneminde kıvrananlar o karanlıkların arasından feryat ederek, sanki ıstıraplarımla alay için kalkarlar ve karşımda alaycı ürkünç hayalleri dans eder..."

Bu tercüme bitince birbirine bakıştılar, sonra yaptıkları tercümeden kendileri de utanarak gülüştüler.

Hüseyin Nazmi:

— Aman, bu ne saçma şeymiş! dedi.

İkisi de bir müddet tercümenin soğukluğundan üşüyerek sustular, sonra Ahmet Cemil aslını bir daha okumak istedi, açık sesle, şiirin kaldırabildiği bütün ümitsiz edayı şiiri okuyuş tarzında takip ederek, yavaş yavaş, düşüne düşüne tekrar etti.

Sesinin ahengi samimi bir üzüntüyle veznin ağır akışı üzerinden hastalıklı bir akışla akıyor, kelimeler uzun bir matem iniltisi tarzında hafif eğrilmelerle uzanıp gidiyordu. Bu okuyuş tarzı şiirin ümitsizlik ve kederini büsbütün açığa çıkardı. Böylece manzume bittiği zaman her ikisi de sustular, bu bir çeşit sarhoşluk veren şiir şarabı beyinlerini okşayarak uyuşturmuştu. Öyle suskun, kendilerinden geçmişçesine karşılarında güneşin parıltısıyla parıldayan tabloya, ta uzakta denizin kucağına süzülen Üsküdar'a, beride bir müddet devam edip sonra birdenbire kesilen Boğaziçi'nin manzaralarına, Üsküdar iskelesinden kalkan bir vapura, Beşiktaş'tan karşıya aheste aheste geçen bir kayığa, uzun uzun baktılar.

Birkaç gün evvelden beri devam eden yağmurlar yalnız o sabah dinerek, sema açılmış, güneş hafif bir sıcaklık yayan ışığını bol bir sevgiyle cömertçe saçmıştı. Bahçenin çok yağmur yemiş otlarından, ağaçlarından, topraklarından bir buğu kalkıyor, güneşin altında titriyordu. Ta karşılarında Çamlıca tepelerinin üstünde, hava titriyor, nemli topraklardan yükselen sisli bir nefes, sanki askıda, hafif hafif sallanıyordu. Bahçenin toprak kokusu, demin ellerindeki kitaptan

fışkıran şiirin tatlı suyu, karşılarında titrek havanın altında buğulanan güneşli manzara, denizin üstünde birbirini kovalıyormuş gibi uçuşup kaçışan ışık parçaları, beyinlerine hoş bir uyuşukluk veriyordu. Öylece düşündüler, düşündüler. Sonra birdenbire Ahmet Cemil dedi ki:

— Ah, neler hissediyorum da tamamıyla çözemiyorum. Bir şey yazmak, o duyguların içinden bir şey çıkarmak istiyorum amma bir kere ne yazmak istediğimi bilebilsem. Şurada –beynini gösteriyordu– bir şey var, bir şey duyuyorum amma rüyalarda tutulamayan şekiller gibi parmaklarımın arasından kaçıyor. Bilir misin, nasıl şey? Bak şu semaya, ne görüyorsun, mailiklerden meydana gelmiş bir derya... Gözlerinle onun içine girmeye çalış, o mailikleri yırtmak için uğraş, ne görüyorsun? Mai... Daima mai... Değil mi? Sonra, bak ayağımızın altındaki toprağa, ne buluyorsun? Donmuş, simsiyah bir renk... Of! O siyah tabakaları parçalayarak içeriye bak, in, in, in, ne kadar inebilmek mümkünse o kadar in, ne buluyorsun? O siyahlar içinde ne buluyorsun? Siyah... Daima siyah değil mi? İşte öyle bir şey yazmak istiyorum ki yukarı bakılsa mai ve daima mai, aşağı bakılsa siyah daima siyah... Bir şey ki mai ve siyah olsun. Hasta mıyım, bilemiyorum, fakat ah! O ne yazmak istediğimi bilsem, onu şöyle karşımda resmi çıkarılmış, tasvir edilmiş görmek mümkün olsa, işte o vakit, zannediyorum ki artık ölebilirim, hayatta nasibini tamamıyla almış bir adam hükmünde gözlerimi kapayabilirim...

***

Bugünden sonra bütün müsveddeler yakıldı. Bir harf bile bırakmadılar. Bütün o güneş doğuşu tasvirleri verem kızlar ağzından söylenme şiirler, pejmürde çiçeklere seslenişler, çocuğunun mezarında ağlayan anneler, Fuzuli'ye, Baki'ye, Nedim'e nazirelerle birlikte yakıldı, tahmisler[1], tesdisler[2] parçalandı, her şeyden evvel okumak, duygularını eğitmek lazım olacağını anladılar. Yalnız yazmakla, daima çalışan işçi gibi

---

1 Bir manzumenin beyitlerine üçer dize katarak beşerli bentler haline koyma, beşleme.

2 Altıya çıkarma, altılama.

sanatın aynı basamağında kalacaklarını, eğer hakikaten sanat sahibi olmak isterlerse asıl sanatçılarla ahbaplık etmek, onların hünerini, sırlarını irdelemek lazım geleceğinde birleştiler. Önce mantıklı bir sıralamayla başlamak hevesindeydiler. Bir edebiyat tarihi dizisi buldular. Sırayla okumaya karar verdiler, önce İlyada'ları *Odysseia*'ları okuyacak oldular, bunları yarım bıraktılar. Hüseyin Nazmi'nin getirttiği bütün eski edebiyata ait kitapların ötesinden berisinden beşer onar sayfa kesilmekle kaldı, daha yakın zamanlara inmekte acele ediyorlardı. Yunan ve Roma edebiyatı üzerinde pek duramadılar, hatta orta çağlardan sonra iki üç asırlık edebiyatı iki üç ayda esneye esneye, uyuya uyuya geçtiler, tekrar ümitsizlik duymaya başladılar, biraz daha yakın zamanlara gelmek istediler, Goethe'ye, Schiller'e, Milton'a, Young'a, Byron'a, Hugo'ya, Musset'ye, Lamartine'e kadar geldiler, o vakit bu dünyanın lezzetleriyle kendilerinden geçerek uzun, pek uzun bir müddet kalmak lazım geleceğini gördüler. O engin şiir denizi içine daldılar. Derslerini artık tamamıyla ihmal eder olmuşlardı, mektepte bütün kurtarabildikleri vakitler bunlara harcanmış oluyordu. Dilde güçlendikçe şiirden aldıkları tada kanamaz olmuşlardı. O sene sınavlarını pek zor verdiler, fakat bunun onlarca ne önemi var? Asıl sınavdan sonra iki aylık tatili beklemekteydiler, bu iki ay süresince istedikleri gibi okuyacaklardı. Fakat heyhat! Ansızın gelen felaket insanları en çok ümide sarıldıkları zamanlarda zedelemekten haz alır. Ahmet Cemil o iki ayı Hüseyin Nazmi'nin her yaz ailesiyle gittikleri Erenköyü'ndeki köşkünde geçirmeye hazırlanırken talih kendisi için diğer bir şey hazırlamakla meşguldü: Babası bu sırada vefat etmişti.

5

Ahmet Cemil için bu felaket öyle bir beklenilmeyen darbeydi ki bir müddet bütün beyni donmuş gibi[1] şaşkınlık içinde kaldı.

1 "Büht", 1938 ve 1942 baskılarında dizgi yanlışı, özgün metinde "beht".

Onda şiirle uzun süre uğraşmak hastalıklı bir hassasiyet meydana getirmişti. Öyle bir hassasiyet ki, o illete tutulanları başkaları için anlaşılmaz, mantıklı olduklarına kesin bir hüküm verilemez, hareketlerinde, fikirlerinde, duygularında bir büyüklük olduğuna inanılır da doğruluğunu kabule cesaret edilemez bilmeceler haline getirir. Öyle bir hassasiyet ki bir gün hayatı bütün çirkinlikleriyle, aç kalmış ailelerden, gözsüz genç kızlardan, beynini bir kurşun parçasıyla dağıtan ümitsizlerden, avuç açan beyaz saçlı adamlardan, çocuklarını kilise kapılarına bırakan annelerden, bir şarap şişesinin yanında insanlıktan çıkmaya çalışan talihsizlerden, bütün o çirkinliklerden meydana gelmiş gösterir, insana "Kaç! Bu hayattan kaç!" der, diğer bir gün gözlerinin önüne bütün güzelliklerini döker, bulutların arasında nazlı nazlı yüzen bir ay, türlü renklerin yangınları içinde ufuklardan çekilip giden bir güneş, etekleri denizlere dökülmüş yeşil dağlar gösterir, "Sev! Bu tabiatı sev!" der, bir gün mutlu diğer bir gün mutsuz, bu dakikada şen, biraz sonra hüzünlü yapar yahut bir anda kalbi hem sevinç, hem gamla doldurur, öyle bir hassasiyet ki bir hastalığa benzer de değildir. Ah! Böyle hasta olanlar: Onlara kendilerini sorunuz, hastalıklarını inceden inceye açıklasınlar. Emin olunuz ki bu mümkün olamayacaktır, o belirsiz ve karmakarışık ruh, bir dille açık açık anlatılamaz, o öyle bir şiirdir ki özü belki değeri zaten açık olmamasından ibarettir. Ona bir dil bulmak, bir şekil vermek mümkün olabildiği anda o asıl şiirlikten çıkmış olur. O hasta ruh, bir billur parçasıdır ki üzerine şiirin ışığı vursun, çözümlemek mümkün olmayan renkler gösterir ve gözleri kamaştırır. Onların ne olduğunu anlamak için onu parlatan ışıkla kendisinin arasına elinizi koymaktan sakınınız, yoksa gözünüzün önünde kalacak olan sönük, donuk bir cam parçasından başka bir şey değildir.

***

Ahmet Cemil o felakete uğradıktan sonra bütün duygu kabiliyetleri mahvolmuşçasına cansız bir varlık halini aldı. Artık yatılı devam edemediği mektebe yalnız gider gelirdi,

okumazdı, hatta sevgili şairlerini, o ruhunun en samimi arkadaşlarını bile ahbaplık etmeye değer bulmadı. Hüseyin Nazmi'den de eskisi kadar haz almıyordu.

Yalnız bir şeyden hazzederdi: Sessizlik! Evde de bu sessizlik hazzına hürmet olunurdu. Babasının vefatından beri aralarında hemen hiç ciddi bir konuşma geçmemişti, fakat bir gün geldi ki bu sessizliği, bir müthiş vazifeyi hatırlatmak için annesinin bozması lazım geldi.

Bir akşam ona:

— Oğlum seninle biraz ciddi konuşmak lazım geliyor, dedi.

O vakit bu ana ağzından çıkan her kelimenin ardından ağlamak arzusuna yenilmekten korkarak, bazen köşede büzülmüş, siyah kederli gözlerini annesine dikmiş bakan İkbal'e, bazen göğsü kabara kabara duran Ahmet Cemil'e bakarak, baktıkça tıkanarak, bazen de hiçbirisine bakmaya kuvvet bulmayarak, perişan, bir sıralanış şekline uymaz, birbirini tutmaz, yarım yarım cümlelerle babalarından bir şey kalmadığını, kalan ufak tefeğin biraz sonra bitmek üzere olduğunu söyleyebildi. Sonra yine sustular, bir aralık o suskunluğun içinde kısa fakat kısalığında müthiş bir konuşma ustalığı gizlenen şu soru soruldu:

— Ne vakit diploma alacaksın?

Ahmet Cemil artık gözlerini kapadı, sanki dün sütüyle beslediği çocuktan bugün ekmek isteyen bu ananın perişan halini görmek istemiyordu, ikbalin üzerinden bir bulut geçen siyah gözleri, indi.

Bu akşam ancak bu kadar söz edilmişti, fakat birinci defa olarak ciddi bir konu üzerinde söylenen şu birkaç söz Ahmet Cemil'i tamamen kendisine getirmişti.

Bir matemin derin üzüntüsü altında ezilip kalan kalplere dayanma gücü vermek için hayat vazifelerinin baskın sesi kadar etkili şey olamaz. O geceyi Ahmet Cemil karabasanlar içinde geçirdi, ertesi gün Hüseyin Nazmi'yi bulmaya karar verdi. Erenköyü'ne kadar gitmek, o bütün sırlarını bilen dosta bol bol derdini dökmek istedi.

İnsan, keder ve sevinç zamanlarında kalbinin katlanabileceğinden fazlasını diğer hassas bir kalple paylaşmak ister. Bu öyle bir ihtiyaçtır ki hiçbir maddi fayda beklemeksizin Ahmet Cemil'i Hüseyin Nazmi'ye yöneltiyordu.

Sabahleyin erken kalktı, bütün beynini ezen bilinmezliklerin çözüm çaresi Hüseyin Nazmi'nin elindeymiş gibi gidip onu bulmakta acele ediyordu. Sanki oturursa geç kalacakmış gibi vapurda bir yerde duramadı, zihninde bütün hatıralar, fikirler donmuş, yalnız bir nokta yaşıyordu: Annesiyle kardeşini yaşatmak... Fakat nasıl? Daha mektepten çıkmak için bir sene var, üç yüz bu kadar gün ki her birini geçirebilmek için ekmek lazım... Bu ekmek sözü kalbinden soğuk bir iz bırakarak geçerdi. O ihtiyar anne... O henüz çocukluktan tamamıyla çıkmamış genç kız... Onlar daha neler isterler? Ah! Onlara neler vermek isterdi, amma nerede o vasıtalar ki bütün o istenilecek şeyleri alsın da götürsün, o iki sevgilinin önlerine döksün, "Bakınız, bunlar sizin için, evet, bunları sizin için, size, ben aldım" desin.

Ah! O da zengin olsaydı. Hüseyin Nazmi ne kadar mesuttu! Servet ve haysiyet sahibi bir babanın oğlu, bugün düşünmeye mecbur olmadığı gibi yarın da geçim endişesi henüz saadet parıltısıyla parlayan alnını elem çizgileriyle bozmayacak. Fakat ne zararı var! Ahmet Cemil çalışmaktan kaçan o tabansızlardan mıydı ki henüz hayat mücadelesine ilk adımını atmadan ümitsizliğe mağlup olup kalsın. Hayatla uğraşmak, bu geçim mücadelesinde o da yumruğunu sıkarak hissesini almaya çalışmak icap ediyor, öyle mi? Niçin çalışmasın? Bu sorulara zihninde cevap verdikçe sanki dövüşmeye hazırlanıyormuşçasına ayaklarının üstünde biraz daha sağlam duruyordu.

Haydarpaşa'dan trene atlamak, Erenköyü'ne çıkmak, istasyondan epeyce uzak olan Hüseyin Nazmi'nin gök rengi boyalı, bahçesi demir parmaklıklı zarif köşküne kadar gelmek için geçen zaman süresince bütün zihnini bu konu meşgul etti, fakat köşkün parmaklık kapısının yanındaki zili çekeceği sırada eli alıştığının aksine titredi. Ara sıra buraya

geldikçe cesaretle içeriye girmek âdetiyken bugün yardım dağıtılan bir kapının karşısında çaresiz bir dilenci gibi cesareti kırıldı. Birden, arkadaşına yüreğinin acılarını döktükten sonra onun bir bakışla:

— Ne demek istiyorsun? Para mı lazım? demek isteyeceğine şüphelendi.

Şu dakikada duyduğu cesaretsizlik bir türlü elindeki zili çekmeye güç bırakmamıştı. Geri dönmek, buradan, bu güzel köşkün, gözlerinin önünde servetin bir sembolü gibi yükselen bu binanın kapısından kaçmak, geri dönmek ta o Süleymaniye'deki evceğizin kucağına atılmak, babasının henüz hayalini gördüğü o köşeciğe kadar giderek, "Baba! Sen bizi bırakmamalıydın!" demek istedi. Sonra bütün şu düşünceler silsilesini bir dayanma gücü hamlesi alt üst etti. Oraya para istemek için mi gelmişti? Onun istediği şey kendisini dinleyecek bir adamdan başka bir şey miydi?

Zili çekti. Ta köşkün ikinci katından gürültüyle bir pencerenin yeşil panjurları açıldı, Ahmet Cemil başını kaldırdı, tatlı bir çocuk sesi sordu:

— Siz misiniz, Cemil Bey? Durun, durun, kapıyı ben açayım, ağabeyim hâlâ uyuyor...

Bu Hüseyin Nazmi'nin küçük kız kardeşi Lamia'ydı, Ahmet Cemil'in şu kadarcıktan dostu... On beş yaşını aşan çocuklarda belirtileri görülen bir dikkatli davranma ve gösteriş endişesini henüz Ahmet Cemil'e karşı takınmaz, ona karşı hâlâ Lamia çocuk kalmıştır, perişan haliyle, henüz taranmamış saçları koştukça savrularak, açık pembe kısa elbisesinin etekleri uçuşarak bahçeyi geçti, selamlık kapısından henüz başı görünen uşağa meydan bırakmayarak yetişti, parmaklığı açtı.

— Geldiğinize ne kadar iyi ettiniz... Ağabeyim sizi görünce şaşıracaktır. Bu sene hiç gelmediniz. İkbal'i niçin getirmediniz?

Lamia, çocukların teklifsiz görüştükleriyle bitmek tükenmek bilmeyen gevezeliğine kapılmış, köşke gelinceye kadar söylediklerinin ötesine berisine serptiği soruların cevaplarını

beklemeksizin bir dakikada on meseleye değinmeye vakit bulmuştu.

Ahmet Cemil köşke girerken dedi ki:

— Rica ederim, benim geldiğimi haber verir misiniz?

Lamia:

— Şimdi! dedi ve koşarak Ahmet Cemil'i yalnız bıraktı.

Hüseyin Nazmi'nin odasına girince düşünmekten, yürümekten gelen bir yorgunlukla hemen sandalyelerden birine oturdu. Ah! Her geldikçe kayıtsızca oturduğu bu odanın bugün üzerindeki tesiri irdelenmesi imkânsız bir şeydi...

Odanın bahçeye bakan yeşil panjurları henüz açılmamış, aralıklarından güneşin ışığı belli belirsiz süzülmüş, pencerelerin uzun, koyu perdeleri yerlere dökülmüş... Sanki bu karanlığın ortasından fışkırarak dikilmiş korkunç hayaller... Odanın ötesine berisine darmadağınık konuluvermiş sandalyeler, ta karşıda duvarın üzerinde renkleri karanlıkta dalgalanarak duran bir harita, oda kapısının iki tarafını kaplayan yüksek, Hüseyin Nazmi'nin bir ilk heves savurganlığıyla doldurduğu kütüphaneler... Ah! O da böyle bir odaya, şöyle bir kütüphaneye, böyle kitaplara sahip olabilseydi! Hüseyin Nazmi'nin evinde bu his birinci defa olarak onun temiz aklına düştü. Bir kar tabakasının saf beyazlığı üzerine düşmüş bir damla leke gibi... Kendi kendisine utandı. Bugün ihtiyaçla, geçim derdiyle ilk yarayı almış olan bu taze kalp şu gök rengi boyalı köşkün şu bahçeye bakan loş odasında var olması lazım gelen fikir sakinliğine, gönül rahatına, derin hayat zevkine karşı acı bir nasipsizlik hissi duydu.

Şurada oturmak, bu etrafı çeviren eşyaya sahip olmaktan doğacak bir yetinme ve güvenle oturmak, panjurlardan birini hafifçe oynatmak, öyle ki bu uyuşukluk getiren loşluğa zarar gelmesin, odanın belirsiz manzarasıyla bahçenin güneşli parıltısı arasında, işte şuracıkta pencerenin şu sakin kenarında okumak...

Okumak! Ahmet Cemil bunun üzerine neler kurmuş, ne ümitler beslemişti! Sanki onu kitaplarıyla rahat bırakacaklardı. Zavallı çocuk! Yazar olacaksın, şöhret bulacaksın,

değil mi? Ne uzak! Annesinin hüzünlü sesi henüz kulaklarındaydı: "Ne vakit diploma alacaksın?"

Demek, diplomayı aldıktan sonra bütün o ümitleri bırakmak, evin ekmeğini aramak için kim bilir nerelere gitmek lazım gelecek... Zavallı annesi! Ya İkbal! Ahmet Cemil'in bu hatırayla birden kalbi sızlayarak buruldu. Bak, Lamia ne kadar neşe dolu, gülmek için yaratılmış bir çocuk! İkbal'in dün akşamki hüzünlü bakışı, ah, o çocuğun gülmemeye mahkum gözlerinde bir bulut altında duran yaş damlaları...

Ayağa kalktı. Sabırsızca, bütün varlığına bulaşan bu karanlıktan artık kurtulmak istiyormuşçasına pencereyi açtı, panjurları itti, güneşin coşkun ışığıyla birlikte yazın baygın havası odaya hücum etti. Boğuluyormuş gibi bu havayı olanca kuvvetiyle içine çekti! Oh!

— Vay! Bu ne harika! Nereden aklına geldi?

Döndü, Hüseyin Nazmi'ye elini uzattı:

— Sana ihtiyacım var. Bilsen, bugün niçin geldim? Beni ciddi dinleyecek misin?

— Ooo! Ne oluyoruz? Neyin var? Otur bakalım.

Oturdular, o vakit başka giriş sözüne lüzum görmeyerek, her türlü özen kaygısından arınmış, dilini düşüncelerinin dağınıklığına bırakarak, babasının vefatının taşıdığı önemi, çaresizliğini, ailesine kendisinden başka bakacak kimse olmadığını, annesini, kardeşini, bütün emellerinin aksine ortaya çıkan bu acı hayat hakikatlerini, dün geceki o kısa konuşmayı, bütün ciğerlerini yakan ıstırapları, şu mai köşkün bu bahtiyar odasında Hüseyin Nazmi'nin önüne döktü.

O, yalnız dinliyordu, o da onun kadardı, derin kırkılmış siyah ve sert saçlarının altında küçük başı, zayıf yüzünde parlayan gözleri, henüz terlemeye başlayan bıyıklarının altında ince donukça dudaklarıyla güzel ve zeki olduğu için sevimli bir gençti.

Büyük bir ilgiyle dinliyordu. Onun susarak dikkatle dinleyişi Ahmet Cemil'in üzerinde en iyi etkiyi yapmış oldu. Biraz önce Hüseyin Nazmi'ye başvurmaktan korkan bu genç, şimdi onun karşısında artık sakınmaya lüzum görmemişti.

Bitirip de sandalyesinin arkasına yaslanınca, yalnız o vakit Hüseyin Nazmi bayağı sözlere gerek duymayarak, hastaya hasta sıfatıyla hitap ederek:

— Ne yapacaksın? dedi.

— Evet, ne yapacağım?

— Yapacağın şeyi pek sade buluyorum. Önce bütün çocukluklara, bütün şair düşüncelerine, "Siz şimdilik biraz durunuz!" demek, hayatı olanca hakikat ve maddi yanıyla kabul etmek, mademki, yaşamak için çalışmak lazım geliyor, çalışmak. Bana böyle geliyor ki seni bu kadar perişan eden şey çalışmaktan korku değildir, hayatın henüz bilmediğin bir şeyini biraz vaktinden evvel anlamak durumunda kalmandır. Yalnız bundan ibaret...

Hüseyin Nazmi sert elli bir cerrah gibiydi, fakat tam yaranın neştere muhtaç olan yerine dokunmuş oldu. Ahmet Cemil de buna muhtaçtı. Çalışmak, evet, zaten demin de öyle düşünmüyor muydu? Niçin çalışmasın? Amma talih onu zahmete girmeden gönlünce yaşayanlardan biri etmemiş, bundan ne çıkar? Aksine... "Ben hayatımı kendim kazandım. Ben yine kendi işimle yaşıyorum!" diyebilmek. Ah o vicdan rahatlığı, o, acaba acıkmadan yiyenler gibi çalışmadan yaşayanlar da var mıdır?

Birden çok büyük bir teselli duydu:

— Elbette çalışacağım! dedi.

— Hem niçin emellerine bitmiş gözüyle bakıyorsun? Seni meslek seçmekten engelleyecek bir sebep görmüyorum... Mektepte yalnız bir senen daha var, onun için mektebi bırakmak bir deliliktir. Geçinmek için de geceler var, sabahlar var, akşamlar var. Senin gibi bir adam her iş yapabilir. Sanki niçin tercüme yapmayasın, hatta hocalık...

— Hocalık mı? Çıldırdın mı?

Hüseyin Nazmi sözünü geri almak istemedi:

— Kim bilir? dedi. Tercüme yapmak Ahmet Cemil'in aklına daha uygun gelmişti. Kitapçıların on altı sayfalık hikâye tercümesine iki mecidiye kadar para verdiklerini işitmişti. On altı sayfa iki mecidiye... İki mecidiye! Bu parayı kazanabilmek ümidi onu adeta mesut etti.

— Acaba on altı sayfayı kaç günde tercüme edebilirim?

— Kaç gecede demek istersin. Bilmem, belki alışıncaya kadar üç gecede...

O vakit iki arkadaş bu fikrin peşini bırakmadılar. Tercüme olunabilecek şeyleri düşündüler. Kütüphaneler karıştırıldı, uzun uzun bu iş hakkında konuşmalar yapıldı. Fikirleri hep yüksekten uçuyordu, en önemli eserlerden ayrılamıyorlardı, Hüseyin Nazmi Lamartine'den *Raphaël*, Ahmet Cemil Musset'den *Bir Asır Çocuğunun Sergüzeşti* için ısrar ediyorlardı. Nihayet biraz okumaya karar verdiler, her ikisinin ötesinden berisinden karıştırmaya başladılar, okudukça kitapları niçin aldıklarını unutuyorlardı. Hele Ahmet Cemil Lamartine'in, Musset'nin on altı sayfasını iki mecidiyeye satarak yaşamaya çalışmak lazım geleceğini artık aklına getirmiyordu. Sanki o önemli konu demin karşılıklı söylenen dört lafla halledilmiş, bitmiş gitmişti.

Bu iki nefis eserden birinin belki her ikisinin tercümesine karar verdikten sonra Ahmet Cemil duramadı. Şimdi tercüme işi artık bir geçim bedeli olmak acılığını kaybederek senelerden beri tek emeli olan yazarlık mesleğine tatlı bir giriş hükmünü almıştı. Bunun hülyası, lezzeti Hüseyin Nazmi'nin ısrarlarına mağlup olmayarak onu eve kadar götürdü.

Annesine, İkbal'e –gece ortaya çıkan önemli meselenin halli işte şu elinde kenarlarının yaldızı parıldayan kitapların arasında saklıymışçasına– kendinden emin bir bakışla bakarak, "Ben biraz çalışacağım" dedi, hemen odasına çıktı. Her karar verdiğini hemen uygulamak isteyenlerdendi. Hatta tamamen soyunmaya vakit bulamadı. Fesini, ceketini fırlatmakla yetindi. Odasının bir kenarında cilası uçmuş eski ceviz yazıhanesinin önüne oturdu. Önce *Raphaël*'i açtı.

Tercüme hakkında kendine göre düşünceleri vardı: Aslına tamamen bağlı kalarak cümleleri aynı kuruluş dizisiyle, aynı bağıntılarla tercüme etmek lazım geleceğinde ısrarlıydı. İlk cümleyi okudu. Henüz tercümeye alışkanlığı yoktu. Okuduğu hemen kolayca tercüme ediliverecekmiş gibi kalemi kâğıdın üzerine koydu, başlamak istedi.

Neresinden başlayacağında tereddüt etti, bir daha okudu, kelimelerin sırasına uyarak cümlenin her parçasını birer birer tercümeye başladı. Bazen kelimeler için sadık bir karşılık arayarak, bazen bulduğu kelimelerin ahengini altında üstünde bulunan kelimelerle iyi bir yakınlıkta bulamadığı için bir eş anlamlı kelime düşünerek, aslında tabii ahenkle uyuşan küçük parantezleri tercümenin neresine sokuşturmak lazım geleceğinde şaşıp kalarak, bir dakika evvel yazdığı iki kelimeyi dört satır aşağıya koymayı daha uygun bularak, önündeki kâğıtta yazdığından fazlasını çizerek, bir âsi kelimenin arkasından uzun müddetlerle koşarak devam etti, belki bir sayfa tercüme etti, fakat ne harap edici bir yorgunluk...

O, bir hayli tercüme etmiş zannediyordu. Sonra, bir aslına bir de önündeki müsveddeye baktı. Ancak, bir sayfa! Böyle giderse on altı sayfa için ne kadar çalışmak lazım gelecekti?

Sonra tercüme ettiğini okudu. İnanamıyordu, yaptığı tercüme bu kadar çalışmanın neticesi "şu ruhsuz" renksiz şeyden mi ibaretti? Bu dakikada hissettiği müthiş yorgunluğu, cesaretini birden kıran ümitsizliği yalnız duymuş olmak için mutlaka hissettiklerine bir biçim vermek maksadıyla uğraştıktan sonra memnun edebilecek bir neticeye varamamış ve bunun acısını duymuş olmak lazım gelir.

Ahmet Cemil ayağa kalktı. Odasında gezindi, bir aralık kitabı tekrar aldı, ortasından bir parça okudu, buna verilebilecek tercüme şeklini düşünerek süzüyordu, öfkelendi, belki diğeri tercümeye daha uygundur dedi. Onu da okumak istedi. Artık iyice sıkılmıştı. Başaramamaktan, gücünü yeterli görememekten gelen bir sıkıntı...

Odasının penceresini açmak, hava almak istedi: Evlerinin bahçesine –mini mini bir bahçe ki İkbal kendine göre onun bir bahçıvanıydı– bakan bir pencere... Ah! Hüseyin Nazmi'nin kütüphanesinin penceresi, o güneşle dolu bahçe, o ışık dalgalanması, o kır kokusu, orada duyulan fikir hazzı... Bu, kafesinin boyası solmuş pencere, şu güneşin yetersizliğinden toprağı yosunlanmış bahçe...

Şu dakikada bütün geçmiş saadetinin güzel yuvası olan bu evceğiz sanki bir işkence zindanı gibi Ahmet Cemil'i eziyordu. Burada yaşamaya mecbur olmak; burada, şu basma perdeli, tek pencereli dar odacıkta yazın şu bunaltan sıcaklarıyla çalışmak... Ah! Ahmet Cemil zengin olaydı, evet zengin olaydı. Onun da Erenköyü'nde bir köşkü, köşkte süslü bir kütüphanesi, kütüphanenin önünde hoş bahçesi olaydı Lamartine'i, Musset'yi orada okuyaydı, fakat on altı sayfasını kırk kuruşa tercüme etmek için değil, yalnız, kendi zevki, kendi saadeti için...

Duramadı, tekrar çıkmak için fesini giydi, sanki sokağa çıkarsa aradığını bulacaktı.

Yürürken derli toplu düşünmek, ne yapacağına bir karar vermek istiyordu. Bu mümkün olamadı. Zihni o kadar dağınıktı ki düşüncelerine bir düzen veremiyordu. Zannetti ki yürümekte devam ederse sinirlerini yatıştırmayı başarabilecek.

Babıâli Caddesi'ne kadar geldi. Bir yere gitmek için belirli fikri olmadığı zamanlar daima ayakları onu oraya kitabevlerinin, matbaaların sıralandığı şu caddeye getirirdi.

Matbaa-i Osmaniye Kütüphanesi'nin önüne gelince bir aralık durdu, uzun uzun vitrinde duran kitaplara baktı. Kapların üzerini okudu, bir müddet gözleri kûfi yazılmış bir başlığa tesadüf etti. Bunu okumak için çalıştı. Bir aralık aklında yer tutan soruya şu cevabı verdi:

— Ne olacak? Kitapçılardan birine müracaat ederim, "Tercüme etmek istiyorum, ne tercüme edeyim?" derim...

Buna karar verdikten sonra caddeye indi, ara sıra uğradığı kitapçılardan birinin dükkânına girdi, öteberiden, yeni kitaplardan, son haftanın dergilerinden bahsetti, sonra birden fikrini söyledi, kitapçı düşündü, pek gevşek bir eda ile:

— Olsa olsa hikâye tercüme ediniz. Başka kitaplar pek az satılıyor. Zaten hikâyeler de satılmıyor ya... dedi.

Sonra birden kitapçı tavrını değiştirdi, aklına bir şey gelmiş gibi:

— Sahi *Hırsızın Kızı* hikâyesine devam etseniz ya! dedi.

— *Hırsızın Kızı* bir hikâyeydi ki dört bölümü yayımlandıktan sonra tercüme eden vazgeçmiş, yayımcı da arkasını aramamıştı. Derhal kabul etti:

— Çıkan bölümlerle aslını veriniz, dedi, sonra biraz düşünerek ilave etti:

— Fakat bir şartla: İsmimi koymayacağım...

Lamartine'den, Musset'den sonra *Hırsızın Kızı*! İşte hülyalarının sonu!

O akşam tercüme dedikleri şeyin bu kadar kolay olduğuna şaştı, iki saatte on sayfa tercüme etmişti, bu gidişle milyon kazanacak.

Kâğıtları annesinin önüne döktü:

— İşte! dedi.

Bugünden itibaren Ahmet Cemil için sürekli bir çalışma başladı, mektebin tatil zamanından istifade ederek gecelerini, gündüzlerini garip olaylardan oluşan bir dolaşık yumak icadında usta bir yazarın fikrinden çıkan ve kim bilir kaç kişinin kış uykularına türlü korkunç rüyalar karıştıracak olan bu hikâyeyi, bu cinayetler ve acayip olaylar silsilesini nefret ede ede tercümeye ayırdı. İlk dört bölümün tercüme tarzından cesaret alarak zaten hiçbir ifade üstünlüğüne yahut fikir inceliğine sahip olmayan bu kitabı hemen bir hamlede tercüme ediyordu. Fakat bu uğraşıdan duyduğu nefret çalıştığı müddeti azap haline getirirdi... Damarlarının içinde bir besteci kanının dolaştığını duyduğu halde ekmek yemek için gecesinin sekiz saatini pis çalgılı kahvehanelerde iğrenç kadın şarkıcılara eşlik etmekle geçiren bir kemancı gibi ruhu türlü güzellikler yaratmaya kabiliyet gösteren bu genç, batakhanelerde bitmez tükenmez hırsız konuşmalarını tercüme ettikçe kalbi nefretinden şişerdi.

Fakat asıl on beş gün içinde sekiz on bölümlük müsvedde hazırlayarak on beş yirmi mecidiye alabilmek ümidiyle kitapçının dükkânına gidip yayımcının para meselesine katiyen yanaşmadığını gördüğü ve nihayet kızara kızara tercüme hakkını istemeye cesaret ettiği zaman herifin: "Durun bakalım, bir kere okutturayım. Daha ruhsat alınacak...

Hem basılsın, kaç bölüm tutacağını ne bileyim?" dediğini işitince dondu kaldı... Demek, evde günlerce kapanıp, havadan, o güzel güneşten, halkı bütün İstanbul'un en güzel yerlerine sürükleyen bu güzel mevsimden kendisini yoksun bırakarak meydana getirdiği bu çalışma ürününü satabilmek için kitapçı dükkânına günlerce devam etmek, şu pis müsveddelerin arkasından koşmak bugün ruhsat alınacak, yarın basılacak, şimdi elime para geçecek diye çok üzücü bekleyişler içinde bulunmak lazım gelecek...

Ahmet Cemil bir şey söylemeden çıkmıştı. Artık o gün eve gidip çalışmadı, fakat akşam soğukkanlı düşündüğü zaman devam etmek lazım geleceğine karar verdi:

— İş bir kere yoluna girinceye kadar... diyordu.

Devam etti. Hâlbuki zaman geçiyor, eline para geçemiyordu. Bir aralık biraz utanarak ısrar sonucu kitapçıdan yüz kuruş alabildi. Hikâyenin ruhsatı alındı, haftada bir bölüm yayımına başlandı, yayımcının züğürtlüğü daha çabuk yayımına müsait değildi, demek haftada iki mecidiye... O da çekişe çekişe alınacak, kitapçı size sadaka veriyormuş gibi burun kıvıra kıvıra sekiz on defa istedikten sonra verecek. Elinize şöyle kümelice para geçmeyecek, hatta alabildiklerinizden türlü akçe farkları kaybedeceksiniz, size en ummadığınız türden çeşitli paralar verilecek. Bunlar nerelerden toplanmış diye şaşacaksınız? Elli altı kuruşa aldığınızı elli üç kuruşa bozduracaksınız, ödemeler daima sizin zararınıza olarak, kesirler kaldırılarak yapılacak, bunun karşılığında da ne kadar zahmet, ne kadar bekleyiş! Yalnız tercüme yeterli değil, ruhsat peşinde koşmalı, matbaada başdizgiciye yaltaklık etmeli, düzeltilere bakmalı. Bunları düşünürken içinden kabaran geniş bir nefesle:

— Of! derdi.

Bu suretle yaşayabilmek mümkün olamadığına, kanaat getirdi. Başka bir şey daha lazım, bir çalışma vesilesi daha icat etmeli, amma ne?

Kitapçının dükkânına devam ettikçe bazı şeyler öğrendi ki bunlardan istifade yollarına müracaat mümkündü.

Kitapçılar yayımladıkları dergiler için makale yazanlara önemine göre para veriyorlardı. Bir kaçına yazı yazsa? Neye dair olursa olsun, Fransızca eski yeni dergilerde, gazetelerde tercüme olunabilecek ne olursa olsun. Hüseyin Nazmi'nin müşteri olduğu dergilerin eskilerinden, güncelliğini yitirmiş sayılarından istedi. Bunlardan en yabancı olduğu esaslara, en ilgisiz kaldığı konulara dair tercümeler yaptı. Bunları kitapçılara götürdü, bazısını kabul ettirebildi, kabul ettirebildiklerinden bazısı için para alabildi. Fakat ne horlanma karşılığında! Daima kalabalık olan kitapçı dükkânlarında daima meşgul görünen kitapçılardan daima ayıp olan para taleplerine katlanmak... "Şimdi yok..." "Ha! O makale mi? Yakında icabına bakarız" "Üç gün sonra..." tarzında bir müşteriye kitap gösterilirken, iş arasında yahut kuru fasulye pilakisi yerken iri lokmaların çarpışması esnasında verilmiş cevaplarla, nasipsiz, geri dönmek...

Edebiyat dünyası, basın mesleği bu muydu? Hiç olmazsa bu kadar zahmetine, horlanmasına katlanmaya başladığı şu meslekte altına imzasını gururla, iftiharla koyabileceği şeyler yazabilse...

Bir gün yine bir makale götürdüğü bir derginin yayımcısı –Faiz Efendi isminde insaflı bir adam ki onun ihtiyaç derdini anlamıştı– dedi ki:

— *Mir'atı Şuun* için tefrikalık bir hikâyeye lüzum varmış, başkası kapmadan imtiyaz sahibine müracaat etseniz... İyi bir adamdır, çekinmeyin.

Çekinmek! Pek iyi anlamıştı ki çekinen aç kalır. Haydi, kendisi aç kalsın, fakat evdekiler?

Hemen o dakikada cesaretle *Mir'atı Şuun* matbaasına girdi, imtiyaz sahibinin odasına kadar çıktı. O vakte kadar bir gazete idaresine girmemişti, zihninde basın dünyasını, gazetelerin yazıişleri dairelerini büyültüyor, yeşil örtülü büyük yazıhanelerin yanlarında iri sakallı, altın gözlüklü, yüksek söyler, yüksekten bakar adamlar tasavvur ederdi. Şu bir iki aydan beri kitapçı dükkânlarında gördüğü örnekler henüz bu hayalleri büsbütün silmemişti.

Hüseyin Baba Efendi'yi müdüriyet odasında kanepeye kayıtsızca yaslanmış, başyazar Ali Şekip'in parmaklarıyla uyumlu olarak pes perdeden okuduğu bir şarkının ninnisiyle uyumaya hazırlanmış görünce şaşırdı, yerinden kalkmaksızın yüzüne sorarcasına bakan Hüseyin Baha Efendi'ye nasıl hitap etmek lazım geleceğinde tereddüt etti.

Fakat Hüseyin Baha Efendi iri sakallı, altın gözlüklü bir imtiyaz sahibi olmamakla beraber pek iyi bir adam etkisi yapıyordu.

— Ne istiyorsunuz, oğlum? dedi, bu hitap Ahmet Cemil'e cesaret verdi, ne istediğini anlattı, Hüseyin Baha Efendi doğrularak dinledi, sonra Ali Şekip'i göstererek:

— Soralım da hakikaten ihtiyaç varsa...

Ali Şekip döndü, o bu gence birkaç kere tesadüf etmişti. Bir hafta sonra, devam eden hikâye bitecekti. "İşte, Ahmet Cemil Bey tercüme etsin" dedi.

— Aman okudunuz mu, bilmem?

Ali Şekip o iyi yürekli adamlardandı ki beş dakikada dost olur, konuşmaya girer, her görüştüğünü sever, dünyada her şeyi sevmek için yaratılmıştır.

Bir hikâye okumuştu, onu tavsiye ediyordu. "Durun, bakayım? Burada mı? "Kitap bulundu, Ahmet Cemil'in eline tutuşturuldu, "Hemen başlayın denildi, o, sıkılmasa Ali Şekip'le Hüseyin Baha Efendi'nin boyunlarına sarılacaktı. Utana utana girdiği bu yere beş dakikada ısınıvermiş, beş dakikada bu adamlar hakkında derin bir sevgi duymuştu.

İşte *Mir'atı Şuun* gazetesine ilk kapılanması böyle oldu. Şu ilk görüşmenin hevesiyle Ahmet Cemil bir hafta içinde –tatilin son haftası– gazeteye bir ay yetecek kadar tercüme hazırladı. Ali Şekip'in tavsiye ettiği bu hikâye de *Hırsızın Kızı* tarzında bir şeydi, fakat artık Ahmet Cemil her şeyde bir kusur aramaya lüzum görmüyordu, mademki imza koymuyor... O imzayı asıl yazmak istediği eser için saklamak istiyordu.

Para meselesi için ikinci görüşmede Ali Şekip'e açıldı. Artık teklifsiz bile olmuşlardı.

Ali Şekip hemen:

— Oh, bak, o nazik meseledir... Hele başlayalım, ben sana para alıveririm. Elbette Hüseyin Baha Efendi'nin kara gözleri için çalışacak değilsin a... İdarenin sandığı daima boştur amma... Sen bana biraz kendini tanıtsana bakayım.

Başka birisinin ağzında terbiyeye aykırı sayılacak bu soru onun ağzında öyle saf bir kalpten çıkmış görülüyordu ki Ahmet Cemil garipliğini fark edemedi bile. Dört kelimeyle kendini tanıttı, o zaman Ali Şekip hiçbir söz söylemeyerek elini uzattı, kendisine bir yardım eli arayan bu genç eli samimiyetle sıktı.

***

Bundan sonra Ahmet Cemil'in hayatı hemen kararlaştırılmış oldu: Daima çalışmak, öteden beriden ayrı ayrı yerlerden ayda üç dört yüz kuruş kadar bir para kazanmak...

Mektep açılmıştı. Hüseyin Nazmi'yle beraber artık son sınıftaydılar! Fakat aralarında eski sıkı arkadaşlık mümkün olmuyordu. Biri yatılı diğeri gündüzlüydü.

Hüseyin Nazmi okuyor, Ahmet Cemil yazıyor, birinde fikir melekeleri zenginlik kazanıyor, diğerinde kabiliyetler yıpranıyordu. Bu hayat farkı eski ilişkilerindeki samimiyeti biraz ortadan kaldırmış gibiydi.

Bu son sene Ahmet Cemil derslerini büsbütün ihmal eder olmuştu. Sabahleyin mektebe gidinceye kadar, akşam mektepten çıktıktan sonra, gece yatıncaya kadar işleyen, daima işleyen bir fikrin mektep derslerine tahammül derecesi neden ibaret olabilirdi?

Zayıflıyor, sararıyordu, buna annesi kayıtsız kalamadı.

Sabiha Hanım çocuklarının hiçbir halini ve hissini incelemekten geri kalmayan annelerdendi.

Bir gün annesinin önüne –*Mirat-ı Şuun*'un idare memuru Ahmet Şevki Efendi'den aldığı beş mecidiyeyi koyduğu zaman Sabiha Hanım dedi ki:

— Daha paramız bitmedi, oğlum, sen beni israfa alıştıracaksın. Bizim idaremizden ne olacak? Biraz da kendine baksan a... Hem ben bu kadar yorulduğuna da razı değilim, sonra hasta oluverirsen...

O güldü, analık şefkatinden doğan bu ince yürekli sözler Ahmet Cemil'i birden beş yaşındaki çocukluğuna geri götürdü, kumral uzun saçlı başını annesinin dizine koydu:

Ben çalışmayacak olursam nasıl olur, anneciğim? Ben çalışmalıyım ki bir şey olabileyim, ben şimdi yorulsam sonra rahat edeceğim, hele bir mektepten çıkayım, bak ne olacağım? Oğlunu bir matbaa sahibi, bir gazete müdürü görürsen iftihar edersin, değil mi, anneciğim?

***

Şimdi Ahmet Cemil'in kalbine bu taze ümit düşmüştü. Bu ümidin üzerine ne hayaller işlemiş, zihninde neler kurmuştu!

Kitapçı Faiz Efendi'ye bir gazete imtiyazı aldırtıyor, kendisi başyazar oluyor, Hüseyin Nazmi'yi yanına alıyor, her biri beş liralık hisse senetleri çıkarıyor, bir matbaa açıyor, hisseler elde edilecek kârlarla yavaş yavaş imha ediliyor, matbaa sadece Ahmet Cemil'e kalıyor, Babıâli Caddesi'nin bir uygun yerinde, mesela Sirkeci'de dört yol ağzında köşelerden birine zarif –zihninde resmi bile çiziliydi– bir daire, küçük bir araba, tek atlı, fazla tantanaya ne lüzum var? O vakit gözlük de takacak. Gözlüğe özellikle önem veriyordu. Sabahleyin Süleymaniye'den...

— Yok, yok, o evi satıyorlar, başka bir yerde, daha nerede olacağına karar verilmemişti, bir ev... –Sabahleyin arabasına bindiği gibi askerce bir sesle emir verecek:

— Matbaaya!.

Bu hayali daima süslerdi, tek teselli ve saadet vasıtası bundan ibaretti. Bunu, gece yatağında rahat rahat düşünebilmek için hatta yatmakta acele ederdi.

Daha neler düşünmemiş, bu ümidin etrafında neler neler icat etmemişti? Bütün bu gülümseyen hülyaların arasına bir hayal de girerdi, fakat bu hayal pek akıcıydı, belli belirsiz bir şey...

Belirsiz bir çocuk yüzü, kim bilir kimdi? Ahmet Cemil bu yüzün ismini bilmekle birlikte açıklıkla belirtmeye bile cesaret edemezdi.

***

Mektebin öğretim müddeti bitmek üzereydi ki bir gün akşamüstü *Mir'at-ı Şuun* matbaasına uğradığı zaman Ali Şekip kendisini görür görmez:

— Ben de seni bekliyordum, dedi, sonra söyleyeceği şey yanında düzeltilere bakmakla uğraşan Raci'den, Saip'ten saklıymış gibi Ahmet Cemil'i tuttu: Hüseyin Baha Efendi'nin odasına kadar çekti götürdü:

— Sana bir iş buldum, dedi.

Ali Şekip'in bulduğu iş bir hocalıktan ibaretti.

Ayda iki lira vereceklerdi. Haftada üç gece, akşam yemeğinden sonra gider, zaten onun evine de yakın, çocuk pek küçük amma ne olur, bir saat kadar ders, sonra yanına bir uşak katarlar, yine evine geri döner. Sanki haftada o üç saat zarfında daha mı fazla kazanıyor?

***

Ahmet Cemil'in aylık bütçesinde iki liranın pek büyük bir önemi vardı. Ali Şekip'ten bu haberi aldıktan sonra sanki demiryolu piyangosunda büyük ikramiyeyi kazanmış gibi bir an evvel eve müjde vermek üzere Süleymaniye yolunu her vakitten daha erken tuttu.

Bu akşam önemli bir para konusu görüşmesi açıldı, Sabiha Hanım'ın, İkbal'in arasında oy vermek üzere hatta Seher bile toplantıya çağrıldı. Ahmet Cemil'in elinde kurşun kalem diyordu ki:

— Şöyle böyle eve dört beş yüz kuruş giriyor, iki lira daha zam olunca mademki ev kirası yok... Başka ne masraf kaldı?

Seher mutfak harcamaları hakkında fikirlerini söyledi, Ahmet Cemil kâh annesine, kâh Seher'e gözlerini yönelterek bütçeyi düzenlemeye çalışıyordu.

— Daha? Daha?

Masraflar kalem kalem ilerliyordu, cetvelin her noktasında uzun konuşmalar oluyor, itirazlar ileri sürülüyordu.

— Daha? Daha?

Hep arıyorlardı. Daha ne var?

— Şu yazıldı mı? Şeyi unuttun galiba? Daha? Daha?

Nihayet Ahmet Cemil sütunun altını çizdi, toplamaya başladı, toplama neticelerini birer rakamla işaret ederek çizginin altına indirdikçe kalbinde bir çarpıntı duyuyordu. Toplam ne olacak? Toplama bitince hayret etti. Herkes tam bir sessizlikle neticeyi bekliyordu, o, toplamanın doğruluğuna inanmadı, bir daha yapmaya başladı.

— Aman, anne zengin oluyoruz. Bir hayli para artıyor.

Hiçbiri inanmadı, Ahmet Cemil'in yanına yaklaştılar, cetvelin her rakamı tekrar tekrar okundu, noksan bir şey olmasın diye dikkat edildi. Seher bir aralık, "Şey unutulmuş" dedi, "Ne?" dediler, "Şey" dedi, şeyin ismini bulamadı, kahkahayı salıverdiler, Seher utandı kaçtı, toplama bir daha yapıldı.

Ahmet Cemil elinde kâğıdı sallıyor: "Zengin oluyoruz!" diye bağırıyordu, sonra gözlerini İkbal'in gözlerine dikti:

— Artan para da lazım, değil mi anne? Gelin edecek kızımız var, dedi.

— Aman ağabey, sen de, hep insanla alay edersin...

***

Ali Şekip'in bulduğu ders Vezneciler civarındaydı. Büyük eski bir konak, iyi terbiye almış altı yaşlarında zarif bir çocuk, biraz okumak biliyor. Çocuğun babası –nazik bir efendi– Ahmet Cemil'e takip olunacak yolu gösterdi: Çocuğu lise sınıflarına hazırlamak lazım. Artık ne yolda öğretim tarzı seçmek icap edeceğinde kendisini serbest bırakıyor, en çok dikkat olunacak şey çocukta tahsil hevesi uyandırmak. Çalışmasından memnun olmadığı zaman kendisini haberdar eder elbette... İhtarların bu kısmında çocuğa hem tehdit, hem şaka ifade eden bir şekilde bakıldı, çocuk gözlerini indirdi, ders saatlerine gelince: "Şimdi kış girmek üzere, tabii geceleri tercih edersiniz, değil mi?" Dönüş için kendisine bir uşak verilir, haftada üç defa olsa yeter...

Bu akşamdan itibaren derse başladı, fakat hocalığın maddi güçlükleri hakkında henüz bir fikri yoktu. Çocuğa

biraz okuma yaptırdıktan sonra ne yapmak lazım geleceğinde şaşırdı, beş dakikada iş bitti. Şimdi ne yapılacak? Çocuk bekliyordu, Ahmet Cemil âdeta sıkıntısından terledi. Bir şeyler söyleyip yazdırmak istedi, söyleyecek bir şey bulamadı, sonra okuttuğu yeri yazdırdı, yanlışları düzeltti, bazı kurallara bağlı hataları açıklamak istedi. Çocuk yüzüne bakıyordu, bir şey anlamadığından emindi, büsbütün sıkıldı, "Bu defa bu kadar kalsın, gelecek ders için kitap getireyim de..."

Konaktan çıktıktan sonra âdeta geniş bir nefes aldı, dün akşam bütçe cetvelini şenlendiren iki liranın kolay kazanılmayacağını şu ilk tecrübeyle anlamıştı...

***

Mektebin son sınavları yaklaştı. Bu sene dersleri büsbütün ihmal etmişti, sınav zamanı yaklaştıkça içine bir korku giriyordu.

"Ya sınıfta kalırsa!" Bu korku zihnine iliştikçe –korkulu fikirlerden kaçmaya yönelten bir hisle– bunu hemen silip çıkarmakta acele etti.

Senenin son ayında artık çalışmaya lüzum gördü. Bir yandan bir yayıncıya tercüme ediverdiği "Çocuklara Malumat" dizisi, bir taraftan *Mirat-ı Şuun* için ikinci defa olarak başladığı bir hikâye, haftada üç gecesini mahveden Vezneciler seferi derslere vakit bırakmıyordu. Uykusundan kıstı, küçük odasında, herkes yazın sıcağıyla erkence yataklarında uyuduğu bir sırada o kitaplarının üstüne eğilmiş, sürekli işlemekten yorulmaya başlayan zavallı başını iki ellerinin arasına almış, dirseklerinin üzerine dayanmış, artık dışarıdan gelen etkileri kabul etmek istemeyen zihnine bir senedir ihmal edilmiş dersleri sindirmeye çalışırdı.

Korktuğuna uğramadı, diplomayı alabildi, fakat bir diploma ki... Ahmet Cemil bundan bahsedilmesine rıza vermez, zekâsına sanki bir düşüklük veren bu belgeden utanır.

Diploma aldıktan sonra hiç sevinmedi, ondan zaten büyük bir şey ümidinde değildi. Artık geçim tarzını, bulmuş-

tu, bu diplomayı elde etmek için çalışması, başladığı bir şeyi bitirmiş olmak azminden başka bir şeyden ileri gelmemişti.

***

Mektep bittikten sonra Hüseyin Nazmi'yle hayat ortaklığı hemen büsbütün bitti. O Hariciye Nezareti'ne girecek, ara sıra da bazı dergilerde yazı yazacak... Ahmet Cemil hiçbir yere kapılanmayacak, büsbütün basın dünyasına atılacak, bir iki ders daha bulacak, para kazanacak, *Mir'at-ı Şuun* yazı kurulu arasında zaten yeri hazır... Hüseyin Baha Efendi bir gün gözlüğünü tutmaya çalışarak hizmetinden hiç memnun olmadığı Osman Tayyar'ı göstermiş, kulağına, "Sen mektepten çıktıktan sonra buradasın" demişti.

Onu bu matbaada hemen herkes severdi. Başyazar Ali Şekip, imtiyaz sahibi Hüseyin Baha, idare memuru Ahmet Şevki Efendi, bunlar o saf yürekli adamlardandı ki onlarla sohbetten bir gönül ferahlığı hisseder, acılıklarından birçoğunun kaybolduğunu duyardı. Bir de matbaa müdürü Tevfik Efendi vardı ki matbaaya her gün herkesten evvel gelir, küçük odasına girerdi. Daima küskün, daima sessiz bir adam ki matbaada bir gölge gibidir, kimseyle konuşmaz, hiçbir şeye karışmaz, yalnız Ahmet Şevki Efendi'yle idare işlerine bakar. Matbaada öksürüğünden başka sesi duyulmaz, hastalıklı, yazın kürk giyer, odasından mangal mayıs ortasında kalkar bir ihtiyar... Bu adamla bir çift söz etmemiştir, kim olduğunu ne iş yaptığını bile bilmez. Matbaa müdürü? Ne demek olacak, matbaa müdürüyse kendisini göstersin, odasında kül eşelemekten başka bir şey yapmayacaksa müdürlükten vazgeçsin, Hüseyin Baha Efendi'nin buna –hatta bazı çarpık işlerine– katlanmasına bakılırsa bu adamın matbaada müdürlük sıfatını takınmak için bir özel hakkı olmalıydı. Bazen kulağına çarpan sözlerden yavaş yavaş anlamıştı ki Tevfik Efendi Hüseyin Baha Efendi'nin ortağıymış, galiba asıl sermaye de onunmuş.

Buna hiç önem vermezdi, zaten bu üç kişiden başkaları daima geziciydiler. Altı ayda altı kere matbaa değiştirir

adamlar... Şu gün *Mirat-ı Şuun* matbaasında, yarın başka bir yerde, bazen iki yerde birden. Mesela Osman Tayyar dördüncü defa olarak *Mirat-ı Şuun*'a girmişti

Diploma aldıktan sonra bu dördüncü defaya da son verildi. Hatta bu defa Hüseyin Baha Efendi Osman Tayyar'ın matbaadan çıktığına dair gazetede iki satırlık bir ilan yayımına bile lüzum gördü.

Ahmet Şevki Efendi o gün bir aralık Ahmet Cemil'e:

— Oh! Hele şu çapkından kurtulduk! Şimdi gitsin de başka bir *Mirat-ı Şuun* adına para alsın, demişti.

***

Mirat-ı Şuun'a kati şekilde kapılanmasından sonra hayatı bir düzene girmiş oldu: Kitapçılar için çalışmak, düzenli çıkan dergilere makale yetiştirmek, *Mir'at-ı Şuun* için her gün haber ve türlü çeşitli konular sütunlarını doldurmak, sabahtan akşama kadar idarehanenin havı uçmuş, çeşitli renklerde lekeleri, çeşitli şekillerde yırtıklarıyla bir şaşılacak hal almış soluk yeşil çuha örtülü yazıhanesinin kenarına ilişerek –Ali Şekip bir tarafta siyasi hayatın o günkü durumunu özetleyen bir başmakale yazarken, Raci ötede bir dergide güzel bir manzumeyle alay etmeye çalışırken, Hüseyin Baba Efendi bir hesap meselesi için Ahmet Şevki Efendi'ye çıkışırken, başdizgici mürekkepli elini kapının kenarına dayamış "türlü çeşitli konulara bir buçuk sütun daha lazım!" derken– çalışmak, yazı üreten bir alet gibi uzunluğuna kesilmiş kâğıtları tekrar okumaya vakit bulamayarak doldurup bir yenisine başlamak, devamlı işleyen zavallı başını dumanla uyuşturabilmek için birbiri ardından yaktığı sigaraların dumanı gözlerini doldurdukça durmaya, sulanan bu zavallı gözleri dinlendirmeye vakit bulamayarak yazmak, sonra yorgun zihninin bir kelimeyi bulabilmekten yahut bir cümleyi bağlayabilmekten irkilişi üzerine ileriye gitmek istemeyen kalemi kâğıdın üzerinden ayıramayarak durmak, bir müddet zihninin hareketsizliği içinde gözler pencerenin rengi uçmuş, eğri takılmış yeşil astar perdesinin

kenarından şurada zihinlerini öldürmekle meşgul olan bu zavallılara bir alaycı bakış yollayan güneşin parıltısına hasretle dalıp kalmak...

Bu uğraşı içinde yemek için vakit bulamazdı. Çoğu zaman peynir ekmek üzümden ibaret öğle yemeğini güneşsizlikten, havasızlıktan daima iştihasız kalan midesine zorla indirdikçe gözleri bir yabancı dergide tercümeye elverişli fıkra arar yahut demin doldurduğu kâğıtların birinde yeri boş bırakılmış bir kelime için sözlüğü araştırırdı. Bazen uyuşmuş bacaklarına, sürekli oturmaktan yorulmuş vücuduna bir taze hayat vermek için kalkıp biraz dolaşır yahut pencerenin kenarında ayakta durarak karşıki kaldırımdan geçenleri seyreder, bir aralık merdivenleri iner, sokağa çıkar, kitapçısına kadar gider, yeni çıkmış kitap varsa şöyle bir bakar yahut yayıncının hatırı için düzeltilerine bakıverir ve böyle işin türünü değiştirmiş olmakla kendisini dinlenmiş sayarak yine matbaaya geri döner...

Bu hayat tarzı daima böyledir. Cuma yok, pazar yok, her gün çalışacak, her gün matbaaya esir olacak, bazen geceleri nöbet bekleyecek, imtiyaz sahibinin odasında sedirin üzerine ilişip yatacak, ender olarak matbaada kendisine ihtiyaç olmayacak da biraz nefes alabilmek için Tepebaşı'na kadar giderek yahut gidip gelme bir Boğaziçi seferi yapacak...

Fakat bu hayattan şikâyetçi değildi. Çalışmak şimdi onun için âdeta bir sinir hastalığı olmuştu, duramıyordu. Yalnız akşamları evine gittiği zaman yemek vaktine kadar minderin üzerine boylu boyuna uzanır, dinlenirdi.

Eve gelince annesiyle İkbal o gün olup bitenleri anlatırlardı. O, yalnız dinler, ara sıra bir soru sorar, onlar söyler, bin türlü hiçlerden oluşan sözlerle yorgun zihnine biraz istirahat havası verirlerdi. Bu çalışma hayatı başladıktan sonra sessizliği sever olmuş, eski şen halini, gevezeliğini kaybetmişti fakat isterdi ki kendisine öteden beriden söz edilsin. Bugün komşu Sabire Hanım gelmiş, oğlu Ahmet Efendi gelinle kavga etmiş de o aralarına girmiş, barıştırmış, yine kıymeti bilinmezmiş, ne olsa gelin değil mi?

Buna uzun uzun, dudaklarında geciken bir tebessümle gülümserdi.

Dün ikbal Seher'le beraber sekiz arşın basma almak için Kalpakçılarbaşı'na gitmiş, yolda Seher'in ayakkabısının ökçesi kopmuş, deli kız, "Aman! Küçük hanım! Ökçem koptu" diye kalabalığın içinde bir çığlık basmış ki...

Bu hiçleri derin bir zevkle dinler, dinledikçe sıcak bir günden sonra düşen yaz yağmurlarının hoş serinliğine benzeyen bir haz duyardı.

Basında çalıştığına hiç üzgün değildi. Çünkü bütün ümitlerinin sürekli çalışma sonucunda gerçekleşeceğine inanıyordu. Fakat o Veznecilcr'dcki ders Ahmet Cemil'e o kadar ağır geliyordu ki eğer başka türlü yerine koymak mümkün olsa o iki liradan çoktan vazgeçerdi.

Hiç olmazsa gecelerini tamamen istediği gibi kullanabilse kendisini bahtiyar sayacaktı. Evde kaldığı akşamlar bir müddet annesiyle konuşur, Seher'le alay eder, özellikle İkbal'i herhangi bir sebeple kızdırarak eğlenir, sonra odasına çıkarak ya sevdiği bir şairi okur yahut tercümeleriyle meşgul olur yahut –iki gün sonra fena bularak atmak üzere– bir manzumecik karalardı.

Odasında seccadelerin üzerinde yuvarlanarak, minderlerde uzanarak çalışmaya harcadığı bu zamanlar gündüzleri idarehanenin hasır iskemlesinde geçen saatlerin zahmetinin mükâfatı gibisinden bir istirahat devresiydi, fakat ihtiyaç derdi bu zamanları da tamamen kendisine bırakmıyordu.

Haftada üç gece yemekten sonra evden çıkarak, bu huzur köşesini bırakarak Vezneciler'e kadar gider, orada saatlerce uğraştıktan sonra yanına verdikleri bir uşağın eşliğinde evine gelir, o zamana kadar herkes yatmış olduğundan üzerine aldığı anahtarla kapıyı açarak hafifçe ayaklarının ucuna basa basa odasına girer, nihayet on altı saatlik bir çalışmanın ıstırabı pahasına kazanılmış olan yatağına sokulurdu.

Asıl bu Vezneciler seferinden kış sırasında zahmet çekmişti. Öyle ki ders günleri yemeğini yedikten sonra mangalın başında ısınmak mümkünken bunu başaramayıp

soğukta, karların, çamurların içinde tekrar sokağa çıkmak lazım geleceğini düşündükçe eve gitmekten korkar olmuştu.

Dersi olduğu akşamlar sofrada matemi andıran bir sessizlikle yemek yedikten sonra küçücük kırmızı bakır mangalla ısınan bu yuvacıkta annesini, kardeşini yalnız bırakarak, hatta geç kalmak korkusuyla mangalın kenarına sürülen parlak sarı cezveden payını almayarak bu gece seferleri için aldığı muşamba paltosunu giyer, "Anne ben gidiyorum, uykunuz gelirse beni beklemeyiniz!" der, kalbinde bu eve, şu küçük aile ocağına bir hasret hissiyle sokağa çıkardı.

Soğuk! Kışın tipilerle esen rüzgârı paltosunun başlığından hücum ederek yüzünü tırmalar, bütün vücudunu kaplayan ürpermelerle titretir. Hasır iskemle üzerinde yazı ile geçen bir günden sonra o küçük fakat şirin sarı mangalın kenarından uzak kalmış olmak, şüpheli işlerle geçinen sefiller gibi geceleri karanlıklar içinde ekmek parasına koşmak derman kıran bir dertti.

Her dakika bir çamur birikintisine batmamak için durmaya mecbur olur, iki ellerini ceplerine sokarak eteklerini dizlerinin üstünde tutmaya çalışa çalışa taşların üzerinden sekerek yürür, bazen duvarın kenarından bir gölge şeklinde süzülerek geçer, yolu üzerinde tesadüf ettiği küme küme büzülmüş köpeklerden korkarak yolunu değiştirir, bazen bir yıkıntının boşluğundan geçerken şimdi bir el uzanıverecekmiş, yakasından tutuverecekmiş gibi kalbinde bir korku titremesi duyardı.

Sonra bir aralık yağmur başlar, omuzlarında, başında, muşamba paltosunu döverek sırtından süzülüp ayaklarına doğru akar, ne kadar kıvırsa bir türlü çamurdan koruyamadığı zavallı tek pantolonunu ıslatır... Bu yarına kadar kuruyacak, sabahleyin mangalın kenarında tüterek geceden kalan nemi alınacak, İkbal bir yandan ütüyü hazırlarken o matbaaya geç kalmak korkusuyla üzülecek. Tenha karanlık sokaklar, soğuk rüzgârlarla karışık sıkı bir yağmur...

O sokaklardan, o yağmurun altından geçer, ta Vezneciler'e kadar gelir. Kapının önünde zile dokunmadan

evvel bir nefes alır, sonra kapı açılınca henüz yemeğini bitirememiş, yağlı elini silmemiş uşağın tuttuğu mumun ışığıyla dar bir merdiveni çıkar, selamlık odasına girer, orada bekler, ta ki küçük bey kitaplarını alıp haremden çıksın...

— Hoca Efendi bugün hiç çalışamadım, affınızı rica ederim.

Girişiyle küçük bey girer. Ahmet Cemil'in her şeyden çok bu hoca efendi tabiri canını sıkar. Niçin? Canı sıkılmaya hakkı var mıydı?

Çocuk küçük bir yaramazdır, fakat yaramazlıkları bir terbiye süsü altında saklıdır. Öğrencisinin hiçbir zarafete aykırı haline tesadüf etmemiş olmakla beraber ufak bir serzeniş yapsa çocuğun yapmacık bir utangaçlık edasıyla gözlerini indirerek içinden: "Budala! Sen de... Sana ne oluyor? İster çalışırım, ister çalışmam. Keyfimin kâhyası değilsin ya!" diyeceğinden emindir. Onun için daima affeder, zaten çocuğun kendisiyle birlikte bulunduğu müddetten başka çalışmadığını da bilir.

Derse başlanır, mesela aritmetikten bölme anlatılacak, dünyanın yuvarlaklığı açıklanacak, bir küçük efsane okunacak, ele geçen bir kitaptan imlâ yazdırılacak... Bunlara bedel o küçücük sıcak odada minderin üzerine boylu boyuna uzanarak Musset'nin Hugo'nun oyunlarını, Lamartine'in "tefekkürat"ını okumak için nasıl büyük bir arzu duyardı.

Bir vakit gelirdi ki her ikisi de yorulur, çocuk küçücük eliyle ağzını saklayarak yalandan esnemeye başlar, Ahmet Cemil'in yorgun gözleri süzülürdü. Bir aralık uşak görünür: "Hanımefendi haber göndermiş, küçük bey artık yorulmuştur, diyor" sözü üzerine derse son verilir. Çocuk bir an evvel hareme gitmek, uşak da Ahmet Cemil'i bir an evvel evine götürüp dönmek için sabırsızlandıklarından bunun çocukla uşak arasında bir düzen olması da pek fazla ihtimal altında olmakla beraber, o, aldanmayı tercih ederdi.

Geri dönerken başka bir fasıl başlardı. Uşak yavaş yavaş teklifsizleşmişti. O, buna susmaktan başka bir şeyle karşı-

lık vermediğinden uşak evde konuşmak fırsatı bulamadan geçen hayatının öcünü, kendisinden çıkarırdı.

Elinde muşamba feneri sallayarak, ilk önce önden gitmek âdetken her defasında bir iki parmak geri kala kala nihayet yanında gitmeye başladığı Ahmet Cemil'e, bu geveze uşak bütün dertlerini döktü, memleketinde kendisini bekleyen nişanlısından bile bahsetti... O, yalnız dinler yahut dinlemeksizin susardı. Nihayet sokağın başına gelince uşak:

"Eh! Artık buradan gidersiniz" derdi. Ahmet Cemil hafif bir selamla ayrılır, titreyerek anahtarı sokar, çamurlu lastikleriyle paltosunu hemen taşlığa atar, odasına çıkar, elbiselerini öteye beriye iliştirir, hayatta alnına yazılı tek dinlenecek yeri olan yatağa girer.

***

Kendi kendisine

"Uyu zavallı çocuk, yeşil eski çuhalı yazıhanenin kenarında, karanlık çamurlu sokaklarda, küçük nazlı çocuğun daima esneyen yüzü karşısında geçen o eziyet ve sıkıntı saatlerinden sonra şu sıcak temiz yatağın içinde, aydınlık mai bir semanın elmas yağmuru altında, doğmasını beklediğin ümit güneşini görmeye çalışarak, derin, uzun bir teselli uykusuyla uyu!" diye içinden bir ninni söyler gibidir.

6

Tepebaşı ziyafetini takip eden günün sabahı Ahmet Cemil matbaaya alışılmıştan biraz geç, geceden kalan sarhoşlukla biraz sersemce olarak geldiği zaman Ahmet Şevki Efendi'den başka kimseyi bulamamıştı. Sabahları çıkan gazete idarehaneleri en çok sabahleyin sakindir, gece gazete basılmış, sabahleyin şafağın ardından sokak sokak dolaşan satıcılara dağılmıştır, yalnız postaya verilecek olanlar kuşaklanmakta, dizgicilerin çalıştığı bölümde dizgicilerin telaşa lüzum görmeyerek kasalara dağıttıkları dökme

harflerin hızlı darbeciklerle tekdüze ahengi işitilmektedir. Yazarlar henüz gelmemiş, tütün kokusu henüz matbaanın mürekkep ve ıslak kâğıt kokusuyla dolan havasını doldurmamış, Ahmet Şevki Efendi henüz hücresine girip kâğıdının üstünde daima çıtırdayan kalemini eline almamıştır. İdare memurunun kalem çıtırtısıyla müdürün öksürüğü matbaa makinesinin eşlikçileridir. Ahmet Şevki Efendi'ye ne vakit kaleminden, o bitmez tükenmez iniltisiyle kâğıdın üzerinde ağır ağır yürüyen bir öküz arabası gibi çıtırdayan kaleminden bahsolunsa "Yok! Ona ilişmeyiniz, o benim ninnimdir, ben hem yazarım hem o ninni ile uyurum" derdi.

Ahmet Cemil idare memurunu en samimi temennasıyla selamladı. Her sabah böyle buluşurlar, dertleşirler, öteden beriden bahsederlerdi. Ali Şekip bu iki dosta yazıhanenin bir tarafında sohbet sırasında tesadüf ettikçe nükte yapma tutkusuna uyarak Ahmet Cemil ile Ahmet Şevki'nin isimlerindeki benzerlikten "Ahmet efendiler yine birleşmişler" derdi.

Ahmet Şevki Efendi sohbet arkadaşını görünce söylemek istediği şeyi söyleyecek bir adam bulamayıp da ilk tesadüf edenin üzerine atılanlara has bir telaşla –onun selamına karşılık vermeye vakit bulamadan:

— Gördün mü bir kere çapkını? Bu akşam yine evine gitmemiş! dedi Ahmet Cemil Raci'den söz edildiğini derhal anladı.

Ahmet Şevki Efendi'nin başlıca kullandığı kelimelerden biri de "çapkın" kelimesidir. Bu kelimeyi hiç sevmedikleriyle pek çok sevdiklerine ayırır, hatta bir kere sevgi hissine lüzumundan fazla kapılarak kendisini kaybetmiş, imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi'nin dizine elini vurarak "Hay çapkın hay!" demişti de sonra da bu gaflet hatasından dolayı zaten kırmızı olan yüzü birkaç gömlek daha kırmızılaşarak üç dört gün kadar imtiyaz sahibinin yüzüne bakamamıştı.

Ahmet Şevki Efendi bu sabah şu cümleyi pek hiddetle, beyaz keten yeleğinin altında zorca zapt olunan göbeği yerinden sarsılarak söylemişti.

Ahmet Cemil telaş etmeyerek sordu:

— Nereden anladınız?

— Nereden anlayacağım? Zavallı kadın yine öksüzler gibi boynu bükük çocuğuyla gelmiş, matbaanın aşağı katında ağlayıp duruyor. Görsen, ne de güzel kadıncağız! Taze, mahzun, edalı bir zavallı. Bedbahtlığı her halinden belli. Karısını evde kimsesiz, yapyalnız, ihtimal ekmeksiz bırakıp da kim bilir hangi kahpenin yanında vakit geçirmekte mana var mı? İkide birde "Babam nerede?" diye gelen bu çocukla, matbaa halkının kaba kaba manalı gülüşleri arasında ağlayan o kadıncağızı gördükçe içim içime sığmıyor. Allah bilir! Bir gün o çapkını tuttuğum gibi idarenin penceresinden aşağıya atacağım. Amma neye yarar? İş bu zavallıların derdine çare bulmakta...

Ahmet Şevki Efendi devam etti, kendisini tecrübe etmeden, aile babalığı ne demek olduğunu anlamadan yahut o mukaddes vazifenin önemini her türlü bağlılıktan kurtulmuş sayacak kadar kendilerinde duygusuzluk gördükleri halde evlenenlerden bahsetti. Kim bilir, şu genç kadın kimin, hangi baba ile hangi ananın nazlı bir kızıdır? Pek küçükken evlenmiş olacak, çocuğundan öyle anlaşılıyor. Belki on beş on altı yaşında... Tutmuşlar bilmediği bir adama verivermişler, "Senin her şeyin işte bu adamdır" demişler. Sonra ana baba ortadan kalkmış, dünyada bu adamdan başka kimse kalmamış. Bir ay ya mesut olmuş ya olmamış, kocası içmeye başlamış, nihayet bir akşam evde küçücük bir çocukla yalnız kalmış. Bu genç kadın ne yapar? Kocası nerede kalmış? Bu kaybolmalar tekrar eder olmuş. Nereye gidiyor? Nerede kalıyor? Türlü tahminler silsilesi ki her bir ciğerlerinde bir başka yara açıyor, derdini anlatamıyor, ağlasa kıyametler kopuyor, hatta...

Ahmet Şevki Efendi diyordu ki:

— Evet, böyle bir herif bilirim ki karısı ağladıkça onu döverdi. İnsan ilk önce karısını döven erkeklerden söz edildiğini işitince, "Kim bilir? Karı nasıl dayağı hak ediyordur" demek ister... Evet, efendi içsin içsin, sonra, "Evde bakkaldan veresiye peynir ekmek alırlar" diye gitsin cebindeki

parayı pis bir aşüfteye versin. Sonra eve gelince karısının ağlamasına tahammül etmesin, o kadın ağlarsa, bağırırsa hırçın denecek, dayağı hak ediyor sayılacak. Buna bir de kadının kocasına âşık olmasını ilave ediniz. İşte Raci'nin karısı! Dünyada kendisinden kaçan şu heriften başka bir şey düşünmediği bu sabah şafak atar atmaz gelip şurada ağlamasıyla belli değil mi? Amma kocasını aramak için sabahleyin başını aldığı gibi matbaaya geliveren kadının muamelesini de süslü bir davranış saymayacaksınız. Bir de ona sormalı. Bu dereceye kadar düşmüş olmak için kim bilir ne mecburiyetler görmüştür, ne gözyaşları dökmüştür...

Ahmet Cemil derin bir üzüntüyle dinliyordu. Ahmet Şevki Efendi'nin sade bir dil açıklığıyla söylediği bu sözler gözlerinin önünde bir facia dünyası açmış, kadınlık hayatı içinde gözyaşlarından oluşan bir ıstırap sayfası meydana getiren acı bir konuyu bütün rahatsız edici ve üzücü ayrıntılarıyla ortaya dökmüştü. Utanmasa aşağıda ağlayan Raci'nin karısına değil, bütün gözü yaşlı kadıncıklar için şurada uzun uzun, sızlaya sızlaya ağlayacaktı.

Bu aralık Ahmet Cemil'in gözüne bir şey ilişti. Ahmet Şevki Efendi'ye göstererek dedi ki:

— Baksanıza, merdivenin başında duran Raci'nin çocuğu değil mi? Bir şey söyleyecek de galiba cesaret edemiyor.

Ahmet Şevki Efendi:

— Gel bakayım oğlum, gel! Bir şey mi söyleyeceksin? diye çocuğa seslendi.

Çocuk –kırkılmamış lepiska saçlı, dünyada vaktinden evvel dertle, sıkıntıyla ağlamaya başladığı için hazin bir hayret manasıyla örtülmüş sanılacak kadar baygın gözlü, bir iki sene evvelden alındığı paçaları dizlerine yaklaşan pantolonundan, bileklerini örtemeyen yenlerinden anlaşılan soluk giysisi içinde, pejmürde yapraklar arasında yeni açmış bir gül kadar cana yakın bir çocuk– tereddüt ederek yaklaştı:

— İzin verirseniz, annem size bir şey söyleyecek, dedi.

Ahmet Şevki Efendi arkadaşına baktı, kısa bir bakışmayla kadıncağızı dinlemeye karar verdiler.

Ahmet Şevki Efendi çocuğun elinden tutarak dedi ki:

— Senin ismin ne bakayım?

— Nedim!

— Bak bir kere! İlk babalık hevesiyle çocuğa şair ismi vermiş de sonra...

Ahmet Şevki Efendi düşüncesini çocuğun yanında tamamlamak istemedi. Ahmet Cemil'i de bir işaretle çağırarak sofaya çıktı. Kadıncağız merdivenin kenarına dayanmış müsaade bekliyordu.

Ahmet Şevki Efendi kendisine biraz vakar vererek ve merasime has sesini takınarak:

— Ne istiyorsunuz, hemşire hanım? dedi.

Ahmet Şevki Efendi'nin şu sorusu üzerine genç kadın bütün hayatının karanlığı içine sinmiş zannedilen gözlerini kaldırdı, şu sevecen yüzlere doğrudan doğruya yardım isteyen bir bakış yöneltmeye bile cesaret edemeyerek titrek bir sesle:

— Deminden beri size müracaat edip etmeyeceğimi düşünüyordum, dedi, nihayet müracaata karar verdim de şimdi ne diyeceğimi bilmiyorum. Zaten benim ne demek istediğimi siz pek iyi bilirsiniz, değil mi efendim? Kocamı siz de benim kadar tanırsınız... İkide birde boynu bükük bir çocuğun gelip babasını sorduğunu da görüyorsunuz. Bugün o çocuğun elinden tutarak gelen annesini görünce bu zavallı kadının ne demek istediği de anlaşılmıştır, elbette...

Kadın artık ilk çekingenliği şu üç dört sözle yendikten sonra, o, senelerden beri damla damla ciğerlerine damlayıp her isabet noktasında bir ateş tutuşturan zehrin bütün acılıkları köpürdü. Söyleyeceğine, ne demek istediğine dikkat etmeyerek, orada şu mürekkep lekeleriyle simsiyah kesilen matbaa merdiveninin kenarına dayanarak, karşısında yüzüne bakamadan üzüntüyle ve sessizce dinleyen bu iki sevecen yüze, yanı başında bu facianın henüz esasını anlayabilecek bir yaşa gelmemiş fakat bütün acı ve ıstırabına bilmeden ortak olmuş çocuğun üzgün tavrına bakmaya cesaret edemeyerek perişan bir dille şimdiye kadar kimseye açıklana-

mayıp da birike birike artık havsalasının aklının bir türlü almadığı acılıklarını hatırına geldiği gibi salıverdi...

— Fakat ben kocamı aramak için de gelmiyorum. O beni aramaya lüzum görmezse benim onu aramaya mecburiyetim kalır mı? Geceleri evine gelmeyen erkeğin elbette gideceği bir yeri olmalı. Karısından elbette bir sebeple kaçıyor. Biz, zavallı kadınlar, kocalarımızın bizden kaçtıklarını görürüz de çoğu zaman kimin için bizi terk ettiklerini de bilmeyiz. Kaç kere niyet ettim, şu babasının bir güler yüzünü görmeyi başaramayan çocuğu elinden tutup o kadın her kim ise ona kadar götürmek, "Hanım, bakınız, bu çocuk babasına muhtaç bir çocuk, eğer o eve gelmeyecek olursa bu çocuk genç anasının daima ağlayan gözlerinin önünde yavaş yavaş ölecek. Buna acıyınız. Babasını bırakınız!" demek istedim... Fakat bilir miyim, o kadın kimdir? Kocam kimin için karısını, çocuğunu bırakıp da gidiyor? İşte efendim, ben bugün kocam için değil çocuğum için geliyorum...

Genç kadın burada çocuğuna uzun bir bakışla baktı. Ah bu bakış! Dünyada talihsiz bir kadın olmaya katlanmak mecburiyetinden başka talihsiz bir çocuk yetiştirmiş olmaktan doğan bir ümitsizliğin bütün açıklaması bu bakışın içinde saklıydı. Bir bakış ki çocuğu sanki ağlayan bir öpücükle sardı. Sanki şefkatten, merhametten ibaret bir kucaklamanın mıknatıslı çekimi içine aldı...

O vakit bu genç kadın, her derdi yüzüne baka baka düşündüğü, sanki onun masum yüzüne acılarının ağıtını yazdığı bu çocuktan artık gözlerini ayıramayarak bütün hissettiklerini döktü: Henüz çocuk denecek bir yaştayken bu adamın karısı olduğunu, çocukluğa has tam bir güvenle olanca hissini ve fikrini ona adadığını, sonra yavaş yavaş kocasının kendisinden uzaklaştığını anladıkça kalbinin nasıl yırtıldığını, sevgi devresinin ilk meyvesi daha "Baba" demeye başlamadan babasının onunla beraber annesini de unutup haftada dört beş gece evin semtine uğramamaya başladığını, eve geldikçe titizliğinden, sarhoşluğundan başka bir şeyle yokluğunu unutturmadığını birer birer döktü,

bugüne kadar sabrettiğini, tesellisini ağlamakta aradığını söyledi, fakat artık...

— Evet, artık tahammüle imkân kalmadı. Bakınız, yalnız son vakayı anlatayım, bugün arsız bir kadın gibi beni size müracaata mecbur eden de bu... Babamdan, annemden bana bir şey kalmamıştı, zaten gelin ederlerken de pek az şey vermişlerdi. Kocam daha onlar hayattayken on liralık bir küpemi aldı, mahvetti, güya beni emniyet sandığına rehin edilmiş diye aldatmak istiyordu. Babamla annem ortadan kalkınca yalana da lüzum kalmadı, küpenin satıldığı meydana çıktı. Bir yüzüğüm, iki altın bileziğim vardı. Onlar da birer birer gitti. Tabii ses çıkaramıyordum, eğer kazandığı para bir oğluyla bir karısından ibaret olan evini geçindirmeye yetmeseydi hatta üzülmezdim bile, fakat bu paranın kazandıklarıyla birlikte başka birisine harcandığını hissediyordum... Nihayet her şey bitti, satılacak artık bir şey kalmadı. Birkaç günden beri –galiba parasızlıktan olmalı– her vakitten daha öfkeliydi. Evin içinde sanki bir şey arıyormuş gibi bir hayli dolaştı, dolaştı, sonra bir aralık önüme dikilerek, "Nedim'in kâğıtları nerede?" dedi... Zavallı babam, ne olur ne olmaz diye dişinden tırnağından artırarak üç tane demiryolu hisse senedi almış, ölürken bunları Nedim'e bırakmıştı. Kocamın kâğıtlar dediği buydu... Küpemin, yüzüğümün filan gitmiş olmasına önem vermediğim halde çocuğun dünyada yalnız şu kâğıtlardan ibaret olan servetini, ben ölürsem elinde kalacak olan şu tek kuvveti artık bu adamın eline vermek bir ihanet, affolunamayacak bir kabahat olduğunu anladım... "O kâğıtları veremem!" dedim, o vakit üzerime saldırdı, "Ya! Öyleyse ben sana gösteririm..." dedi ve...

Genç kadın tamamlayamadı, kadınlık utancı tamamlamaya mani oldu, bundan sonra gözyaşlarını da tutamadı, bir müddet öyle hıçkıra hıçkıra ağladı...

Ahmet Şevki Efendi ile Ahmet Cemil bu facianın karşısında bir hürmet ve merhametle susuyorlardı.

Ahmet Cemil –bir gazetede sefaletten intihara mecbur olmuş bir aile babasına, sokakta kolu kırık bir çocuğa,

mezarlıkta on beş yaşında verem bir kızın kabrine tesadüf etse dünyaya küsmek hassasiyetinde yaratılmış olan bu yufka yürekli şair– şu feryat eden şiirin hüznü karşısında şaşmış, sanki donmuş kalmıştı.

Nihayet genç kadın başını kaldırdı:

— Kâğıtlar henüz bende, fakat o vakitten beri eve gelmiyor ve gelmeyecek yahut gelse bile bundan sonra hayat büsbütün cehennem olacak... Ben nasıl olsa geçinirim, elimden her şey gelir: Dikiş dikmek, bir evde yemek pişirmek, çocuğum için bunların hepsine katlanırım, ona haftada beş on kuruş verebilmek için, ne olur, hizmetçilik de ederim... Fakat çocuk ne yapsın, efendim, çocuk? İşte size bunun için geliyorum, çocuğu böyle bırakmaya babası razı olabilir, fakat ben nasıl razı olurum? Okumak lazım, ben hizmetçilik etmeye mecbur olayım, fakat onu ileride uşaklığa mecbur olmaktan kurtarmak lazım değil mi?

Ahmet Şevki Efendi zihninde zor bir meselenin çözümüyle meşgulmüş gibi iki parmağının arasında çenesini sıkıp duruyordu, sonra biraz tereddütle, biraz utanarak ve söyleyeceği şeyin arkadaşınca da doğru bulunup bulunmayacağını anlamak istiyormuşçasına Ahmet Cemil'in yüzüne bakarak dedi ki:

— Eğer merakınız yalnız çocuktan ibaretse onun elbette bir kolayını buluruz. Mesela buraya gelebilir. Matbaa da bir mektep değil midir? Burada yazar efendilerin her birinden iki söz öğrense âlim olur gider. Çapkının –Ahmet Şevki Efendi mümkün değil bu kelimeden vazgeçmezdi– zekâsı gözlerinden belli, kocanıza gelince: O önemli bir mesele, erkeklerin bazı gaflet zamanları olur ki bir müddet vazifelerini terk etmelerine sebep olur, fakat...

Kadın atıldı:

— Rica ederim, o bahsi kapayınız, ne lüzumu var? Çocuğum hakkındaki merhametinize teşekkür ederim. Bu yaşta bir çocuğu –özellikle anası babası hayattayken– hangi mektebe gönderebilirim? Mahalle mekteplerinden birine göndermekle amaca ulaşılsa! Kocam, o, ne isterse yapsın,

ben, çocuğumun zamanı boş geçirmediğine emin olduktan sonra her şey yapabilirim. Bir küçük dikiş makinesi bir kadınla bir küçük çocuğun yaşamasına kâfi değil midir?

Matbaanın şu tenha saatinde merdiven başında geçen bu konuşma artık bitmeye yaklaşmıştı. Kadın Nedim'in elinden çekti. "Tekrar teşekkür ederim, efendim, elbette bir kere babasına da söylersiniz, değil mi?" dedi, Ahmet Cemil ile Ahmet Şevki Efendi uzun bir merhamet bakışıyla bu kadın şekline girmiş faciayı takip ederken bu bedbaht genç ana, zavallı çocuğunu yavaş yavaş çeke çeke matbaanın merdivenlerinden indi.

Ahmet Şevki:

— İşte! dedi.

Sanki şu kelime ağzından biraz evvel söylediği sözlerin özeti gibi düşmüştü.

***

Ahmet Cemil yazıhaneye yönelmek üzereyken merdivenden birisi çıkmaktaydı. Başını çevirdi. Hüseyin Nazmi'nin uşağını gördü.

Hüseyin Nazmi kendisine bir not göndermişti. Diyordu ki:

"Bir haftadan beri inmiyorum. Ufak bir nezle yahut daha doğrusu büyük bir tembellik beni evden çıkarmıyor. Ben çıkmazsam *Gencine-i Edeb* de çıkmayacak, onun için bugün matbaada işi bitirdikten sonra –gece derslerin varsa erteleyerek– bizim idareye uğrarsın, ne kadar müsvedde filan bulursan toplar, bu akşam bana gelirsin. Şu işi başka birisine de ısmarlayabilirdim fakat yalnızlıktan patlıyorum, gel de biraz gevezelik edelim..."

Kurşun kalemiyle bir buruşuk kâğıda atılıvermiş olan şu perişan sözlere bir de küçük ek vardı:

"Lamia'ya bir şey vadetmişsin, başımın ucunda 'unutmasın' deyip duruyor."

Uşağa, "Peki!" dedi. Lamia'ya ne vadetmiş? Katiyen hatırına gelmiyor. Son defa olarak ne vakit görmüştü? Bir ay kadar oluyor. Bir ay evvelki günün bütün ayrıntılarını zihninden tekrar geçirmek istedi. Hüseyin Nazmi'yle bah-

çede geziyordu. Bir şeye dair konuşuyorlardı. Dalgın dalgın yürürken arkalarından bir şey çarpmıştı. Bu Lamia'ydı, çember çevirirken üzerlerine gelmişti. Hüseyin Nazmi o vakit kızmış "Senin yaşında çocuklar çember çevirirler mi?" demişti de Lamia alaycı, hoş bir göz kırpmasıyla "Pencerede oturup da şiir mi söylerler?" demiş, bir de çok ölçülü kahkahacıkla alayın rengini pekiştirmişti. İşte Ahmet Cemil o vakit bir şey vadetmişti amma neydi?

Başdizgici bu düşünceye ara verdi:

— Beyefendi, tefrikaya iki sütün lazım...

— Şimdi! dedi, hay şeytan hay! Bunu unutmakta mana var mı? Neydi, yarabbi, neydi?

Yazıhanenin kenarına oturdu, istedikleri iki sütunu tercümeye başladı, fakat bu tercüme mekanik bir iş gibi zihnini yormadan yürüyordu, fikrinde yalnız bir soru bütün örtülü hatıraları tırmalaya tırmalaya tekrarlanıyordu: "Neydi, acaba?"

Pencereden sokağa bakmakla meşgul olan Ahmet Şevki Efendi birden döndü:

— İşte Sait'le Saip geliyor, akşamı beraber geçirmiş olmalılar, Raci'den haber alırız...

Saip'le Sait –Saip havadis vermek için, Sait de Saip'i taklit etmiş olmak için– merdivenleri yıkarcasına atlaya atlaya çıktılar.

Saip Ahmet Şevki Efendi'ye sordu:

— Raci gelmedi mi?

Ahmet Şevki Efendi burnundan cevap verdi. Saip'ten o kadar nefret ederdi ki ne vakit ona söz söylemek lazım gelse ağzıyla söz söylemeyi gönül indirmek sayarak burnunu konuşma vasıtası olarak kullanırdı:

— Size sormalı.

— Ooo! Biz onu malum yerde bıraktık. İçti sızdı, orada pis, kart bir karıya tutulmuş...

Ahmet Şevki ile Ahmet Cemil bakıştılar.

— Görülecek şey, karı Raci'ye ne nazlar, ne cilveler yapıyor... Ya Raci'nin hâli! Karının yüzüne baygın baygın bakıp gazel söyleyişini görseniz. Dur bakayım, dün akşam karının gözlerine bakıp bakıp da bir beyit söylüyordu:

Şu'le-i handeriz-i zühre midir?[1]

Saip aşağısını hatırlayamıyordu, Sait tamamladı:

O Siyeh-nûr çeşm-i berk –efşan[2]

Ahmet Cemil gülerek:

— Aferin Raci! Epeyce taze renk göstermeye başlamış! dedi.

— Hele karıyı görseniz... İri bir Alman, yarım yamalak Türkçesiyle Raci'nin gazelleri için, "Ne diyuğ? Ne diyuğ?" dedikçe biz Sait'le kırıştık. Sonra baktık ki oradan kaldırmak mümkün değil, bizi de salıvermek istemiyor. Öyle bir asılıyor ki! Sıvışıncaya kadar...

Saip'in hikâyesinin arkası gürültüye karıştı, Ali Şekip başdizgiciyi çağırarak merdiveni çıkıyordu. Ahmet Şevki Efendi Ahmet Cemil'in kulağına eğildi:

— Bu akşam oraya gidelim, dedi.

Ahmet Cemil arkadaşının fikrini anladı:

— Bu akşam mümkün değil, ben Erenköyü'ndeyim, isterseniz yarın akşam...

***

Lamia'ya vaat ettiği şeyi hatırlayamayacak olursa... Hep zihninin içinde bu vardı: Acaba neydi?

7

İşini aceleyle bitirdikten sonra *Gencine-i Edeb* idarehanesine uğramış, bütün müsveddeleri toplamış, Lamia'ya vadettiği şeyi hatırlamaktan ümidini keserek vapura binmişti.

Hüseyin Nazmi'yle uzun çocukluk arkadaşlığı sonucu aralarına ne kadar ayrılık girse yine bozulmaz bir yakınlığı vardı ki bu hiçbir sebeple kesintiye uğramazdı. Mektep hayatından bir sene geçtiği halde birbirini aramaktan, buluşmak

---

1 "Gülücük saçan Çobanyıldızı'nın parıltısı mıdır?"
2 "O şimşek saçan gözün siyah ışığı?"

ihtiyacına uymaktan uzak kalmamışlardı. Hüseyin Nazmi hemen her gün sabahleyin *Mirat-ı Şuun* idaresine uğrar, Ahmet Cemil arkadaşını iki gün görmese Umur-ı Şehbenderi kalemine yahut *Gencine-i Edeb* idarehanesine başvurur, hiç olmazsa ayda bir gecesini Erenköyü'nde geçirirdi. İki arkadaş küçüklükten beri duygu ve düşünce ortaklığına o kadar alışmışlardı ki birbirlerinden birkaç gün ayrı kalsalar manevi bütünlüklerine eksiklik gelmiş zannederlerdi.

Köşkün yanına gelince parmaklığın arasından Lamia'nın yine çemberi önüne katarak bahçenin dar yollarında koştuğunu gördü. Kendi kendisine, "İş fena!" dedi.

Zili çekti, Lamia'nın elinden çember kaçtı, değnek bir yana fırladı, kapıya koştu.

— Hani ya benim şey?...

— Ne?

Lamia derhal darıldı, kıpkırmızı oldu, neşeli küçük çocuk yüzünü bir dargınlık bulutu kapladı, örtülü bir sesle:

— Hem vadediniz hem sonra unutup sorunuz?

Bu hiddetin şakayla önü alınabileceğine hüküm vererek:

— Şimdi o şey alınmadı diye kapı açılmayacak mı?

Lamia kapının düğmesini çekti, bir kelime bile ilave etmeyerek koştu, çemberiyle değneğini aldı, Ahmet Cemil'in önünden bakmayarak geçti.

Hüseyin Nazmi kütüphanesinin penceresindeydi:

— Bu vakitte mi gelinir? Sabahtan beri seni bekliyorum.

— Tamam, bir de sen darılırsan! Bari geri döneyim...

— Başka kim darıldı?

— Lamia'nın hiddetini görme. Az kaldı kapıyı açmıyordu.

Hüseyin Nazmi dudakları arasından:

— Şımarık! dedi. Sonra ilave etti:

— Dur içeri girme de bahçede oturalım...

Ta bahçenin bir köşesinde sarmaşıklarla loş küçük bir kameriye vardı, oraya gittiler, Ahmet Cemil fesini bir iskemleye attı, müsveddeleri Hüseyin Nazmi'nin önüne döktü, oturdular. Önce İstanbul dışından gelmiş mektupları, eserleri gözden geçirmek istediler.

Hüseyin Nazmi zarfları birer birer boşaltmaya başladı:

— Al sana dünyanın yuvarlaklığına dair bir makale. İmza okunmuyor. Dergiler mektep kitaplarıyla mektep çocuklarından kurtulamayacaklar. Bir gün dört işleme dair bir makale gelse şaşırmayacağım. Tarsuslu Zaraifizade Abdullah imzasıyla bir gazel:

Nar-i aşkın içre ey mâhım senin[1]

Ahmet Cemil:

— Ateşe! dedi.

— Vay! Şimdi de başımıza "Bir fıkra'i muhayyele"[2] çıktı: "Bin üç yüz dokuz hicri senesi Şaban ayının on yedinci gecesi saat altı buçuk sularında Edirne kasabasının kuzey tarafında bulunan..."

— Sen böyle hepsini okumaya kalkışırsan işimiz var...

Hüseyin Nazmi kısa kesmeye başladı, sepete atılacak müsveddeler birikiyordu, sonradan incelenmek üzere bir iki müsvedde ayırdı. Bir aralık bir kâğıt için "Koca şair! Sakinamesi[3] yayımlanmamış diye küplere binmiş" dedi. Ahmet Cemil "Fıçıya binsin de sakinamesini orada okusun" diye mırıldandı. Hüseyin Nazmi birdenbire "Vay! Burada da sana saldırı var, dedi, senin o geçen sayıdaki "Ezhar-ı Şebab"[4] manzumesine bir alay söğüntü..."

Ahmet Cemil yerinden kalktı, "Bakayım!" dedi, ikisi birlikte okudular, Ahmet Cemil için ağza alınmadık hakaret, dile getirmedik aşağılama kalmamıştı.

Saçlarına, gözlerine, yürüyüşüne bile saldırılmıştı. Mektup sahibi manzumeyi kelime kelime parantez içine alarak her birisine söyleyecek bir söz, o vesileyle şaire hediye edilecek bir hakaret bulmuştu. Ahmet Cemil okudukça "Aman ne düşünce bolluğu! Ne vicdan genişliği!" diyor. "Ben miyim? Bu ebleh bey, bu lüle saçlı, gariplikler saçan şair, bu maymuna benzeyen boşboğaz... Bunlar ben miyim?

1 "Senin aşkının ateşi içinde ey sevgilim"
2 Hayali yazı.
3 Klasik Doğu edebiyatında sâkinin ve şarabın övülerek anlatıldığı manzum eser.
4 Gençlik Çiçekleri

Niçin? Çünkü "titrek parıltı..." demişim, çünkü "güneşli elbise..." demişim, çünkü "uçan emelin bakışı..." demişim... Öyle şeyler demişim ki görülmüyor, gösterilmiyor, şu halde ben bütün bu sayılan şeylermişim.

Birden Ahmet Cemil:

"A!" dedi, "Bu yazı bizim Raci'nin..."

O vakit iki arkadaş birbirine baktılar. Şu insafsızlığa, özellikle daima beraberinde yaşadığı bir adamın bu şekilde aleyhine kalem yürütmek için bir insanın insan ilişkilerindeki inceliklerden bu derece yoksunluğuna şaşırdılar.

Ahmet Cemil diyor ki:

— Lâkin ne sebep var, bu adamın şu inatçı ısrar ile senin ve benim aleyhime bu kadar sataşmasına ne sebep var? Kendisine bunun için para mı veriyorlar yahut bizim iyi şiir söylemediğimize halkı inandırmakla kendisinin şair niteliği iki kat mı oluyor? Bizi anlamıyor, haz etmiyormuş, o başka bir mesele, bunu mutlaka söylemeyi bir vazife sayıyorsa hakarete neden lüzum görüyor? Ben şiir söyleyecek olursam onu susmaya mecbur mu etmiş oluyorum? Ondan şairlik taslamayı yok edecek bir kuvvetim mi var? O da söylesin. Ben onun söyledikleri için bir şey diyor muyum? Ben onu küçük görmeye benzer bir şey yapıyor muyum? Beni bir lügat kitabından ne kadar küfre, küçümsemeye işaret eder kelime varsa toplayıp da Raci'nin yüzüne fırlatmaktan engelleyen bir şey var mı?

— Elbette... İşte asıl farkınız da o değil mi? O hakaretlere müracaattan seni engelleyen bir şey var ki onda yok. Çok safderunsun! Hiç mahalle çocuklarının oynadıkları bir viranelikten süslü bebek gibi küçük bir kız geçerken tesadüf ettin mi? Bütün o kaldırım çocukları o küçük nazlı kızın zarafetine karşı duydukları bir kıskançlıkla birden nasıl tutuşurlar, nasıl arkasına düşerler, bağırırlar. İçlerinde taş atan, söven, hatta güzel elbiselerinin eteklerine sarılan azgınlar olur. Bu, insanlarda tabii bir histir. İşte senin yazıların basın sahasından geçerken bu yolda çekemezlik yaygaralarına tesadüf ediyor, o kadar... O küçük bebek gibi ağlayarak eve mi kaçacaksın? Emin ol ki pencerelerden sey-

redenler için o çocuklar arsız, utanmaz çocuklardan başka şeyler değildir.

Ahmet Cemil:

— Acaba? dedi, sonra Hüseyin Nazmi'nin karşısına oturarak bu kelimenin içerdiği şüpheyi yorumladı:

— Biz kendimizi böyle teselli ediyoruz. Amma zannetmem ki hakikat senin dediğin gibi olsun. Bence halk nerede gürültü olursa oraya yönelir, bu doğal eğilime, insanlarda alaylara, küçümsenmeye uğrayanların haline acımaktan çok gülmek hissini ilave edersen bugün bizim etrafımızda bağıranların ne yolda bir yankı yarattığını anlarsın. Bak, her gün sütunlarından birçoğunu ötekinin berikinin yazdıklarına taşlamalarla, aşağılamalarla dolduran *Makes-i Zaman* ne kadar satılıyor. Sabahleyin kapışan kapışana. Çünkü herkes gülmek ister. Hakkın kimde olduğunu aramakla uğraşanlar çok mudur zannedersin? Basında ona buna saldırıyı iş edinenlerin eline geçenler tıpkı sokakta çamura düşmüş bir adama benzer, etrafına toplananların onda dokuzu güler...

Hüseyin Nazmi arkadaşının üzüntüyle söylediği sözleri dinlerken gülüyordu:

— Ne kadar hassassın! dedi. Düşündüklerinin bir kısmı doğru, fakat meselenin esasını yanlış değerlendiriyorsun... Halk güler ve gülmekten hoşlanır, fakat halkı güldürmeye çalışanlar işte o bir alay soytarı olmaktan başka bir önem kazanamazlar. O alaylar aynıyla komik resimlere benzer ki insanı bir müddet güldürür, fakat alaya hedef olanın kıymetini azaltmaz. Bugün takdir ettiğimiz bir adamın o yolda tuhaf bir resmini görsek hangimiz gülmeyiz? Fakat o resme gülmüş olmaktan dolayı o adam hakkında fikrimizde hiçbir değişiklik olmaz.

Ahmet Cemil dudaklarını büktü, cevap vermek istemedi. Hüseyin Nazmi'nin her şeyi soğukkanlı incelemekten ibaret olan felsefesine katılamıyordu, konu burada bitmiş gibi göründü, Hüseyin Nazmi mai kurşun kalemiyle derginin matbaa müsveddelerini düzeltirken onun gözleri kameriyenin sarmaşıkları arasından yer yer açılmış aralıklardan birer

zümrüt pencere buldu, biraz iskemlesine yaslanarak gurubun bir esmer ve şeffaf tül gibi semanın ipek sathına gerilen gölgelerine daldı, son ışık kalıntıları bir tarafta küçük bir bulut parçasının kenarına oyalar asıyor, güneşin son demlerinden çıkan bir nefes gibi serin, hafif bir hava bu uzun sıcak günden sonra kırlardan kalkan akşam buğuları üzerinden hafif darbeciklerle kanatlarını silkerek geçiyor, sabahtan beri güneşin bu kırın üzerinden çektiği ılık kokuları şimdi tekrar dünyaya serpiyordu.

Bir aralık Hüseyin Nazmi:

— Karanlık oluyor, artık gözlerim bulandı, dedi.

Ahmet Cemil'in gözleri o küçük pencerecikten ayrıldı, arkadaşına baktı, ne dediğini anlamamış gibi dalgın bir bakışla baktı, sonra dedi ki:

— Ah! Bu anlaşılamamak, takdir edilmemek endişesi olmasa. Ya benim o malum eseri bitirsem de çıkarsam ne olacak? Bugün üç dört tane ufak tefek manzumecikler için feryat edenler o vakit o koca bir cilt dolusu yeniliği görünce ne yapacaklar?

O malum eseri dediği, senelerden beri yazmak istediği, beyninin içinde bir çocuk gibi yaşatıp büyüttüğü, her dakika işleyip süslediği eserdi ki bunda çocukluktan beri okuduklarından aşılanmış şiir zevkini uygulamak isterdi. Bu eseri öyle bir şey yapmak isterdi ki o vakte kadar görülmüş olan şeylerin hiçbirine benzemesin, bir şey ki... O şeye zihninde mümkün değil bir şekil, bir tarz veremiyordu...

Zihninde düzenlediği öz pek sadeydi: Bir taze ruh ki hayata bir ümit parıltısıyla açılıyor, güya semanın el değmemiş bağrına güneşin öpücüğünden, onun sevda dudaklarının dokunmasından tutuşmuş bir bahar sabahı... Fakat sonra yavaş yavaş ufuklar yanmaya, etrafa bir ateş havasının baygınlıkları yayılmaya başlıyor, o saf ve taze ruha hayatın ilk sıkıntıları yavaş yavaş sokuluyor. Hayat mücadelesi... Daha sonra ümit güneşi o kırılmış kalbin yıkılan emellerine hazin bir veda bakışıyla süzülüp gidiyor: O vakit neticenin kara bulutları...

İşte eser buydu, bu eserle Ahmet Cemil insan hayatını yazmak istiyordu; başından sonuna kadar bir şiir ki bir gülümsemeyle başlasın, bir damla gözyaşıyla netice bulsun...

Ne vakit buluşsalar Hüseyin Nazmi'ye bundan bahsederdi. Birçok parçalarını yazmış, arkadaşına okumuştu. Fakat istediğini yapamamaktan, düşündüğünü kalemine resmettirememekten doğan bir ümitsizlikle her yazdığı parçadan sonra o parçaya veremediği ruhun matemini tutardı. Bu eserin adeta hastası olmuştu. Kendi kendisine küser, gücünü hissinin altında bulduğu için kızar, bazen güçsüzlüğünü dile yüklemek ister, zihninin içinde karmakarışık hayaller gibi uçuşan belirsiz renkleri yakalayabilecek bir alete sahip olamamaktan ileri gelen bir bıkkınlıkla adeta hayattan bezer. Ah! Bir kere o eseri bir vücuda getirebilse! Bütün hayatta ümidi onun üzerine kuruluydu, onu yazarsa –bir gün Taksim Bahçesi'nde arkadaşına itiraf ettiği gibi– artık hayatta vazifesini tamamlamış sayacaktı.

Bugün Hüseyin Nazmi'ye diyordu ki:

— O yeniliklere çıldıracaklar... Hele vezin için kim bilir ne kadar aşağılamalara uğrayacağım, fakat bunu niçin anlamamalı? Bizim veznimizin musikisini, akışının ifadesini, edasının hissini niçin bilmemeli yahut bildiğini iddia edip de bundan niçin istifade etmemeli? Beş yüz beyitlik bir manzumeyi hiç değişmeden giden bir vezin üzerine söylemekten doğacak ruh yorgunluğunu, o ahengin sürüp gitmesinin vereceği sıkıntıyı niçin anlamamalı? Batı'nın manzumelerinde vezinlerin değişmesinden ortaya çıkan ahengi görüyoruz. O ahengi meydana getirmek için bizim elimizde aslında musikiden ibaret bir veznin coşkunluğu varken niçin nazmımızda aruzun temel kalıplarına dikkat ettiğimiz gibi üslubunda da veznin şiirle uyumlu olmasına dikkat etmeyelim? Hece veznine de bu hizmeti yaptırmak mümkün olabilirdi, eğer Türkçe kendi halinde kalsaydı. Fakat dil Türkçelikten çıkınca, Arapçanın, Farsçanın istilasına uğrayınca... Şimdi bir şiir söyleyiniz ki... Sözünün bu noktasına gelince kendisini kaybeder, vezin hakkında bitmez tükenmez kuramlarını anlatırdı.

Buna karşılık, derdi, veznin musikisinde hüküm sürmek lazım gelen ahengin manası... Fakat o manayı hissetmek, hissettikten sonra uygulamak lazım... Bizde bu tarafa dikkat edilmiş mi? Bir neşeli vezinle ağıt söylemek yahut hafif bir özü ağır bir veznin ağır akışına bırakmak veznin musikisine karşı nasıl bir duygusuzluksa çeşitli özlerden oluşan uzun bir manzumeyi yalnız bir vezinle söylemeye kalkışmak yine musikiye karşı öyle bir anlamamazlıktır. Türkçemizde de böyle şeyler mesela Fransızcadan daha güzel yapılırken yazık ki yapmıyoruz. Şimdi benim eserime vermek istediğim musikiyi düşün, bundan ortaya çıkacak etkinin ruh üzerinde ne kadar kuvveti olmak lazım gelir. Eğer bu yenilik herkeste bir iltifat eğilimi yaratmazsa... Mesela hüzünlü bir parça "faulün, faülün, faülün" vezniyle üzgün bir edada sürüklene sürüklene gidip dururken sonra "mefailün, failatün, mefailün, failün" vezniyle bir duygu taşması, bir ifade hiddeti, bir şiir fışkırması, daha sonra "müstef ilün, müstef'ilün" ile bir sessizlik, sonra mesela ara yere giriver-miş bir ıstırap hıçkırığı, sanki mızrabın bir hiddet çimdiği kabilinden tek bir "ulün"...

Ahmet Cemil tarif ettikçe vezinlerin musiki ifadesini anlatabilmek için elleriyle usul vuruyordu. Hüseyin Nazmi bu bahsi açtıkça söyleyecek şeylerini bir türlü bitiremeyen arkadaşını bir kibar dinleyici sıfatıyla gülümseyerek dinliyordu.

Ahmet Cemil devam etti:

— Musikide yapamadığımızı bari nazmımızda yapalım. Yirmi tane birörnek suzinak şarkıyı okumaktan, dinlemekten duyduğumuz yorgunluğu hiç olmazsa nazmımızdan kaldıralım. Hüner musikiyi birörneklikten değil çeşitli makamlar ve usulün bağdaşımından elde etmektedir. Bu yolda yazılmış bir manzumeyi düşün ki vezinlerin taşkın dalgaları üzerinden atlaya atlaya akıp giderken birden yorgun düşmüşçesine ağır ağır sürüklensin. Sonra tekrar bir coşkuyla taşsın, veznin kasırgasıyla yükselsin, yükselsin, şiddetin en

yüksek tabakasına kadar çıksın, yine yavaş yavaş, ine ine son nefes bir musiki inlemesiyle bitsin.

Hüseyin Nazmi'nin gülümsemesi biraz daha genişledi. Ahmet Cemil, bu gidişle, bu akşam bütün edebiyata dair kuramlarını birkaç yüzüncü defa olarak arkadaşının önüne dökecekti.

Hele kafiye... Gariptir, bizde en dikkat edilecek şeyler ihmal edilmiş de edebiyatımızda çocukça oyunlar için hayatlar harcanmış. "Jenk, ferhenk, renk"[1] kafiyesiyle kaside söylemek için düşünceleri hayal edilemeyecek baskılara ve çarpıklıklara uğratarak, o kafiyede bir kelimeyi kasideden mahrum etmemek için türlü mana garipliklerine mecbur olarak zorlukları hayret verecek bir külfete katlanmışlar da kafiyenin ahenk manasını düşünmek akıllarına gelmemiş. Hatta bugün yeni şiirin ruhunu anlamayanlarda kafiyede bir sesleme manası olabileceğini düşünebilecek var mıdır? Hele kafiyelerin alışılmış sıralanışına hiç aklım ermiyor. "An ve in" kafiyeli seksen beyti birbirinin arkasına sıralamaktan kulak için hoşluk mu ortaya çıkar usanç mı bilemem? Hele gazellerde matladan[2] sonra gelen müfretlerde[3] madem şiirin arasına kafiyesi olmayan kelimeler sokarak kulağı tırmalamaya izin veriliyor, o halde kafiyesiz şiir söylensin. Kafiyenin sıralanış tarzını sırf zevke fakat muntazam biçimde zevke uygun olarak gerçekleştirmek bize ait bir başarı... O başarıya bir de kafiyenin sesleme manasını ilave et, sonra vezinlerin musikisine de o değişimden gelen ahengin manasını ver, işte yarının nazmı! Bence kelimelerin geçerli manasından başka bir de, nasıl söyleyeyim ses manası vardır. Bilmem herkes hisseder mi? Fakat ben mesela naliş[4] kelimesinin üzüntülü edasını, pervaz[5] kelimesinin uçma eğilimini, feryat kelimesinin yırtıcı ahengini pek iyi

---

1 Küf, bilgi, renk.

2 Mısraları birbiriyle kafiyeli ilk beyit.

3 Mısraları arasında kafiye bulunmayan beyit.

4 İnilti.

5 Uçuş.

duyuyorum. İnsanda bu duyuş zevki olduktan sonra mesela: "bahr-i sükûnperver"[1] diyemez, bahr[2] kelimesinin o bir harekede[3] toplanan üç kuvvetli harfinden[4] özellikle sonundaki ra'nın[5] diğerlerine çarpmasından ortaya çıkan sesleme şiddeti ister ki bu kelime bir sert mana tasvirinde kullanılsın: Mesela bahr-i huruşan[6], yahut bahr-i pürhuruş[7]... Sanki bahr kelimesi de o sıfatla, beraber taşıyor, şişiyor, değil mi? Buna karşılık, "derya-yı sakin"[8] derim, çünkü derya kelimesi de sakin, onda da bir durgunluk var ki sıfatı sıfatın manasından daha çok açıklıyor...

Artık durmadan söylüyordu, zavallı Hüseyin Nazmi'ye, bu yumuşak başlı dinleyiciye bütün kişisel düşüncelerini dinletti, ardından son vermek istedi:

— Şimdi düşün! Üzüntü dolu bir beyit hüzünlü bir kelimenin son harfi harekesiz, sessiz bitsin, sonra gösterişli bir kafiye diğer bir beytin mana haşmetine şaşalı bir süreklilik versin, bütün şiir bir yandan veznin ahengine kendini teslim ederek dalgalanırken kafiyeler öteye beriye hafiften şarkı söylercesine ezgiler, nağmeler serpsin, sonra o şiirden bütün eskimiş benzetmeleri, bütün o köhne cinasları çıkar, fikri o bilinen zeminlerde bocalamaktan kurtar, işte benim eser... Ah, o eser yazılıp da yayınladığı zaman ben büsbütün başka bir adam olacağım! Öyle zannediyorum ki şöhret perisi gelip bozguna uğramış, yenik düşmüş halde, ayaklarımın altına atılacak, kendimi birden yükselmiş göreceğim, o zaman: "Ben bugün şu toprak parçasının üzerinde birisiyim!" diyebileceğim...

Şimdi büsbütün karanlık olmuştu. İki arkadaş birbirini birer koyulaşmış gölge şeklinde görüyorlardı. O, susunca Hüseyin Nazmi cevap vermedi...

---

1 Dingin deniz.
2 Deniz.
3 Eski yazıda bir harfin hangi ünlüyle okunacağını gösteren işaretler, üstün, esre ve ötre.
4 b, h ve r.
5 r harfinin.
6 Coşan deniz.
7 Coşkun deniz.
8 Sakin deniz.

Arkadaşını dinledikçe kalbinde bir merhamet hissi duyuyordu. Niçin? Bu merhametin niteliğini pek iyi değerlendiremiyordu, belki Ahmet Cemil bu kadar hülyalara esir olduğu için... Hakikatin daima hülyanın aşağısında kaldığını bilirdi, onun için o söyledikçe vicdanından gizli bir sesin, "Zavallı çocuk!" dediğini işitiyordu.

İkisi de sustular. Hüseyin Nazmi kameriyenin sarmaşıkları içinde daha yoğun duran karanlığın arasında gözleri dalgın, endişeyle dolu bir vaziyette arkadaşına bakıyor, Ahmet Cemil bahçenin, bütün kırın, semaların üzerinde dalgalanan sislere dalmış düşünüyordu...

Birden, köşkten bir ses işitti:

— Ağabey! Yemeğinizi göndersinler mi?

— Göndersinler!

Ahmet Cemil birden kalktı:

— Buldum, dedi.

— Neyi buldun?

Cevap vermedi, Lamia'nın sesini aniden işitince hiç düşünmediği halde birdenbire aklına gelivermişti. Rahat bir nefes aldı. Tamamen hatırlıyordu: O vadettiği şeyi bir gün öğrencisi Muzaffer Bey'de görmüştü. Bir kutu ki içinde tavla zarları şeklinde fakat oldukça büyük küpler var, bu küplerin altışar tarafına altı tablonun kesilmiş parçaları yapıştırılmış, küpleri altı suretle düzenlemeli ki o altı tablo ortaya çıksın. Ahmet Cemil şu güzel oyuncağı zihninde kendi kendisine tasvir ediyordu. Fakat bunu nerede bulacak? Muzaffer Bey'e Paris'ten gelmiş. Her uğradığı dükkâna böyle üç satırlık tarifle mi soracak?

Yemek yediler, artık öteden beriden bahsediyorlardı, bir aralık Hüseyin Nazmi dedi ki:

— Eserini bitirirsen sana burada bir ziyafet vereyim, istediğin adamları davet et, yayımlamadan önce bir kere kendin okursun...

Ahmet Cemil:

— Teşekkür ederim, dedi. Sonra kameriyenin ortasından sarkan fenerlerin delikli ayaklığından yemek tepsisinin beyaz örtüsüne dökülen oynak ışığa dalarak:

— Kim bilir, ne zaman? dedi.

Ahmet Cemil'in güya bu sualine cevap veriyormuş gibi köşkün yukarıdan, panjurları açık bir odasından bir gürültü koptu.

Hüseyin Nazmi dedi ki:

— Lamia sana gösteriş yapıyor. Güya piyano çalacak, haydi yanına çıkalım da seni barıştırayım...

Merdivenlerden yavaş yavaş çıktılar, odaya önce Hüseyin Nazmi girdi. Lamia dadısıyla beraberdi, Hüseyin Nazmi'nin bir işareti üzerine dadı çekildi:

— Nereye gidiyorsun, dadı?

— Biz geleceğiz. Sen o gürültüyü bırak da bize bildiğin parçalardan çal.

Lamia hırçın çocuklara has bir hareketle döndü:

— Mümkün değil! dedi.

Sonra yuvarlak iskemlesinden atladı, siyah saçlarla dalgalanan küçücük başını uzattı, piyanosunun iki tarafındaki mumları söndürdü, kapağı çekip kapıyordu, Ahmet Cemil yetişti. O vakit Lamia'ya yalvardılar:

"Bu kadar naz neye iyi? Zaten onlar ne kadar çalabileceğini bilmiyorlar mı? Utanmakta ne mana var? Ağabeyinin yanında her vakit çalmıyor mu? Yabancı olarak bir Ahmet Cemil var. O da şöyle bir tarafa çekilir. Odanın en uzak bir tarafına gitsin. İşte şurada pencerenin kenarına otursun, hatta gözünü çevirip bakmasın. Nazlanmanın bu derecesi de fazla. Haydi, bakalım, büyük sanatçı iskemlesine geçsin. İşte mumları yakıyoruz... Öğrendiğin parçalar bunlar değil mi? Kendin istediğini çal. Ben de senin yanında yaprakları çevireyim. Haydi, işte gönlün oluyor, öyle somurtmaya çalışma, bak bak gülüyorsun..."

Lamia önce Hüseyin Nazmi ile Ahmet Cemil'in arasında, ince kaşları çatılmış, soluk kırmızı dudakları bükülmüş, gözleri yere dikilmiş, omuzlarının küçücük hareketleriyle, başının hafif silkintileriyle reddediyor, durmadan "utanırım, utanırım!" diyordu, sonra yavaş yavaş kaşlarının gerginliğine gevşeklik, dudaklarına hafif bir gülümseme, gözlerine

bir boyun eğiş gelmeye başladı. Omuzları, başı bir dakika evvelki ret ifadesinin şiddetini kaybetti, nihayet dudakları deminden beri açılmak isteyen tebessümle çiçeklendi. Artık Hüseyin Nazmi'nin kendisini çekip iskemleye doğru götüren koluna hiç direnmedi, oturdu, sonra gülerek Ahmet Cemil'e baktı:

— Siz ta oraya, şu açık pencerenin yanına oturacaksınız. Bu tarafa hiç bakmayacaksınız, anladınız mı? Hiç... dedi, küçücük parmağıyla şu zorbaca emri doğruladı. Pencereyi gösterdi.

Ahmet Cemil:

— İşte gidiyorum, dedi, ben oradan gökleri seyrederim olmaz mı? Beni dışarıda bil... –Cümlesinin sonunu düzelterek tekrar etti– Biliniz...

Düşünmeksizin yarın bir genç kız sıfatına girecek, hatta bugün girmiş bile denecek olan şu çocuğa artık tekil şahıs olarak hitap etmeyi ayıp bulmuş, senelerden beri devam eden özenden uzak bir alışkanlığa son vermek lazım geleceğine şu dakikada karar vermişti. Lamia dudaklarının arasından hafif bir alayla:

— Biliniz! diye mırıldanıyordu.

Lamia'nın musiki mecmuası piyanoya her yeni başlayan çocuklara öğretmenlerin düzenledikleri hemen daima az çok birbirine benzeyen musiki parçalarından ibaretti.

"Bir Genç Kızın Duası". "Aşk Serzenişleri". "Carnavale di Venezia"dan sade bir ariette[1]...

Lamia önce piyanosunun başına kararsızca oturdu, yapamamak korkusundan doğan bir heyecan kalbini sıkıyor, gözlerini bulandırıyordu. Kardeşinin açıverdiği bir yaprağı görmeyerek fakat ezber çalmıyormuş gibi gözlerini de ayırmak istemeyerek sekizliklere yetişemeyen ellerini fildişilerin üzerine bıraktı, parmakları titriyor, tuşlara korkak bir temasla dokunuyordu. Karşısında notalar gözlerinin önünden iki taraftan titreyen mumların ışığıyla bir alay

---

1 Kısa arya.

acayip gölgeler gibi bulutlanarak geçiyor, sanki şu küçük titrek parmaklar tuşlara dokundukça bir musiki esintisi kalkarak o siyah notaları üfürüyor, kâğıdın üzerinden püskürterek uçuruyordu...

Lamia şimdi ellerini hatırında kalana teslim ederek bırakıvermişti. Ahmet Cemil'in orada bulunmasından gelen bir utangaçlık hatta düşünmeye müsaade etmiyordu, Denebilirdi ki yalnız parmakları düşünüyor, hatırlıyor ve mekanik bir hareketle hatıralarını tuşlara aktarıyordu...

Fakat çaldıkça güven gelmeye başladı, Ahmet Cemil orada pencerenin yanında, gecenin hafif rüzgârıyla başlarını sallayan korkunç hayaller gibi yer yer karanlıklar içinde hareket eden ağaçlara dalmış, sessiz duruyordu. Sanki orada değildi. Lamia artık onun mevcut olduğunu yavaş yavaş unutmaya başladı. Yapraklar döndükçe gözlerinden o bulut kalkıyor, zihni bulanıklıktan sıyrılıyor, parmakları kuvvet buluyor, şimdi tuşlara daha güvenle dokunuyordu...

Ahmet Cemil? O da Lamia'yı unutmuştu, şimdi nerede bulunduğundan bile haberi yoktu. Şimdi, gözlerinin önünde, ötede beride bacaları, çatıları yükselen köşklerin, bahçelerin duvarların parmaklıkları arasında irili ufaklı, küme küme, şurada burada karanlıklar içinde birbirine sarılan, öpüşen, yahut uzaktan uzağa başlarıyla, kollarıyla birbirine selamlar gönderen ağaçların, sanki karanlıkları yerinden oynatarak bir beşik içinde sallayan rüzgârla canlanarak, harekete gelerek şu siyah gece zemini içinde titreyen bu siyah tablonun, bütün bu titrek gölgelerin şiirini seyretmeye dalmış duruyordu. Bu görüntüde derin belirsiz bir şiir hissediyordu ki sessiz... Bir şiir ki lisanı yok, ifade gücü yalnız işte şu siyah titremeden ibaret...

Sema, bu siyah tablonun üzerinde, ötesinde berisinde beyaz ışıltılı pullar serpilmiş, ara sıra çeşitli noktalarında uçan beyaz tüller harekete gelmiş sırma işlenmiş bir örtü gibi eteklerini görülmez ufuklara salıvermiş, karanlıkların sevda dolu göğsüne döküvermişti.

Şurada mai ve siyah, yukarıda ve aşağıda birer tablonun, bir sevda kavuşmasıyla kucaklaştığını gördü. Lamia'nın musikisi, o acemi tereddütleriyle piyanonun tuşlarından koparılmış nağmeler, kulaklarını tırmalıyordu. O olmasa belki şu tablonun ruhunu daha iyi anlayacak...

Başını çevirdi, Hüseyin Nazmi ayakta bir eli yaprakların yanında, çevirmeye hazır bir halde duruyor, Lamia, parçanın hareketine uyarak küçük başı hafif hareketlerle sallanarak, henüz genişlememiş omuzları dirseklerinin inip çıkmasıyla uyumlu olarak, yüksek iskemlesinden yere zor yetişen ayakları, uzun konçlu düğmeli zarif potincikler içinde mini mini ayakçıkları birbiri üstüne konmuş, öyle, yarı, boşlukta, yarı açık bacaklarının ucunda hafif hafif, küçük bir rüzgârın vurmasıyla kendi kendisine belli belirsiz hareket eden bir salıncak nazlılığıyla sallanıyordu...

Şimdi Lamia'nın uyarısını unutmuştu. Şimdi bu cisimleşmiş şiire bakıyordu, şu çocuk, yarın bir genç kız olacak, açmaya hazır bir gonca ki, büsbütün çiçek açmasına bir bahar sabahı yetecek.

Büyük lambanın kırmızı başlığından yakut renginde bir ışık yayılarak bütün bu odayı alevden bir renge boyamıştı. Bu kırmızı ışık odanın ortasında masanın etrafında ateşten bir hâle oluşturduktan sonra yavaş yavaş hafifleşerek bütün duvarlardan, eşyadan, perdelerden kayarak burada bir pembe gül uyandırıyor, sonra ta piyanonun kenarına kadar gelerek Lamia'nın sırtını, omuzlarını, başından arkasına dökülen kıvırcık saçların dalgalarını ışıklı bir titreme içinde sarıyor, mumların sarımtırak ışığıyla titreşe titreşe öpüştükten sonra sönüyordu.

Bu gül ışığı içinde şimdi Lamia onun gözünde sihirli bir gelişmeyle sanki büyüyor, o dar omuzlar genişliyor, şu küçük başa bir genişlik geliyor, bu küçük çocuk yükseliyor, şu çelimsiz mahluktan o pembe renk içinde, bu narin nağmeler arasında silkinerek, saçlarından ışık köpükleri serperek bir genç kız çıkıyordu.

Onu sarhoş eden bu hayali kaybetmek istemeyerek gözlerini süzüyor, kirpiklerinin gölgesiyle karşısındaki tablonun ışık oyunlarını tamamlamaya çalışarak, hayalin eksiklerini gözlerinin, hülyasının yardımıyla bütünleyerek görüyor, şimdi şu çocuktan, şu incecik vücuttan uçan bir esir[1] gibi sanki buharlaşarak, sonra yavaş yavaş yoğunlaşarak özel bir şekil kazanan o on beş yaşındaki genç kızı görüyordu. Gözleri Lamia'yı değil, fakat işte şu gözlerinin önünde garip ve sersemlik veren bir sevda nefesiyle nefes alıp veriyormuş gibi titreyen nazlı hayali, o Lamia'nın vücudunu saran yoğun esiri, uzun, bütün hedeften uzak kalan genç hülyalarının erişilemeyişinden doğan acı kadar uzun, ciğerleri koparan bir aşk öpücüğüyle öpüyordu...

Ah! Bugün kim bilir nerede sevda hülyaları ile mest olan o genç kız –eğer kendisi için öyle bir genç kız yaratılmışsa– ne zaman yolunun üstüne tesadüf edecek?

— Bana bakıyorsunuz, Cemil Bey? Hani ya dışarıya bakacaktınız?

Önündeki mecmuanın son yaprağını çevirmiş olan Hüseyin Nazmi ilave etti:

— Tembihi bozmaya gelmez, küçük hanımı kızdırırız. Şimdi bize yeni öğrendiği İspanyol havasını da çalacak, ondan sonra beybabasının yanına gidecek...

Ahmet Cemil başını çevirdi. Şimdi gözleri kamaşmıştı. Bir müddet geceye bakamadı, sonra yavaş yavaş gözleri alışınca hayret etti. Deminki manzarada bir değişiklik vardı. Şimdi sema lacivert bir şişeden süzülen ışığa benzeyen hafifçe bir su halinde yarı şeffaf, ötede beride yıldızlar hemen hemen beyazdı; bacalar, çatılar, ağaçlar, demin birer siyah kütle olan bütün bu eşya şimdi parıltılı bir su ile yıkanıyor gibiydi. Ahmet Cemil'in önünde yüksek bir kayısı ağacı vardı ki ta köşkün saçaklarını öpmeye çalışıyordu, ağacın bir kısmı gölge içinde kalmışken öteki kısmı beyaz bir ateşle

1 Evreni doldurduğu ve iletken olduğu varsayılan görülmeyen, ağırlığı olmayan cevher.

tutuşmuşçasına parıldıyor, yaprakların üzerinde sanki bir fırçadan serpilmiş parça parça sütlü parıltılar titreşiyordu. Şimdi güya bu ağacın özsuyundan bir fosforlu su fışkırıyormuşçasına yapraktan yaprağa koşuşarak birbirini tutuşturuyor, o yeşilliklere birer beyaz fenercik asılıyordu. Sonra birden ağacın bütün üst tarafı beyaz bir yangın içinde kaldı.

Ahmet Cemil başını kaldırdı, işte şu karşıki köşkün çatısının arkasında, geceler ilahesi, şimdi oradan görünecek.

Köşkün kırmızı kiremitlerinin arkasında güya bir yanardağ ağzı açılmış nur tufanının şelaleleri taşmıştı. Başını pencerenin kenarına dayadı, buracıkta kımıldanmadan seyretmek istedi...

İspanyol havasının Doğu'ya has aksak vezni Cemil'in hayal kurma gücünde İspanyol rakkaseleri icat ediyor, bunlar işte o çatının üzerinden baygın parıltısını dökerek yükselen ayın karşısında parmaklarında zillerle, başlıklarının pullarıyla, ayaklarının halhallarıyla, kollarının zincirli bilezikleriyle raks ediyorlardı...

Hafif bir rüzgâr uçuyor, bütün bu manzaranın şekillerine hafif bir hareket veriyordu, şimdi gözlerini diktiği sema noktasından küçük beyaz bulutlar ortaya çıkıyor, rüzgârın önüne düşmüş, çılgın bir ilerleyişle uçuşuyordu.

Kırmızı kiremitlerin üzerinden bir ışık çizgisi göründü; çıkıyor, üzerinden, altından, etrafından nazlı yürüyüşü için döşenen beyaz bulut kümeleri arasından bütün debdebeli parıltısıyla çıkıyordu. Ahmet Cemil'e, şuracıktan, pencerenin şu kenarından, görülmeyen birtakım kollar zincirlerle şu ateşten kütleyi derin bir uçurumdan yavaş yavaş, uğraşa uğraşa çekiyorlarmış, yükseltiyorlarmış gibi geliyordu. Çektiler, çektiler, fakat tam köşkün üstüne gelince artık birden durdukları sanıldı, o vakit Ahmet Cemil kendisine, sırıtarak, geniş bir alaycı gülüşle bakan bu yüzün bilinmezliğine uzun bir bakışla baktı.

Şimdi, rüzgâr, sanki onu bakışlardan kıskanarak saklamak istiyormuşçasına şiddetini arttırmıştı. Bitmez tükenmez beyaz bulut parçalarını küçük küçük şamarlarla

oraya yöneltiyor, sanki bir kamçıyla bütün ufuklardan bütün bulut kırıntılarını püskürterek oraya gönderiyordu. Bunlar hep beyazdılar, bazen koşa koşa, bazen ağır ağır akarak, kâh gergin kanatlı güvercinler gibi süzülerek, kâh çılgınca savrulan bir kar fırtınası gibi yuvarlanarak geçiyorlar, hiç arkası gelmeyecekmişçesine geçiyorlardı. Sanki semanın lacivert ipeğine gerilmiş bir beyaz atlas ki –birdenbire tahrip edici bir nefesle parçalanıvermiş, kopuvermiş, dokuları çözülüvermiş– havanın keyfi dansıyla dağılıyor, serpiliyordu...

O ay, metin, kibirli, heybetli, hâkim ve emredici bir bakışla bütün şu dağınık enkaza bakıyor, sanki altında parçalanan bu bulut kırıntılarını aşağılayıcı bir gülüşle seyrediyordu.

Şimdi Ahmet Cemil'in gözünde bu ay başka bir nitelik alıyordu. Kendi kendisine:

— Hayır, öyle değil, diyordu, bu bir pencere ki semanın şu lacivert kubbesinde açılmış, bir pencere ki içi bir nur deryası, bir ateş hazinesi, bir pencere ki semaların öte tarafından gürleyerek ortaya çıkıvermiş sonra, bu bulutlar, bunlar şu lacivert mermer kubbenin erimiş parçaları, bunlar o ateşin buharları ki meçhul bir ufkun derinliklerine dalıp gidiyor, şimdi bütün bu gök duvarları çözülmeye başlayan buz tabakaları gibi çatırdaya çatırdaya kırılıp dökülecek...

... Lamia'nın parmakları son bitiş vuruşunu yaptı, çocuk çalacak şeyi kalmadığını anlatacak bir eda ile kardeşine baktı, puf... puf... mumlar söndü.

Hüseyin Nazmi Ahmet Cemil'e dedi ki:

— Bizim küçük müzikçiye alkış yok mu?

Ahmet Cemil ayağa kalktı, gülerek, alay ederek Lamia'nın karşısında eğildi, Avrupai bir tarzda selamladı.

— Matmazel! diye başladı.

Lamia bir kahkaha ile:

— Matmazel uykuya kaçıyor... dedi ve kaçtı.

***

Ahmet Cemil Hüseyin Nazmi'ye dedi ki:

— Artık sen de uyu... Benim için yine kütüphaneye yer hazırlatmışsındır, değil mi? Bana izin ver, biraz çıkıp şöyle yalnız tenha yollarda gezeceğim. Yarın sabah konuşuruz.

Hüseyin Nazmi:

— Mutlaka mehtaba karşı manzume söylenecek! dedi. Gülüştüler, Ahmet Cemil çekildi, bahçeye indi, parmaklığın kapısını açtı, dışarıya çıktı...

***

Düşünmeye ihtiyacı vardı. Onun için arkadaşından kaçmak, kırı tutuşmuş bir derya içine alan mehtaba karşı hülya enginlerinde dolaşmak istiyordu. Ayaklarının altında çıtırdayan kumların üzerinden yavaş yavaş, gecenin uyku sessizliğini bozmaktan korkarak ilerledi. Köşkün önünden geçen geniş caddeye çıktı, şimdi ay bütün tabiata aydınlık bir aşk yatağı hazırlamak istiyormuşçasına altın bir fanus şeklinde duruyordu, ona karşı yürüdü...

Ah o genç kız! Ona ne vakit tesadüf edecek? Kimindir o küçük akıcı yüz ki hülyasının aynası üzerinden yakalanamayan bir renkle güya bir bulut parçası altında dalgalı, akıp gidiyor?

O genç kız ki tanımıyor, bilmiyor, görmemiş, vücudundan açıklıkla haberi yok, fakat seviyor, bütün gençliğin sevdadan mahrum geçen ihtiyacıyla, bütün aşk kabiliyetinin hasretiyle seviyor. Onun ayaklarına atılmak, başını dizlerine koymak, gözlerini bir rüyanın şiirinde kaybolarak gözlerine dikmek, ellerini bütün hayatının bir kendini verme delili gibi ellerine bırakmak, sonra hazin fakat bahtiyar, gönlü kırık fakat mesut, yavaş yavaş, damla damla, sıcak yaşlarla ağlamak isterdi.

Şimdi ay küçük beyaz bulutların, öbür tarafında yığılmış küme küme beyaz atlasların arasında, sanki yatağında gecikerek baygın bir sevda bakışıyla:

"Evet, şair efendi, o genç kız..." diyordu, sonra çirkin, hain bir gülücük açılıyor, açılıyor, bu bir bilmeceyi

andıran yüzü bir yandan bir yana kaplıyordu, "evet, şair efendi, o genç kız..." Bu yüz sırıtıyor, acı bir alayla daima sırıtıyordu...

Artık ona bakmamak hülyalarının şaşaasına o hazin sarı ışığını serpen bu alaycı yüzden gözlerini ayırmak istiyordu.

Bulutlara, o saatlerden beri semanın bilinmeyen uçurumlardan uçuşarak, canlanarak, ayın önünden, altından, üstünden oynaşan, kaçışan küme küme beyaz güvercin alaylarına daldı.

Bunlar nereden, ufukların hangi meçhul köşelerinden nasıl bir hayat soluğuyla kanatlanarak şu baş döndüren seyran ile geçip gidiyorlardı? Ara sıra bir rüzgâr darbesine tesadüf etmiş dumanlar gibi dağınık, bazen yüksele yüksele birdenbire patlamış bir dalga gibi serpintili, şurada beyaz bir ipek kumaş silsilesi şeklinde dalgalı, biraz ötede koca bir kuş gibi kanatları gergin, daha sonra yine bir rüzgâr darbesiyle birden değişerek –kuşlar garip canavarlara, ipek tufanları mermer sütun enkazına, dalgalar korkunç kasırgalara, dumanlar beyaz gül yığınlarına dönüşerek– her an bir başka şekle giren, her dakika bir beden değişimine uğrayan bu garip alay raks ederek, baygın baygın süzülerek, kendinden geçmişçesine –atılarak, nazlı nazlı sallanarak– akın akın geçiyorlar, bitmez tükenmez bir alayla geçiyorlardı.

O ay, bunların arasında bazen bir kırmızı kâğıt fener gibi donuk, bazen bir bakır levha şeklinde bir ateş, vakit vakit bir tarafına isabet eden bir parça bulutla üzgün ve mahzun, bir dakika beyazlıklar arasında kaybolmuş, sonra birden o tüller içinden sırıtkan yüzü çıkıvermiş, şimdi, gözlerinin önünde, o yürüdükçe sallanıyor, yerinden oynuyor, sanki kollarına atılıverecek sanılıyordu...

Ta uzaklarda bir köşkün havuzunda mehtabı selamlayan kurbağaların çığlıkları, kırın bir tarafında bulutlara karşı haykıran bir köpeğin uluması, sonra gecenin sessizliğine bir ok fırlatıyor zannedilen bir horozun semayı şişleyen sesi, etraftan, her kümesten, kırın her köşesinden birbirine cevap

veren horoz sesleri bütün bu perişan gece musikisi: "Evet, şair efendi, diyordu, evet, o genç kız..."

***

Bu gece Ahmet Cemil'in uykusunun semasında da dönen bulutlar arasında kırmızı bir alaycı ay yüzü, –daha ileride kaybolmuş bir ufukta, bulutlar, köpükler içinde belirsiz, güya bir çekemezlik eliyle silinmiş bir yüz– sonra bir ses ki derinlerden, sanki yerin bağrından bir yanardağın uğultuları içinden karmakarışık bir gizlilik içinde son bir gayretle çıkıyor, "Evet, şair efendi, o genç kız..." diyordu.

8

Ahmet Şevki Efendi akşamüstü bir aralık imtiyaz sahibinin odasına girdi, aynanın karşısına geçti, arkasından takip eden Ahmet Cemil'e aynanın içinden söz söyleyerek:

— On beş sene oluyor, evet tam on beş sene ki geceyi Beyoğlu'nda geçirdiğim hiç olmadı, diyordu. Biraz boyunbağıma, fesime, endamıma çekidüzen vereyim...

Ahmet Şevki Efendi kendi kendisine aynanın içinde sırıtıyordu. Dolgun yanaklarına henüz giremeyen kırk şu kadar senenin yıpranma çizgilerinden uzak yüzünü pek beğeniyordu. O akşam Beyoğlu'nda yaşlanmış bir adam halinde kendisini göstermeye lüzum yok ya! Biraz şu ince siyah boyunbağını çekerek, fesini azıcık şöyle öne doğru eğerek, şişkin karnını biraz basmak için keten yeleğin arkadan tokasını biraz daha sıkarak, –şu seyrek bıyıklara da biraz genç bir eda verebilse– yok, işte şöyle fena değil... Sırıtarak Ahmet Cemil'e:

— Fena değil a, Ahmet Şevki Efendi iyice şıklaştı, Allah vere de Raci'nin âşık olduğu kadın...

Ahmet Şevki Efendi sözünü bitiremedi, birdenbire camları döverek düşen bir sağanak şu düşüncesine fasıla verdi:

— Ay! Yağmur yağıyor, bence hava hoş! Senin şemsiyen var mı?

Ahmet Cemil başıyla işaret etti.

— Öyleyse ikimiz bir şemsiyeyle idare ederiz, benim şemsiyeme kendim zor sığıyorum amma varsın sol tarafım ıslanıversin...

Ahmet Şevki Efendi'nin koyu nefti alpakadan, küçük bir çadır kadar bir şemsiyesi vardı ki Saip dört senelik olduğuna yemin ederdi. Bu şemsiyeyle Ahmet Şevki Efendi o derece bütünleşmişlerdi ki, şemsiye nerede görülse Ahmet Şevki Efendi de mutlaka orada bulunurdu. Ahmet Şevki Efendi'nin şemsiyesi o derece ünlüdür ki mutlaka bir şaka edebilmek için vesile arayan Ali Şekip, "Ahmet Şevki Efendi'nin şemsiyesi yalnız başına kalksa da salına salına Sirkeci'den ağır ağır yukarı doğru çıksa bütün cadde halkı *Mirat-ı Şuun* idare memurunun şemsiyesi gidiyor, diye gösterirler" derdi.

— Saat on bir buçuğa geliyor, gidelim mi?

Yazı kurulu odasına uğrayarak henüz başmakalesini[1] bitiremeyen Ali Şekip'i, Saip'le karşılıklı olarak düzeltilere bakan Sait'i selamladıktan sonra merdivenleri indiler, Ahmet Cemil, Ahmet Şevki Efendi'nin sağına geçti. Şemsiye açıldı.

Şu yaz yağmurunun altında şemsiyenin tozları yıkanarak iki arkadaş böyle yan yana, kol kola yürüdüler.

Köprü başına geldikleri vakit etraftan akıp gelen halkın, akşamüstlerine özgü heyecanının henüz kalıntısı vardı. Son vapura yetişecek olanlar koşuyorlar, ara sıra tek tük arabalar halkı yarıp yağmurun altında ıslanan arabacıların şakırdattıkları kamçı gürültüleriyle geçiyorlardı.

Ahmet Cemil hem arkadaşının nefti şemsiyesi altında her iki adımda bir ileri sürdüğü fikri dinliyor gibi susarak yürüyor, hem de köprüyü bir yandan bir yana istila eden siyah, lacivert, nefti bir alay canlı müthiş mantarlar gibi havalanarak, sallanarak yürüyen şemsiyeleri seyrediyordu. Galata'ya geldikleri vakit buraya has gece hayatının uyanmaya başladığını gördüler. Geçerken doğru yola baktılar,

---

1 "İcmal" her ne kadar toplama özet anlamına gelse de geçmişte günlük siyasal olayları özetleyen makale ya da başmakaleler için de kullanılırdı, bu nedenle "icmal" "başmakale" şeklinde sadeleştirildi.

sokağın çamurlarında kahvehanelerin, meyhanelerin camlarından sızan ışıklar sokaktan geçen arabaların, tramvayların tekerlekleri, yolcuların ayakları altında kaçışarak oynaşıyordu. Ahmet Cemil o hayatı bir iki kere yakından görmüş, o yaşayışın sefaletinden titremişti.

Ufak bir dolaşmadan sonra Tünel'e kadar geldiler, Ahmet Şevki Efendi cebine davranarak dedi ki:

— Şimdi bu pis havada nerede vakit geçireceğiz?

Ahmet Cemil:

— Kahve kahve dolaşırız, herkesin eğlenmek için can attığı Beyoğlu'nu bir kere de şu yaşınızda, on beş sene sonra dolaşınız. Bakalım can atılacak bir yerini bulabilir misiniz? dedi.

Tünelin içinde vagonların sarsıntısı arasında Ahmet Şevki Efendi:

— Biz bu akşam çıkıyoruz amma ne yapacağımızı ben de bilmiyorum, diyordu.

Tünelden çıktıkları vakit yağmuru kesilmiş buldular, yalnız ince bir serpinti vardı, Ahmet Şevki Efendi artık şemsiyesini açmaya lüzum görmedi:

— Ne olacağını ben şimdiden tahmin ediyorum, diyordu. Ona orada tesadüf edeceğiz. Bizimle şöyle bir kısa ahbaplık edecek, karıdan yüz bulabildiği kadar etrafında dolaşacak, biz karşıdan bu hali seyrettikçe geçen gün matbaada ağlayan kadın gözümüzün önüne gelecek, nihayet kalkıp gideceğiz, o kadar... Netice?

Ahmet Cemil gülerek:

— Hiç! dedi.

Ahmet Şevki Efendi sustu, fakat zihni hep bu meseleyle meşguldü, bir aralık şu düşünceyi ilave etti:

— Karı koca arasına böyle bir sevgi kopukluğu girince bir daha iyi bir geçim, mümkün değil, sağlanamaz. Kadın ölünceye kadar boşa çıkan hayatına ağlar yahut gözyaşları çare olmazsa başka bir yerde eğlence aramak ister. Erkek de hep kendi hareketine karısını sebep bulmaya çalışarak sonuna kadar devam edip gidecektir. İnsanlar tuhaftır! Fena

bir şey yapmakta olduklarını hissedecek olurlarsa mutlaka en önce vicdanlarını susturacak bir sebep bulurlar. Kötü işler sahibi olanlara sorunuz, hepsinde kendi kendilerine icat edilip özenle pekiştirilmiş sebeplere tesadüf edersiniz. Hiç olmazsa sanki birçok sırların bulunduğunu farz ettirerek güler, size, "Anlatamam ki, bilseniz beni hoş görürsünüz..." demek ister. Onun için öyle sebepler vardır ki henüz kendisi bile irdeleyip şekillendirememiştir yahut birtakım sebepler bulunduğuna inanmamıştır amma incelenmek lazım gelse hiçbir şey yoktur... İşte Raci! Kim bilir, karısına ihanet etmek için kendisini ne kadar haklı bulmaktadır.

Ahmet Cemil arkadaşının felsefesini, şu sıradan fakat doğru görüşü dinledikçe zihninde o esası genişletiyor ve süslüyordu. Mahkemelerden, hapishanelerden geçenlerin hissettiklerinin ayrıntılarına inme vasıtası hep Ahmet Şevki'nin şu kaba sözlerinde saklıdır diye düşünüyordu.

— Nerede oturacağız?

Ahmet Cemil:

— Luxembourg'da, dedi. Beyoğlu'nda en çok zevk aldığı yer burasıydı, orada ön tarafta bir yere oturur, önünden aşağıya yukarıya geçen halkı seyreder, bu binlerce yolculardan seçtiği bazı yüzleri oturduğu yerin sınırlı görüş alanının izin verdiği kadar takip eder, o yüzlerin kimisinin paltosundan, kimisinin eski elbisesinden, birisinin elindeki paketten, bir kadının yanındaki çocuktan manalar anlar, zihninde birer dakikalık zaman içinde bu yüzler için birer ayrıntılı hikâye yazardı. Buraya gele gele, birtakım yüzlere birçok defalar tesadüf ede ede şu halkın içinde kendisine özgü tanıdıklar bulmuş, mesela birisinin evinde hastası olduğunu daima taşıdığı ecza şişelerinden anlamıştı. Acaba nesidir? Çocuğu yahut karısı... Sonra bir gün onu büsbütün çökmüş, rengi uçmuş gördü. Elinde artık ilaç şişesi yok, üzerinde siyah elbise vardı. Buna güya tanıdığı, sevdiği bir adam gibi acımıştı.

Yine bu tanıdıklar içinde bir genç kız tanıyordu ki ilk gördüğünde bütün vücudundan neşeler, sevinçler, saadetler saçılıyordu, birkaç ay sonra ona yine tesadüf etmişti, fakat

bu defa yüzünde saadet rengi sanki bir alevle kavrulmuş gibiydi. Bundan sonra her tesadüf edişinde genç kızın yüzüne başka bir ümitsizlik, gözlerine yeni bir keder düştüğünü gördü. Bir aşk faciası olacak... Sonra bir gün ta kendisinin önünde genç kızın birisine –bıyıkları Macar tarzında kalkmış, tek gözlüklü, İspanyol şapkalı, paçaları kıvrık pantolonlu, düğmeli sarı potinli birisine– baktığını gördü, delikanlı kayıtsız, umursamaz bir edayla şapkasını kaldırdı, o kadar, fakat o bakış... Ahmet Cemil genç kızın bütün ümitsizlik kitabını bu bakışta okudu...

Böyle gözlerinin önünden yüzlerce, binlerce insan hayatı geçerdi, burası, şu kahvenin şu kısa kadife iskemlesi onun için zengin bir kütüphaneydi ki içinde bulunanlar, cilt cilt kitaplar okunmaz, hissedilir, görülmez, anlaşılır. Hikâye yazmak isteseydi bunların her birinde bir konu bulmuş olurdu.

Ahmet Şevki Efendi ile buraya oturdular, iyice gece olmuştu. Ahmet Şevki Efendi: "Ben bir tek parlatayım" dedi Ahmet Cemil resimli gazeteleri istedi, Ahmet Şevki Efendi kendisini şu âlemde garip bulmuş gibi etrafına yabancı yabancı bakmakla, Ahmet Cemil resimleri seyretmekle bir müddet vakit geçirdiler. Sonra Ahmet Şevki Efendi geniş bir nefes aldı, küçük kadife sandalyeden taşan vücudunu birkaç kere nasıl yerleştirebilmek lazım geleceğini ayarlamak için kımıldandı ve sonra arkadaşına doğru eğilerek:

— Ben burada sıkıldım, dedi, ruhuma daraltı geldi. Burada şu suratlarını gazetelere sokmuş yahut gözlerini sokağa dikmiş bir alay halk arasına gelip kendimi hapsetmekten bir lezzet alamadım, dedi.

Ahmet Cemil gülümsedi:

— Nereye gitsen böyle değil mi? Burası Beyoğlu kahvelerinin en eğlencelisidir. Canınız daha kapanç yer istiyorsa Couronne var, Gambrinus var, Central var... Lambalı duvarların, tavanların arasında mermer masalar... Bu masaların etrafında birçok adamlar ya bira içiyor, ya gazete okuyor, ya yavaş sesle konuşuyor, şu halin bir aynı! Bir fark varsa o da biraz daha kapalı, kasvetli olmasından ibaret. Kahve

kahve dolaşırız, demiştim, isterseniz Palais de Cristal'in, Concordia'nın yanlarında cam kapılı, içi daima gürültülü, kapısı açıldıkça sokağa dumanla karışık kadın sesiyle bir çatlak keman ahengi fışkıran kahvelerden birine gidelim. İşte Beyoğlu, işte Beyoğlu'nun zevki!

Ahmet Şevki Efendi güya Beyoğlu'nun şu derece zevkten yoksunluğuna rağmen gördüğü rağbete kızmış gibi:

— Öyleyse niçin geliyorsunuz? dedi.

— Oh! Çeşitli sebepler var! Beni sormayınız. Ben her yerde eğlenirim, hatta bir mahalle kahvesinde bile... Beni gözlem yapmaya elverişli bir yere götürünüz, yeterlidir, saatlerce oturayım, beni düşündürecek şeyler bulurum. Beyoğlu'ndan zevk alanlar içinde benim bakış açıma kendini koyanlar belki çoktur varsa azınlığı oluştururlar. Çoğunluk? Siz on beş sene evvel niçin gelirdiniz?

Ahmet Cemil'in bir gülümsemenin eşlik ettiği bu sorusuna Ahmet Şevki Efendi bir sırıtmakla cevap verdi. O devam etti:

— Çoğunluk sebep olmadan gelir, herkes geldiği için yahut başka gidecek bir yer olmadığı için, daha doğrusu bir alışkanlık sonucu... Ne derseniz deyiniz, her gece şu demin saydığım kahvelere bir bakınız, buralarda sırf iki kadeh bira içmek bahanesiyle ta Aksaray'dan, Şehzadebaşı'ndan, öteden beriden gelmiş yüzlerce adam görürsünüz. Ta gecenin yedisinde sekizinde dönmek zahmetine katlanacaklardır... Sebep? "Ben bu akşam Beyoğlu'ndaydım!" diyebilmekten ibaret bir tatmin yahut ertesi gün kalemde "Aman dün akşam ne kadar eğlendik!" tarzında bir yalan...

Ahmet Şevki Efendi evvelkinden daha geniş bir nefes aldı:

— Aman sıkıldım. Seninle ne yapalım bilir misin? Yağmur dindi, hafif bir serinlik var, şuradan açık bir tramvaya bineriz, Şişli'ye kadar gider geliriz, biraz ciğerlerimiz kır havasıyla tazelenir, ondan sonra gider, yemeğimizi yeriz. Daha sonra...

Ahmet Cemil arkadaşının Şişli'ye kadar kır havasını bulamayacağına güldü, fakat karşı çıkmak da istemedi, oraya kadar gidiş ve dönüş yolculuğunu yaptılar, yolda

Ahmet Şevki Efendi ikide birde kır havası arayan ciğerlerini şişirmeye çalışarak:

— Şu Raci'yi ne yapacağız? Bilmem, nasıl etmeli? diyordu.

Ucuz olsun maksadıyla Ahmet Cemil arkadaşını Glavani Sokağı'nda La Bella Venezia lokantasına götürdü. Ev yemeğinden başka yemeklere alışmamış adamlara has bir tiksintiyle yemek yediler, kahvelerini bir de nargile içmek üzere Tepebaşı Bahçesi'nin karşısındaki kahvelerden birine gittiler. Bir kere İzmir'e kadar gitmiş olan Ali Şekip bu kahvelerin hepsine birden İzmir kahveleri adını vermişti. Ahmet Şevki Efendi buradan pek çok hoşlandı. Karşılarında bahçenin, yemek arasına rastlayan şu saatte, fenerleri söndürülmüştü. Bahçe gözlerinin önünde bir kır gibi görünüyordu. Burada yağmur yemiş ağaçlardan yayılan hoş bir kır kokusu vardı, Ahmet Şevki Efendi:

— Aman ne güzel! Ne güzel! diyordu, sonra birdenbire Ahmet Cemil'in kolunu çekti:

— Baksana, baksana, Raci değil mi?

Raci bahçenin kenarından ayaklarına, bacaklarına emin olamayarak yavaş yavaş yürüyordu.

Ahmet Cemil:

— Oraya gidiyor olmalı, biraz sonra biz de gideriz, değil mi? dedi.

***

Palais de Cristal'in merdiveninden çıkarken Ahmet Cemil arkadaşına dedi ki:

— İşte İstanbul'un en yüksek eğlence yeri.

Ve kendi şivesine uydurarak tercüme etti:

— Kasr-ı billûr![1]

— Kıymeti itibariyle mi yüksekliği itibariyle mi?

— Her iki şekilde...

Dar, pis, basamakları aşınmış, sıvaları, duvarları kirlenmiş merdivenden yavaş yavaş çıktılar, kendilerini içki kokusuyla dolmuş, kapalı kalmış ağır bir hava karşıladı.

---

1 Billur köşk.

Henüz kalabalık yoktu, bir iki masanın başında vapurunun limanda bir gecelik kalışından istifade ederek Beyoğlu'nda şu zevk âlemine düşmüş siyah tırnaklı, ateşin karşısında kavrulmuş yüzlü bir ateşçi, iki genç, galiba dükkânları erkence kapanmış civar tuhafiyecilere mensup iki satıcı, bir kenarda hizmetçi kızla –kırklık şişman bir karı, fakat hizmetçi kızlar herhangi yaşta olursa olsun daima hizmetçi kızdır– tenhalıktan cesaret alarak şakalaşan, aldırışsız, içli dışlı tavrına, kahve sahibinin gözü önünde şakalaşmadan çekinmeyişine, iri iri kahkahasına, hatta masaların arasında kızı kovalayışına bakılırsa kahvenin alışık müşterilerinden biri olduğu anlaşılan kır saçlı bir adam! Ötede beride başlamak saatini bekleyerek dinlenen çalgıcı kızlar, o kadar...

İki arkadaş şu tenhalık içinde nereye oturacaklarını birden bilemediler, Ahmet Cemil biraz tereddütten sonra:

— Şuraya! dedi.

Sahnenin yanında bir kanepeye oturdular.

— Daha pek erken, Raci gelmemiş, fakat şimdi devamlı gelenler sökün ederler...

Şişman karı bir aralık musallat âşığından kurtuldu, geldi, ellerini masaya dayayarak durdu, emir bekledi, Ahmet Cemil:

— İki limonata! dedi. Şişman karı masaya sekiz on tane kibrit bırakarak gitti.

— Beş kuruşa gece yarısından iki saat sonraya kadar şu kanepe ile masayı satın alıyoruz.

Ahmet Şevki Efendi limonatayı içemedi, Ahmet Cemil güldü:

— Buranın en nefis içkisi! İsterseniz kahvesinden ziyade nohut unuyla pişmiş bir kahve, elli kere cezveye atılmış, çamurlaşmış bir çay içebilirsiniz...

Kısa boylu, omuzları kabarık, başı dik, bıyıklarının ucu kıvrılmış chef d'orchestre[1], Ahmet Cemil bunu zihninde "serdâr-ı zümre-i musikiyye"[2] diye tercüme ediyordu –kemanın yayıyla nota sehpasının üzerine vurdu, Ahmet Cemil:

1 Orkestra şefi.

2 "Müzik topluluğu komutanı"

— Gürültü başlıyor... dedi. Ötede beride yorgun bir tavırla her gün aynı sırayla tekrarlanan geçim derdinin başlama saatini bekleyerek dinlenen, kapalı yerlerde yaşamaktan, her vakit sofrayı yarı aç yarı tok terk etmekten, gündüz uyuyup gece pis hava teneffüs etmeye mahkum olmaktan sararmış, yüzünde renk uçmuş, gençlik bakışını şimdiden bezginlik bürümüş, güzel çirkin, yahut hem güzel hem çirkin, hem genç hem ihtiyar, sekiz on Lehli kız pinekledikleri yerlerden yorgun tavırlarla kalktılar, kimisi kemanını aldı, kimisi davulunun başına geçti, reis bir ciddi tavırla yayını bir daha vurdu: Tık, tık, tık...

O vakit bütün o iyi akort edilmemiş kemanlar şüpheli bir uyum içinde, en histen mahrum kulakları isyan ettirecek bir kakofoniyle, her gece çalına çalına sanki yıpranmış bir galopla kim bilir kaç yüzüncü defa tekrar başladılar.

Ahmet Cemil bir aralık:

— Zavallı mahluklar! dedi, sonra bu zavallılar hakkında düşüncelerini, merhamet hislerini arkadaşına açıkladı:

— Kim bilir, şu bedbaht kızcağızlar bu kemanlardan, davullardan şu perişan nağmeleri kopardıkça neler düşünürler! Hepsinin ta uzaklarda, Almanya'nın, Avusturya'nın, Bohemya'nın kaybolmuş bir köyünde bir aile ocağı vardır, ihtiyar bir baba ki artık kendisi için gittikçe cimrilik gösteren topraktan ailenin ekmeğini çıkaramıyor, çökmüş bir anne, gözlerinde gözlük, kulübenin bir tarafında çorap örüyor, daima... Çünkü çocuk bir değil, onların hepsine ayaklarını sıcak tutacak birer çorap lazım. Fakat yetiştirmek mümkün değil, ne çorap yetişiyor, ne ekmek! Çocuklar o kadar çok ki... Bunları ayıklamak lazım, her birini bir tarafa yöneltmek, ekmek bulacak bir yere göndermek icap ediyor. Çocukların en büyüğü kız, evlenecek, çeyiz ister, nişanlısı var. Fakat para nereden bulmalı?... O vakit ailece düşünülür. Her gece bütün aile hazır olduğu halde yorgun baba –çorabını birkaç dakika bırakarak gözlüğünü alnının üstüne kaldırarak dinleyen– anneye aklından geçeni açıklar, geçen gün müracaat eden herifin teklifini kabul etmekten

başka çare olmayacağını anlatır, nihayet iki damla yaşla bu bahse son verilir, evin kızı gidiyor... Nereye? Kader rüzgârı nereye götürürse... Gidecek, bir köşede senelerce keman çalacak, çeyizini parça parça toplayacak, istikbalinin ekmeğini buralarda kan kusarak, aç yaşayarak tane tane elde edecek, sonra senelerce hasret kaldığı aile ocağına dönünce ya babasını ölmüş bulacak, ya komşunun kızını almış olan nişanlısını görüp oraya yığılıverecek, yahut hiç olmazsa kollarına atılmak için hayatının en zengin parçasını feda ettiği âşığından "Zavallı sevgilim! Ne kadar bozulmuşsun!" tarzında bir serzeniş işitecek ve sonra mesut olmaya çalışacak...

Bir gece hiç unutmam: Yine buradaydım. Şu davulcuyu gördünüz mü? Bir aralık gözüm ilişti, önündeki notaya değil biraz aşağı bakıyordu, dikkat ettim, süzgün gözlerle biraz gülümseyerek, şefe ve halka göstermekten korkarak gizlice bir mektup okuyordu. Bu mektup... Acaba kimden? O vakit gözlerimi yüzünden ayırmadım, ara sıra sırasını kaçırmaktan korkarak notaya bir göz atıyor, sonra hemen yine mektubuna bakıyordu. Gözlerinin şu mektuptan notaya, notadan mektuba gidişgelişi sırasında ne büyük fark vardı! Notaya geldikçe ciddi bir bakış, mektuba döndükçe tatlı bir gülümseme... Acaba şu pis kahvenin şu berbat sahnesi karşısında şu gülünç musikinin arasında o mektuba gözü iliştikçe ne görüyor, hatıralarının arasından neler geçiyordu? Galiba nişanlısından gelmişti. Şüphesiz o askerliğe gitmiş, bu, çeyiz toplamaya çıkmıştı. Her ikisi de günleri sayıyorlar, ara sıra o, kışlanın bir tarafında acele karalanmış, bu, pis karanlık bir odanın penceresi kenarında arkadaşlarının alaylarına rağmen yazılmış mektuplarla dudaklarını yakan öpücük ihtiyacına bir teselli suyu serpiyorlar. İnanır mısınız? Bunların hemen hepsi namusludur. Fuhşun çirkefi içinde yüzdükleri halde hemen hepsi memleketlerine döndükleri zaman nişanlılarına izdivaç elini pak ve saf olarak uzatırlar. Birisini tanırdım, bunlardan birine âşık olmuştu. Zavallı çocuğun bütün ümitsiz aşkına karşı kızdan bir ümit cevabı çıkmadı, fakat gariptir ki kız da ümitsiz âşığıyla beraber

ağlardı. Niçin? Kim bilir? Belki o nasipsiz sevdaya karşı samimi bir merhamet hissettiği için...

Bu gece dinlemek sırası Ahmet Şevki Efendi'ye gelmişti. Arkadaşının bazı esaslara dair söz açtıkça başlangıçtan uzaklaştığı kadar son vermek maksadından da ayrıldığını bilirdi. Fakat şimdi Ahmet Cemil'in devamına diğer bir engel vardı. Kahvenin içi dehşetli bir gürültüyle doluyordu, ayak vuranlar, bastonlarını iskemlelerine çarpanlar, bis... bis...[1] feryadıyla bağıranlar, devamına engel oldular.

— Bunlar hep şu karık sesli, boyalı kadın için, dedi. Sonra dirseklerini masaya dayadı, çenesini avuçlarının içine aldı, bu halka baktı...

Şimdi iyice kalabalık vardı, dükkânını kapadıktan sonra eğlenmeye çıkmış berberler, tüccar yazıcıları, esnaf çırakları, bir İngiliz yük vapuruna mensup beş altı gemici, tiyatroya izin alıp da lalasıyla gizlice anlaşarak şuraya gelivermiş bir çocuk, her gece mahalle kahvesinde iskambil oynamaktan bıkıp da bir akşamı Beyoğlu'nda geçirmek isteyen bir bey, bütün bu halk şurada bulunduklarından memnun gibi görünüyorlar, gördüklerinden, işittiklerinden pek çok eğleniyorlarmış gibi gülüyorlardı. Çekinmesiz kahkahalar... Geniş gülümsemeler... Baygın bakışlar... Sonra bir sürü alkış! Sebep? Türlü hastalıklarla boğuk sesiyle, türlü eğlencelerde yıpranmış boyalı suratıyla şu duman dolu kahvenin pis havasına karşı söylediği, daha doğrusu bağırdığı iğrenç bir Alman şarkısının anlamadıkları hoşluğuna mı? "Senin için ölüyorum" derken bacağını kaldıran, "Mehtaba karşı gezelim" derken polka oynayan, şurada bir biftekle bir tabak makarna dilenmek için kim bilir nerede işitip ne yolda kendine göre değişikliklere uğrattığı bir parçayı her gece şurada satmak için pazara çıkaran bu karının gülünç vaziyetlerine mi?

Ahmet Cemil bunların hiçbirisinden zevk almazdı, bu âlemde bir hoşluk olmak lazım gelse onun bir başka tarzda

---

1 Bir daha, bir daha...

olması lazım geleceğini düşünürdü. Onda bir hastalık vardı, her şeyde hatta sefalette, fuhuşta bile bir süs, bir zariflik olmasını isterdi. Aslında çirkin olan bu şeylerin hiç olmazsa aldatıcı gösterileri olması lazım geleceğine inanırdı. Onun için şu yaşına kadar birçok arkadaşlarının eğlencelerinden ayrılarak bütün bu âlemlerden uzak kalmış, hele iki kere ne olduklarını anlamak için tesadüfle girdiği bazı aşk pazarlarından bir daha oralara dönmemek yeminiyle çıkmıştı.

Burada ne var? Bu halk bunun nesine aldanıyor? Bunu bir türlü anlayamazdı. Sahnedeki karıyı üçüncü defasında alkışlamadılar, artık bundan bıkmış göründüler, bir başkasının gelmesi için herkes susuyordu. O zavallı da sahnenin kenarında tekrar çağrılmasını bekleyerek duruyordu, sessizliği görünce kayboldu, Ahmet Cemil bunu da fark etti, o vakit demin nefret ettiği bu karı hakkında adeta bir merhamet duydu:

— Ah! Bu hayattaki faciayı hissetseler, acaba bu umursamazlar sürüsü şu sefaletin karşısında böyle gülerler mi? Şu zavallı kadın için bu sanat da yavaş yavaş elden çıkmaya başlamış, sadece eğlenmek için iki kere lütfen kendini tekrar sahneye çağıranlar üçüncüsünde bıktılar, yarın iki kere de çağırılmayacak, öbür gün bir defa bile görünmesine müsaade okunmayacak, nihayet kahvenin işletmecisi sözleşmeyi yenilemekten kaçınacak, o zaman? Haydi, daha aşağı bir yere... Bir kadın bir kere uçurumlardan yuvarlanmaya başladı mı artık düşüşüne son verecek nokta yoktur, ne kadar aşağı düşerse düşecek yerler o kadar çoğalır. Nihayet düşe düşe bu zavallı mahluk nerelere kadar düşecek? Halbuki bu zavallı bu kahvenin şu köhne sahnesine düşmek için kim bilir nerelerden geçmiştir? Şimdi bir ümitsiz bakışla kaybolduğu şu sahneden on sene evvel mesela Viyana Operası'nda figurante[1], choriste[2], velhasıl bir şeymiştir, o vakit bir operanın arasında söylediği topu topu iki mısralık bir parça

1 Figüran.
2 Korist, koro şarkıcısı.

yahut bir balede giydiği tüllü, tüylü bir elbise için yüzlerce adamlardan iltifatlar dinlemiş, demetler almış, demetlerin içinde mücevherler bulmuştur. Sonra yavaş yavaş düşüş, yorgunluktan doğan bir ihtiyarlık, her gün yüzünde tamir olunacak bir fazla yıkkınlık... Dişler bozulmuş, sesi boğuklaşmış, yanaklar çökmeye başlamış, nihayet işte şu iğrenç karı... Acaba henüz saf bir genç kızken, ya bir mağazada satıcı ya bir çiçek imalathanesinde işçiyken, henüz hayatından bir aşk ihaneti geçmeden bu neticeyi göstereydiler: "İşte, annenin dizinden kaçarsan buraya geleceksin" diyeydiler, bugün şurada şüphesiz bedbahtlığın bütün acılığını hissettiği halde gülerek bağırmaya çalışan bu mahluk mesut bir aile annesi olmaz mıydı?

Ahmet Cemil yine susmaya mecbur oldu, şimdi sahneye diğer biri çıkmıştı: Bir Fransız romancière'i[1], düdük bir sesle İspanyol bestecisi Iradier'nin meşhur *Paloma*'sını öttürmeye başladı. Hemen herkesin bildiği bu parçaya birçoğu alçak sesle katıldılar. Artık Ahmet Cemil dinliyordu. Havalar, şarkıcı kadınlar birbirini takip ediyordu, Romanyalı bir kız Rumca, Yunanlı bir karı İngilizce parçalar okudular, çeşitli dillerden şu sahnede türlü insan nesilleri arasında garip evlilikler yaptılar... Nihayet biri, bir İskoçya dağlısı kadar iri bir Alman karısı sahnenin tahtalarını çatırdatarak göründü, Ahmet Cemil bu heybetli şekle bakmakla meşguldü, birden Ahmet Şevki Efendi kolunu dürttü: "Baksana, bizimkine baksana..." Ahmet Cemil başını çevirdi, salonun kapısında ayakta gözleri sahneye dikilmiş Raci'yi gördü, yavaş sesle:

— Biz şaşkınlık etmişiz, o içerideymiş, anlaşılan bu karıyı seviyor. Bitirsin de yanlarına gidelim, dedi.

Artık her ikisi de sahneyi unuttular, dikkatleri hep Raci'nin hayran âşık hâli üzerindeydi, Raci orada kapının kenarına dayanarak güya şu âlemi görmüyormuş, önünden geçen garsonların çarpmasını hissetmiyormuş gibi gözlerini sahneden ayırmayarak yalnız her parça bittikçe halkın alkış-

---

1 Duygusal aşk şarkıları okuyan kadın şarkıcı.

larına katılarak duruyordu. Nihayet alkışlar bitti, iri Alman karısı büsbütün kayboldu, o vakit Raci de etrafına bir göz gezdirmeyi bile fazla bularak çekildi.

İki arkadaş bakışlarıyla Raci'yi takip ettiler. Ahmet Cemil'in tahmini doğru çıktı. Raci şarkıcı kadınların dinlenme yeri yahut safderunların mezbahası olan özel daireye girdi. Burası o kadar özel bir dairedir ki kırk paralık şeye kırk kuruş vermek fedakârlığına katlanabilen herkes buraya girebilir. Ahmet Şevki Efendi arkadaşını kaldırdı. Yavaş yavaş, biraz utanarak, ilk defa girilen yerlerin yol açtığı tereddütle buraya girdiler. Şimdi gözlerinin önünde garip bir manzara vardı: Bulundukları yer küçük denmeyecek kadar iki odanın birleştirilmesiyle meydana çıkmış genişçe bir yerdi. Üzerleri keten örtülü kanepelerin, kadife iskemlelerin, mermer masaların, olanca kuvvetiyle açılmış çiğ ışıklı lambaların, soluk aynaların miskin ahenginden meydana gelen bu manzara, tek gözlüklü birisinin gözlüğünü sürmeli gözüne uydurmaya çalışarak şu tuhaflığına sahte kahkahalarla gülen bir Fransız karısı, kanepelerin birinde yanındaki yaşlıca efendinin müsait bakışı altında karşısında esneyen Türkçe bilmez galiba Romanyalı bir kızın güya parmaklarındaki yüzüklerini muayene etmekle meşgul, utangaç, çekingen henüz çocuk denecek kadar genç bir bey, birkaç safderunun daha gelmesini bekleyerek ipekli elbiselerini sallaya sallaya piyasa eden, etrafta bulunanlara pek önemli ve tuhaf bir şeyden bahsediyorlarmış zannını vermek için bir dakikada beş kere gülen iki karı, ötede beride daha bazı gruplarla konuşuyordu[1], iki arkadaş bir kenara oturdular. Raci ta ileride, aynanın içinde sahnenin yorgunluğundan bozulan yüzünü tamirle meşgul âşık olduğu kadının arkasında, aynanın içindeki suratına gülerek duruyordu. O, hiç gülümsemiyor, Raci'nin orada bulunmasından dolayı sıkılıyormuş gibi duruyordu. Nihayet karı Raci'nin ısrarla yalva-

1 Eski yazı metinde bir dizgi hatası var, "tekemmül: yetkinleşmek" yazılmış, doğrusu "tekellüm" olsa gerek, o zaman "yetkinleşiyordu" yerine "konuşuyordu" olur ve cümle anlam kazanır.

ran gülümsemesine karşı isyan ederek sert bir yüzle döndü, bağırarak, "Ben istemez, git buradan!" dedi. O vakit Ahmet Cemil zavallı Raci'nin perişan halini, etrafına gezdirdiği üzgün bakışı görmemek için gözlerini çevirdi, Raci bir kelime bile söyleyemedi, iskemlelerden birine yıkılır gibi düştü.

Ahmet Şevki Efendi dudakları arasından, "İşte zavallı karısının intikamı!" dedi.

Ahmet Cemil başını silkerek:

— Zannetmem, dedi, bu gece başka bir müşteri bulmaktan ümit kesinceye kadar düzenlenmiş bir hile...

Ahmet Cemil yanılmamıştı. Raci oturduktan sonra karı iri vücudunun üstünde küçücük duran başını sallayarak, kendince bir opera parçasını ıslıkla çalarak, kısa elbisesinin altında beliren kalın bacaklarını ıslığın coşkunluğuyla uygun askerce atarak, yürüdü, yürüdü, ta odanın ortasına gelince etrafına baktı, boş olarak yalnız iki arkadaşı gördü, yanlarına geldi, sırıtarak eğildi, "Bir bira?" dedi, Ahmet Şevki Efendi gözlerinin beyazına kadar kızardı, birbirine bakıştılar, karı cevapsız kaldı, sonra hiçbir dilde olmayan bir küçümseme bağrışıyla "Puah" dedi, askerce yürüyüşüne devam ederek sağdan geri yaptı. Raci bütün bu hareketleri uzaktan takip ediyor, arkadaşlarına bakıyordu, karı gittikten sonra ayağa kalktı, yanlarına kadar geldi, gülmeye çalışarak:

— Buraya siz de gelir misiniz? dedi. Ahmet Cemil sudan bir cevap verdi. Ahmet Şevki Efendi "Otursana..." dedi, o vakit üç arkadaş arasında kesik kesik bir konuşma başladı. Öteden beriden bahsettiler, hiçbiri bahsi hepsinin beyninde yer tutan meseleye getiremiyordu. Ahmet Cemil gözlerini bütün bu şarkıcı kadın alayından, türlü milliyetlere, türlü memleketlere mensup, her biri başka bir fuhuş ortamında yetişmiş, bir başka âlemden düşmüş şu garip mahluk sürüsünden ayırmıyor, bellisiz yaşları saklamak için kutusuyla boşaltılmış pirinç tozlarıyla, solgun dudaklara tazelik vermek için yavaş yavaş dozunu kaybederek fazlasıyla sürülmüş kırmızı boyalar altında bu yüzlerin sırlarını görmeye çalışıyordu. Hiçbir zevke uygun düşmeyen kıyafetler: Eski ipek kumaşlar-

dan, vaktiyle yapılmış elbise bozuntularından, karnaval esnasında kiralanarak geri verilmemiş kostümlerden kesilerek birbiriyle uydurularak icat olunma türlü kılıklar... Birisi bir Normandiya köylüsü kostümünü andırır bir elbiseye mesela bir Pompadour baş yapmış, diğer biri Marie Antoinette yakalığı altına vaudeville soubrette'i gibi kısa urba giymiş, dar işlemeli bir Arnavut yeleğinin içinde buram buram terleyen şişman bir kadın şu yeleğin altına etek kısımları yırtmaçlı bir Çinli entarisini uygun görmüştü. Ahmet Cemil bütün bu iğrenç tuhaflıklardan, şu şakalaşan budalalardan ötede hâlâ yanı başında "Beyim! Haydi..." diye isteklendiren sulu efendinin bir türlü isteklendirmelerine uyamayan sarışın güzel genç beyden nefrete benzer bir şey duydu, burada bulundukça Raci'nin serbestçe âşıktaşlık etmesine engel olacaklarını düşündü. Ahmet Şevki Efendi'ye "Yine yerimize gidelim mi?" dedi. Raci'yi selamladılar, yerlerine gittiler.

Ahmet Şevki Efendi oturduktan sonra:

— Sanki neye geldik? Bu hali görmüş olmaktan başka bir şey kazandık mı? dedi, sonra bir müddet düşünerek:

— Ne olursa olsun, ben yarın açılırım, hiç olmazsa çocuk meselesini söylerim, dedi.

***

Artık burada yapacak bir şeyleri kalmamıştı. Borçlarını ödediler, alkış gürültüleri arasında geçtiler, son defa olarak Raci'nin halini bir daha görmek istediler. Özel tarafa şöyle bir baktılar. Şimdi Raci'nin tutulduğu kadın iki alaycı gencin arasında bacaklarını uzatmış kollarıyla gerinerek delikanlıları kanepenin üzerine devirmeye çalışıyor, Raci de bir kenarda mermer masanın üzerine kapanmış Ahmet Şevki Efendi'nin iddiasına göre uyukluyor, Ahmet Cemil'in kanısına göre ağlıyordu...

Ahmet Cemil'in Hüseyin Nazmi ile geçirdiği gece, eseri hakkında bir taze şevk uyandırmıştı. O günden itibaren tasarruf edebildiği bütün zamanlarını onu düşünüp beslemeye, kendisinde kudret görebildikçe yazmaya harcadı. Bir senelik

hayatının geçim derdine ayrılmayan bütün saatlerini bu eserin fikrini yakan icadı derdine adadı. Ona tasavvur ettiği incelikleri, sanat şeklini, hayat felsefesini verebilmek için ancak kendi hissettiklerini rehber kabul etmekle dar bir daire içinde fikrini hapsetmiş olacağını, tablosunun güzelliğini, mükemmelliğini sağlamak için sergilerde dolaşan, üstatların yarattıkları yüzler karşısında günlerce seyre dalıp kalan ressamlar gibi şairlerin de hislerini güzel şiirlerle uyarmaları lazım olduğunu bilirdi. Onun için Hüseyin Nazmi'nin kütüphanesini hemen boşalttı: Lamartine'den, Hugo'dan, Musset'den sonra gelenleri, bütün parnasyenleri, sembolistleri, dekadanları Süleymaniye'deki küçücük çalışma odasına taşıdı, Heredia'yla, Théodore de Banville'le başlayan şairler grubu, sonra Prudhomme'lar, Coppée'ler, Haraucourt'lar, Sylvestre'ler, Mendès'ler, daha sonra Paul Verlaine'in deha tohumuyla yetişenler, kısacası gençlerin yayımcısı Lemerre'in kitap fihristini dolduran yüzlerce cilt takım takım elinden geçti. Bunları okudukça yarım asırlık bir zaman içinde Verlaine'e kadar şiir fikrinin kazandığı inceliklere, tasvir ve ifade sanatının ulaştığı inceliğe hayret etti, bir vakitler mini mini penceresinin kenarında yüksek sesle fakat komşulara işittirmekten çekinerek okuyup kendinden geçtiği oyunları, *Bir Meleğin Düşüşü*'nü, *Geceler*'i, şimdi birer kelimeyle hiçliğe mahkum ediyor, Hugo'yu, "Gözlerinde eşya ve hakikatleri büyüten bir cam varmış" hükmüyle hakikatin üstünde buluyor, Lamartine için "O kadar şiirle yüklenmiş ki ezilmiş, Musset için "Âşık, şair, fakat çocuk!" diyordu. Bunlardan sonra sanatçıların kelimeye, üsluba, şekle, sanata verdikleri önemi gördükçe, o her biri birer elmas gibi işlenmiş, iki mısraı için günlerce çalışılmış güzelliklerle yakınlık kurdukça yapmak istediği şeyin ne güç olduğunu anlıyordu. Eser pek ağır ilerliyordu. Haftalarca okuduktan, inceledikten, düşündükten sonra ancak yirmi kadar mısra vücuda getirebiliyordu... Ah! İşi gazel yazmaya dökmüş olsa, şiiri herkes gibi aynı anlayışla kabul etse bu yirmi mısradan yirmi gazel icat ederdi! Bir aralık dili dar buldu. Yeni fikirler için yeni kelimeler lazım olduğunda ısrarlıydı. "Eski kelime altında fikirlerin

tazeliği görülemez. Gözden kaçar" derdi, lügat kitaplarına sarıldı, sayfaları çevirdikçe öyle şeyler buldu ki hayret etti. Bunlar niçin sözlük köşelerinde unutulmuş? Ne güzel şeyler keşfetti! Kimisinin bir fikriyle uyuşmasına, bazısının mevcutlara üstünlüğüne, bir kısmının da yeniliğine kapılarak bunları kendine mal etmek istedi. Kendi kendisine, "Beni kelime uydurmakla suçlayacaklarmış. Anlamayanlar suçlasın. Sözlüğün havsalasına sığamayacak kadar garip kelimeleri bir yere toplayan eski zaman düzyazı ustalarıyla benim yapacağım şey arasındaki sanat farkını elbette anlayanlar olur" dedi.

Şu bir senelik zaman içinde yazmak istediğinin henüz kendisince türlü eksikliklerle dolu olarak, ancak yarısını vücuda getirebilmişti. Bunları Hüseyin Nazmi'den başka kimseye okumazdı. Bu esere çalıştığını başka bilen de yoktu, hatta artık o zamandan beri *Gencine-i Edeb*'de de manzumeleri görünmemesinin sebebini kendi yazdığı eleştirinin etkisinde bulmakla memnun olan Raci bir gün Ahmet Cemil *Mirat-ı Şuun* tefrikası için yine imza koymayarak tercümede devam ettiği bir hikâyenin düzeltilerine bakmakla meşgulken birdenbire:

— Cemil! Artık işi tercüme yapmaya döküyorsun, şairlik sıfırı tüketti mi? demişti.

Raci'nin ısrar ve inatla devam eden saldırılarına karşı ya bir sille gibi bir hakaret fırlatarak karşılık verir yahut bu adamın haline acıyarak yalnız bir boş kelimeyle geçiştirirdi.

O vakit omuzlarını silkerek, "Belki!" demekle yetinmişti. Gariptir ki bu kadar düşmanlık hissine yenilmesine karşılık Raci'ye en çok acıyan yine Ahmet Cemil'di. Bir seneden beri matbaaya devam eden, bazen yazarların arasında "Rehber-i sübyan" defterlerini doldurmakla, bazen dizgicilerin yanında harf dağıtmakla vakit geçiren Nedim'e en yumuşak davranan, vakit buldukça bir sayfa okutturarak bu zavallı çocuğun bir şey öğrenmesine çalışan yine oydu. Matbaada çocuğa babasından başka herkes güler yüz gösterirdi, yalnız Raci güya onun orada varlığından haberli değilmiş gibi dururdu. O vakitten beri Raci düştükçe düşmüş,

iri Alman karısının hakaretleri altında sanki şu mendebur aşkına daldıkça onun çirkefiyle kirlenerek yüzünde beliren zevk ve eğlence tahriplerinden artık iğrenç bir hale gelmişti. Matbaada acınarak alıkonuluyor, hemen hiçbir şeye faydası olmadığı halde aylığından bir parçasını keserek o zamandan beri dikişçilikle yaşayan karısına yardım edebilmek için maaş verilmekte devam olunuyordu.

Mayıs başlarında bir cumaydı, matbaa halkı öteye beriye dağılmışlar, Sait'le Saip Ali Şekip'in himayesine sığınarak açık bir arabayla Kâğıthane gezmesine gitmişler, matbaada idare memuruyla Ahmet Cemil'i yalnız bırakmışlardı.

Ahmet Şevki Efendi yeşil çuha kenarlı dar uzun defterine son kalem darbesi ardından pembe rıhını[1] döküp kapadıktan sonra odasından çıktı, Ahmet Cemil'in yanına geldi:

— Beyler gezmeye gittiler, dedi, isabet! Ben de seni şöyle, yalnızca bulmak isterdim...

Eğildi, pek gizli ve önemli bir meseleden bahse hazırlanıyormuş gibi kaşlarını kaldırarak, duvarlara işittirmekten çekinerek ilave etti:

Bir evlenme meselesi...

Ahmet Cemil hayret etti:

— Benim için mi?

— Hayır, fakat sana yakın birisi için...

Ahmet Cemil kimden bahsedildiğini anladı, bu meselenin bu kadar erken uyanacağına hiç ihtimal vermemişti. Kendi kendisine, "Nasıl, demek vakit geldi?" diyordu. Ahmet Şevki Efendi'yi bekleyerek sustu, fakat meseleye bu kadar cesaretle başlayan idare memuru söze devam için yeterince cesaret bulamadı. Biraz nefes almış olmak için sözü çevirdi:

— Beyler Kâğıthane'de sevda peşinde dolaşacaklar. Kır gezmesinin hiç bu türlüsünü anlayamam. O güzel derenin gürültü patırtıdan uzak zamanında oradan kaçıp da toz deryası içinde arabaların kalabalığı arasında güneşten yanarak

1 Eskiden yazıdaki mürekkebi kurutmak için üzerine dökülen renkli, ince kum.

saatlerce dolaşmak elbette kır gezmesi hevesinden başka bir şeyden gelir. Hele saz dinlemek için sulara kadar gidip alçacık bir iskemlenin üstünde kahve işletenlerin naraları altında bir Yahudi hokkabazının boş lafları arasına sıkışmış bir hicaz faslını esneye esneye, gerine gerine okuyan takımın karşısında ağzı açık dinlemek için yarı günümü feda edemem. Beykoz Çayırı, Yuşa Tepesi, Bentler, Adalar, İstanbul'un gidilecek yerleri hemen bundan ibaret, fakat tatil ve bayram dışı bir günde gitmek, şafakta yola çıkıp mehtapta dönmek şartıyla...

Ahmet Cemil arkadaşını meseleye döndürmek istedi:

— Evlenmenin kime ait olduğunu söylemediniz.

O vakit Ahmet Şevki Efendi arkadaşının yanına oturdu, tam bir ciddi edayla sesini alçaltarak:

— Geçen gün müdür efendi –Ahmet Şevki Efendi öksürüklü herifi kastediyordu– bana oğlunu evlendirmek istediğinden bahsediyordu. Anlaşılan zavallı delikanlı titiz ihtiyarla geçinemez olmuşlar, bir hafta evvel!

Ahmet Şevki Efendi, babayla oğul arasında hiç yoktan ortaya çıkmış uzun bir tartışmanın tarihini yaptı.

Sen çocuğu görmedin, bir kere görsen zannederim ki hoşuna gider. Evkaf Nezareti'nde epeyce bir memuriyeti var, beş altı yüz kuruş para alıyor, ihtiyar da zengin, kayınvalide yok, galiba içgüveylik arıyorlar...

Şimdi Ahmet Şevki Efendi hep kesik kesik söylüyordu:

— Tabii arkadaşlarından soruşturulur. Zannettiğim gibi namuslu bir genç çıkarsa niçin muhalefet etmeli?

Biraz durdu, sonra Ahmet Cemil'in gözlerine bakarak ilave etti:

— Matbaa da sadece herifindir, biliyorsun ya...

Ahmet Cemil sarardı, idare memurunun anlatmak istediği manaya karşı bütün namusu, vakarı isyan etti, bir kelimeyle ret cevabı veriyordu, kendini tuttu:

— Geçen gün bu meseleyi bana açmaktan maksadı tanıdıklarım içinde tavsiyeye değer aileleri soruşturmakmış. Benim hemen aklıma sen geldin. Kardeşin artık evlenecek bir yaşa gelmiştir, değil mi?

Ahmet Cemil zihninden hesap ediyordu. İkbal şimdi on yedisine basmıştı. Bu memlekette kızların tam evlenme zamanı. Zavallı İkbal! Acaba her vakit talih kısmetine bir uygun yüz gösterecek mi?

Bu soru Ahmet Cemil'in zihnini bu evlenme meselesine ait hatıralara yöneltti, birkaç kere annesinden görücüler geldiğini işitmişti, fakat hiçbirinin heves edilebilecek bir şey olduğunu hatırlamıyor, hatta bir kere bir karısından ayrılmış iki çocuklu kırklık bir komşunun annesi gelmişti de Ahmet Cemil'in bütün ağırbaşlılığı ve gururu yaralanmış olarak günlerce İkbal'e baktıkça ağlamak istemişti.

Ahmet Şevki Efendi'nin şu dostça çabasına karşı, niçin İkbal'in talihini tehlikeye koymalı? Kim bilir, belki kardeşinin saadeti buradadır. Bir dakika içinde fikri değişti:

— Lâkin bizim hiçbir şeyimiz yok dedi, bir kız neyle evlenir?

— Orası benim işim. Uygun görecek olursan ben işi hallederim, hele bir kere görsünler de...

Ahmet Şevki Efendi artık vazifesini tamamlamışçasına şüphesiz kendi kendisine, "Beş dakikada bir önemli meselenin altından çıkmak bana has bir başarıdır!" diyerek gülümseyen bir yüzle ayağa kalktı, keten yeleğini düzeltti, odada şöyle bir dolaştı, havayı kokluyormuş gibi pencereden bir semaya baktı:

— Kimse kalmadı, işim de yok, şöyle ben de bir gezmeye çıkayım, dedi.

***

Bir gün iki arkadaş matbaada yine herkesten evvel buluştular, Ahmet Şevki Efendi'nin ilk sözü şu oldu:

— Dün akşam beni görmeden kaçtın. Sana verilecek havadisim vardı, bu gece sabırsızlığımdan patladım.

Sonra ellerini Ahmet Cemil'in omuzlarına dayadı gözlerini gözlerine dikti, sırıtarak ilave etti:

— Beğenmişler...

İlk konuşmadan sonra unuttuğu evlilik meselesini bu kelime Ahmet Cemil'e tekrar hatırlattı. Ne olduğunu açıkça

anlayamadığı, etkisini duyup da kaynağını bulamadığı garip bir his İkbal'in evlenmesi meselesinde Ahmet Cemil için bir saklı korku uyandırırdı.

Bu hissi irdelemek istedikçe sebebi, esası daima irdelenmesinden ısrarlı bir kaçışla kaçardı. Soğukkanlı düşünürdü: İkbal'in evlenmesini, evlilikte saadetini bütün emellerin gayesi bulurdu, o halde o garip his nedir ki evlilik meselesi çıktıkça kalbinde hiddete benzer bir şey uyandırır, istememezliği andırır bir etki yaratırdı? Belki bir bencillik hissi! Diğer bir adamın başka bir samimi ilişki vasıtasıyla özel hayatına ve sevgisine girdikten sonra kardeşi kendisi için daha az yakın olacak, bir yabancıya herkesten çok yakın olduktan sonra ona –kardeşine– yabancı kalacaktı...

Bu hissin ismini vermek istemezdi. Zihninde bulmak istediği yorumun altında saklanan etkiyi görmemeye çalışır, İkbal'in evlenmesine ait düşüncelerinin bundan etkilenmesine izin vermezdi. Fakat Ahmet Şevki Efendi'nin bu sabah şu bir kelime ile yeniden uyandırdığı mesele akşama kadar zihnini kurcaladı.

Enişte! İkide birde zihninin içinde bir tırmalayan akışla geçen bu kelimeydi: Enişte!

Demek şimdi hayatında bir enişte olacak, bir adam ki bugüne kadar tanımamış, görmemiş, hiçbir hissini, fikrini öğrenmemiş. Bu adam birden, bir gün içinde hayatına karışacak, o Süleymaniye'deki küçük evin kapısını çalacak, bu aile sofrasına aynı katılma hakkıyla oturacak, annesine aynı haklı yetkiyle anne diyecek, sonra evin içinde bir ses, başka bir ses aşağıdan yukarı bağırarak: İkbal!

Hayatında bu değişimin ne kadar önemli olduğunu bir karartı arasında hissediyordu: Mesela kendisini, merdivenlerden biraz çekingen çıkıyor, yemekte özel bir ihtiyatla duruyor, görüyordu. Bu adamla, her kim olursa olsun, mümkün değil, lekesiz bir sevginin, yapmacıksız bir ilişkinin ortaya çıkamayacağını, kendisinden kardeşinin samimiyetini çalmış bir adamla tedirgin edici bir rekabet hissinin sönmeyeceğini hissediyordu. Onun yanında geceleri minderin

üzerine boylu boyuna uzanamayacak, Seher'i kızdıramayacak, İkbal'le –hele İkbal'le– şakalaşamayacak... Enişte! Enişte! Sebep? Niçin sevmediği, sevemeyeceği bu adama enişte demeye mahkum olsun? Şimdi bu kelime âdeta ona azap veriyor, birisiyle kavga etmek arzusunu uyandırıyordu. Hiddetini o sırada Ali Şekip'in budalalığından bahsederek Raci'ye yaranmaya çalışan Saip'ten çıkarmak istedi:

— Keşke insanlar hep Ali Şekip gibi budala, fakat onun gibi saf olsalar... dedi. Sonra kalemini attı, kâğıtlarını topladı, dizgi bölümüne girdi:

— Ben yazılarımı bitirdim! Gidiyorum, başka bir şey lazım olursa beyler yazarlar, dedi.

Eve gitmeye ihtiyacı vardı. Kapıyı açan Seher'e:

— Annem nerede? dedi, "Küçük hanımla çarşıya gittiler" cevabını alınca öfkelendi, onlar gelinceye kadar sabırsızlığından duramadı, evin içinde dolaştı. Nihayet kapı çalınıp geldiklerini yukarıdan işitince bağırdı:

— Anne, yukarıya gelsene...

Sabiha Hanım'a çocuklar gibi daima anne derdi, valide hitabında bir sahtelik, bir resmilik hissederdi. Sabiha Hanım çarşafını çıkarmadan yukarıya çıkınca ilk sözü şu oldu:

— Anne! İkbal'e görücü gelmiş de niçin bana haber vermediniz?

Sabiha Hanım oğlunun hayretle yüzüne baktı:

— Her gelen görücüye önem vermediğim için...

— Beğenmişler. Ahmet Cemil yalnız bu kelimeyi yeterli görmedi. İlâve etti:

— İsteyeceklermiş...

— Allah hayırlısını kısmet etsin oğlum, istesinler bakalım da düşünürüz...

Ahmet Cemil sabahtan beri beynini işgal eden bu meseleye karşı annesinin sakinliğine hayret etti, birden bu ananın kadere boyun eğişi karşısında sustu.

Bu akşam Muzaffer Bey'in ders gecesiydi, Ahmet Cemil gitmemeye karar verdi. Yemekten sonra okumaya da istek duymadı, aşağıda küçük odada inmiş muşamba perdelerin

arkasında açık pencereden süzülen gecenin nemli havasını duymak için başını duvara dayadı. Ne söz, ne şaka istiyordu, yalnız küçük odanın –şu bir saf kalp kadar ruhaniyetle dolu aile odacığının– ruhunu doya doya hissetmek istiyordu.

Kar gibi beyaz kenarı gerile gerile iğnelenmiş patiska örtülü sedir, yerde üstüne pembe satrançlı dokuma çekilmiş şilte, annesinin en sevdiği yer, küçük dört ayaklı iskemle, İkbal'in yeşil gaz boyamalarından yaptığı sade fakat belki onun için zarif hoş kalpağı altında lamba, duvarlarda babasından yadigâr olarak kalmış biri kûfi, biri talik iki güzel levha, pencerelerde muşamba perdelerin üzerinde yaza mahsus beyaz, ince sarı kornişlere küçük küçük kıvrıklarla iliştirilmiş perdeler, o kadar... Burada kadife kanepeler, koltuklar, atlas perdeler, ne de gösterişli odalarda nefis kap kacak vardı, hiçbir şey yok, fakat buna karşılık derin bir sevgi, her türlü sıkıntıların, zorlukların zedeleyemeyeceği kadar sağlam bir saadet, üç kalbin bağıntısından meydana gelen hoş, ruhu ısındırır bir sıcaklık vardı.

Demek şimdi bu yakınlığa, bu samimiyete, bu gizli aile özel hayatına yabancı bir unsur daha katılacak? Demek bu sıcak mesut havanın üzerinden soğuk bir hafif yel uçacak?

Gözleri sık sık küçük iskemlenin yanında diz çökmüş, o gün çarşıda alınan yedi arşın gömleklik kumaşın yanlarını çatmakla meşgul olan İkbal'e çevriliyordu.

— Kızım, makası alıversene...

— Sizin yanınızda değil mi, anne?

Sonra sessizlik. Ara sıra kumaşı kesen makasın sinirleri ürperten sesi, bazen rüzgârla şişen muşamba perdelerin hışıltısı, ta mutfaktan Seher'in bulaşık gürültüsü, o kadar...

Bu gece İkbal Ahmet Cemil'in gözlerine güzel görünüyordu, kardeşinin bu kadar çekiciliği olduğuna dikkat etmemişti... Zavallı çocuk, bari bahtiyar olsa! Açık kestane gür saçları altında, zarif başı, kulaklarının etrafından, altından, âsi, perişan, çılgın saç kümeleri arasında biraz küçük, beyzi görünen yüzü, bu yaşta genç kızların yüzlerine has bir süzgünlük altında hafif bir donuklukla uyuşan

pembe rengi, biraz vücuduna erkekçe bir yüksek biçim veren geniş omuzlar, uzunca bir boy, henüz olgunlaşmamış bir kız vücudu ki noksanları içinde çekicilikle ve onun için şiirle dolu... Büsbütün genişlemesi, ilk belirtileri görünen kadınlık nitelikleri olgunlaşmak için yalnız kadın olmayı bekliyor...

Merhametten, şefkatten oluşmuş bir bakışla onu sadıkça, gözleri bir damla sevgi gözyaşı gibi –fakat kim bilir nasıl– bir kadın olmaya hazır duran bu zayıf kızın üzerine düştükçe kalbinden "Bari mesut olsa!" diyordu. Onun saadetinden emin olabilse, değil ufak tefek dinlenme sebeplerini, demin kesintiye uğrayacağından korktuğu hayat huzurunu belki bütün gelecek emellerini feda ederdi.

* * *

İkbal'in evlenmesi Ahmet Cemil'in hayatında bir rüya gibi geçti. Eniştesini ilk önce matbaada babası Tevfik Efendi'nin yanında gösterdiler, geçkin bir yaşta hastalıklı bir babanın zayıf doğmuş bir çocuğu, herkes gibi bir genç, kalem hayatında terbiye almış, hoppa değil, hatta biraz ciddi... Ahmet Cemil ilk edindiği fikri zihninde şu birkaç kelimeyle özetlemişti. Bu ziyaretten sonra Ahmet Şevki Efendi'nin gayretiyle, hele Tevfik Efendi'nin anlaşılamayacak bir heves ve şiddetli arzusuyla bütün şartlar on beş gün içinde kararlaşmıştı. Ahmet Cemil'in özel hayatını her yönüyle bilen Ahmet Şevki Efendi damat beyden ağırlık adıyla bir para kopardı ki hemen bütün düğün masrafını elde etti. Ahmet Cemil bu evlenme meselesine ne taraftar ne de aleyhtardı. Meselede bir itiraz vesilesi bulunamaması aleyhtar olmasını engellediği gibi enişte olacak adamın herkesten başka bir şey olmayışı taraftar olmasına da mani olmamıştı. Vehbi Bey'i tanıdıklarından, kalem arkadaşlarından sormuşlardı, herkesten pek iyi teminat alındı. En son defa olarak bir gün Ahmet Cemil kardeşinin fikrini sordu: İkbal gözlerini indirdi, sustu, demek razı oluyordu.

Düğün!

O gün Ahmet Cemil kaçmıştı, koltuk merasimini görmek için Süleymaniye'nin o daracık sokağını baştan başa doldurarak ve kapının herkese açılmasını bekleyerek yeldirmeleriyle, çarşaflarıyla üşüşen, orasını beraberlerinde getirdikleri çocuklarıyla küçük bir mahşer –garip bir renk ve kılık mahşeri– haline getiren kadınları, kanarya sarısı hırkasının altında al basmadan entarisini giyerek, başına oyalı gaz boyamasından yapma çiçekli hotozunu koyarak, bir paçavra kenarıyla iyi bağlanmamış uzun çorabı güllü pembe iskarpinin üzerine düşmüş, beyazlı kırmızılı tire kuşağının saçakları sarı hırkasının altından eteklerine dökülmüş, beline işlemeli ipek mendili iğneyle tutturulmuş, düğünün şerefine ta sabahleyin sokağa fırlayan komşu kızlarını kâğıt helvacı Arnavut'un yanında içi fındıklı sert helvayı kemiriyor görmemek, akşama kadar bu sokak içinde kestanecilerin, susam helvacılarının, leblebicilerin etrafında bağrışacak, ağlaşacak olan bütün o belinden donu düşmüş, çorabının içine paçası tıkılmış, düğün evindeki annesine sokaktan "Anne!" diye bağıran, koşa koşa birbirini kovalayarak çığlık koparan çocuk alayından uzak olmak için, bekçi baba gelip de elinde sopasıyla yeni tıraştan çıkmış çökük yanaklı, uçları sekiz on kere kıvrılmış iri siyah bıyıklı azametli yüzüyle kapıya küçük bir iskemle atıp amirlik vazifesini kendisinin aldığını –sopasının ilk gürültüsünden– anlar anlamaz, henüz komşu hanımların ellerinde süsü tamamlanmayan kardeşini sofaya çağırtarak o yarım gelin haliyle öpmüş, sonra ağlamaktan çekinerek bir söz bile söylemeden kaçmıştı.

Ahmet Cemil bir hafta eve uğramadı, annesiyle kardeşinden öyle izin almıştı, o bir haftayı Hüseyin Nazmi'nin köşkünde geçirdi.

Ah! O İkbal'i böyle mi gelin etmek isterdi? Onun için neler düşünmüş, ne süslü evler, ne gösterişli daireler, ne hoş tuvaletler, ne süslü çeyizler hayal etmişti! Demek o gelecekte hakikat olacağına inanarak aldandığı hayaller yalandı? İkbal'in gelin olacağını düşündükçe bir vakitler onu beyaz uzun etekli –moda gazetelerinin renkli ilavelerinde görerek imrendiği şeylere benzer– bir elbise içinde, beyaz ipek duva-

ğı yanlarına dökülmüş, başı mücevherlerin altında biraz eğilmiş olarak görürdü. Sonra saçları püskürmüş yağız Macar atlı zarif parlak bir araba onu alıp götürüyor, daha sonra seçkin tuvaletlerle canlı bir çiçek deryası gibi dalgalı geniş bir mermer sofanın ortasında o çiçek deryasının perisi, köpüklerden meydana gelmiş bir melike gibi İkbal... Şark halıları döşenmiş çifte bir merdiven, salonlar, avizeler, tablolar, kadifeler, atlaslar... Demek bunlar hepsi yalan? Hayalinin kendisine sunduğu bütün bu tantana, kendisini mest eden o şaşaalı rüya, demek bütün bu şeyler boştu?

İkbal şimdi sopasıyla kapısının önünde bekçi duran, sokağında alacalı, yaygaracı çocuklar kaynaşan küçücük evde rastıklı, kınalı, ladenli komşu hanımlar arasında damat beyi, matbaa müdürü Tevfik Efendizade Vehbi Bey'i bekliyordu. Kaçtı, Ahmet Cemil rüyalarının şu sefil hakikatinden tam bir hafta kaçtı.

O bir hafta zarfında eniştesini hiç görmemişti. Nihayet bir akşam yemekte birleştiler. Ahmet Cemil hayret etti, o henüz ağır bir külfet yükü altında ezilirken, yüzüne bakamayarak gözlerini indiren İkbal'e bir kelime söylemeye cesaret edemezken damat bey herkesle teklifsiz oluvermişti. Hatta Seher'le ufak tefek şakalar bile ediyordu. Ahmet Cemil bu akşam kendisini ezen azap altından hiçbir zaman kurtulamayacağını, sofrada, bir vakitler yalnız kendisinin olan şu evin her köşesinde şimdi yabancılıktan asla çıkamayacağını anladı. Bir dakika içinde bütün manevi varlığından bir soğuk rüzgâr geçti, şimdi bu evde âdeta üşüyordu. O akşam Muzaffer Bey'e can attı.

Gazeteye bir ilan sıkıştırdı, haftasının diğer dört akşamını da evden uzak geçirmek için ders buldu, Hocapaşa'da demiryolu memurlarından iki Alman'a Türkçe öğretmeye başladı. Artık bütün gecelerini evden uzak geçiriyor, hatta Hocapaşa'da ders olduğu zamanlar akşam yemeğini matbaada kısaca tedarik ederek bir vakitler hayat zevkinin biricik kaynağı olan aile sofrasında bulunmuyordu.

***

Düğünden sonra Ahmet Cemil'le annesi hemen hiç yalnız bulunmamışlardı. İki ay kadar bir zaman geçmişti, bir gün Sabiha Hanım sabahleyin odasına girdi. O henüz tembellik ediyor, yatağında bile bile gecikiyordu, annesi yatağının kenarına oturdu:

— Niçin kalkmadın, oğlum? dedi, sonra cevabını beklemeden biraz eğilerek ilave etti:

— Sana bir şey söyleyecektim. Hiç yalnız bulamıyorum ki... Dün Seher İkbal'in odasında yalnızca ağladığını görmüş...

Ahmet Cemil hayretle annesinin yüzüne baktı:

— Niçin?

— Bilmiyorum... Zaten kız gelin olalıdan bcri neşesiz, dün ağlayışı büsbütün zihnime dokundu, acaba kocasının biraz içkisi olduğundan mı?

Vehbi Bey'in akşamcılığı vardı. On beş gün kadar yenilikten çekinerek alışkanlığını yerine getirememişken nihayet bir akşam eve bir şişe Fertek rakısıyla gelmişti. Ahmet Cemil'e bundan hiç bahsolunmamıştı, fakat o birkaç gün içinde bu alışkanlığı keşfetmiş, birkaç kadeh rakının şu saadet yuvasında bir felaket zehri yerine geçeceğini anlamıştı. Bir gün annesinin ağzından bu meseleyi işitince yatağında doğruldu. Ana oğul uzun uzun birbirine baktılar. İkisinin de bu bakış çarpışması arasında İkbal'in ağlayan hayali uçuyordu. İkisi de bu hayal için ağlamaya hazırdılar. Birden şu iki aylık gelinin annesinden, kardeşinden gizlediği gözyaşlarının içinde bir derdin saklandığını duymuşlardı. O vakit Ahmet Cemil yavaş yavaş annesini sorguya çekti. Eniştesinin nasıl bir adam olduğunu görüyordu. Fakat nasıl bir koca olduğunu anlayabilmek için Sabiha Hanım'ın fikrini istedi.

Annesi Vehbi Bey'e yüklenebilecek bir kusur bulamıyordu. Evine devam ediyor, bir huysuzluğu yok, İkbal'e soğuk bir davranışı da görülmemiş, İkbal'in ağlayışı biraz içki içinse...

Ahmet Cemil pek iyi hissetmişti ki kardeşi mesut değildir. Evlendiğinden beri İkbal'in yüzünde dikkate çarpan bir hüzün rengi her türlü şikâyet sözünden daha etkileyiciydi.

Sabiha Hanım iki aydan beri birinci defa olarak yalnızca konuşmaya fırsat bulduğu oğluna başka bir konuşma konusu daha hazırlamıştı:

— Masraf meselesi de sade senin üzerine kalıyor gibi bir şey Cemil, dedi.

Buna Ahmet Cemil dudaklarını bükerek cevap verdi:

— Ne önemi var? Kazandığım yetişmiyor değil ki...

Geçen gün İkbal'e aylık olmak üzere on mecidiye vermiş, kız sabahleyin biraz gülerek, sıkılarak parayı bana vermek istedi. Reddettim, o ısrar etti, nihayet yine onun olmak üzere saklamak için aldım, fakat bu kadarla devam edecekse...

Sabiha Hanım sözünü bitirmedi, gözlerini oğlunun gözlerine dikti. Ahmet Cemil bu bakıştan sıkıldı, gözlerini çevirdi, cevap vermedi. Kendisini her şeyden yoksun bırakmaya alışmamış mıydı? Onun için birkaç mecidiye tasarruf etmekte bir fayda mı var?

Seneyi iki kravatla geçirmek, bir iskarpini altı ay sürüklemek zaten öyle bir sefaletti ki ona adeta zevk verirdi. Artık şu istediğini elde edemediği hayatının acı lezzetinden bir hoş üzüntü bile duyar olmuştu. Matbaada kaldığı akşamlar idarenin penceresi kenarına ilişip de caddenin hüzün veren tenhalığından kendinden geçerek biraz peynirle francalasını yedikçe kendisinde bir zavallılık bulur, bunda kederli bir şiir bularak adeta şiir lezzeti alırdı.

Bu sabah annesiyle şu konuşma kalbine sanki bir damla yakıcı zehir damlatmıştı. Orada bir şeyin yandığını, sanki bir noktayı kazıyarak kemirdiğini hissediyordu.

Bu sabah İkbal'e tesadüf etmek emeliyle odasından geç çıktı. Geç kalkmak alışkanlığında olan eniştesini uyandırmaktan çekinerek merdivenleri yavaş yavaş indi. İkbal daha evvel kalkmıştı, aşağıda karşılaştılar. Evlendiğinden beri ona karşı Ahmet Cemil yarı siteme benzeyen bir tavır takınmaya lüzum görmüştü. İkbal'de de kardeşine karşı bir suçlu gibi gözlerini indirmek, yolundan silinmek, mümkün olduğunca az fırsatlarla hitabına maruz olmak gibi bir çekingenlik ortaya çıkmıştı.

Bu sabah Ahmet Cemil İkbal'e bir şey söylemek istiyormuşçasına baktı. İkbal bir aralık bu bakışa karşı koymak istedi, sonra şimşeği andırır bir sarsıntıya uğramış gibi bakışı titredi, gözlerini indirdi. Kardeşinin yalnız şu bakışı, "İkbal! Bahtiyar değilsin, anlıyorum" demişti.

Gözlerinin bu keder ifadesini diliyle başka tarzda tercüme etmek istedi:

— İkbal, artık seni hiç göremiyorum. Hiç olmazsa bazı sabahlar odama uğrasan ne olur?

Şu serzeniş kapsamlı bir kitap kadar mana doluydu. Bu sade sözle İkbal'i, gözyaşlarını, sırlarını, kırılmış ümitlerinin matemini tutan yeni gelinlere has bütün gizli elemlerini dökebileceği bir yere davet ediyordu. Demek istiyordu ki: "Evet ne olur? Orada seninle beraber ağlayacak birisini bulurdun... Sen bahtiyar değil misin, kardeşim? Bak, senin bahtiyar olmadığını düşündükçe benim ta şuramdan, ciğerimin ta ortasından bir acı şeyin aktığını hissetmiyor musun? O küçük odada senin bütün gizlenmiş dertlerini içine almaya yetecek kadar geniş bir yer bulurdun. Neden gizli ağlıyorsun? Mademki senin ağlanacak şeyin var, niçin beraber ağlamayalım? Evet ne olur, ara sıra kalbinin üzerinde bir ağır yük hissedip de onu atmaya muhtaç olduğun zamanlar odama uğrasan ne olur?.."

* * *

Bugün matbaada Ahmet Cemil Raci'nin oğlu Nedim'e Saip'in kibrit çöpüyle yazılmış gibi iri iri, bozuk bozuk yazısını okutturup alıştırmakla meşgulken Ahmet Şevki Efendi telaşla odanın kapısında göründü: "Cemil Bey! Cemil Bey!". Başını kaldırdı: "Gelsene!". Ahmet Cemil hayretle kalktı, Ahmet Şevki Efendi odadan mümkün derecede uzak olmak için onu dizgi bölümüne kadar sürükledi, sonra sordu:

— Sana bir havadis var amma pek şaşılacak bir şey! Biraz kendini topla, bakayım, topladın mı? İnsanı çıldırtacak bir şey... Şöyle yüzüme bak, dinliyor musun? Tevfik Efendi evlenmiş...

Ahmet Cemil anlamadı:

— Hangi Tevfik Efendi?

Sizin kayınpeder, yani eniştenin babası, bizim müdür Tevfik Efendi...

— Nasıl? O öksürüklü hasta herif evlenmiş mi?

Ahmet Şevki Efendi'nin göbeği yerinden sarsıldı:

— Evet, o öksürüklü hasta herif, on altı yaşında, senin hemşire hanımdan daha küçük bir kızcağızla dün akşam güvey girmiş, bugün de...

İkisi birden kahkahayı salıverdiler. Ahmet Cemil:

— Onun için telaş ediyormuş, oğlunu bir an evvel başından savmaktan maksadı varmış, dedi.

Sonra meselenin gülünç tarafının etkisi kaybolduktan sonra Ahmet Cemil bu hikâyenin asıl içyüzünü duymak istedi. Tevfik Efendi'yi gözünün önüne getirdi, mangalın başında külünü eşelerken gördü, bir an onun hayatıyla yaşadı, bir dakikalık bir zaman içinde zihni bir düşünce sağanağı altında kaldı, sonra bütün o düşünceleri açıklayabilecek yalnız tek bir kelime bulabildi:

— Hayret! dedi.

10

Bu senenin kışı gücünü tüketen bir sefalet devresi oldu. Yazın kolayca çekip çevirebildiği derslerinin kışın üstesinden gelemiyordu. Kendisinden ders alan Almanlardan rica ederek ders saatlerini mümkün derece değiştirdi. Soğukta geceleri matbaada geçirmek mümkün olamayacağından evine gidebilecek kadar erken bitirmek üzere on birden sonra hemen derslerine başlardı. Fakat yine birden önce kurtulmak mümkün olamazdı. O vakit henüz yenileyemediği paltosuna bürünerek mümkün olduğu kadar kalabalık sokaklardan geçmek için Bahçekapısı'na kadar gelir, oradan dönerek Fincancılar Yokuşu'na kadar gider, çamurlu yokuşun bozuk kenar kaldırımlarından tırmanır, Dökmeciler'den

kıvrılır, nihayet yorulmuş, ıslanmış, bunalmış, çamurlara bulanmış bir halde eve girer, çocuk gibi hüngür hüngür ağlamak isteyerek üzerinden paltosunu, ayağından galoşlarını atar, aç olmakla beraber yemeğe iştah bulmayarak, yetmiş beş dirhemlik şişesinin ikinci defasını bitirip de yemek için sabırsızlanmaya başlayan eniştesinin içeriden, "Hele gelebildin!" seslenişine gülmeye çalışarak sofraya otururdu.

Eniştesiyle hemen yalnız şu sofrada buluşurlardı. Vehbi Bey'in sohbeti boş bir beyinden yüz elli dirhemlik sarhoşluk buharı arasında ne doğabilirse ondan ibaretti.

Ahmet Cemil'in tamamıyla cahili olduğu kahve hayatına dair hikâyeler, dün sabah Millet Bahçesi'nde bilardoda kazandığı başarı, yalnız kendisini eğlendirmek için söz söyleyenlere has kahkahalarla kesik fıkralar, ara sıra yemeğe dair itirazlar, bazen Seher'e karış kaba şakalar... Bir vakitler Ahmet Cemil de bu sofrada şaka ederdi, fakat o zaman bir şaka edildikçe sofranın etrafında gülüşmeler uçuşurdu. Şimdi Vehbi Bey'in bir şakasına karşılık Sabiha Hanım'ın yüzünden zorla kopmuş bir gülümseyişi, İkbal'in üzüntüden, kocasının tuhaflıktan çok gülünçlüğüne karşı heyecanından doğan perişan bakışı, Seher'in her dakika, "İkide birde bana ne ilişiyorsun?" demeye, elindeki sahanı sofranın ortasına atıp kaçmaya eğilimli duran dargın tavrı görülürdü.

Yemek yedikten sonra Vehbi Bey İkbal'le odasına çekilirse Ahmet Cemil annesinin yanında kalırdı, fakat çoğu zaman yemekten sonra uyuyan kocasından kurtulabildikçe bu yalnızlığa küçük bir zaman için İkbal'in bulunması da hayat verirdi. Artık İkbal çekingen tavrını bırakmıştı, kardeşine mümkün olduğunca sık görünüyordu, fakat henüz aralarında dertleşmeye benzer tek kelime geçmemişti. İkbal bahtiyar görünmeye çalışıyordu. Fakat bir annenin, bir kardeşin gözünden gizlenemeyen bir hazin renk, "Aldanmayınız, bu örtünün altında ben varım!" derdi.

Bu kış eserine hemen çalışamadı. Derslerinden, yazılarından kurtulabildikçe biricik uğraşı şiirlerini okumaktan ibaret kalırdı, fakat bahar gelince bütün vücudunu saran

uyuşukluk ve gevşeklik havası sanki güneşin taze sıcaklığıyla buharlaşarak sıyrıldı, damarlarının içinde bir canlılık hissetti, kışın donuk havaları altında üzüntüleri safhasına donuk nakışlarla geçen, adeta uykuda duyguları, baharın ılık nefesleriyle dirilip uçuşan kelebekler gibi canlandı. O vakit Ahmet Cemil'in eseri bol bir yağmurdan sonra topraklardan süzüle süzüle kayacıklar arasında birikmiş küçük bir kaynak gibi taştı, ufak ufak hamlelerle fışkırdı. Şimdi bu eser büyüyor olgunlaşıyordu...

Ahmet Cemil bütün hayatının sıkıntılarını bu eserin doğuş lezzetine karşı unuturdu. O sefalet ve dertle dolarak, taşarak geçen kıştan sonra eserinin teselli veren hayat nefesiyle bütün yorgunlukları dinlendi, bütün o zahmetler ondan yayılan ümit havasına değince kayboldu.

Bir aralık Ahmet Cemil eserini arıtmak istedi, bir hafta sürekli bununla uğraştı, müsveddelerini ayıkladı, eksik bırakılmış yerlerini doldurdu, zevkini ikna edemeyen parçaları çıkardı, nihayet bu bir haftalık uğraşmanın neticesinde küçük bir defter vücuda getirebildi. Ah bu defter! İşte bütün hayatının mühim bir ümidi şu küçük defterdeydi.

Ahmet Cemil'in sanki senelerden beri ruhuna çöken bir sıkıntı şu arıtmadan sonra kendiliğinden yok oldu. Bir mayıs günü matbaada otururken birdenbire defteri Taksim Bahçesi'nde –bir gün henüz mektepteyken Hüseyin Nazmi'yle gidip oturdukları yerde– Boğazın şiirine karşı kendi kendisine okumak istedi, hemen doğuveren şu arzuya karşı koyamadı, matbaada işini aceleyle bitirerek çıktı.

Tünelden çıktıktan sonra Beyoğlu'nda biraz serseri, dolaşmak, mağazaların camekânları önünde gecikerek şurada yeni çıkmış kitapları, ötede kravatlardan, yakalıklardan, mendillerden meydana getirilmiş zarif örnek sunumları, bir moda mağazasının kumaşlarını, bütün o gönülleri çelen hiçleri seyretmek istedi. Bon Marché'nin önüne gelerek içeriye girdi. Zaten Beyoğlu'ndan işsiz geçtikçe buraya bir kere girip çıkmak âdetiydi. Henüz o kadar kalabalık yoktu, ilerledi, çocuk oyuncaklarının yanına kadar geldi, ellerinde çalpara, başında

maili kırmızılı bir külahla gelip geçenlere gülümseyen bir soytarıya bakmakla meşgulken arkasından kendisine yabancı olmayan bir tatlı sesin bir hayret seslenişiyle, "A! Cemil Bey!" dediğini işitti. Başını çevirdi, o vakit anlaşılmaz bir sebeple alışılmış olmayan olaylara tesadüf olununca hissedilen ürküntüye benzer bir titreyiş vücudunu baştan aşağıya sarstı.

Kendisine hitap etmesini beklercesine Lamia gülümseyen bir yüzle karşısında duruyordu.

Ahmet Cemil Lamia'yı belki bir seneden beri görmemişti ve göremezdi, Hüseyin Nazmi'nin köşküne yahut kışın evine gittikçe Lamia'nın bazen piyanosunu işiterek, bazen bir kapının aralığından süzülüp geçtiğini duyarak, bazen eteğinin bir hışıltısını hissederek yahut çekingen bir kahkahasının bastırılmış gürültüsünü fark ederek onun vücuduna yakın olmaktan, onun çevresindeki havada geçici bir müddet için yaşamaktan doğan bir şey duyardı, meçhul bir şey ki niteliğini anlamamış, özünü irdelemek istememişti. Fakat bu meçhul şeyin bütün kişiliği üzerinde derin bir etkisi vardı.

Henüz on beş yaşlarındayken hatırasına kazınan yüzünü zihninde tamamlamış ve eksiksiz hale getirmiş, ondan uzak yaşadığı müddetçe o yüzü daima besleyerek arada geçen zamanı sanki telâfiye çalışmıştı. "Şimdi tamamen bir genç kız olmuştur!" derdi. Genç kız! Ahmet Cemil'in zihninde bu genç kız sıfatının özel ve ayrıcalı bir önemi vardı. O, henüz çocukluktan çıkarak varlığı tuhaf şeylerle dolu bir dünyanın sırlarına karşı gelişmeye hazır duran, ansızın hissediverdikleri bir hakikatin şaşkınlık rengi gözlerinde sizi sorguya çekiyormuşçasına bir anlama çabası ifadesiyle uçuşan, bazen çocukluktan kalmış bir alışkanlık kalıntısıyla gülüverirken birdenbire bir genç kız sıfatıyla henüz uyuşamayan ciddiyetiyle gözlerini indiren, dün başka bir şeyken yarın başka bir şey olmaya hazırlanan, fakat bugün belirsiz, karmakarışık, o belirsizliği, karmakarışıklığı için şiirle, sevdayla dolu olan bu varlıklara, bütün yolu üstüne tesadüf eden o genç kızlara Ahmet Cemil taparcasına sevmeye benzer, öpmeyi andırır bir olağanüstü sevgi bakışıyla bakardı.

Kalbinde yer tutmuş böyle binlerce yüz vardı: Köprü'den vapura binerken gördüğü yahut Şişli'de bir Kâğıthane dönüşünde tesadüf ettiği yahut Tepebaşı'nda, Taksim'de, Köprü'de, hemen her yerde bir dakika için sevdiği binlerce yüzler vardı ki bunlar kendisi için saadet hülyası olan o genç kızın hayalinde kurduğu şekli etrafında uçuşan birtakım periler, kanatlı şiirlerdi. Bunların hepsini severdi, daha doğrusu o genç kıza bunların her birinde ayrı ayrı tapardı, fakat bütün bu yüzlerin üstünde, bütün bu gülümseyen hülyaların arasına bir hayal de girerdi. Bu hayal pek akışkandı, belli belirsiz bir şey! Belirsiz bir çocuk yüzü, "kim bilir kimdir" diye aratacak bir yüz?

Bugün Lamia'yı karşısında siyah çarşafı çenesinin altından tepesi bir incili iğneyle iliştirilmiş, peçesi alnının kıvırcık saçlarının bir yarı örtülülük altında bırakarak başına atılmış, ince parmakları siyah güderi eldivenler içinde uzun saplı zarif şemsiyesinin püskülünü oynatarak, henüz çocukluğunu unutmamış, henüz iki üç sene evvelki sıfatıyla Ahmet Cemil'in karşısında bulunuyormuş gibi saf çehresiyle bakarak görünce, zihninde uçuşan ve binlerce yüzler –bir ışık isabetiyle bir bulut parçasında ortaya çıkıp da birden sönüveren parıltılar gibi– uçtu. Sonra onların arasında genç kız, o gençliği semasının sevda güneşi, ışıklarını serperek çekiciliğinin ateşlerini saçarak çıktı...

Lamia'nın yanında dadısıyla piyano öğretmeni hanım vardı. Bir dakika öyle karşı karşıya, birbirine söz söylemek lazım gelip gelmeyeceğinde tereddüt ederek, gülümseyerek bakışıp durdular, sonra Lamia biraz gülümsedi, "Birisine oyuncak mı alıyorsunuz? dedi.

Ahmet Cemil:

— Hayır, yalnız bakıyordum, cevabını verdi. Lamia şüphesiz şurada, şu oyuncak tezgâhının yanında ister bir çocukluk arkadaşıyla, ister bir dakikalık olsun sohbetin tuhaflığını daha az hissederek daha cesurdu.

— Biz haftaya yine köşke gidiyoruz, ufak tefek almak için çıkmıştık, dedi, sonra Ahmet Cemil'in eline bakarak:

— Yeni bir kitap mı? diye sordu.

— Hayır, benim şiirlerim...

— Ağabeyimin daima söylediği eseriniz mi?.. Bir akşam onu bizde okuyacakmışsınız, öyle mi? Ben de dinlemek, sizi okurken görmek istiyorum, amma...

Küçük bir kahkahayı tuttu, sonra Ahmet Cemil'in perişan cevabını dinlemeyerek siyah güderi eldivenler içinde daha ince görünen parmaklarıyla peçesini indirdi, "Efendim!" dedi. Ahmet Cemil küçük bir hareket bile etmeyerek duruyordu, bütün hayatı, bütün ruhunun emellerinin özü işte şu siyah nazlı hayal, işte şu ipek çarşafın dalgaları içinde vücudunun hafifçe titrediği hissedilen akışkan ve dalgalanan hayal şeklinde kaybolup giderken, Ahmet Cemil orada, elinde çalparalarla başında maili kırmızılı külahıyla gelip geçenleri gülerek seyreden soytarının alaylı bakışı altında elinde şiirlerinin defterini kıvırarak duruyordu.

Bugün Ahmet Cemil Taksim Bahçesi'nde bu şiirini değil asıl gençliğinin şiirini –yalnız onu– okudu. Bahçe tenhaydı, henüz yapraklanmış bir ağacın altında mai şemsiyesini açmış, alçak ökçeli potinlerini önüne çektiği bir iskemlenin kenarına dayamış gözlüklü ihtiyar bir İngiliz mürebbiyesi, biraz beride ellerinde küçücük küreklerle bahçeden kum toplayarak mini mini kovalara doldurmak önemli işiyle etrafı görmeye vakitleri olmayan iki çocuk, saçları rüzgârlara savrularak, başlarından kaymış hasır şapkaları arkalarında çırpınarak, uzun konçlu düğmeli potinleri kumlara temas etmiyormuşçasına bir çeviklikle koşarak çemberlerini çeviren bir örnek giyimli iki kız, hayatının uzun yorgunluklarını bir gazetenin tefrikasında dinlendiren bir ihtiyar, ötede beride tek tük gruplar, koşuşan bağrışan çocuklar, daha sonra, Ahmet Cemil'in gözleri, bunlardan ayrılarak, bayırın üstünde uçuyor, gülümseyen renkleriyle, manzaralarının girinti çıkıntılarıyla, yeşil tepelere doğru tırmanmış yahut mai sulara doğru akıvermiş gibi duran binalarıyla Boğaz'ın sakin görüntüsüne dikiliyordu. Bazen bu tablo gözlerinin içinde bulanıyor, tepeler, sular, yalılar, bütün güzel şekiller,

manzaralar bir fırça darbesinden kopma renklermiş de birbirine karışarak bir hamur haline geliyormuş gibi oluyordu. O zaman hayalinin yansısında guruba tesadüf etmiş bulut parçası gibi kırmızılara, mailere, yeşillere, sarılara boyanan bu görüntülerin içinde Lamia'yı –ilkin küçük, şu kadarcık, kıvırcık saçları başının beresinden dışarı taşarak, Hüseyin Nazmi'yle gezmeye çıktıkları vakit yanı başında iki elleriyle eline yapışarak, konuşmalarının arasına "Bu ne? Niçin? Nasıl? Ne vakit?" sorularıyla her dakika karışarak, bir dakika sonra sekiz on yaşında, bir kış gecesi mesela iki arkadaş yüksek sesle bir şiir okurken halının üstünde daima gülümser siyah gözlerini anlamayarak yüzlerine dikmiş yahut kendine özgü bir düşünceyle meşgul oluyor zannını vermek için bir ciddi tavırla elindeki resimli mecmuaya dalmış görüyordu. O yüz böyle zihninden bir an içinde beden değiştiren bir ruh gibi yüz dönüşüm silsilesinden geçerek, her değişmesinde bir hatıra uyandırarak bütün hayatını, beyninde, bir dakika içinde tekrar yaşatıyordu. Lamia'dan daima pek sıcak bir his duymuş, onunla beraber bulunmaktan haz almıştı. O da küçüklüğünden beri daima onun etrafında dolaşır, daima güler, birisinden yüz bulmuş çocuklara has sokulganlıkla daima yanına gelirdi. Demek bugün Bon Marché'de uzun bir kayboluştan sonra onu görünce vücudunu sarsan şey... Artık o şeyin aslının etkisinden kaçmaya, kendini onun hükmü altından çıkarmaya lüzum görmüyordu.

Bakınız o siyah peçenin, siyah çarşafın, siyah saçların altında parlayan siyah gözlerden bir şey akıyor, güya siyah bir ışık ki baş döndüren ateşli bir sevda havasıyla vücudunu sarıyor, yakıyor, fakat okşayan bir ateş, bir ateş ki sıcak bir öpüş gibi...

Artık saklamaya ne lüzum var? İşte bütün hayal kırıklığı içinde geçen gençlik sevdasının emellerinin özü. O aydınlık rüyalarının genç kızı, hayatında birinci ve sonuncu olmak üzere seveceği vücut, işte o biraz evvel gülerek, dudaklarını basarak, hafifçe başıyla selamlayarak, "efendim!" diyen Lamia'ydı.

Şiirlerini dinlemek istiyormuş. Onu Lamia'ya kendisi okumak isterdi. Zihninde bu şiir okuma için özel bir oda düzenliyor, Lamia'yı orada bir kanepeye oturtuyor, kendisi ta ayaklarının dibine küçük bir ayak iskemlesine oturuyor, sonra titrek bir aşk sesiyle bütün fikirlerinin, hislerinin sonucu olan bu şiir parçalarını bir sevda nağmesi gibi onun üzüntülü gözleri altında okuyordu. Ah! O sevda dakikası! Acaba nasipsiz hayatında o bahtiyar saat çalacak mı?

Alnında bu soru bir endişe çizgisi çiziyordu. Kendi kendine, "Niçin onun benimle evlenmesini istemesinler?" diyordu. O da kendisini sevmiyor mu? Bir saat evvel o kendisine gülümseyen gözlerde bir gizli kapılma manası hissolunmuyor muydu?

Bu aralıkta yanı başında koşan bir kız kumların üzerine yüzükoyun düştü. Başını çevirdi, çocuk iri mai gözleriyle imdat isteyerek ona bakıyordu, yerinden kalktı, çocuğun ellerinden tuttu, kaldırdı...

Bu olay onu hakikate geri döndürmüş oldu. Artık tekrar oturmadı, yavaş yavaş, türlü renklerde elbiselerle süslenen iskemlelerin, korucukların arasından süzülüp çıktı, elinde şiir defteri, gözlerinin içinde şimdi artık tam bir açıklıkla gülümseyen Lamia ağır ağır Taksim Caddesi'ni çıkmaya başladı...

11

Bir gece herkes yatak odasına çekilmek üzere kalkmışlardı, alışılmışın aksine olarak sokak kapısının kuvvetle çalındığını işittiler. Seher kapıyı açıp açmamak lazım geleceğinde şaşırmıştı, gece şu küçük huzurlu evin kapısı çalınmak o derece sıra dışı bir olaydı ki herkeste ufak bir heyecan duydu.

Nihayet Ahmet Cemil Seher'den önce davrandı, kapıyı açtı, karşısında hamal kılıklı birisini gördü.

— Vehbi Bey'in evi burası mı?

— Burası...

İsmini işitince Vehbi Bey telaşla kapıya geldi. O vakit Ahmet Cemil çekildi, eniştesiyle kapıdaki adamın arasında geçen konuşmayı herkes taşlıkta gergin bir dikkatle dinliyordu. Vehbi Bey'i öteki evden istiyorlarmış, Sultanahmet'te babasının evinden... Herif sebebini önce söylemek istemiyordu, sonra gördüğü ısrar üzerine ağzından parça parça açıklama alınabildi. Efendi birdenbire hastalanmış, gündüz hiçbir şeyi yokken hatta akşam yemeğinde pek iyi bir haldeyken gece odalarına çekildikten sonra birdenbire düşmüş, şimdi konuşamıyormuş, kımıldanamıyormuş...

Vehbi Bey:

— Biraz beni bekle dedi.

Sonra içeriye girdi, herkes üzüntüsünü belirtmeye, teselli vermeye hazırlanıyordu, o aksine güldü, tuhaf bir olayı haber almış gibi alay ediyor, herkesin yüzüne bakarak sanki bu olayın komik etkisinden başkalarının da pay alıp almadığını inceliyordu.

Tek düşünce olarak Ahmet Cemil'in yüzüne baktı:

— Bu yaşta genç bir kızla evlenenin neticesi budur, değil mi?

Yalnız şu söz ihtiyarın hastalığının aslını açıklamış oldu. Ahmet Cemil dilinin ucuna kadar gelen soruyu tuttu, fakat Vehbi Bey o soruyu anlamış da konuştuğu kişileri merakta bırakmamak lütfunu gösteriyormuş gibi babasının uğradığı felaketi iki gülüş arasında belirledi, "İnme!" dedi.

Bu akşam Vehbi Bey gittikten sonra yatak odalarına çekilmekten vazgeçtiler, iki kardeşle anne birçok zamandan beri birinci defa olarak gecenin celsesini o eski samimiyetle geçirmek istediler. Konuşma bütün bu olay üzerine geçiyordu. İkbal pek az söze karışıyor, artık herkesin alışmaya başladığı düşünceli tavrıyla, ara sıra iki manasız kelimeyle konuşmaya katılıyordu. Bir aralık Ahmet Cemil:

— İhtiyar giderse matbaa ne olur, bilmem? dedi. O vakit İkbal kardeşine derin bir bakışla baktı, söyleyeceği sözün söylememek istediği tarafını gözleriyle anlatmaya çalışarak dedi ki:

— Bey, zaten, pedere bir şey olursa istifa ederim, kayınbiraderle beraber matbaayı idare ederiz, diyordu.

İkbal bu sözü söyledikten sonra pederinin vefatını bekleyen kocasının utanılacak bir özelliğini açığa vurmuş gibi gözlerini indirdiği vakit Ahmet Cemil, onun bütün vücudundan kocası için bir nefret havasının uçtuğunu hisseder; ta evlendiğinden beri anlamak istedikleri sırrının bir parçasını görür gibi oldu.

İkbal tekrar gözlerini kaldırdı, kardeşine baktı, ağlamaya hazır gibi duran gözleriyle, "Gördünüz mü? Beni verdiğiniz adamı anladınız mı?" demek istiyor gibi baktı.

Ahmet Cemil biraz daha açıklamasını istedi:

— Ne vakit söylüyordu? dedi.

İkbal kuru bir sesle, "Her vakit!" dedi, sonra başka bir soruya cevap vermeye mecbur olmaktan korkuyormuşçasına kardeşiyle annesini bıraktı, çekildi.

Seher oda kapısının yanında, odanın hem içinde hem dışarısında eski zamanlardaki yakınlığı hatırlatır bir teklifsizlikle konuşmaya katılıyordu.

İkbal'in son sözü üzerine bir şey mırıldandı, anlayamadılar, yalnız İkbal çıkarken, "Küçük hanımcığım, ben de sizin yanınıza geleyim" dediği işitildi.

***

Ertesi gün Ahmet Cemil matbaaya gittiği vakit eniştesini Ahmet Şevki Efendi'nin yanında gördü. Ahmet Şevki Efendi'nin çehresi her zamandan biraz daha çok kızarmıştı. Yanlarına girdi, Vehbi Bey yalnız "Peder fena!" dedi. Sonra daha fazla açıklama yapmaya lüzum görmeyerek ilave etti:

— Bundan sonra matbaa işlerine benim bakmaklığım lazım geliyor. Onun için bir karar verelim, şimdi Şevki Efendi'den bazı şeyler soruyordum, fakat yaptığı açıklamaları pek yeter bulmuyorum...

Vehbi Bey adeta yüksekten söylüyordu, Ahmet Şevki Efendi'yle Ahmet Cemil birbirine bakıştılar, o devam ediyordu:

— Şimdi Şevki Efendi bir rapor hazırlamalı, önce matbaada mevcut olan araç ve gereçlerin, harflerin bir dökümünü isterim. Sonra matbaa ve gazete memurlarının isimleri, maaşları, diğer bir kâğıda matbaanın geliri gideri...

Ahmet Şevki Efendi bunalıyordu, ah şu dakikada çekmecesinin yanı başında sanki kendisine mahzun mahzun bakıp duran koyu nefti alpaka şemsiyesini şu çapkının kafasına indirdikten sonra matbaayı bırakıp gidebilse... Artık matbaanın zevkinin kaçacağını anlamıştı, henüz dün gece yatağa serilen babası için sabahleyin şifa çaresi aramaya koşması lazım gelirken matbaaya can atarak hesap soran bu adamın karşısında bütün yuvarlak vücudu baştan aşağı titreyen bir kütle kesilmişti.

Ahmet Cemil bu konuşmayı yarım bıraktı. Daha fazlasını dinlemek, görmek istemeyerek yazı kurulu odasına girdi. Orada yalnız Saip vardı, telaş içinde, havada kokusunu aldığı havadisin ne türden olduğunu anlamak arzusu kuru vücuduna sığamayarak, ellerini ovuşturarak Ahmet Cemil'i hemen sorguya çekmek istedi:

— Müdür ölmüş mü?

— Onun gibi bir şey...

O vakit Saip sırıttı, yılıştı, Ahmet Cemil'e daha çok sokuldu:

— Artık enişte beyiniz matbaayı size bırakır... dedi.

Ahmet Cemil şu dakikada bu kısa, zayıf, kuru çocuğu tokatlamak istedi. Ah! Bu insanlar, şu içeride hesap soran oğul, burada lastikten yapma gülünç bir soytarı gibi yaranmak için dizlerine sıçramaya çalışan mahluk! Ahmet Cemil'in nefretten göğsü şişiyordu.

İşe başlamayacak olursa rahat edemeyeceğine karar verdi, Avrupa gazetelerini açtı, tercüme edecek havadis aradı, nihayet daima Amerika'ya yüklenen acayipliklerden bir şey buldu, çeşitli olaylar sütunlarında daima halkın hoşuna giden bir düzme fıkrayı biraz da kendisi süsleyerek serbest tercümeye başladı.

Cemil Bey, baksanıza...

Kendisini eniştesi çağırıyordu, kalktı yanına gitti.

— Beni bu akşam beklemesinler, yarın yine burada buluşuruz. Şevki Efendi istediğim şeyleri hazırlayacak, yarın sizinle de konuşmak lazım geliyor.

Vehbi Bey bir âmir sıfatı takınmıştı. Birden kendisini bu adamın karşısında küçülmüş, alçalmış gibi gördü. Enişte demeye ancak razı olabildiği bu adamdan bugün emre benzer şeyler mi alacak?

Vehbi Bey matbaanın tahtalarına güya her vakitten ziyade bir sahiplik kuvvetiyle basarak çıktı, Ahmet Cemil yazı odasına dönmedi, arkadaşının odasında kaldı, Saip'in gizlice merakını giderme çabasından emin olmak için kapıyı da kapadı, gülmeye çalışarak Ahmet Şevki Efendi'ye baktı.

İdare memurunun çehresi boğazı sıkılıyormuş gibi kıpkırmızıydı. Bir şey söylemeden evvel yutkundu, sonra bütün ciğerlerini dolduran hiddet havasını boşaltıyormuşçasına derinden geniş bir soludu, iskemlesine oturarak:

— Anlaşıldı! dedi.

Sonra anladığı şeyi açıklamak istedi:

— Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Artık benim için matbaa bitmiştir. Burada Ahmet Şevki Efendi'yi değil kalıbını göreceksiniz. Ben bu azamet tavrını çekemeyeceğim, daha ilk günü gelip de bana bir uşak gibi davranan herife... Eniştene "herif" dediğime istersen kız...

Ahmet Cemil gülümsedi.

— O kibirli edaya ben tahammül edemem. Siz, kayın enişte matbaayı istediğiniz gibi idare ediniz, ben kendime bir iş buluncaya kadar gelir giderim. Yarın sen de matbaadaki yerinin önemini anlayınca, "İdare memurunu çağırsanıza..." diye beni yanına getirtecek değil misin?

Ahmet Cemil bir daha gülümsedi:

— Daha ne olacağını anlamadan bu kadar telaşa sebep var mı?

Ahmet Şevki Efendi artık püskürdü:

— Ne mi olacak? Bak, görürsün...

Ne olacağını Ahmet Cemil pek kestirememişti, fakat matbaada bir şey olacağından, eski çalışma zevkinin kalmayacağından o da emindi. Bugün Ahmet Şevki Efendi saatlerce kendisinden bahsetti, "Dünyada bir kişi olduktan sonra nasıl olsa geçinirim!" diyordu. Öfkesi biraz yatıştıktan sonra yavaş yavaş defterlerini karıştırdı, hokkasını düzeltti, kalemini buldu, tırnağının üstünde çıtlattı, çalışmaya hazırlandı, Vehbi Bey'in istediği şeylerin ne olduğunu düşünerek, nasıl başlamak lazım geleceğini zihninde düzenleyerek, "Beyin emrini yerine getirmeli!" dedi.

***

Bugün matbaa halkı Tevfik Efendi'nin hastalığını öğrendikten sonra herkesin yüzüne bir endişe gölgesi düştü, o zamana kadar varlığına önem verilmeyen bu adamın yokluğunda bir önemi olacağı hissolunuyordu. İmtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi'nin burnundan gözlüğü her vakitten daha çok düştü. Raci bu fırsattan istifade ederek matbaada durma zamanını yalnız yarım saate indirdi. Ali Şekip her vakitten fazla yazdı, Saip sürekli Ahmet Şevki Efendi'nin etrafında dolaştı, Ahmet Cemil'e nasılsa edindiği birinci kalite sigaradan ikram etti...

Ahmet Cemil bu olay üzerine düşünmeyi geceye ertelemişti. Akşam eve gittiği zaman eniştesinin gelmeyeceğini haber verdi. İkbal o gün kayınpederini görmek için gidip gelmişti. İhtiyarın ne olduğunu ondan sordu, İkbal'in verdiği bilgilerden meselenin ağırlığını, esasını tamamen anladı. İhtiyarın bütün sol tarafıyla dili tutulmuştu. Yalnız sağ elini oynatarak derdini anlatmaya çalışıyormuş...

Yemekten sonra Ahmet Cemil annesine bakarak:

— Matbaa altüst oluyor. Bu sabah eniştem geldi, hesapları istedi, zannederim ki bazı planları var... dedi.

İkbal kardeşinin ne demek istediğini anladı:

— Dün gece söylemiştim zannederim, düşündüğü istifa ederek matbaayı sizinle beraber idare etmek...

Ahmet Cemil'in hülya hayatında başlıca ümitlerinden biri bir matbaa sahibi olmak değil miydi? O halde işte o

ümidin bir gerçekleşmesinin başlangıcı gibi başlayan şu olaya karşı bir gönül rahatlığı duymak lazım gelirken niçin zıt bir etki duyuyor? Kalbinde gizli fakat net bir his matbaada şu değişikliğin –ümidin gerçekleşmesi değil– bir bitişi olduğunu söylüyordu. Bir aralık kendi kendisine:

"Kuruntu! Niçin öyle olsun? Her olayı fena yanıyla kabul etmek bana has bir kötümserlik mesleği! Hâlbuki mesele pek sade: Ben bir matbaada bulunuyorum ki idare heyeti bana tamamıyla yabancı. Bugün bir olay o idareyi eniştemin eline geçiriyor, şu halde bana evvelce yabancı olan matbaa ile bugün aramızda bir yakınlık ortaya çıkıyor demektir. Matbaanın, gazetenin idaresi bana teslim edilecek olursa bundan niçin ürkmek lazım gelsin?" demek istedi, vicdanında bir korkup çekinme sıkıntısıyla hüküm süren hissin acı veren sesini susturmaya çalıştı.

Ertesi gün matbaada, eniştesi gelip de Ahmet Şevki Efendi'nin hazırladığı hesap özetleri üzerine imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi'nin katılmasıyla fikir alışverişine başlanınca, Ahmet Cemil eniştesine karşı hep destekleyici oldu. Zaten destek olunmayacak bir fikre de tesadüf etmemişti. Hatta eniştesi matbaanın iyi bir hale konmasından, gazetenin gelişmesini sağlamaktan bahsettikçe geceleri sofra başında bilardo olayları anlatan bu adamın içinde bir tedbir sahibi saklı olduğunu anlıyordu. Nihayet Vehbi Bey görüşmeye bir nazik son vermek istedi:

— Matbaa ve gazete Hüseyin Baha Efendi'nin idaresinde oldukça ben memuriyetimden istifaya lüzum görmüyorum. Yalnız bana ait vazifeleri başyazarlıkla beraber kayınbiraderime bırakacağım.

Hüseyin Baha Efendi korkulu bir fırtınadan ucuz kurtulmuş olmasından rahatlamış görüşmenin başlamasından beri birkaç defalar düşen gözlüğünü düzelttikten sonra iltifata teşekkür etmekle meşgulken Ahmet Cemil'in birden rengi değişti.

—Ali Şekip ne olacak? dedi.

Eniştesi biraz gülerek yüzüne baktı:

— Gazete için o kadar yazara ihtiyaç var mı?

Saatlerden beri idare ettiği meseleyi şu dakikada tarumar etmek istedi, "Ali Şekip gidecek olursa ben duramam!" demek üzere atılıyordu. Hüseyin Baha Efendi'nin susmasını tavsiye eden bir bakışı kendini tutmasına sebep oldu:

— Ali Şekip olmayacak olursa gazeteyi idare etmek mümkün olamaz, onun vazifesi benim gücümün üstündedir, dedi.

Vehbi Bey cevap vermeye hazırlanıyordu, odanın yarı açık duran kapısından Saip'in meraklı çehresi göründü:

— Cemil bey! Sizi Hüseyin Nazmi Bey istiyor...

Ahmet Cemil çıktı. Hüseyin Nazmi geçerken arkadaşını görmek için uğramıştı, bir dakika ayaküzeri görüştüler, Hüseyin Nazmi:

— Duramayacağım, dedi, biraz idareye uğrayıp da kaleme gideceğim...

Ahmet Cemil:

— Sana anlatacak şeylerim vardı, dedi.

— Bu akşam bize gelir misin? Geçerken seni alayım, beraber gidelim...

Ahmet Cemil birden gözlerinin önünde siyah peçesi çenesinin altından iğnelenmiş bir çehrenin siyah parlak gözleriyle kendisine baktığını gördü, içinden bir şey sarsılarak sanki göğsüne çarptı:

— Fena fikir değil, dedi.

Bugün matbaaya ait işlere kendini veremedi, bütün o akşam Erenköyü'ne gideceğini düşünüyordu. Hatta Vehbi Bey'in bugünkü tavrını Hüseyin Baha Efendi vasıtasıyla haber alarak sakinleşen Ahmet Şevki Efendi'nin ikide birde "Odama gelsen de görüşsek!" manasını ifade eden baygın gözlerinin davetine bile uymadı. Bugün bir aralık Ali Şekip yanına gelerek hiçbir sebep yokken ellerini tutup şiddetle sıktı. Ahmet Cemil "Ne o?" dedi, Âli Şekip gülerek, "Hiç!" cevabını verdi, bu bir müddet zihnini meseleye geri döndürdü. Kendi kendisine: "Saip işitmiş olacak!" dedi, sonra, "Ali Şekip'in gitmesine son dereceye kadar karşı çıkarım" kararını verdi, daha sonra gözleri duvarda asılı olan saate ilişti, kendi kendisine, "Acaba kaçta vapur var?" dedi.

12

Hüseyin Nazmi akşamüstü matbaaya uğradığı zaman Ahmet Cemil'i yazılarını bitirmiş, fesiyle bastonunu yazıhanenin üstüne koymuş, elleri ceplerinde matbaanın sofasında dolaşıyor gördü.

— Gidiyor muyuz?

— Hazırım...

İki arkadaş çıktılar. Çoktan beri böyle beraber gezmeye çıkmamışlardı. İkisi de bugün Babıali Caddesi'ni yan yana inerken mektep zamanındaki arkadaşlık hatıralarına geri dönmüşlerdi. Birbirinden duydukları samimiyet zevkini, gönül ferahlığını hiç kimseyle ahbaplıkta bulmazlardı.

Ahmet Cemil bu akşam matbaa olaylarını Hüseyin Nazmi'ye anlatacağını düşünerek memnun oluyordu. Diğer bir şey daha düşünüyordu, kendi kendisine:

— Bir tesadüf, küçük, bir dakikalık bir tesadüf! diyordu.

Ona tekrar tesadüf etse ne yapacak? Hiç! Zaten bir şey yapmak mümkün müydü? Zihninde saflığın bütün saygıdeğerliğinin temiz bir örneği şeklinde duran Lamia'ya karşı küçük bir tutkunluk kelimesini bile affedilemeyecek bir günah olarak kabul ederdi. Bu sessiz aşkta, yalnız bakışların o delicesine sevgi öpücüğünde bir şiir yüceliği vardı ki fazla küçük bir harf onun ruhunu incitebilirdi. İstediği şey yalnız bir tesadüf etmek, bir dakika daha o siyah gözlerin tesiri altında titreyip kalmaktan ibaretti. Varlığının ta derinliklerinde ruhunu keşfedip de onu koparārak kahreden bir pençe içinde sıkan, ezen, öldüren, fakat hoş bir azap içinde öldüren o siyah gözlerin karşısında bir dakika daha bulunmak, ona, "Evet, biraz daha sık, biraz daha öldür, oh! Mest oluyorum, öldükçe hayat buluyorum!" demek isterdi.

Ne kadar seviyordu! Küçük yaşından beri dışa vurulmayan, baskı altında büyüyen sevdası yalnız bir tesadüfle nasıl büyüyüvermiş, aşk kabiliyetine isabet eden ufak bir kaza parmağı o senelerden beri biriken aşkını nasıl taşırmıştı. Bu kadar mağlup, bu kadar esir seveceğine ihtimal vermemişti.

Zaten hislerini tutmaya çalışmıyor, kalbine "Kimi düşünüyorsun? Dikkat et! Hata ediyorsun!" demek istemiyordu. Niçin desin? Kendisinde Lamia'ya sonu gelmez, inkâr edilemez bir sahiplik hakkı buluyordu. Lamia kendisinin, evet, yalnız kendisinindi, başkasının olamazdı... Bir gün Hüseyin Nazmi'ye gidip de Lamia'yla evlenmek istediği zaman kendisine:

— Tabii değil mi? cevabı verilecekti. Fakat o gün Lamia'ya kendisini, hayatını lokma lokma kazanmaya mahkum, günde on dört saat çalışmaya mecbur zavallı bir koca olarak takdim etmek istemezdi, Lamia'ya, "İşte size kul köle olacak bir el" dediği zaman kendisini onunla evlenmeye erişebilecek bir dereceye yükseltmiş olmak isterdi.

Matbaa bir düzen altına giriyor, Ahmet Cemil matbaada bir ücretli değil bir müdür, bir hak sahibi, kısacası bir şey oluyor, sonra isminin ışıldayan bir uydusu gibi etrafında dolaşan bir şöhret yıldızı!

Matbaa olaylarını vapurda anlatmaya başladı, Tevfik Efendi'nin evlilik tarifini yaptı, meydana geldiğinde sade gülünç bir hikâye olarak saydığı bu evlenmenin sonuç itibariyle nasıl kendi hayatının esasına karıştığını açıkladı. Hüseyin Nazmi dinledi, dinledi, yalnız bir cümleyle cevap verdi:

— Demek eniştenle aranızda bir sermaye ve emek ortaklığı kuruluyor.

Ahmet Cemil anlamayarak yüzüne baktı. Sonra mektep hatıralarını kurcalayarak arkadaşının ne demek istediğini anlayınca güldü.

— Sermaye ve emek ortaklığı, evet! dedi.

Şimdi bu meseleyi büsbütün tuhaf buluyordu. Demek bu gibi şeyler yalnız mekteplerde öğrenilmekle kalmazmış? Mektepteyken hayatına bir de sermaye ve emek ortaklığı karışacağını düşünür müydü? Bunlar ona bir cebir denklemi, kimya bileşimi kadar yabancı değil miydi?

Hüseyin Nazmi'nin yalnız şu düşüncesi matbaada, sıfat ve yerini belirlemiş oldu.

O zamana kadar matbaada şu değişiklik sonucunda ortaya çıkan mevki belirsizliğinin bir kelimeyle açıklık kazanıvermesi birden kalbinde henüz tamamıyla silinemeyen endişe kalıntısını yok etti. O makamın türünü ve adını öğrendikten sonra meselede başka bir tereddüt noktası olmadığına karar verdi. Kendi kendisine:

— Öyle ya, para onun, iş benim... dedi.

Bundan sonra artık matbaaya bir yabancı gibi değil bir mal sahibi gibi dikkat etmek, onun ilerlemesinin yollarını düşünmek, bugün başlangıcı hazırlanan geleceğini, oradaki yerini sağlamlaştırarak elde etmek lazım geleceğine karar verdi.

***

Köşke geldikleri zaman henüz tamamen akşam olmamıştı. Hüseyin Nazmi:

— Gazeteleri, kâğıtları bırakayım, biraz gezelim, dedi.

Köşkten tekrar çıktılar, etraf ağır bir yaz gününün akşamına has sessizlik içindeydi. İki arkadaş yavaş yavaş yürüyorlardı. Hüseyin Nazmi Avrupa'da elçiliklerden birine tayin olunabilmek için planlarını, girişimlerini anlatıyor, Ahmet Cemil zihni başka bir düşünceyle meşgul, dalgın bir dinleyici haliyle dinliyordu...

Yollarının etrafında kırlığa dağınık serpilivermiş köşkler, ötede beride bağlar, nadir ağaçlarla varlıklarını göstermek isteyen bahçeler, ta ileride saman yüklü bir öküz arabasının uzaktan gelen iniltisi, yanlarından geçiveren hafif bir araba içinde örtüleri başlarından toplanıp omuzlarına atılıvermiş iki çehre, yolun üzerinde titreyen hafif bir toz dalgası arasında şimşek gibi akıp giden üç dört bisiklet, bir köşkün kapısında tavuklara yem atan bir uşak, ötede bir bahçenin dolabından gelen hafif bir nağmeli ses, bir parmaklığın arasından yolculara hayran hayran bakan iri zincirli bir köpek, bütün bu manzaranın üzerinde sanki uzun bir kavuşma devresinden sonra semanın kucağından yorgun, fakat yine arzu ve hasretle, yavaş yavaş çekilen güneşin "yarına kadar"

vaadine karşı işve ve nazla titreyen göğsüne hafif bir perde çeken ufuklar...

Hüseyin Nazmi daima söylüyor, Ahmet Cemil bir köşkün kanadını çeken çekingen bir ele, gecenin huzur ummanına dalmadan evvel iki yaprak arasında bugünün şakalaşma silsilesine perişan bir nağmeyle son vermek isteyen bir çift serçeye, kümesine dönme teşebbüsünde olan bir horozun büyüklenmesine gülümseyerek yolunu kesen bir sokak köpeğine baka baka dinliyordu. Birden, güya Hüseyin Nazmi'nin sesini –o aralık birdenbire bozuluvermişçesine– işitmez oldu, sanki kulakları tıkandı... Bütün kanı damarlarının içinde buz kesmiş gibi vücudu donmuş, gözleri bulanmış, kalbi bir an için hareketsiz kalmıştı. Sonra o hasta kalp bir an için hareketine engel olan bağları sanki parçaladı, ta önde bir köşeden dönerek yolu ileriye doğru takip eden açık filizi renkli yeldirmenin arkasından çırpındı... Lamia, evet, Lamia'ydı. O olduğunu yüzünü görmeyerek anlamış, duymuştu. Yanında ustası vardı. Ahmet Cemil şimdi gözlerini otuz kırk adım önden yavaş yavaş yürüyen Lamia'dan ayırmıyordu. Şu dakikada vücudunda sanki bütün benliği eziliyor zannediyor, iki elini göğsüne basarak: "Yürüyemeyeceğim, beni buraya bırak, şuraya düşmek, kumlar üstünde ölmek istiyorum" demek için bir ihtiyaç duyuyordu. Aman yarabbi! Sevmek bu muydu? İnsanı sanki bir mengene içinde sıkıp sıkıp da birisinin ayakları altına ezik, bitik, can çekişerek atmak isteyen bu öldürücü şey, sevmek bu muydu?

Gittikçe yaklaşıyorlardı. Şimdi daha bir açık görüyordu. Ta belinde küçük küçük kırmalarla büzülerek sırtında dikişsiz bırakılmış kıvrıklar, omuzlarından yanlarına düşen açık yenler, belinden aşağıya yanlarını latif bir yuvarlaklıkla resmettikten sonra düşüp ayaklarının her adımıyla sağa sola nazlı bir dansla sallanan etekler altında vücudunun hayatını, o körpe hayatı hissediyor, ipek kumaşın üzerinden akan titreme cereyanları içinde o vücudun hafif hafif titrediğini görüyordu... Lamia başını beyaz bir tülle örtmüş,

boynundan doladıktan sonra ucunu sol omzundan arkasına atmıştı. Elindeki açık kırmızı, sade şemsiyesini bazen kaldırarak, bazen omzundan başının arkasına tutarak yürüyordu...

Ah, o küçük kırmızı şemsiye! Ne olurdu, şurada yalnız bulunsalardı, o kadar yalnız ki bütün bu kırlık şu akşam baygınlığına şiiriyle onların, ancak onların olsaydı... Şuracıkta, yolun şu kenarında, bir taş parçasının –fakat küçük, ikisine ancak yeten bir taş parçasının– üzerine otursaydılar, yan yana, o kadar ki vücutlarının sıcaklığı birbirine karışsaydı... Lamia o beyaz tül örtüyü açsaydı, Ahmet Cemil'in uzun kumral saçlı başını o kıvırcık gür siyah saçlarını yanına çekseydi, o kadar ki saçları birbirine dolanarak siyah ve kumral bir karışım meydana getirseydi, sonra o tül şu bir çift baştan oluşmuş sevgi tablosunu gizleyip o küçücük kırmızı şemsiye de bu şiiri kırlığın yalnızlığından bile esirgeyerek yakuttan bir büyük tac şeklinde örtseydi...

— Şu önde gidenler Lamia ile ustası değil mi?

— Bilmem!

Suçüstü yakalananlara özgü bir şaşırma ile Lamia'nın orada bulunduğunu görmek, onu gözleriyle takip etmiş olmak affedilmeyecek bir kabahatmiş gibi birden sıkılmış, düşünmeden yalan söylemişti. O cevabı verdikten sonra pişman oldu. Bu yalana sebep ne? Niçin hemen şuracıkta saflık ve samimiyetle arkadaşının ellerine yapışarak, "Evet o, deminden beri onun için titrediğimi görmüyor musun, anlamıyor musun? Ah! Bilsen onu ne kadar seviyorum!" dememişti? Hâlbuki bu sırrı birisine açmak ihtiyacı onu âdeta hasta ediyordu.

— Artık dönelim mi?

Arkadaşının sorusuna:

— Daha erken zannederim... cevabını verdi, şimdi artık aralarında ancak on adımlık bir mesafe kalmıştı. Şuracıkta bir tesadüf etmeyecek olursa bugün bir daha göremeyeceğini biliyordu. Bu sırada onlar döndüler, öyle ki hemen karşı karşıya gelmiş oldular. Lamia hayret bağrışıyla:

— Ağabeyim... dedi, sonra gülümseyen gözleriyle Ahmet Cemil'e baktı. Onu selamlıyor, gözleriyle bir tanıdık bildiklik gönderiyor, sanki çocukken her defa gelişinde dediği gibi, "Ne iyi ettiniz de geldiniz!" diyordu.

Ahmet Cemil'in yine gözleri bulanmıştı. Akşam rüzgârının hafif darbeleriyle çırpınan ipek örtüsünün içinde Lamia'nın çehresini bir bulut altında görüyordu.

Hüseyin Nazmi kız kardeşine yalnız "Eve mi?" dedi, Lamia "Evet!" dedi, sonra küçük kırmızı şemsiyesini bir veda selamı gibi savurdu. Geçtiler...

Ahmet Cemil şimdi mesuttu, Lamia'nın o gülümseyen bakışı, kalbinde bir deste saadet çiçekleri gibi açmıştı. Kendisini bugün şu Erenköy seferinden artık bahtiyarlık hissesini almış kabul etti. Bütün hayatında sevda sarhoşluğuyla esrik kalmak için yalnız o bakış yetecekti.

Artık Hüseyin Nazmi'yi döndürmek bile istemedi, bir müddet daha yürüdüler, şimdi kırlığı esmer bir renk yarı şeffaf örtüsüne sarmış, ta ileride ufukların sinesinden gecenin sakin nefesi ufukların yarı şeffaf tüllerini titreterek uçuşmaya başlamıştı. Derinden bellisiz bir inek sesine çekingence eşlik eden hafif kuş cıvıltıları arasında, iki arkadaş döndüler.

Bu gece Hüseyin Nazmi'nin kütüphanesini yine altüst ederken bir aralık arkadaşına sordu:

— Senin eserini okuma merasimi ne vakit yapılacak?

Ahmet Cemil artık, eserin tamamlanmasında bu kadar geciktiğinden utanır olmuş, bir müddetten beri onun sözünü etmemeye başlamıştı.

— Ne vakit istersen! dedi. Bir ay daha çalışsa arkadaşlarına okuyabilecek bir hale getireceğini zannediyordu ilave etti:

— İstersen gelecek ay...

***

Gece yalnız kaldığı vakit zihninde yalnız iki şey yaşıyordu: Eseri ile Lamia. Bu iki emel hedefi bir çift ikiz kız kardeş gibi hatırasında öpüşüyordu. Lamia'yı düşünürken eserini,

eserine fikrini yöneltikçe o siyah gözlerin, "Bitirsenize... Ben de dinlemek isterdim!" manasıyla gülümsediğini görüyordu.

Bu gece uykusunun arasında hep o eserle o hayal yaşadı, sabahleyin kendi kendisine, "Evet, artık bitirmeliyim!" dedi.

***

Bu sabah matbaaya girer girmez en önce Nedim'e tesadüf etti. Çocuk elinde bir sürahiyle merdivenden koşarak çıkıyordu.

— Ne oluyorsun, Nedim? dedi.

Çocuk başını çevirip Ahmet Cemil'i görünce korkudan, ıstıraptan perişan olmuş yüzünde bir teselli gülümsemesi uçtu. Fakat yalnız bir an için gözlerine isabet eden bu gülüş güya oraya yabancılığını anlamış da kaçmış gibi silindi. Çocuk:

— Babama bir şey oluyor, dedi.

Ahmet Cemil yukarıya çıktığı vakit matbaada Ahmet Şevki Efendi'den başka kimse yoktu. Yazıhanesinin önünde küçük penceresinden Ahmet Cemil'i gülerek kendisine has işveli temennasıyla selamladıktan sonra:

— İmtiyaz sahibinin odasına gir! dedi.

Ahmet Cemil doğru oraya girdi. Nedim de elinde sürahisiyle kendisini takip ediyordu. Gördüğü manzaranın esasını derhal anlayamadı. Raci, Hüseyin Baha Efendi'nin kanepesine yüz üstü yatmış, bir kolu sarkarak kilimin üzerine düşmüş, cansız bir kütle halinde yatıyor, yalnız ara sıra içinden gelen bir hıçkırıkla vücudu sarsılıyordu. Yaklaştı, eğilerek, "Birader! Ne oluyorsun?" dedi. Raci cevap vermiyor, hiçbir şey işitmiyordu. Nedim hâlâ yaşlı gözleriyle bakıyor, güya Ahmet Cemil babasının ıstırabını giderecek bir hekimmiş gibi ondan kendisine kuvvet verecek bir cevap bekliyordu.

Ahmet Cemil Raci'nin sızmış olduğunu, bir cevap alamayacağını anladıktan sonra Nedim'e döndü, "Niçin telaş ediyorsun? Babanın hiçbir şeyi yok" dedi. Çocuk bir türlü oradan ayrılamıyordu. Elinden bırakamadığı sürahisiyle gitti, babasının karşısında bir iskemlenin kenarına ilişti,

gözlerini –zavallılığına küçücük kalbinin kan ağladığı– bu adamın üzerine dikti, öyle oturdu kaldı...

Ahmet Cemil şu olayın ne olduğunu anlıyor, şu gördüğü neticeden onu öncelemesi lazım gelen olayları icat ediyordu. Kendi kendisine, "İri Alman karısının yeni bir hakareti! Bu geceyi içmekle geçirmiş, kim bilir, nerelerde düşüp kalktıktan sonra sabahleyin yine içmiş, şimdi sızıyor" dedi.

Ahmet Şevki Efendi'nin yanına geldi, idare memuru da küçük penceresinden onu bekliyordu, arkadaşının sorusuna gerek bırakmadan bildiğini anlattı:

— Ben geldiğim zaman orada uluya uluya ağlıyordu. Karı bırakıp gitmiş, pek iyi anlayamadım amma ağlarken ağzından dökülen sözlerden dün akşam treniyle gittiğini anladım. Bu da Sirkeci'de ölünceye kadar içmiş. Babası ağlarken Nedim'in halini görseydin. Zavallı çocuk!

Bu sırada içeriden boğuk, ciğerleri sökecek bir öksürük işitildi. Ahmet Şevki Efendi dedi ki:

— Nasıl öksürüyor, işitiyor musun? Sen gelmeden evvel böyle saatlerle öksürdü, ciğerleri paralanıyor, hâlâ içmekten vazgeçmiyor...

İdare memuru başını salladı, göğüs geçirdi:

— Bilmem amma fena görüyorum, dedi.

Ahmet Cemil zaten o hayatın şu neticeyi doğuracağını pek iyi bilirdi. Dudaklarının arasından "Yazık!" dedi. Bugün Raci'ye her vakitten çok acıyor, bu adamın nasıl bir hatayla hayatının mahvına sebep olduğunu düşündükçe derin bir merhamet hissi duyuyordu. Mümkün olsaydı, Raci'yi alacak, bir hekimin zeki ve dikkatli tedavisiyle onun hislerini örten bütün pislik zarlarını yavaş yavaş kaldıracak, onların altından saf bir kalp çıkardıktan sonra:

— İşte bu temiz kalbi sefalet içinde dikişle yaşamaya çalışan hanımına, dizgi bölümü hayatı içinde yuvarlanan oğluna götür diyecekti. Matbaanın aşağı katında Ali Şekip'in iri sesi işitildi. Biraz sonra Saip'le göründüler.

Ali Şekip'in her vakitten çok neşesi vardı. Dudaklarını açan geniş bir gülüşle Saip'i dinliyordu:

— Bir kere duvarlar kâğıtlansın, dolaplar konsun, öne de camekânlar yerleştirilerek aralarında zarif maun iki kanatlı bir kapı bırakılsın da bakınız dükkân kendisini nasıl gösterir.

Ahmet Şevki Efendi küçük penceresinden başını uzattı:

— Ne dükkânı?

Ali Şekip gülerek cevap verdi:

— Kâğıtçı dükkânı...

Saip ellerini ovuşturarak Ali Şekip'in bir yankısı gibi tekrar etti:

— Kâğıtçı dükkânı...

Ali Şekip o vakit Ahmet Cemil'e baktı:

— Yazıcılıktan usandım, biraz da esnaflık edeyim. Her gün binlerce adamları esnetmekten başka bir şeye hizmet etmeyecek altı sütun yazı yetiştirmek için kafa patlatmaktansa dükkânımın köşesinde müşteri bekleyerek biraz da başka yazıcılara kâğıt kalem yetiştirmek istiyorum. Sabahları bana uğrar da birer kahve içersek sana esnaflığın üstün yanlarını açıklarım...

Ahmet Cemil, Ali Şekip'in bu kararı hangi sebeplerle aldığını anlamakta gecikmedi... Arkadaşının ikide birde elinde iki üç lira emniyet sandığına gittiğini de bilirdi. Şimdi Ali Şekip'e ne diyecek? Şu teşebbüse mani mi olacak? Gerçekte arkadaşı fena bir iş yapmış olmuyor. Onun gibi şöhret emelleri olmayan bir adam için dükkâncılık herhalde yazıcılıktan iyi değil midir?

Ali Şekip'i pek isabetli davranmış bulmakla beraber bu meselede kendisine bir kabahat payı çıkarıyor, eniştesi sebebiyle meslek değiştirmeye lüzum gören bu adama karşı kendisi için bir mahcupluk duyuyordu.

Küçük bir ansiklopedik sözlük gibi her şeyden bilgi sahibi olan, siyasi başmakaleyi bitirdikten sonra sıhhate dair bir yazı yazmaktan yahut ekonomiyle ilgili bir meseleyi kurcalamaktan kaçınmayan bu adam şimdi mektep çocuklarına kurşun kalem beğendirmeye, resim örnekleri göstermeye mi çalışacak?... Gülerek Ali Şekip'e:

— Alay ediyorsun! dedi.

— Alay mı? Hiç öyle değil... Hayatımda birinci defa olarak ciddi bir şey yapmak istiyorum. Artık mürekkep kokusundan tiksinmeye başladım. İmtiyaz sahibinin keyifli zamanını bulacağım da bir lira koparacağım diye düşünerek bir alet gibi yazı yazmaktan usandım!

Ahmet Şevki Efendi sade dinliyordu, bir aralık Ahmet Cemil'e bakarak:

— Hakkı var! dedi.

Ali Şekip Ahmet Şevki Efendi'nin onayını aldıktan sonra büsbütün cesaret buldu:

— Öyle değil mi? Hiç olmazsa dükkânımda satacağım şeyler benim malımdır. Kazanacağım şey yine benimdir. Dükkânım dedikçe duyduğum zevki bilseniz! Bir dükkâna sahip olmak! Gördünüz mü saadeti? Amma dükkâncılıkta, "Ali Şekip'in dün güzel bir makalesi vardı" denmeyecekmiş, denildiği vakit sanki ne oluyor? Ona karşılık benim dükkânımda, ne güzel şeyler olacak: Zarif billur hokkalar, türlü renkli mektupluk kâğıtlar, cüzdanlar, kalemler, çeşit çeşit tuhaflıklar... Ben onları çocuklarım gibi seveceğim, sabahleyin dükkânıma girdiğim zaman onları küçük fakat yüreğimden kopan bir gülümsemeyle selamlayacağım. Camekânın içinde tozlanmış bir para çantasını elime alıp okşayarak sileceğim, ötede canı sıkılmış gibi duran işlemeli sedef bir kâğıt bıçağının yerini değiştireceğim. Sonra bir alay mini mini müşterilerimi idare edebilmek için bunalacağım, onlarla ufak ufak hesaplar açacağım, benim o süslü yazımla tutulmuş hoş defterciklerim olacak. Gördün mü, hayatı?

Ahmet Cemil Ali Şekip'in bu kadar sevincine karşı muhalif davranmak istemedi. Arkadaşını gülerek dinliyordu. Ali Şekip Ahmet Şevki Efendi'ye döndü:

— Artık benim dükkân varken başka yerden alışveriş edilmez, değil mi? dedi.

— İşe ne vakit başlanıyor?

— Dükkân tutuldu bile! Hemen...

Ali Şekip'in birden aklına bir şey geldi, idare memuruna dedi ki:

— Aman Ahmet Şevki Efendi, bana bir iki güne kadar eniştemden taahhütlü bir mektup gelecek, bizim dağıtıcıya tembih etseniz de onu arasa...

Ahmet Şevki Efendi taahhütlü mektubun niçin "böyle dikkate değer olduğunu Saip'in karşıdan parmaklarıyla para sayıyormuş gibi işaretinden anladı. Kendi kendisine:

"Keşke benim de böyle bir eniştem olaydı!" dedi.

***

Bu gece yemekten sonra Vehbi Bey Ahmet Cemil'e matbaaya dair görüşülmek için hemen yukarıya çıkmasını rica etti. Küçük odada Vehbi Bey sohbete başlangıç olarak Ali Şekip'in matbaadan çekilmek üzere olmasından bahsetti. Ahmet Cemil'in gazeteyi hemen yalnızca idare etmekten epeyce zahmet çekeceğine üzülüyor gibi göründü, bir aralık sözünün arasında, "Eğer pek zahmet çekecekseniz bana Osman Tayyar isminde bir yazar müracaat etti, onu alırız" dedi. Bu Osman Tayyar *Mir'at-ı Şuun*'dan atılarak yerini Ahmet Cemil'e bırakmış olan adamdı. Ahmet Cemil ölçülü davranarak: "Bir kere böyle tecrübe edelim de..." cevabını verdi. Daha sonra Vehbi Bey, "Bir de o sarhoşun matbaada ne işi var? Ona boşuna aylık verip duracak mıyız?" dedi.

Ahmet Cemil henüz beş dakika içinde canını sıkmaya başlayan bu görüşmenin bir an evvel bitmesini sabırsızlıkla bekliyordu:

— O zavallı matbaadan çıkarılacak olursa sokaklarda sürünür, dedi.

Vehbi Bey omuzlarını silkti:

— Eğer her sokakta sürünecek olanı matbaaya almak lazım gelirse... Matbaanın şu halinden hiç de memnun değilim. Peder nasıl olmuş da bütün sermayesini bir gazetenin getirisi uğruna feda etmiş anlamıyorum. Matbaada gazeteden başka bir şey yok, gazetenin başında da bir alay haşerat! Hüseyin Baha Efendi'nin imtiyaz sahipliğinden başka

bir şeyini göremiyorum, para babamın, matbaa onun, sonra neticede bir kazanç olursa yarı yarıya taksim...

Vehbi Bey söyledikçe hiddetleniyor, Ahmet Cemil, ara sıra kocasına perişan bir manayla sanki yalvararak bakan İkbal'in yanında, bir âmir karşısında gibi boynu eğik vaziyette dinliyordu.

Eniştesi fikrini büsbütün açıkladı:

— Ben matbaanın idare tarzını büsbütün değiştirmek istiyorum. Hüseyin Baha Efendi gazeteyi bana bırakır, kendisine bir aylık veririz, beğendiği yerde yesin. Matbaada boşuna para alanları: Şekipleri, Racileri süpürürüz, siz Sait'le Saip üç kişi gazeteyi pekâlâ idare edersiniz. Saip yetenekli, çalışkan bir çocuğa benziyor, değil mi?

Saip'in takdire layık oluşuna Ahmet Cemil gülümseyerek yalnız:

— Evet, dedi.

— Matbaaya gelince, bir sürü dizgici var, kolu bağlı oturuyorlar, matbaayı niçin yalnız bir gazeteye ayırmalı? Kitap basamaz mıyız?

Ahmet Cemil:

— Matbaanın harf mevcudu kâfi değil! dedi.

Vehbi Bey asıl amaçlanan noktaya geldiğini göstermek isteyerek:

— Tamam! dedi.

— Sade harf değil, hatta bir de taş makinesi ister, o vakit matbaa hakikaten bir matbaa olur, para kazanmak ne demek olduğunu o zaman anlarız...

Vehbi Bey canını sıkan bir şeyle meşgulmüş gibi ayağa kalktı. "Para olsa matbaayı bir altın madeni haline getirmek işten bile değil."

Daha sonra:

— İhtiyardan beş para koparmak mümkün değil ki... dedi.

Ahmet Cemil İkbal'e bakıyordu. İkbal kardeşinin bakışına tesadüf etmemek için gözlerini indirmişti.

Vehbi Bey Ahmet Cemil'in önüne geldi, şüphesiz o akşam biraz fazlaca kaçan Fertek düzünün neşesiyle gülerek:

— Sen de züğürt herifin birisin. Ne olurdu? Şimdi iki üç yüz liran olaydı da matbaaya atıvereydin, dedi.

İkbal daha fazla duramadı, bu kaba şakanın kardeşinin üzerindeki acılığına şahit olmamak için kalktı, çıktı...

Vehbi Bey şimdi planlarını açıklıyor, matbaayı büyütüyor, liralarla oynuyor, makineleri petrolle işletiyor, bütün resmi dairelerin baskı işlerini devletten o alıyor, matbaada bölümler açıyor bir kitabevi, bir ciltevi vücuda getiriyordu.

Bütün bu hülyalar Ahmet Cemil'in beynini uyuşturuyor, bir müddet için tatlı bir sarhoşluk içinde sardıktan sonra birdenbire fena bir iz bırakarak geçiyordu. Mümkün değil eniştesinin hülyalarına katılamıyor, karşısında türlü ayrıntıyla icat ettiği o ümit âlemine güvenle bakamıyordu.

Hâlbuki kendi kendisine, "Bu söylenilen şeyler doğru değil mi? Ben onun dediği gibi züğürt bir herif olmasam da bugün iki üç yüz lirayı matbaaya atabilsem bütün bu şeyler vücuda gelmeyecek mi?" diyordu.

Bu akşam eniştesinin sesi kulaklarında daima tekerrür etti:

— İki üç yüz lira...

Demek bütün hayatının emelleri hemen hakikat oluvermek için yalnız şu iki üç yüz lira yetiyor, öyle mi?

***

Bir gün Ahmet Cemil Sait'le düzeltilere bakarken Saip yavaşça yanına sokuldu:

— Hüseyin Baha Efendi kâğıtlarını topluyor, dedi. Ahmet Cemil dondu kaldı. Önce eniştesinin söyledikleri ni sadece bir sohbet gibi dinlemişti, demek ondan sonra Hüseyin Baha Efendi'yle görüşülmüş, karar verilmişti...

Bir vakit ekmek bulmak için şefkatine başvurduğu bu adamın bugün şu matbaaya veda edişini görmemek için bir bahane uydurdu, matbaadan çıktı. Nereye gideceğini bilmeksizin yürürken bir sesin:

— Eski arkadaşlara iltifat yok mu? dediğini işitti.

Ali Şekip henüz bir gün evvelden beri yerleştiği dükkânının önünde mesut bir hazla gülümsüyordu. O vakit Ahmet

Cemil daima açık bir teselli kaynağı olan arkadaşının elini sıktı, tebrik etti, onu yeni maun camekânların, dolapların, deste deste kâğıt yığınlarının, henüz yerleştirilmemiş paketlerin arasında bahtiyar gördükçe sevinç duyarak oturdu. Ali Şekip hep dükkânından bahsediyor, "Bak ne cici şeyler buldum" diyerek arkadaşına resimli kartlar, tuhaf çakılar, hileli para çantaları, renk renk mektup kâğıtları gösteriyordu.

Bir aralık nahiye müdürü olan eniştesinden bahsetti:

— İmdadıma yetişmeseydi bu dükkân zor açılırdı, dedi.

O da kendi eniştesini düşündü, bu adam hakkında henüz hüküm vermemiş, ona fena yahut iyi sıfatlarından birini takamamıştı.

Ali Şekip büyük keman şeklinde telâtin kaplı zarif bir takvimi göstermekle meşgulken dükkânın kapısından Saip'in başı göründü:

Cemil Bey! Deminden beri sizi arıyorum, enişteniz geldi, şimdi sizi istiyor...

Ahmet Cemil eniştesini Hüseyin Baha Efendi'nin henüz boşalttığı yazıhanenin başında buldu. Vehbi Bey'in ilk sözü:

— İşi bitirdik! oldu. O da zaten gazete derdinden kurtulmak için bir fırsat gözetiyormuş, ben teklif eder etmez kabul etti. Şu halde bu yazıhaneyi siz alırsınız, değil mi?

Ahmet Cemil'in gözleri Hüseyin Baha Efendi'nin kapaklı yüksek yazıhanesine gitti. Kendisini bir matbaanın şöyle bir odasında bir müdürlük yazıhanesinin önünde oturmuş görmek isterdi fakat şimdi bu yazıhaneye sahip olmak fikrine karşı bir soğukluk hissediyordu. O yazıhanenin başına geçmekle bir vakit kendisine yardım elini uzatmış olan bir adamın hakkına saldırmış olacağını zannetti.

Eniştesine cevap vermedi. Vehbi Bey şimdi gazetenin, matbaanın idare şekilleri hakkında planlarını açıklıyordu. Gazeteyi Ahmet Cemil ile Sait ve Saip pekâlâ idare edebilirlerdi. Bu konu zaten geçen akşam karar altına alınmamış mıydı? Matbaaya gelince Ahmet Şevki Efendi biraz tuhaf adam amma oldukça becerikli birisine benziyor, Ahmet Cemil'in kontrolü altında işin içinden çıkabilir zannolunur. Matbaanın eksiklerini tamamlamaya gelince...

Vehbi Bey birden hatırlıyormuşçasına:

— Ha! Sahi! dedi. Para temini için bir çare buldum amma bilmem arzu eder misin?

Ahmet Cemil o geceden beri zihnini sürekli sarsan para bulmak ihtimalinin hakikat olma ümidini işitince kıpkırmızı oldu.

Vehbi Bey devam etmek için bir soru kelimesi bekliyordu:

— Ne yolda? dedi.

O zaman eniştesi paranın temini çaresini açıkladı. Süleymaniye'deki evden dem vurdu. İpotek etmekten, satılması halinde belirli bir süre içinde geri almak şartıyla bir sözleşme yapılabileceğinden, rehinden bahsediyor, türlü yollar, vasıtalar gösteriyor, bunlar hakkında tam bir konuya hâkimiyetle ayrıntılı açıklamalar yapıyordu, "Matbaanın hasılatından ayda mesela yirmi, yirmi beş lira ayrılarak borç alınacak paranın ödenmesi için kullanılır" diyordu. Şu halde Ahmet Cemil de matbaada kısmen söz sahibi olarak, bir meslek edinmiş olacaktı.

Öyle değil mi? Eve sahip olmaktan çok bir mesleğe sahip olmak lazım gelir, o paranın bir ev için getirisini alıkoymaktansa şu şekilde istifade fırsatı kabul ederek...

Vehbi Bey'in mantık çıkarımlarının sonu yoktu, düşüncelerinin sonuna şu cümleyi koydu:

— Yine sen bilirsin, bunda benimle ilgili hiçbir şey yok...

Ahmet Cemil'de bu matbaa meselesi yeni bir düşünce silsilesi doğurmuş oldu. Matbaada gözle görülür şekilde, gerçekten bir hak sahibi olmak ümidine karşı içi titriyordu, bu ümide boşa çıkacak gözüyle bakmaktayken işte şimdi gözünün önünde bir çare belirmişti. Şu dakikada bir karar verse matbaaya bir taş baskı makinesi ilave edebilecek, bir petrol motorunun çarkı kayış kolanlara takılınca ayaklarının altında şu bina işleyen bir fabrikanın gürültüsüyle gürleyecek... O gürültüyü şimdi kulakları işitiyor, onun hayaliyle kendinden geçiyordu. Ah! Ayaklarınızın altında bir irfan yanardağı gibi gürleye gürleye dönen o makinelerin çelikten nağmesiyle kulaklarınız uyuşarak şu ceviz yazıha-

nenin başında yazı yazmak, kaleminizden akıp taşan o şeyleri şuracığa halının üzerine döküvermek, henüz beş dakika evvel sizin zihninizden doğan, yerde cihana dağılmak için serilmiş bekleyen kâğıtlarınızı şimdi küçük bir dizgici yamağı gelip toplayacak, fikrinizin uçuşlarını takip edemeyerek garip büklümlerle sanki ıstırabından kâh kıvranarak, kâh sürünerek uzanıp giden yazılarınız, yanı başınızda ellerinin gümbürtüsü duyulan dizgicilere gidecek, bir saat sonra bu uzun kâğıtlar birer madeni sütuna dönüşecek, daha sonra makinenin yüzeyine iki kanatlarını açmış bir yaprak... İşte motor bir canavar gibi homurdanmaya başlıyor, işte kayışlar birer uzun yılan gibi matbaayı baştan aşağı sarsıyor, makinenin, o siyah devin karnından, bakınız, beyazlıklar çıkıyor, çelik dişlerin, silindirlerin üzerinden, arasından kayarak, akarak, bükülerek bir alay beyaz kuşlar, kanatlarını gererek, çırpınarak uçuşuyor, bir rüzgâr bütün bu irfan mahluklarını dünyanın, her tarafına atacak parça parça öteye beriye serpecek, bunlar sizin işte şu iki parmağınızın arasında sıkarak fikir doğurmaya mecbur ettiğiniz şakaklarınızın içinden fırlamış, canlanmış şeyler...

Kulaklarında makinelerin gümbürtüsü gözlerinin içinde binlerce, yüzbinlerce beyaz kâğıtların delice uçuşu hüküm sürüyordu.

Demek bu rüyayı hemen şimdi hakikate dönüştürebilmek için elinde bir çare var.

Fakat o mini mini ev... Hayatında, cihanın uçsuz, sonsuz genişliği içinde hissesine isabet eden Süleymaniye'deki o bir avuç toprağı... Onu emellerinin bir oyuncağı gibi kullanabilir miydi?

İpotek! Bu kelimede bir soğukluk buluyor, ondan ürküyordu. Zavallı babası onu ipotek edilmek, oğlunun bir hevesi uğruna tehlikeye konulmak için mi bütün hayatının çalışması karşılığı olarak edinmişti? Haydi kendisine ait olan hisse için onu alet olarak kullansın, İkbal'in hakkını hangi yetkiyle kullanacak onu ne sebeple tehlikeye atacak?

Hülyasını dolduran makinelerin gürültüsü arasında zayıf bir vicdan sesi o düşünceden irkilmeye davet ederken diğer bir ses –daha açık, daha güçlü, bir ses– başka bir dille kuvvet vermeye çalışıyordu:

"Niçin tehlike olsun? Parayı bir kumar markasına mı koyacaksın? O parayla alacağın şey her vakit para değil midir? Ne zaman istesen eline geçecek bir sermayeyi kullanmaktan niçin korkuyorsun?"

Evet, niçin korkuyor? Bir şeyden daha korkuyordu, annesine, kardeşine bu düşünceyi nasıl açmalı? Bundan beklenen menfaati onlara anlatabilmek için ne yapmalı?

Henüz bu tereddütler içinde bir karar verebilmek için cesaret bulamamaktaydı ki ertesi gün akşamüzeri eniştesi matbaaya geldiği vakit iki lakırdı arasında, "Dün İkbal'e ev meselesini açtım!" dedi. Sonra yine matbaanın günlük işlerine geçti.

Ancak ayrılacakları zaman sormaya cesaret buldu, "İkbal ne cevap verdi?" dedi. Eniştesi omuzlarını silkti, "Onun ne hükmü var?" demek istedi, sonra, "Ben ne karışırım, diyor. İkimizin kararına bıraktı" dedi.

Bugünden sonra bu plana ait olayların akışını idare edebilmek için Ahmet Cemil imkân bulamadı, belki tatlı bir hülyanın şu hakikate erme vasıtasını reddetmek için direnmekten kendisini alıkoyan bir sebep vardı.

Eniştesi iki gün sonra, matbaaya bir yabancıyla geldi. Üç kişi, daha doğrusu Ahmet Cemil katılmayarak, ikisinin arasında güya kararlaştırılmış bir işin ayrıntılarına dair görüşme oldu, o akşam, evde bu konu tazelendi. Sabiha Hanım'la İkbal ses çıkarmıyorlardı, hatta oğlunun geleceğini bu planın hakikat olmasıyla mümkün zannеden bu annenin susmasında bir destek belirtisi bile fark olunuyordu. Senetler yapıldı, mahkemelere gidildi, yine o sırada iş hayatına son veren bir karşı matbaasının açıkartırmasından bahsolundu. Şimdi sanki bir dalganın üzerinde düşünmeye fırsat bulmayarak yuvarlanıyordu. Eniştesinin bin türlü zorlukları yenen faaliyeti bir hafta içinde Ahmet

Cemil'in ayakları altına petrol motoruyla litografya makinesini yerleştirdi.

O gün makineler dairesinden çıkmak istemiyordu. Ahmet Şevki Efendi şişkin göbeğiyle, Saip kuru kısa vücuduyla, Sait yüzünü gözünü örten kırkılmış sakalıyla, enişte ve kayının şu küçük bayramına katıldılar, hatta hiç kimseye karşı kin taşımak elinden gelmeyen Ali Şekip bile bir çeyrek kadar dükkânının cam kapılarını kapayarak matbaanın makinelerini seyre geldi.

Bugünden sonra Ahmet Cemil kendisini bahtiyar bulmaya başladı. Matbaanın idaresi hemen bütün sadece kendisine kalmış gibiydi. Gazeteyi istediği gibi yazıyor, yazdırıyordu. Eniştesi her gün sabah akşam uğrayarak Ahmet Şevki Efendi ile bir çeyrek içinde işini bitiriyor, Ahmet Cemil'in odasında kanepeye yaslanarak bir sigara tellendirdikten sonra gidiyordu.

Yeni makinelerin şerefine matbaa temizlendi, harfler ve gereçler tamamlandı ve düzeltildi, dizgicilere, hizmetlilere talimat verildi, matbaayı meşgul edecek işler bulundu, Ahmet Cemil artık bütün vakitlerini matbaaya ayırabilmek için eniştesinin tavsiyesine uyarak derslerini hatta yavaş yavaş sohbet etmeye başladığı Muzaffer Bey'i bıraktı. Akşamları evde sofra başında eniştesiyle bir yeni konuşma mevzusu bulunmuş oldu, artık daima matbaadan bahsolunuyordu.

Şu halde artık tamamıyla bahtiyardı, yalnız bir endişesi vardı: Eserini bitirmek. Onu bitirdikten sonra asıl hayatının mesut bir devrenin ilk saati çalmış olacaktı.

13

Geceleri üç arkadaş sıra ile matbaada kalırlardı, o, eserini takip etmek için çoğu zaman matbaada kaldığı geceleri tercih ederdi. Hüseyin Nazmi'ye vadettiği gibi bir ay içinde bitirmek mümkün olamamıştı, şimdi matbaa, bıraktığı derslerinden, uykusundan, yemek zamanlarından artırılmış

saatlerini alıyordu. Eseri için her türlü yorgunluktan uzak bir zihne muhtaçken ceplerinde sürüklene sürüklene yıpranmış müsveddelerini matbaada geceleri yalnızlık korkusunun kalbinden akıttığı titreyişler içinde yazıhanesinin üzerine serince, bir müddet yorgun, artık çalışmaya gücü yetmeyen zihnini düşünmeye yöneltemez, çok işlemekten yorulmuş, hastalanmış başını hasta bir çocuk gibi iki ellerinin içine alarak şişesi iyi silinmemiş lambanın donuk ışığı altında bulanık gözlerinin önünde sislere boğulan müsveddelerine bakarak düşünmeye, sanki kaskatı kesilmiş gibi başının içinde bir taş ağırlığıyla duran beyninden bir şey çıkarmaya çalışırdı. Şimdi artık eserini yorulup da bitirmek isteyenlere has bir ihmalle, evvelce güçbeğenirliğinden kurtulamayan özensizliklerle dolduruyor, ona bir an evvel "son" kelimesini çektikten sonra arkadaşlarına okumak, sonra da Lamia'ya, "İster misiniz? Bu eserin sahibini eşiniz olarak kabul etmek ister misiniz?" diyebilmek için acele ediyordu.

* * *

Matbaada artık her şey bir düzen içinde yürüyordu. Hatta para bile kazanılıyor, Ahmet Cemil'in aldığı borca karşılık olarak birinci taksit olmak üzere yirmi beş lira ayrıldıktan sonra Vehbi Bey kayınbiraderini para düşüncesinden kurtaracak kadar beceri ve tedbir gösteriyordu. Şimdi Ahmet Cemil ev masrafından büsbütün elini çekmişti, eniştesiyle aralarında mümkün olabildiği kadar bir samimiyet kuruluyor, adeta bu adam hakkında ara sıra sevgiye benzer hisler duyuyordu.

Artık endişe edecek bir sebep göremiyordu, bütün emellerinin hakikat olmasına bir iki adım kalmıştı: Eseriyle aşkı...

Nihayet bir gün sabahleyin bir zafer haberiyle *Gencine-i Edeb* idarehanesine gitti, arkadaşını buldu. "Eser bitti, daveti bekliyorum!" dedi. O vakit iki arkadaş ziyafetin çeşitli yanlarını düşündüler. Kimleri davet etmek lazım geleceğini tartışlar, Hüseyin Nazmi diyordu ki:

— Ne lüzum var? O kadar kalabalık içinde gürültüden başka bir şey çıkmaz. Altı kişi yetişmiyor mu?.. İki de biz, sekiz kişi oluyoruz, işte sana güzel bir sofra, dolgun bir topluluk...

Hüseyin Nazmi bir yandan arkadaşını ikna ettikçe bir yandan da önündeki kâğıda kurşun kalemiyle birtakım isimler yazıyordu, sonra bu isimleri elediler, uzun uzun münakaşalardan sonra beş kişi için görüş birliğine varılabildi, Hüseyin Nazmi "Altıncısı? Altıncısı?" diyordu.

Ahmet Cemil:

— Raci! dedi.

— Raci mi? Onu ne yapacaksın?

Ahmet Cemil kızardı, fakat Raci'nin bütün bedbahtlığıyla, çaresizliğiyle beraber kendi dehasının şu zaferine de şahit olması için karşı konulamayan bir arzusu vardı, yalnız:

— O da bulunsun! dedi.

***

O gece Erenköyü'nde misafirler toplanıp da Hüseyin Nazmi bir aralık "Efendiler! Sofraya..." dediği zaman Ahmet Cemil'in kalbi bir sahnede ilk defa olarak görünen bir sanatçı heyecanını duydu. Arkadaşıyla eserin okunma merasimini yemek sonuna ertelemeye karar vermişlerdi. Hüseyin Nazmi bir açış konuşmasıyla arkadaşının üslubunu, yeniliğini açıklayacaktı, "Önceden açıklama yapılmaksızın eserinin anlaşılmayacağından emin ol" diyordu.

Gencine-i Edeb Hüseyin Nazmi'nin ismini bütün edebiyat ustalarına tanıtmış, o isme basın dünyasında bir önem kazandırmıştı. Hüseyin Nazmi Batı edebiyatıyla uğraşması sonucu olarak şiirde yepyeni bir tarzın hemen yaratıcısı gibiydi, fakat tarzının yeniliğinde, düşüncesinde ve dilinde o derece ılımlı ve sakin tutum sergiler, en büyük yüreklilikleri o kadar nazik ve yadırganmayan bir görünüş altında örterdi ki, gençlerin en seçkin önderlerinden sayılması, şiir denilen işveli güzeli dört asırlık "kaftanı omzunda" görmedikçe tanımak istemeyenlerin bile beğenmesi şerefinden pay almasına mani olamamıştı.

Ahmet Cemil bütün dehasının gelişme kabiliyetini içinde tuta tuta, bir an içinde şöhret perisini ayakları altına atmak amacına hizmet ederken o, meydana çıkmak isteyen şiirlerindeki hüznü daima serbest bırakmıştı.

Gencine-i Edeb her hafta ilk sayfasında Hüseyin Nazmi'nin bir şiiriyle çıktığı için dağıtıcıların özellikle yüzlerini güldüren süreli yayınlar arasında ilk sıraya oturmuştu.

Onun için bu gece Hüseyin Nazmi'nin edebi koruması altında Ahmet Cemil'in eserinin okunması merasimine davet edilenler pek çeşitli sınıflara mensup oldukları halde, Erenköyü'ndeki köşkün yemek odasında sofra etrafında toplanmışlardı.

Üstatlardan birinin "sû besû" redifli meşhur bir gazeline söylenen yüzlerce nazirelerin içinde bireysellik kazanmış olmakla bir şeref kazanmış olan İlhami Efendi –kırmızıya çalan sarı, cebinde taşıdığı, bağadan[1], küçük tarakla daima, hatta lâkırdı arasında, tarana tarana yanaklarından gözleri okşayan bir intizamla inen sakalıyla, galiba vezinli söz söyleme alışkanlığının eseri olarak ahenkli, besteli bir yükseliş ve alçalışla şarkı söylercesine söylediği sözlere eşlik eden eliyle– bir genç şair için şöhret oluş merasimine şeref katmaktan çekinmemişti. Hatta bütün dostları için doğum ve ölüm tarihleri dağıtmakla meşhur olan, bilmem hangi sene bir gazetede yayımlanan "Rebiiyyesi"ni[2] "Nefiyane"[3] buldukları için "Nefi'-i deveran"[4] adıyla tanınan, fesini daima ensesine doğru taşımasına, pantolonunun paçalarını en kuru havalarda bile kıvırmasına alışılmış Süleyman Vahdet Efendi'den, fazla uysallık duyguları göstermesine lütfederek yanı başında gururunu gıcıklayacak sözlerle etkilemeye çalışan Raci'yi dinlediği kadar *Peyam-ı Cihan* gazetesinde, Fransa'nın en yürekli genç şairlerinden daha fazla ileriye gitme gayreti göstermekle aklında bozukluğa hükmedilmiş

---

1 Kaplumbağa kabuğu.
2 Bahar kasidesi.
3 Nefi tarzında.
4 Zamanın Nefi'si.

olan Mazhar Feridun Bey'in kavga arayan saldırılarına yumuşak bir kulak kabartmaktan geri kalmıyordu. Dört sene evvel kırk altı sayfalık bir şiir kitabı yayınladığından beri Babıâlı Caddesi'nden daima telaş ve endişeyle geçen, bütün matbaalara uğrayarak bütün edebiyat kavgalarına daima fikir adamlarına has ısrarlı bir sessizlikle katılan, kendisini tanıyanlar arasında Victor Hugo lakabıyla anılan Hasan Latif Bey –özellikle Hasan Latif Bey– o inatçı sessizlikle okuma merasimine bir başka ağırbaşlılık katmak için ziyafetten kaçmaya katlanmamış, kısa boyuyla, dolgun vücuduyla daima koltuğunun altında Fransızca, Almanca gazeteler, dergiler, kitaplar taşıyan, çiçekli resme benzeyen, kırmızı mürekkepli, oymalı, işlemeli yazısıyla bütün edebiyat dergilerine mini mini güzel şiirler yetiştiren, babasının sayesinde, basın dünyası mensupları arasında içi canfesli paltolarıyla, Herald'a yaptırılmış potinleriyle öne çıkan Fatin Dilaver Bey de kendisine edebi bir akşam sohbetinde bulunmak fırsatını veren şu ziyafeti kaçırmamıştı.

İşte şimdi hepsi oradaydılar, Ahmet Cemil'in senelerden beri beklediği şöhretin işte ilk sahnesi şurada gözlerinin önüne serilmiş duruyordu.

Akşamdan beri etrafında geçen konuşmalara nadir kelimelerle katılıyordu. Sinirlerini gevşeten, biraz rengini sarartan kalbinin ufak çarpıntısıyla, bir sınav kurulunun karşısına çıkmaya hazır bir çocuk üzüntüsüyle, başlamak zamanını bekliyordu. Edebiyatta zihnini en çok işgal eden şeylerden biri de şiir okuma tarzı ve düz okumaydı. Batı edebiyatıyla uğraşırken buna dair birçok fikirlere ve eleştirilere tesadüf etmiş, bunlar zihninde tamamıyla yeni, mensup olduğu edebiyat dünyasında meçhul fikirler uyandırmıştı. Edebiyatta şiir okumanın ve sözel ifadenin, salt söylemenin ve düz okumanın başka başka şeyler olduğunu, bazı eserlerin gözle değil kulakla anlaşılmaya daha uygun olduğunu öğrenmiş, şiir okuma ve sözel ifade sanatına çalışmak için birçok zaman harcamıştı. Bir vakitler Corneille'in, Racine'in trajedilerini tecrübe zemini kabul ederek bunları baştanbaşa

yüksek sesle, her kelimenin kuvvetini, her cümleye uygun düşen sesi, musikiyi düşünerek, inceleyerek okumuştu. "Ah! Bir kere Mounet Sully'yi, Sarah Bernhardt'ı işitsem, bunları daha çok anlayacağım" derdi. Daha sonra bu merakı bütün okuduklarına yayarak yüksek sesle şiir okumayı bir alışkanlık haline getirmiş, mini mini odasında bütün sevdiği şairlerin ruhunu titretmişti. Bu uğraşı sırasında neler keşfetti! Evvela güzel bir eserin fena okuyan bir adam lisanında en fena bir eser olacağını anladı. Bir kere edebiyat hocasından ders esnasında *Tezer*'in bir parçasını dinlemişti. Öğretmen bu parçayı bütün ruhuyla okumuşu. O vakit Ahmet Cemil sedirin üzerinde kendisini kaybetmiş, üzüntüsünden o şiirin musikisine hayran kalarak sanki uyuşmuştu. Sonra kendisi tecrübe edince, o işittiği parçayı okumak için çalışınca bir saat evvel bütün varlığını sarsan parçayı bir küme boş laf gibi tesirsiz bulmuştu. O vakitten beri kelimelerin tınısına dikkat ederek okumak, sesini onların değerine ve kuvvetine uydurabilmek için uğraşmıştı. Okuma sanatında en çok, gülünç, sahte, abartılı olmaktan korkardı. Bir defa Raci'yi "Hilâl-i Seher" manzumesini okurken dinlemişti. Raci başıyla, kollarıyla, bütün o kaba vücuduyla bu nazik ve narin şiirin veznini uzatarak, kelimelerin üzerine basarak, kafiyeleri çatlatarak, onun bütün hazin ruhunu incitmiş, kırmış, parçalamıştı. Ahmet Cemil elleriyle, kollarıyla şiir okuyanları, başını eğrilterek, elini yanağına dayayarak, suratını ekşiterek hicazkâr perdelerinde gazel söyleyenler kadar gülünç bulurdu. Raci "Nedir o sürh u sefid? Ah! Başlıyor mu nehar?"[1] mısraını okurken yumruklarını sıkıyor, birisine saldırmak istiyormuşçasına gözlerini açıyordu Ahmet Cemil bir hayret seslenimi gibi düşmesi lazım gelen "Nedir o sürh u sefid" den sonra "Ah! Başlıyor mu nehar?" sorusunun ifade ettiği bütün yorgunluğu, usancı, gecenin o sona ermesine karşı içinde barındırdığı ümitsizliği, yoksunluk acısını ifade etmek için seste bir alçalma, yılgın ve hasret dolu bir karar sesi[2]

1 "Nedir o kızıllık ve beyazlık? Gün mü başlıyor ah?"
2 Müzikte durak ya da bitiş sesi.

isterdi, sonra ufak bir duraklama, güya küçük bir düşünme duraklaması... onun ardından bir ümit parıltısı, bir teselliyle sona eriş: "Yarın sabaha demek sohbet ey hilâl-i seher..."

Sesin şiirde bir çeşit nefesli saz olduğuna inandığı için eserini yazdıkça daima açık sesle okur, onun ahengini dinlerdi.

Ah! Bu akşam şu topluluğun karşısında onu her vakit okuduğu gibi okuyabilse!

Artık yemek bitmiş, Raci büsbütün serbest kalan çenesini İlhami Efendi'ye övgüler düzmeye adamıştı ki Hüseyin Nazmi:

— Arkadaşımın eserini tanıtacak bir iki söz söylemek için misafirlerimin müsaadesini talep ederim, dedi. Fatin Dilaver Bey merasimin asıl başlangıcını oluşturan bu söz üzerine çırpındı. Elindeki bıçağıyla bardağına vurdu, "Susunuz! Susmaya davet ederim" diyordu. Karşısında Hasan Latif Bey bir saatten beri devam eden sessizliğini sürdürmeye evvelkinden fazla karar verdiğini ima edercesine yutkundu; Mazhar Feridun Bey olağanüstü olaylar karşısında kullandığı tek gözlüğünü sanki daha iyi dinlemek için gözüne yerleştirmeye çalıştı. Hüseyin Nazmi ayakta iki ellerini sofraya dayayarak başladı:

— Arkadaşım için üstünlük vasfı mıdır, eksiklik midir bilmem, eserin başlıca özelliği yeniliği, mümkün olabildiği kadar görülmemiş, tanınmamış tarzıdır.

Mazhar Feridun Bey'in tek gözlüğü eserin şu özelliğine bir itibar selamı göndermeye mecbur oluyormuş gibi hürmetle gözünden fırlarken Süleyman Vahdet Efendi'nin eğri fesinin arkasında sallanan püskülünde ufak bir içerleme titremesi fark olundu.

Ahmet Cemil arkadaşının şu nutkuna, tamamıyla yabancı bir dinleyici sıfatıyla biraz çekilerek, biraz kayıtsız ve aldırmadan durmaya çalışarak dinliyordu.

Hüseyin Nazmi hâlâ susmak istemeyen, yavaş sesle İlhami Efendi'yi oyalamaya çalışan Raci'nin vaziyetinden yılmayarak devam etti. Önce şiirin Batı'da dört satırlık bir tarihini yaptıktan sonra en yeni nazım tarzını biraz açıkladı,

"İşte şu dinleyeceğiniz eser oradan toplanmış tohumların Doğu güneşinde açmış çiçeklerini bir araya getiren bir demettir" dedi. Bizde şiir lisanının fark olunmayarak nasıl Batı'da verilen eserlerden etkilenmeye başladığını İlhami Efendi'nin izin verircesine bakmaya çalışan gözlerinin önünde açıkladı. Daha sonra büsbütün Ahmet Cemil'den bahsetti, onu yeni şiirde herkesten ayrı ve seçkin bir şahsiyet şeklinde gösterdi, eserin ufak bir esas ve fikir tarihini çizdikten sonra arkadaşının bu eserindeki inşa vasıtalarına geçti. İnşa vasıtaları tabirine kaba bir şakayla İlhami Efendi'yi güldürmeye çalışan Raci'yi dinlemeyerek Hüseyin Nazmi eserin vezinlerinden, kafiyelerinden, kelimelerinden, kısacası bütün maddi denebilecek yanlarından bahsetti, daha sonra, "Bilmem, eseri anlatabildim mi? Fakat eseri en iyi anlatacak olan yine kendisidir" cümlesiyle son verdi. Hasan Latif Bey'in daima susmak kuralına aykırı görmeyerek başladığı alkışlar arasında Ahmet Cemil'e, "Şimdi nöbet senin" manasıyla gülümsedi.

Fatin Dilaver Bey bıçağını bardağa daha şiddetle vuruyor, İlhami Efendi'nin kulağına eğilerek iki kahkaha arasında bir fikir belirten Raci'ye bakarak:

— Eseri, eseri dinleyelim, diye bağırıyordu.

Ahmet Cemil iskemlesini çekti, sofraya yaklaştı, evvela ayağa kalkmaya cesaret edemeyerek küçük bir cep defterine temize çektiği eseri sofranın üzerine koydu, başlamadan evvel topluluğun fikrini soruyormuş gibi baktı, Hüseyin Nazmi gözleriyle, "Haydi!" diyordu, Ahmet Cemil biraz duygulanmış, titreyen sesiyle başladı. Henüz ilk beyitlerde boğazı kuruyor, sesi çıkmıyor, elindeki kitap kendisine büsbütün yabancı bir karmakarışık metinmişçesine her kelimede şaşırmaktan korkarak sesini idare edemiyordu. Bir aralık karşısında Mazhar Feridun Bey pek yeni bulduğu bir fikir için "Güzel!" dedi, Ahmet Cemil biraz kuvvet buldu, yavaş yavaş gözlerinden bir sis kalkıyor, sesine bir ifade kabiliyeti geliyordu. Şiir önce bir bahar bulut parçasından serpilen buharlaşmaya hazır damlacıklar gibi yavaş yavaş ağır ağır

kayıtsız bir inişle dökülüyor, güya şu topluluğun zihinlerine hoş kokulu, amberli bir serinlikle, şaka eden öpüşlerle dokunuyordu. Ahmet Cemil eserinin başında bir bahar sabahı manzarası tasvir etmiş, sonra iki mısra ile o parlak manzarayı hülya arkasından koşan gençliğe benzetivermişti. Şimdi hayatın kavga silsilesi başlıyordu. Fatin Dilaver Bey tombul vücuduyla daha çok sokuldu, hazzından, Ahmet Cemil'e sarılacak zannolunuyordu. Ahmet Cemil ayağa kalktı, şimdi şiirin vezni çeşitli esaslardan, nağmelerden geçtikçe değişiyor, Ahmet Cemil artık sesini arzusuna göre idareye başlıyordu. İlk önce dinleyenler bu vezin değişimini fark etmiyor gibiydiler, sonra bir aralık İlhami Efendi eğilerek, kaşlarını çatarak kulak kabarttı, Süleyman Vahdet Efendi'ye dikkati davet eden bir işaretle baktı, sessizlik arasında bu küçük hareket herkes için dikkat işareti hükmüne geçti. Başlangıçta bu ahenk değişmesinden şaşırtan bir etki ortaya çıkıyor gibiydi, fakat Ahmet Cemil'in sesi, bazen bulutlarda serinlik arayan şahinler gibi yükselerek, bazen yüzercesine hafif hafif dalgalanarak, ara sıra çemenlerin üzerinden akan gece nefesleri gibi hışıltıyla geçerek, kâh bir ıstırap hıçkırığıyla boğazda tıkanarak, kâh matem yaşları şeklinde sürüklenerek, birdenbire bir ümit gülüşüyle neşeli, ara sıra bir dereciğin şırıltısıyla rüyalı, vezinlerin çeşitliliğinden, kafiyelerin bir musiki parçasında yer yer tekrarlanan birer ayrı güfte gibi karşı karşıya nağmeyle söylenmesinden geçip gittikçe, bu eserden sarhoşluk veren bir şiir havası buharlaşarak küçük bir bulut şeklinde dinleyenleri sardıktan sonra yüksek bir mıntıkaya doğru yükseliyordu. Bir zaman geldi ki hepsi bir bahar gecesinin çiçek kokularıyla dolu nefesi altında rüyaya benzeyen bir âleme dalmış gibiydiler. Sessiz, şaşkın, kaldılar. Ahmet Cemil şimdi kimseyi görmüyor, elinde parmaklarının hafif bir hareketiyle çevirdiği defterine nadir bir bakışla hatırasına yardım ederek uzun kumral saçları lambalardan dökülen ışıklarla tutuşarak, siması vakit vakit bir keder sisiyle örtülerek yahut bir neşeyle parlayarak devam ediyordu. Şimdi eserin sonuna

geliyordu, hayat kavgalarıyla dolu bir gün tasvirinden sonra ufuklara bulutlar yığıyor, göğün derinliklerinden rüzgârlar kaldırıyordu.

Artık neticeyi kestirmeye başlayan Mazhar Feridun ile Fatin Dilaver ayağa kalktılar, bir müddetten beri kendisini kaybeden Raci gayretini toplayarak İlhami Efendi'ye bir şey söylemek arzusuyla başını çevirdi, Süleyman Vahdet Efendi Hüseyin Nazmi'ye eğildi, yavaşça, "Bilmem, hatırınıza geliyor mu? Şeyh Galip merhumun *Hüsn ü A*şk'ında..." diye bir şey başladı, fakat Hüseyin Nazmi'nin dinlemeye vakti yoktu, arkadaşının bu zaferine, eserinin şu birden ortaya çıkan yüceliğine karşı kendisini tutamıyor, sevecenliğinden, sevincinden ağlamak isteyerek ona sarılmak için bitirmesini bekliyordu. Ahmet Cemil şimdi siyah gecesinin tablosunu tasvir ederek semaları şimşeklerle tutuşturmakta, bulutları yıldırımlarla parçalamaktayken... Birdenbire gözü bir noktaya teveccüh yöneldi: Ta ötede odanın kapısına... Sanki kapının bir kanadı yavaşça, bellisiz, titriyor, sallanıyor, küçük bir aralık bırakarak açılıyordu. Bu aralığın arasından gözleri beyaz bir gölge fark eder gibi oldu. O, vakit bütün vücudu titredi: Lamia! Demek Lamia deminden beri orada, şiirinin şu zaferi karşısındaydı. Şimdiye kadar onu düşünmemiş, orada bulunabileceğine ihtimal vermeyerek düşüncesini yalnız eserine vermişti.

Oraya daha fazla bakamadı, şimdiye kadar kendisini dinleyenlerin üzerinde yarattığı etkiyi ufak bir okuma hatasıyla yok etmekten korktu. Gözlerini çevirdi, artık eserin sonuna ancak bir sayfa kalmıştı, şimdi sesi bitiş sesini arayarak pes seslerde dolaşıyordu. Nihayet bütün bahar sabahının şaşaası, o günlerin ve gecelerin didinişleri, çarpışları bir iniltiyle karanlıklara büründü.

Şimdi Hüseyin Nazmi, Fatin Dilaver, Mazhar Feridun, Hasan Latif Ahmet Cemil'in etrafını almışlar, ellerini sıkıyorlar, yanına sokuluyorlar, sofranın üzerinde kalan defterini karıştırıyorlar, bayrama sevinen çocuklar gibi gürültü ediyorlardı.

Nefi-i devran, şimdi –demin Hüseyin Nazmi'ye başladığı– cümleyi bitirmek için yaklaşmış, Raci'nin yavaşça, "Bu yolda şeyleri anlamak için galiba Frenkçe bilmek lazımmış!" düşüncesiyle başlayan nutkunun arasına karışmıştı.

İlhami Efendi tebriklere katılmamayı zarafete aykırı sayarak Ahmet Cemil'e deminden beri zihninde tasarladığı bir beyti söyleyebilmek için ikisinin arasından kurtulmaya çalışıyordu.

Ahmet Cemil gülerek övgülere karşı kendisini silmeye çalışıyor, fırsat bulabildikçe kapıya bakıyordu. Otururken kapı evvelkinden daha çok açılıyor gibi olmuş, sanki o da tebriklere katılmıştı. Şimdi kapıda hiçbir hareket yoktu. Ahmet Cemil o beyaz gölgeyi bir daha görmedi. Fakat artık kulaklarını dolduran övgülerden çok kalbinde o beyaz gölgenin biraz evvel şu kapının arkasında bulunmasından gelen sonsuz bir haz vardı.

Hüseyin Nazmi bir müddet arkadaşının dehasından taşan şiir ateşinin buharı gibi yemek odasının havasında dalgalanan sohbet parçalarını serbest bıraktı, sonra "Arzu ederseniz bahçeye çıkalım" dedi.

Şimdi Mazhar Feridun Bey, İlhami Efendi'ye Ahmet Cemil'in eserinden bahsediyor, Hasan Latif Bey saatlerden beri devam eden düşünceli suskunluğunun özeti olmak üzere Hüseyin Nazmi'ye uzun uzun aralarla, "Yaman eser! Yaman eser!" nakaratını dinletiyor, Süleyman Vahdet Efendi yaklaşıp Fatin Dilaver Bey'e, henüz bir çocuğa benzeyen bu tombul güzel gence sokularak o aralık bilinemez nasıl bir vesileyle hatırına gelen bir beytin kapalıca aşkını açık bir yorumla anlatmaya çalışıyor, bir şey anlamaksızın dinleyen karşısındaki gençten ara sıra alevli bakışlarla cevap bekliyordu.

Yemek odasından çıkmaya başladılar. Raci, Ahmet Cemil'le en sona kaldı, yalnız kaldıklarını görünce yaklaştı, biraz tutuklukla, biraz kendini zorlayarak deminden beri kullanmaya lüzum görmediği bir takdir kelimesini fedaya karar verdi:

— Eseriniz genel olarak fena değil, dedi, sonra bu esas üzerine konuşmanın uzamasından kaçınarak bahsi değiştirdi:

— Enişteniz bu aydan sonra bana aylık vermeyecekmiş, acaba sebebini anlayabilir miyim? dedi.

Ahmet Cemil eniştesinin Raci'yi süpürülecek haşerat arasında saydığını pek iyi hatırlıyordu, fakat o kararın henüz uygulama aşamasına konulduğunu bilmiyordu. Raci'nin soruşundan "Eniştene beni kovdurtuyormuşsun" manasını duyar gibi oldu. Hak etmediği bu serzenişe üstelik haksız ve bellisiz bir şekilde maruz olmaktan kızardı:

— Öyle bir şeyden katiyen haberim yok, dedi.

Raci kendisine kin ve hınçla dolu bir gözle bakıyordu; acı bir gülümsemeyle, "Ben seni bilirim!" demek istiyordu.

Ahmet Cemil bu manayı pek iyi anladı. Bu adam hakkında merhametten başka bir şey hissetmemişken onun bu derece düşmanlığına hedef oluşundan çok büyük bir üzüntü duydu. Hemen şu anda onun ellerini tutmak, olanca ciddiyetle, "Yanılıyorsun, seni kovmak istiyorlar da, ben seni muhafaza ediyorum. Bana niçin öyle düşmanca bakıyorsun? Seni kendime düşman etmek için ne yaptım?" diyecekti, fakat Raci durmadı...

Şimdi odada büsbütün yalnız kalmıştı, bu akşam bahtiyarlığına Raci bir damla zehir akıtmıştı. Kendi kendisine, "Bu adam bana düşmanlık etmek için nasıl sebepler buluyor, acaba? Benim için kin taşımaya mutlaka ihtiyaç mı hissediyor?" dedi.

Alman karısının gidişinden sonra Raci büsbütün düşmüştü. Saip'in demesine göre sevdiği kadının hatırasını unutmaya her hafta yeni bir sevgili bulmakla avunmaya çalışırmış. Hatta yine Saip'in alay ederek ilave ettiği bir düşünce olmak üzere Raci'nin artık ciğerlerini yırtan öksürüğü bu sevgililerden hiçbirinin yanında beğenilip istenmesine imkân bırakmıyormuş.

Ahmet Cemil arkadaşlarının gülerek, eğlenerek anlattıkları bu hikâyeleri işittikçe kalbi burulur, kendi kendisine: "Şu adam için namus hayatına dönme zamanı henüz belki

geçmemiştir. Şimdi gitse karısının dizlerine kapansa, ağlasa, eminim ki kadın bütün geçmişi affedecektir. Ömründe ancak on beş gün süren mesut evlilik hayatını bundan sonra yeniden kurmasına ne mani var?" derdi. Sonra Ahmet Şevki Efendi'nin, "Bilmem amma fena görüyorum..." dediğini hatırlardı.

Gittikçe Raci bir hatadan sonra yavaş yavaş, sanki damla damla zehir içerek, intihar eden bir ümitsiz adam halini alıyor, eşine az rastlanır yürekler acısı bir durum sergiliyordu.

Bu gece Raci yemek odasından ayrılıp kendisini yalnız bırakınca evvela onun hakkında kine benzer bir şey duymuştu. Fakat bu ancak bir dakika sürdü, merhamet hissi ağır bastı, onu yüreğinin bütün temizliğiyle affetti.

Yemek odasından çıktı, arkadaşlarına katılmak üzere bahçeye çıkan kapıya yöneldi. Burası buzlu karpuzu arasından donuk bir ışık saçan bir kandille hafifçe aydınlatılmış, dar bir dehlizdi. Geçerken dehlizin bahçe kapısına yakın bir yerinden telaşlı bir kumaş hışıltısı işitti, kendisini tutamayarak gözlerini çevirdi, o vakit ufak ve çekingen bir kahkahayla beyaz bir gölgenin yanından hemen sürünerek silinip geçtiğini fark etti. Şimdi ilerleyemiyor, dizleri titriyordu. Öyle zannediyordu ki o beyaz gölge artık boş kalan yemek odasına sığınmış, beklenmeyen bir tesadüften oraya kaçmıştı. Onun orada vücudunu, yalnızlığın ona sunduğu şu izni düşününce birden kalbinde şiddetli, karşı konulamayacak bir arzu duydu, bir dakika içinde bu arzu ışıklı kanatlarla kalbine sanki kıvılcımlar serpti. Oraya gitmek, onun ayaklarına atılmak istedi. Ah! Şimdi aşkını haykırmak ihtiyacı dudaklarını yakıyor, yüreğinden bir şey şişerek bütün duyduklarını onun dizlerinin dibinde can çekişiyormuşçasına sürüne sürüne dökmek istiyordu. Evet, hepsini söylemek, "Sizi seviyorum" demek, "Ah! Bilseniz, ne kadar seviyorum. O demin kapının arasında dinlediğiniz eseri yazmak için, onun her kelimesini bulmak için sizi düşündüğümü, onu sizin ayaklarınızın altına serip yaymak için yazdığımı

biliyorsunuz, değil mi? Bütün hayatımda ruhuma hülyanızla daimi bir eş olduğunuzu, bir şey, rüyanıza tesadüf etmiş bir hayal, pencerenizden girmiş bir bahar havası, size hissettirmedi mi? Bırakın, şurada, gözlerinizin altında öleyim..." demek, bütün senelerden beri bastırılmış feryatları, kendisini kaybederek, söyledikçe kendisinden geçerek, tatlı bir ölümle olanca ruh gücü eriyerek, dökmek istedi.

Bir küçük cesaret hamlesi... Yemek odasına giriyordu, bahçeden gelen bir ses sanki kendisini bir rüyanın olayları dalgalanmasından çıkardı. Bir an içinde o cesarete bedel büyük bir gevşeklik geldi, şimdi o bir saniye evvel kalbinde peyda olan arzuya bir cinnet şimşeği gözüyle bakıyordu. Umduğuna erişememenin acısıyla dolu gözleriyle o yarı aydınlık dehlizden yemek odasına kadar bir ümitsizlik öpücüğü gönderdi, bahçeye çıktı.

Şimdi Raci ile Mazhar Feridun arasında başlamış gürültülü bir sohbete Hasan Latif Bey hep düşünceli sessizliğiyle katılıyor, Süleyman Vahdet Efendi düşünce gücünün son ürünü olan tarihleri okumak için İlhami Efendi'yi kameriyede alıkoyuyordu. Ahmet Cemil Hüseyin Nazmi'ye yaklaştı, Fatin Dilaver Bey dargın bir tavırla kendisini gülümseyerek dinleyen Hüseyin Nazmi'ye:

— Aman Efendim, diyordu, hiç bu kadar can sıkıcı bir adama tesadüf etmemiştim. Bunaldım, bana durup dinlenmeden ne cins mahluklar için söylendiği anlaşılamayan gazeller okudu. Hele okuduğu şeylerden sonra bir bakışı var ki insanın olanca sinirlerini sarsıyor. Bir zaman geldi ki boğazını sıkmak. "Sus! Herif!" diye bağırmak istedim...

***

Hüseyin Nazmi Ahmet Cemil ile Fatin Dilaver Bey'i kendi odasında yatırmıştı. Bu gece Ahmet Cemil uyuyamıyordu. Arkadaşlarının iznini alarak bütün geceyi odanın önündeki bahçeye bakan küçük şahnişinde geçirdi. Sabaha karşı ufak bir serinlik çıkınca içeri girdi. Yatağına sokuldu, uyumaya çalıştı, fakat şimdi müthiş bir hummaya tutulmuş

gibi şakakları yanıyor, beyni başının içinde eriyormuş gibi dağılıyordu. Bir aralık dalıyordu, belki bir müddet uyudu, şimdi sanki o ateşle yanan şakaklarının, o içinde bir taş çöken başının üzerine bir şey dökülüyor, bir siyah tufan boşanıyordu. Sonra bu dalganın içinden bir çehre belirdi. Bir aşk cinnetiyle tutuşmuş bir ağız uzanıyor, dudaklarını arıyor, uzun ve yakan bir öpüşle dudaklarını çekiyor, emiyordu. Silkinerek uyandı...

Henüz sabah olmuş, güneş henüz panjurların arasından sızarak tatlı bir rüyayla gülümseyen Hüseyin Nazmi'nin yatağı kenarında gülümsemeye başlamıştı.

Ahmet Cemil güya o yakıcı sevda öpücüğüyle ciğerlerini tutuşturan bir şarap içmiş gibi yüreği yanarak kalktı, arkadaşlarını uyandırmaktan çekindiği için yavaş yavaş basarak, gürültü etmeyerek yıkandı, giyindi... Ceketini giyiyordu, düşünmeden elini yan cebine götürdü, "Defterim? Defterim nerede?" dedi.

Hüseyin Nazmi uyanmış, arkadaşının, oda içinde çekingen bir yürüyüşle gezinişini gülerek yatağından uykulu gözleriyle seyrediyordu, telaşını fark etti:

— Ne oluyorsun, Cemil? dedi.

— Defterimi acaba sofranın üzerinde mi bıraktım? Sizin uşak edebiyat meraklısı ise...

Fatin Dilaver Bey tombalak vücuduyla yatağından atladı, "İyi uyumuşuz!" dedi.

Her şeyden evvel defterinin bulunmasını istiyordu, Hüseyin Nazmi'ye kalkmak, yemek odasına kadar inmek lazım geldi.

— İşte defterin! Bereket versin ki uşak meraklı değil! dedi.

***

Ahmet Cemil gitmek için acele ediyordu, Fatin Dilaver Bey'i fikrine iştirak ettirdi, arkadaşlarını sabah uykusundan istedikleri kadar istifadede serbest bırakarak Hüseyin Nazmi'nin elini sıktılar, çıktılar...

14

Sabiha Hanım, hem bahtiyar, gülüyor, hem, sedire başını dayayarak elleriyle midesine basan İkbal'i gösterip henüz bir şey anlamayan Ahmet Cemil'e, "Rahatsız, kızcağız bütün gün kıvrandı" diyordu.

Ahmet Cemil anladı, fakat garip bir his bu olaydan memnuniyete bedel bir üzüntü uyandırdı. Eniştesi hakkında duyup susturmayı başaramadığı nefretin bu dakikada hiddet sesi her zamankinden daha belirgin, daha yeğin işitildi. O adamın kanının şimdi kardeşinin damarlarında dolaşmaya başladığına işaret eden bu hadise sanki gözünde onu kirleten bir olay hükmüne geçti.

Zavallı ana! O bu histen kim bilir ne kadar uzaktı. Büyükanne olmak lezzetine karşı bütün ağırbaşlılığı çocukça bir sevince dönüşmüştü, şimdi oğluna bakıyor, onun da şu küçük aile bayramına katılmasını arzu ediyordu.

Ahmet Cemil o neşeye acı bir tesir ilave etmekten kaçındı.

İkbal şimdi başını kaldırmış, gülerek Ahmet Cemil'e bakıyordu. Ahmet Cemil kalben "Çocuk! Bahtiyar değil, bundan eminim, hiç olmazsa mesut bir eş olmadığını bir anne olmak saadetiyle unutacak!" diyordu.

Ahmet Cemil bugün matbaadan erken kaçmış, bir an evvel odasında yalnız kalarak biraz kalbini dinlemek için can atmıştı. Odasına çıkınca cebinden defterini çıkardı, yazıhanesinin üzerine koydu. Dün akşamki başarısından sonra onu bir daha karıştırmak istiyordu. Odasında âdeti, ceketini, yeleğini, yakalığını çıkararak, fesini atarak küçük bahçeye bakan mini mini penceresinin yanında oturmak, yarısı görünen bir minareyi, komşu evlerin kiremitlerini, biraz ötede iki yüksek duvar arasındaki kesik bir tablo şeklinde duran semayı seyretmekti.

Bu akşam oraya oturup da eline defterini alınca bir müddet onu açamadı, kalbi beyaz gölgenin hayaliyle doluydu. Şimdi onu düşünmek istiyordu, gözlerini kapadı, o sabahki rüyayı hayalinde bir daha yaşamak istedi, yüzünü örten

o siyah dalgayı, o belirsiz simayı bir daha gördü, ciğerlerini yakan insanı canından geçiren bir öpüşün titreyişleri dudaklarında bir daha titredi. "O benim olmayacak olursa ölürüm" diyordu...

Şimdi şu defteri her vakitten daha çok seviyor, onu Lamia'nın dinlemiş olması değerini bir kat daha arttırıyordu. Daima hatırasında bir arada olan eseriyle Lamia artık daha samimi, daha güçlü bir yakınlıkla birbirine bağlanmış gibiydi. Gözlerinin ucuyla sayfaları süzerek yaprakları çevirmeye başladı. Kendi kendisine, "Acaba şurasını okurken orada mıydı?" diyordu. Çevirdi, çevirdi, artık son sayfaya gelmişti, defteri büsbütün kapıyordu, birden gözlerine bir yabancı yazı ilişti. Ta son sayfanın altında bir çocuk yazısı gibi henüz tam yer etmemiş, henüz tam bir şekil almamış bir yazı... Yalnız şu kadar: "Tebrik ederim". Daha sonra beş sıfır.

Şimdi anlıyordu, demek o bahçe kapısının yanında gidip onun ayaklarına atılmak isterken o, yemek odasında sofranın üzerinde kalan bu defterciğe koşmuş, görülmekten korkarak titreye titreye şu iki kelimeyi oraya yazıvermişti. Demek o sırada her türlü tehlikeyi göze alarak gidip ona, "Seni seviyorum. Müsaade eder misin, seni sevebilir miyim?" deseydi, ondan, "İşte bakın, ben de sizi düşünüyorum" cevabını alacaktı.

Bu iki kelime Ahmet Cemil'e Lamia'nın bütün hissettiklerinin açıklaması kadar ayrıntıyla zengin, aşk nağmeleri söyler gibi geldi. O da kendisini seviyor... Bundan emindi, işte yalnız şu iki kelime Lamia'nın ta çocukluktan beri damla damla birikerek, bastırmaya lüzum görülmeyerek bir aralık taşıveren sevdasının iki açık belirtisi değil miydi? Gözlerini o çocuk yazısından ayırmıyor, onların arasında Lamia'yı görmeye çalışıyordu. Zihninde o dehlizdeki tesadüften sonra beyaz gölgeyi takip ediyor, yemek odasına götürüyordu. Beyaz gölge bir tehlikeden kaçıyormuşçasına kapıyı kapayarak oraya sığınıyor, sonra o defter gözüne ilişiyor. Beyaz gölgenin küçücük bir kalbi var ki bu defteri görünce çırpınıyor. O defter, demin onun okuduğu defter...

O vakit defter ufak bir kalp çarpıntısıyla ele alınıyor, yavaş yavaş ötesine berisine göz gezdirilerek süzülüyor, birdenbire bir arzu duyuluyor. Demin herkes onu tebrik etmemiş miydi? O da tebrik edecek. Niçin etmesin? Niçin ondan iki sözü esirgesin? Ah! Bir kurşun kalemi olsa! Etrafa göz gezdiriliyor, perdelerden, aynadan, lambadan bütün bu eşyadan yardım isteniyor, "Ah! Bir kurşunkalem, bana bir dakika için ödünç verecek bir kurşunkaleminiz yok mu?" deniyor, sonra... Ahmet Cemil'in hayal kuvveti burada duruyordu, o kurşun kaleminin nereden geldiğini çıkaramıyor, orasını sıfırlarla geçiyordu... Ah! Bu sıfırlar, şu iki kelimenin altındaki sıfırları gördükten sonra onlarda büyük bir mana serveti buluyordu. Bu sıfırlar, bunlar Lamia mı demek olacak? Şimdi gözleriyle o yazıları, o sıfırları, bütün ifade ettikleri manalarla öpüyor, okşuyordu...

Hafifçe gözleri süzülerek, ta ötede belli belirsiz bir rüzgârla yosunlu kiremitlerin, eski saçakları sallanan çatıların, perdeleri arkasında titrek ışıklar belirmeye başlayan komşu pencerelerinin üzerine döküle döküle koyulaşan karanlık dalgası arasında titriyor, canlanıyor, gülüyor gibi gördüğü bu yazıları soğurarak, akşamın nemli soluğundan sızan bir keder yorgunluğu içinde kaybolarak dalmıştı ki birden odanın dışarısında bir şey sofayı sarstı. Ahmet Cemil bu uyuşukluğun içinden güya bir rüyadan uyanırcasına yerinden fırladı, odasının kapısını açtı. O vakit gördüğü şeyi pek iyi anlayamadı, eniştesini öteki odaya telaşla giriyor gördü. Şimdi merdiven başında yalnız Seher vardı, sofanın yarı karanlığı arasında kızın gözlerinde bir ateş, çehresinde bir dargınlık görüyorum zannetti.

— Ne oldu Seher? dedi. Kız bir şey söylemek istiyormuş gibi yutkundu, sonra cesaret edemedi, merdivenden aşağı indi.

Ne oluyor, yine ne oluyor? Ahmet Cemil sanki bu küçük evin havasında uçuşan bir felaket kokusunu hissediyordu. İkbal'in her vakit örtülü çehresi, evin içinde silinmeye hazır bir ürkütücü hayal şeklinde dolaşan hüzünlü hali, daima

ağlamak fakat bir şey söylememek için kararlıymış gibi donuk, iç sızlatan, fakat hakikati hissettirmemekte ısrarlı duran gözleri, sonra bu hüznü etrafında o anlaşılmaz işin aslını bilen tek kişiymişçesine âdeta hayvanca bir bağlılıkla dargın çehresiyle, kızgın gözleriyle dolaşan Seher... Bunu pek iyi fark ediyordu. Bir müddetten beri –iki kelimeyi birbirine bağlayacak kadar düşünme gücüne sahip olmayan– bu kaba köylü kızında İkbal için deliliğe benzer bir tutkunluk, derin bir merhamet keşfediyordu. Denebilirdi ki evin içinde yalnız bu ahmak kız bir hayvanca kararlılıkla İkbal'in sırrını anlamakta herkesin önüne geçmişti. Seher'in "Küçük hanım"' deyişleri vardı ki ağlamaya benzerdi, İkbal'e öyle bakışları vardı ki, "Senin bedbahtlığını yalnız ben biliyorum, sana yalnız ben acıyorum" demek isterdi. Daima onun etrafında dolaşmak için sebepler bulur, mutfaktan çıkınca vaktini küçük hanımın, eteği dibinde çorap örmeye ayırırdı... Lâkin şu küçük olay, şu demin odasının dışarısında sofayı sarsan şey... Kim bilir eniştesinin geçerken bir yere çarpmış olması yahut Seher'in inerken düşmesi, kısacası bir hiç ne için fikrini birden İkbal'e yöneltmiş, ne için kalbinde "Bu hiçin kız kardeşine büyük bir ilgisi var" diyen bir ses uyandırmıştı?

Ahmet Cemil birden, aklından bir şimşek gibi geçen bir fikir için:

"Ah!" dedi, sonra o fikirden o kadar ürktü ki içyüzünü bulmamak, aslını anlamamak için kendisini zorladı. Fakat şimdi o fikir silinmiyor, içe işleyen bir zehir gibi silindikçe daha derinlere giriyor, sokulacak, yakacak gözenekler arıyordu. İkbal'in bütün hissettiklerinin sırrını bir sözle özetledi, "Sevilmediği için bedbaht!" dedi. Daha sonra bir ölümcül hastalığı vaktinde fark etmeyen bir hekim gibi bu hakikati keşifte bu derece geç kaldığı için kendisine bir suçlu gözüyle baktı. "İkbal sevilmiyor, bundan şimdi eminim, kardeşim gözümün önünde her dakika bir ölüm geçiriyor, her dakika ciğerlerinden zehir akıyor... Ah! O bir dakika evvel ağlamış gibi bir imdat istercesine bakan

gözler, şimdi onları anlıyorum. Hâlbuki ben bunu keşfedebilmek için bir sene kaybettim diyordu. O vakte kadar yalnız kendisini düşünmüş, matbaasını, eserini... –İlaveye cesaret edemiyordu, fakat hakikat öyle değil mi?– Lamia'yı düşünmüştü. Kardeşim, gözünün önünde canlı fakat sessiz bir facia gibi "Anlamıyorsunuz, yazık!" serzenişiyle duran o zavallıyı anlamamış, anlamak için bir şey yapmamıştı. Şimdi kendisini affetmiyor, bir hata sonucu bir felaket meydana getirenlere has vicdan azabıyla duramıyordu.

Kapısını sürmeledi, küçücük odasında geziyor, bazen karanlıkta yazıhanesinin başında durarak, bazen küçük penceresinden gecenin esrarla dolu karanlığına sorular sorarak düşünüyor, şimdi bir hiçten çıkardığı bu neticeyi açıklayacak geçmiş olayları ve belirtileri hatırlamaya çalışıyordu.

Bazen birden, hiç beklenmeyen bir zamanda zihne çarpıvermiş hakikatler vardır ki senelerden beri damla damla, çeşitli zamanlarda döküle döküle birikmiş belirtilerin, küçük küçük, başlı başlarına manasız işaretlerin birdenbire doğuveren neticesidir. Bir hiç, fikirden geçen bir rüzgâr, o manasız belirtileri, işaretleri açıverir, bunlar, aralarından engelleyici duvarla kalkıvermiş zerreler gibi birbirine katılır, birbirini bulur, onlardan bir küme meydana gelir ki görülmemesi mümkün olmayan bir hakikat hükmünü alır... Şimdi Ahmet Cemil'in zihninde o deliller toplanıyor, birbirine sokularak güya birer tanıdık selamıyla buluşuyorlardı. İkbal'in bir sabah herkesten evvel aşağıki odada bulunmuş olması, bir gün Seher'in Vehbi Bey'e şemsiyesini vermekten kaçınarak, "Oradan alıversin! diye mırıldanmış olması, yüzlerce, binlerce hatırına gelen bu olaylar, ortaya çıktıkları zamanlarda manasız sanılan bu küçük şeyler, bütün İkbal'le Seher arasında parçalanan bu hatıralar şimdi birikiyor, birikiyor, fikrinde sarsılmaz bir delil sütunu şeklinde yükseliyordu.

Bu aralık kapısına vuruldu. Seher yemeğe çağırıyordu. Ahmet Cemil bu anda kendisinde yemek için güç bulmadı. Zihnindeki şu yığılma arasında sofraya oturmak, düşünce-

sine yabancı kalan bir sohbete katılmak, özellikle o adamın artık şimdi nefret etmekte bir haklı sebep bulduğu o adamın karşısında sahte bir duruşla oturmak için kuvveti yoktu. Yalan söyledi. "Ben akşamüstü yedim, sofraya gelmeyeceğim!" dedi. Seher cevap vermeden çekildi, şimdi yanındaki odada bir mırıltı işitiyordu, sonra dikkat etti, meraklı adamlar gibi gürültü etmekten sakınarak bir şey işitmeye çalıştı. Yanındaki odanın kapısı açıldı, eniştesi çıktı, "İkbal odada kaldı, zannederim" dedi. Şimdi eniştesinin yavaş yavaş merdivenleri indiğini duydu, "İkbal yemeğe inebilecek bir halde değil, zaten midesinden rahatsızdı" dedi. Birden İkbal'i gidip odasında bulmak, "Kardeşim, artık anlıyorum, söyle bakayım, bana hepsini söyle..." demek için şiddetli bir arzu duydu. İkbal gelin olalıdan beri onlara ayrılan odanın kapısına bile dokunmaktan çekinmişti. Ayaklarının ucuna basarak çıktı, oraya kadar gitti, onu olduğu gibi görmek için, geldiğini işittirmekten sakınıyordu. Yavaşça kapıyı itti, kapı hiçbir ses çıkarmaksızın açıldı, şimdi ilerleyemiyordu...

İkbal'i, orada, karyolanın yanındaki mindere yüzükoyun kapanmış, uzun örgülü saçları bir kolunun üzerinden kayarak aşağıya sarkmış gördü.

Ağlıyor muydu?

Ahmet Cemil kardeşinin şüphesiz saklamak istediği şu gizli manzaranın üzerine varmış olmayı şimdi zariflikten yoksun buluyor, kendisinden saklanmak istenen bir şeyi gidip zorla meydana çıkarmış olmakta bir kabalık buluyordu. Bir saniye daha, geri dönecekti, fakat orada bulunduğunu bir şey İkbal'e hissettirdi. Silkinerek başını kaldırdı, o vakit iki kardeş arasında acı, sanki feryatla dolu birinde şu acınacak perişan hali göstermiş olmaktan utanan, ötekinde görmekten keder duyan bir bakışma geçti.

Ahmet Cemil kardeşinin yanına kadar gitti. Şimdi İkbal minderde doğrulmuş, kalkmaya cesaret edemeyerek duruyordu. Ahmet Cemil yere dizinin dibine, kilimin üzerine oturdu, şimdi tam bir teslimiyetle kendisini bırakan ellerini tuttu. "İkbal, söyle bakayım, ne oluyorsun?" dedi. İkbal'in

gözleri kapandı, kapaklarının kenarında koşuşan kısacık hızlı titremeler arasından yaşlar, sıcak birer damla zehirle dolu gibi ağır, iri yaşlar, art arda gelen bir düşüşle uzun kumral kirpiklerinin ucundan süzülerek, ikisinin birleşmiş ellerine düşüyor. Bu elleri ıslatıyordu.

O vakit ağlamayarak, boğazında söz söylemesine zahmet veren bir tıkanıklıkla, İkbal'i teselli etmek değil sorgulamak istedi. "Ne oluyorsun, İkbal? Niçin bana söylemiyorsun? Şimdiye kadar niçin söylemedin? Rahat değil misin, kardeşim, bir ıstırabın mı var?" diyor. Sorular birbirini takip ederek ağzından dökülüyordu. Fakat bu soruların cevabı yalnız o elleri ıslatan, sıcak, ağır, iri gözyaşlarıyla bu dakikada gözlerine her vakitten çok sarı, zayıf, narin görünen bu vücudun ta ruhunun derinlerinden kopma darbelerle sarsıntılarından ibaret kaldı...

Nihayet İkbal "Gidiniz, ağabey, şimdi gelir..." dedi. İkbal güya korkunç bir mahluktan bahsediyormuşçasına kapıya bakıyor, "şimdi gelir, şimdi gelir..." diyordu.

Ahmet Cemil burada duramayacağını anladı, İkbal'i, yalnız bıraktı. Odasında, "Ne yapmalı?" diyordu. Evet, ne yapacak? Demin geç kaldığını, zaman kaybettiğini düşünüyordu, şimdi işte hakikat gözyaşlarıyla, ıstıraplarıyla önünde birden meydana çıkmıştı. Şimdi ne yapacak?

Evvela Ahmet Cemil'de bir öfke patlaması meydana gelmişti. Asabi seğirmelerle[1] yumruklarını sıkıyor, odasında geziyor, bir şeyler yapmak istiyordu! Kardeşini bu talihsizlikten kurtarmak için bütün vasıtalara, bütün kuvvetlere sahipmişçesine yalnız şimdiye kadar kayıtsız kalmış olmasına kızıyordu. Fakat bu ilk hiddet hamlesi geçtikten sonra bir güçsüzlük hissi demin titreyen sinirlerini uyuşturdu. Şimdi bir gevşeklik duyuyor, bu hakikate karşı çaresizlikten büyük bir bezginlikle şuraya oturmak, biraz evvel, aşkının şiirini okuduğu şu köşede içeride ağlayan kardeşi için üzgün, sessiz, gözyaşlarını akıtmak istedi.

---

1 Eski yazı metinde "ihtilacat-ı asabiyye".

Bir aralık aşağıda sokak kapısının açılıp kapandığını duydu, daha sonra kapısının dışarısında annesinin sesini işitti:

— Cemil, açsana...

Annesinin bu ziyaretinde İkbal'den bahsolunacağını derhal anladı, kapısının sürmesini çekti.

— Karanlıkta mı oturuyorsun, Cemil? Yazıhanesinin üzerinden kibrit kutusunu aldı, mumunu yaktı, hafif bir ışık titreyerek karanlığın içinde dalgalandı, o vakit henüz aydınlığa alışmamış kamaşık gözleriyle annesine baktı. İkisi de öyle bir müddet bakıştılar. Sabiha Hanım'ın, biraz evvel büyükanne olmak sevinciyle siması parlayan bu kadının, şimdi çehresi gevşemiş, gözlerine bir endişe düşmüştü. Kapıyı tekrar kapadı, tekrar sürmeledi, "Niçin yemeğe gelmedin?" dedi. Sonra asıl düşündüğünü söylemek için söylenmiş bir sözün cevabını beklemeyerek, oğlunda ne etki yaratacağına dikkat ediyormuşçasına bakarak:

— Yine gitti... dedi.

Ahmet Cemil eniştesinden bahsolunduğunu anladı, demek demin kapı onun için açılıp kapanmıştı.

— Yine babasına mı? dedi,

— Tabii değil mi?

— Yok, hiç tabii değil... Bu son söz ağzından istemeksizin çıktı. İhtiyara inme indikten sonra Vehbi Bey haftada bir iki geceyi babasının evinde geçiriyor, akşamları yemek yedikten sonra duramayarak, bir bahane icat ederek İkbal'i yalnız bırakıp gidiyordu.

Sağlıklı zamanında hiç babasına uğramak âdeti değilken hastalıktan sonra, bu peş peşe ziyaretler tabiatıyla dikkate çarptı. Bu, babasına sevgisinden, hastalık üzerine birdenbire uyanıyormuş gibi bir merhametten ileri gelmiyordu, buna şüphe edilmiyordu...

Bu akşam Seher olayından sonra hatırına gelen düşünceye benzer bir başka düşünce daha Ahmet Cemil'in beynini bir şimşekle yararak geçti. Annesi hâlâ kendisine bakıyordu. Bu düşünceyi şu sözle açıkladı:

— Ah, pis mahluk!

Sabiha Hanım diyordu ki:

— Onu gördükçe ihtiyar memnun olacak yerde o kadar hiddet ediyormuş ki... O halde niçin gidiyor? Bu kıza yazık değil mi?

Tevfik Efendi Ahmet Cemil'in gözü önüne geldi. O zayıf, yıpranmış vücudu hareketten, konuşmaktan kesik, bir yatağa serilmiş, karşısında gençlik coşkusuyla taze duran genç karısının yanında, vücudunda hayattan tek belirti gösteren gözleriyle onu yiyerek, bu vücuttan istifade edememenin hayal kırıklığıyla ona belki kinle, düşmanlıkla, yaralı bir canavar bakışıyla bakarak gördü. Sonra onu bir an evvel mezarda görmek acelesi içinde yoklamaya gelen oğlunun karşısında hiddetinden o soluk çehre kızarıyor, bir şey söylemek isteyip başaramayan dudaklar bir hiddetle titriyor, o gözlerden ateş çıkıyor, sonra o taze kadın, babasının büsbütün ölmesini bekleyen oğul, bu hiçbir şeye gücü yetmeyen hiddetin karşısında gülüyorlar, alay ediyorlar güya "yine kudurdu!" diyorlar... Ahmet Cemil bütün bunları hayalinde sıralayıp kurdukça dudaklarına bir nefret nakaratı gibi, "Ah! Pis mahluk!" cümlesi geliyordu.

Annesinin yalnız son sözüne cevap verdi:

— Evet, İkbal'i ne yapacağız?

O vakit Sabiha Hanım oturdu. Bir şey yapamamaktan, kızın talihsizliğine karşı çaresiz olmaktan ileri gelen bir ümitsizlik ıstırabıyla ellerini kavuşturdu, parmakları birbirine giriyor, gözleri yardım bekleyerek Ahmet Cemil'e bakıyordu.

Böyle bir müddet karyolanın yanındaki sandalyede, Ahmet Cemil karşısında minderin kenarına oturarak, mumun sarı, titrek, hafif ışığı arasında birbirinin donuk, yarı karanlık görünen çehrelerine bakışarak, durdular, insanların bazı köpürme devreleri vardır ki, küçük bir hazırlık dakikasıyla başlar. Bu dakikada gözler birbirini anlamaya çalışıyor gibi durur, güya "ağlayalım mı?" sorusuyla bakışır. Bu dakika uzun bir zaman kadar hatıralarla doludur, bu bir dakikada bütün yaralar –henüz taze kana-

yarak, her biri bir başka hatıranın ateşiyle yanarak– ortaya çıkar. Kalbin binlerce noktalarından birer ıstırap iniltisiyle binlerce delik açılır, türlü kırık ümitler, acı ümitsizlikler, matem hayalleri, bütün hayatın o ağlayan hediyeleri acı –bir kabristanın ruhlar meclisi gibi– feryatlarıyla, gözyaşlarıyla sürüne sürüne buluşurlar. Bir bağrış çağrış ve matem toplanması! Yalnız küçük bir dakika: O vakit gözler kapanır sanki şu elem mahşerinin üzerine düşmüş bulutlarla yüklü bir sema... Artık ağlamak zamanı gelmiştir.

Şimdi bu anne içeride ümitsizliğinden kıvranan kızı için şurada artık kendini tutmuyor, ruhunun bütün tutuşmuş ihtiyacıyla gözyaşlarını salıveriyordu. Ahmet Cemil dudaklarını sıkıyor, annesini görmemek için yere bakıyordu. Nihayet Sabiha Hanım söylemeye başladı, birinci defa olarak yüreğini boşaltmak, bütün hissettiklerini oraya, ortaya döküvermek istiyordu. O zamana kadar kendisini aldatmak istemiş, kızını bahtiyar zannetmek için kendini zorlamıştı... İnsan emellerini yalanlayan şeyleri istediği şekilde yorumlamaya çalışarak kendisini daima arzuları içinde oyalamakta gecikir. Damadının aleyhine tanıklık eden olayları hep böyle uygun yorumlarla kabul etmiş, fena gördüklerini iyi görmek için uğraşmıştı, fakat artık mümkün değildi.

Şimdi hepsini söylüyordu. Onu ta ilk gününden beri sevmemişti, onda belirlenemez bir şey duymuş, bu adam kızımı mesut etmeyecek demişti. O küçüklükler, bayağılıklar, iç dünyasının kıyafeti gibi bütün vücudu etrafında uçuşan bayağılık havası onu ta ilk gününden beri duymuştu, o, yatacak bir yatak, oturacak bir sofra, elbisesini süpürecek bir mahluk bulmak, bunları olabildiğince ucuz satın almış olmak için evlenmişti. Her gün bir huysuzluğuna, bir kabalığına tesadüf olunuyordu, iyi ütülenmemiş bir yakalık, gömleğinde unutulmuş bir düğme İkbal'i ağlatmak için yeterli sebeplerdi. Daha sonraları evin hizmetinde kusur bulmak, yemek beğenmemek, kahveye itiraz etmek... Bir ay içinde bütün bunlar meydana çıkmıştı. Sonra İkbal'e doğrudan doğruya hakaret etmeye başlamış, saçının örgüsüne,

gömleğinin biçimine, çarşafının rengine itirazı kendisi için bir süs edinmişti. İkide birde, "Bilemiyorsun, bari sokakta gördüğün hanımlara dikkat et!" derdi. Öyle gülüşleri, bakışları vardı ki daima, "Ben sizden çok üstünüm, sizin aranıza düşmekle ne kadar gönül indirmiş oluyorum!" demek isterdi. Yavaş yavaş İkbal onun yanında hatasını, ondan aşağıda oluşunu affettirmek isteyen bir zavallı hükmüne geçmişti. Artık söz söylerken şaşırıyor, yanında bir hareket etmekten sıkılıyor, dayak yemiş kediler gibi büzülüyordu... Bir hikâye anlatmaya gelmezdi, aşağılama ve itiraz için o daima kaba kahkahasıyla söze karışır, hikâyeyi yarım bırakırdı. Her şey hakkında hepsinden fazla bilgi sahibi olduğuna kanaati vardı. Kendisine vahşi bir memlekete düşmüş bir medeni adam yüksekliğini verirdi. Ahmet Cemil bile onun yanında bir şeyden bahse cesaret edemez olmuştu. Bir kere edebiyattan bahsetmek istemişti, Vehbi Bey kış geceleri Şehzadebaşı Kıraathanesi'nde saz takımında dinliye dinliye ezberlediği gazellerden ibaret sermayesiyle söze katılmış, Ahmet Cemil'i "Zavallı çocuk daha aklı ermiyor!" demek isteyen, acıyor gibi bakan gözleriyle susmaya mecbur etmişti. Evin içinde yalnız o vardı, ötekiler bütün bir alay döküntü!

Sabiha Hanım bu kusurlara önce önem vermiyordu:

— Erkeklerin yüzde ellisinde görülen şeyler, diyordu, fakat sonra?

Şimdi Sabiha Hanım oğluna bakıyor, onun yanında daha sonrasından bahsetmeye cesaret edemiyordu, fakat artık o kadar ilerlemişti ki durmak mümkün olmadı.

Daha sonra Seher meselesi başladı, diyordu. Bu meselenin ismini verdikten sonra bütün ayrıntılarını anlatmak için kuvvet buldu. Bütün bildiklerini, hissettiklerini oğluna söyledi. Ahmet Cemil bir şeyin varlığını zaten hissediyor, fakat ayrıntılar ve deliller gözünden kaçıyordu, yalnız şu son tesadüfe kadar...

Sabiha Hanım:

— Oh, daha ona gelinceye kadar, diyordu. Seher evvela, "Ben oturmayacağım!" diye başlamıştı, bir gün çarşafını

giymiş, ağlayarak, eli kapının zembereğinde, ne dışarıya çıkmaya, ne de çarşafını çıkarmaya cesaret edemeyerek, saatlerle orada durmuş, ağzından bir kelime alınamamıştı. Nihayet bir sabah Sabiha Hanım Seher'in Vehbi Bey'i mutfaktan iterek çıkardığını, arkasından kapıyı sürmelediğini görmüş, o vakit kızı sorguya çekmişti. Seher yine bir şey söylemiyor, fakat yalnız ağlıyordu. Sabiha Hanım'a zaten öğrenmek istediği şeyi şu gözyaşları anlatmıyor muydu? Bundan sonra Vehbi Bey utanmak, daha ileriye gitmemek lazım gelirken...

Artık Sabiha Hanım ayrıntıları bitiremiyor, "Bir gün..." diye başladığı hatıralara son veremiyordu. Bütün bu olaylar arasında Seher'in ısrarlı sessizliği, İkbal'in hazin tahammülü...

Sabiha Hanım Seher'in kimseye bir şey söylemek istemediği halde İkbal'e hakikati saklamadığından emindi. Bir vakitten beri İkbal'le Seher arasında birbirini herkesten çok anlayanlara has bir ahbaplık, sır esası üzerine kurulmuş bir yakınlık vardı. Hâlbuki İkbal? Ona ne vakit: "İkbal neyin var?" denirse o daima ağlamak üzere gibi duran gözlerini hayretle kaldırır, "Benim mi?" der, sonra yorgun kirpiklerini indirerek dudakları arasından bir inilti gibi boğuk, içten gelen sesiyle ilave ederdi:

— Hiç! Tam tersine kocasına yüklenebilecek bütün kusurları örtmeye çalışıyor, onu annesine iyi göstermek için yalanlar icat ediyordu. Sabiha Hanım yine, "Bir gün..." diye başladı:

— Bir gün ne olursa olsun onu söyletmek için karar verdim, "Seher'in yine nesi var? Bu kıza bir şey oluyor? dedim... İkbal'in benzi attı, bu soruya birdenbire cevap veremedi, sanki bunun cevabı kendisinin bir kabahatini meydana çıkaracakmış gibi şaşırdı.

— Demek ki...

Sabiha Hanım bundan bir netice çıkarıyordu, "Demek ki İkbal biliyor, fakat saklamak istiyor" diyordu. O günden sonra hastalığını bilmeyen birisinden ismini söylemeyerek hakikati anlamak isteyen ihtiyatlı bir hekim gibi bu anne

talihsiz kızının her halini, her sözünü takip etmiş, ondan hastalığının bir parçasını koparmaya çalışmıştı. Fakat İkbal daima mahzun, daima sessiz, evin içinde bir belirsiz hayal şeklinde tahtalara basmaktan korkarak, annesiyle kardeşine sokulmaktan ürkerek dolaşıyordu.

Sabiha Hanım:

— Nihayet, diyordu, nihayet babasının hastalığıyla matbaa meselesi çıktı. Dikkat ettin mi? O mesele çıkar çıkmaz nasıl değişti, herkese iltifat çoğaldı. Özellikle sana karşı bir sevgi gösterdi. Eski cimrilikten eser kalmadı, masrafı üstüne aldı, bütün hareketlerinde bir başkalık göründü... Sebep?

Şimdi bu son soru ile oğlunun gözlerine bakıyor, onu söyletmek için ısrar ederek "Sebep?" diye tekrar ediyordu.

Ahmet Cemil annesinin karşısında o söyledikçe bazen mumun hafif oynak ışığıyla titreyerek duvarların üzerinden kaçışıyor, ta orada, türlü ışıklı rüyalarının parıltısına, o küçük yatağın beyazlıkları arasına sokuluyor görünen gölgelere dalıyor, bazen ta boğazında düğümlenen bir ağlama isteğiyle gözlerini süzerek, iskemlenin üzerinde ara sıra dalgalanıyor, sanal fakat nefes alıp veren bir resim gibi şişiyor, kabarıyor, tamamen uçuyor görünen, daha sonra birden yine toplanarak küçülen, zayıflaşan, ağlamış gözleriyle, solmuş çehresiyle, bütün ümitsiz görünüşüyle duran annesine bakıyordu.

Ta şu konuşmanın başlangıcından beri o annesinin söylediklerini uzaktan, bir komşu evinden gelen matem ağlaşmaları gibi parça parça dinliyor, şekillerin hafifçe titreyişine, annesinin vücudundan yükselen gölgelere dalarak güya bir uyku içinde düşünüyordu. "Bir gün..." girişiyle başlanan o sonsuz hikâyeler kendisinin düşünceleriyle karışıyor, bulanmaya başlayan zihninin içinde bir dalgalanma meydana geliyor, ara sıra bulutlarla yüklü bir semada gizli bir güneşten kaçarak koşuşan ışık parçaları gibi zihninin, bulutları arasından avare bir fikir geçiyor, ta derinlerde bir hatıra parıltısı uyanıyor, sonra yine bütün bu şeyler güya zihninin güneşi sönüyormuşçasına karanlıklara boğuluyor, o vakit işittiklerini anlamamaya, düşünmek istediklerini toplayamamaya

başlıyor, şakaklarının arasında bir kasırga dönerek bütün bu küçük mahşer içinde bulduklarını çeviriyor, karşı konulmaz bir dönmenin çekimine mahkum ederek çekiyor, döndürüyor, kıvırıyor, daha sonra bu mücadeleden kendisi de yorgun kalarak, bu kasırga içinde bütün o fikirler yıkıntısı, kırılmış, parçalanmış, saçılıyor, yerlere seriliveriyordu. "Bir gün..." Ahmet Cemil yine silkinerek dinlemek ister, bir müddet hikâyeyi takip etmeyi başarırdı, fakat bir aralık annesinin bir sözü gider, zihninin içinden bir hatırayı tırmalayarak uyandırırdı. "Ah! Evet, bir gün..." o da hatırlıyordu...

— Hatırına geliyor mu? Bir gün İkbal'i ihtiyarın evine göndermiştik, o gece orada kalmıştı. İlk önce her gidişinde güzelce döndüğü halde o gün hasta gibi gelmişti. İşte o gidiş son gidiş oldu. Ondan sonra İkbal'i oraya göndermek mümkün olamadı, ben ısrar ettikçe, "İhtiyar memnun olmuyor, gittiğimizi istemiyor, beyin babasıdır, ne isterse yapsın, fakat ben gidemem," diyor. Sebep?

Sabiha Hanım yine cevap isteyen gözleriyle oğluna bakıyor, onu söyletmek için ısrar ederek ilave ediyordu:

— Sebep?

Ahmet Cemil:

— Ah! Pis mahluk! diyordu. Ayağa kalktı, annesinin yanına kadar gitti, yanı başında diz çöktü, şimdi Sabiha Hanım'ın gözleri yine bir şiddetli çırpınmayla kapanıyor, perişan yaşlar kirpiklerinin ucunda yine dolaşmaya başlıyordu:

— Pek iyi, anne, İkbal'i ne yapacağız? dedi.

Bu soru üzerine ikisi de sustular. Şu noktada bu iki kalp bütün acılarıyla sanki birbirine sarılmışlardı, ikisinde de aynı tedbir ihtiyacı, "Ne yapacağız?" diyordu.

Sabiha Hanım nihayet gözlerini kaldırdı, ellerini oğlunun omuzlarına koydu, hastadan ümit kesen bir ümitsizlikle baktı: "Hiç!" dedi...

Hiç! Hiç! Sahi mi? İkbal'i o kahrın pençesinden kurtarmak için hiçbir vasıta mı yok? Ahmet Cemil buna inanamıyor, kardeşini öldüren o musibetin bir tamiri çare-

sinin bulunamayacağına inanamıyor, şimdi kenarları yanan gözleriyle annesine bakıyordu. Hiç, öyle mi? Demek İkbal'i kurtarmak için bir şey yapamayacaklar, onu böyle içeride, odaların yalnızlığına sığınarak ağlamakta, ümitsizliğinden kıvranmakta tek başına bırakacaklar, öyle mi?

Sabiha Hanım'ın gözleri artık kuruydu. Derin, sabit, ümitsiz bir bakışla Ahmet Cemil'e bakıyordu. Şimdi hatırından bir çare, yalnız bir çare geçiyordu. Ahmet Cemil de onu düşünüyordu. O çarenin ismini söylemeksizin mıknatısi bir fikir aktarımıyla ikisi de aynı düşünceyle meşgul olduklarını anladılar. Sonra Ahmet Cemil dudaklarının arasından: "Öldürmekle eşit!" dedi. Bunun bir kurtuluş çaresi olmadığına inanıyordu. İçinden "Başka bir tedbir, onu büsbütün kurtaracak başka bir çare bulmalı!" diyordu...

Odasında yalnız kaldığı vakit ayaklarının altında bir dünya parçalanmış gibi kardeşinin kırık hayatı karşısında çaresizlikten, bir şey yapamamaktan ileri gelen bir bezginlikle yatağının kenarına oturdu. Orada, hareketten kalmış, kolları sarkmış, gözleri boş bir bakışla odanın belirsiz bir köşesine dikilmiş durdu.

Şimdi bu evliliği düşünüyor, bütün geçmişte olanları ayrıntılarıyla toparlıyor, bu evliliğin nasıl vücuda geldiğini, bu neticenin ne yolda sebeplerle ortaya çıktığını çözümlüyor, bunda bir sorumluluk varsa onun kime ait olması lazım geleceğini bulmak istiyordu.

O zaman pek kayıtsızca davranmamış mıydı? Kardeşine seçilecek hayat arkadaşını iyice öğrenmek, tanımak için bir sakınımda bulunmuş muydu? Matbaada iki sigara dumanı arasında Ahmet Şevki Efendi'nin fikrinde doğuveren bu evliliğin o bir iki haftalık başlangıç tarihi bütün tedbirsizlikleriyle, kayıtsızlıklarıyla hatırına geliyordu. Matbaada bir yazıhanenin kenarında başkasının işitmesinden çekinilerek iki üç dakika süren kısacık konuşmalarla hemen bitiriverilmiş olan bu evlilik işte bugün şu neticeyi vermişti. "Ahmet Şevki Efendi, budalanın biri!" diyordu, sonra birden kalbini bir şey, yakıcı bir şey burdu. Ahmet Şevki

Efendi'nin zevzekçe bir vaziyetle, "Matbaa ihtiyarındır" dediği hatırına geldi. Ahmet Cemil bu fikri zihninden defetmek, onu düşünmemek, idare memurunun yuvarlak vücuduyla o sırıtkan yüzünü görmemek için kendini zorladı, fakat şimdi o fikir beynine takılmış kalmış, oradan çıkmamak istiyor, "Bu sorumluluk sana ait!" diyordu. Ahmet Cemil sanal bir düşmanla mücadele edercesine bu fikirle cenkleşiyordu: "Ben o meselede matbaayı düşündüm mü? Tersine onun için bir soğukluk duymadım mı? Ahmet Şevki Efendi ondan bahsedince hatta içimden hiddet etmedim mi?" diyordu. Fakat o takıldığı fikir zihninde şimdi idare memurunun sırıtkan çehresine benzeyerek bir şekil alıyor, geniş bir alaycı gülüşle dişlerini göstererek gülüyor, kudurtucu, türlü manalar ifade eden bir bakışla bakarak: "Acaba? Sahi mi? Emin misin?" diyordu.

Bu başına dert olan fikirle mücadeleden mağlup, perişan çıktı. Bu evlilikte kendisine büyük bir sorumluluk payı düşüyordu, bu hakikat inkâr edilemezdi. Kendi kendisine verdiği bu hükmün altında eziliyordu. Yarı karanlık içinde belirsiz şekiller gibi görünen küçük kitap hücrelerine, duvarda boynu bükük sallanan haritaya, yazıhanesinin üstünde mektep arkadaşlarının –heyhat! O mesut mektep hayatı dostlarının– bir yelpaze meydana getiren resimlerine güya, "Beni siz de sorumlu mu kabul ediyorsunuz? Beni siz de mahkum mu ediyorsunuz?" yalvarışlarıyla baktı. Aşırılığa, her şeye karıştırdığı hakikate üstün şiire şu dakikada her vakitten çok mağluptu. Artık kendisine mahkum sıfatıyla bakmaya kendini mecbur ettikten sonra âdeta aleyhine hizmet edecek bütün ayrıntıları süslemeye ve desteklemeye özendi. Kendisine karşı meseleyi düşmanlıkla inceliyor, sorumluluğu tamamıyla yüklenmek için sebepler buluyor, "Sensin, bütün sebep sensin!" diyor, henüz kalbinde hafif bir savunma sesiyle temize çıkarmaya çalışan hissi içinden tekrar ettiği bu nakaratla susturmaya uğraşıyordu. Bir aralık bu hükme daha fazla kuvvet vermek için, "Hatta..." dedi.

Kardeşinin bir yabancıya bağlı oluşundan hissettiği kıskançlığın, o haftalarca süren ve hiçbir vakit kaybolamayan eziyetin biraz sönmeye yaklaşmış olmasından sonra bir matbaa sahibi olmak ihtimalini kuvvet kazanmış görerek kalbinde ortaya çıkan eden hülyayı tamamıyla hatırına getirdi. Matbaada yalnız kaldığı geceler birdenbire bir müsveddenin ortasında kalıvererek düşüncelerine sessiz bir nağme gibi arkadaş olarak o yalnızlığın arasında şu matbaada bir gün her zamanki yerinden başka bir yer tutacağını düşünmemiş miydi? Daha sonra ihtiyarın hastalığa tutulması üzerine önce en iyi hisleri uyanmıştı: İhtiyara acımış, eniştesi için duymaktan geri kalamadığı nefrete biraz daha güç vermiş, Hüseyin Baha Efendi'nin çekilmesine öfkeyle bakmış, Ali Şekip'in yazarlığa veda ederek dükkâncılığa geçmesini bir facia olarak kabul etmişken ta kalbinin derinliklerinde, gizli köşelerinde bütün bu şeylerin altından bir emel çiçeği çıkacağına güvenen gizli gizli gülümser bir ümit saklı değil miydi? Demek o güzel hisler, onlar hepsi yalan, hepsi sahteydi... Yavaş yavaş o ümit gülüşü sönmeye eğilimli küçük bir ışık şeklinde ışıldarken gittikçe genişlemiş bulutlardan sıyrılan bir sabah güneşi gibi şaşaasıyla bütün o karanlık duygu bulutlarını dağıtarak kalbini ışıklara boğmuştu. Artık saklayamıyor, kendisine âdeta kendi çıkarına birçok seçkin hisleri feda etmiş bir kötü mahluk nefretiyle bakıyordu.

Doğruldu, müthiş bir azap boğazını sıkıyor, başını bir mengene içinde parçalıyordu. Biraz hava almak istedi, karanlıkta kalırsa daha iyi düşüneceğini, karanlıktan sızan bir hiçlik kuruntusuyla biraz huzur bulacağını tahmin ederek mumu söndürdü, odasının penceresini açtı. Gecenin siyah donuk rengi içinde bir araya toplanmış birer kütle şeklinde daha siyah, daha karanlık görünen komşu evlere, yakın duvarlara baktı. Bu siyahlıkları yutmak, nemli bir mezar havası gibi simasına soğuk, donuk, ölü dudaklarla titretici öpücükler konduran bu karanlığı kâse kâse, teselli veren bir hiçlik pınarı suyu gibi kana kana içmek istedi. Ciğerleri, sanki bir alevle yanan ciğerleri bu tatlı sudan serin bir yağmur hazzı hissediyordu...

"Şimdi ne yapmalı?" diyordu, yarın yine aşağılanan bir ücretli sıfatıyla o matbaaya gidecek, o adam için çalışacak, hiçbir şeyden haberli değilmişçesine ona gülmek için kendi kendisini zorlayacak değil mi?

"Lâkin matbaada belki onun kadar benim de hakkım var" demek istedi, bu fikirle kuvvet bulmaya çalışıyordu. Fakat heyhat! Artık hakikati süsleyemiyor, gözünün önünde belirmeye başlayan hor görülen makamının üzerine ışık saçan bir örtü çekemiyordu.

Burada, pencerenin kenarında, gözlerini bu karanlıklarla doldurarak, birbirinin ardına yığılmış siyah duvarlar şeklinde uzayıp giden bu boşluğun bağrından çıkan sessizliğe benzer uğultuyu dinleyerek ötede beride bu karanlık ortam içinde birer sarı leke şeklinde parıldayan ışıklı pencerelerden, birkaç örtünmüş ışık parçalarından gözlerini ayırmaya çalışarak, artık önünde dehşet veren, geniş bir uçurumun koca ve korkunç ağzını açıp kendisini yutmaya hazır olduğunu görüyordu.

O vakit kâbuslarla dolu rüyalar arasında bir boşluk içine düşüyormuş, bitmez tükenmez bir düşüşle yetişilmez, bulunmaz bir derinliğe iniyormuş gibi içinden bir şey duydu. Matbaada artık çalışmalarına ruh ferahlatan bir emelin ortak olamayacağına, aksine orada kendisini nefret ettiği bir adamın esiri sıfatında görmekten kendini alıkoymak mümkün olamayacağına emindi. Bu neticeyi ta ilk gününden beri meçhul bir his kendisine haber vermekten geri kalmadığı halde o gitmiş, ailesinin biricik servetini o pis matbaanın dişlerine atıvermişti. Şimdi, hatasının önemi, aşırıya varan bir fikirle zihninde büyüyor, bir cinayet dehşetini alıyordu.

Bundan sonra ne yapacak? Biraz evvel kardeşinin uğradığı felaketi defetmek çaresini ararken bir idam hükmü soğukluğu ile inen bir kelime suya düşen bir taş parçası gibi ağır ağır, suları yararak dönüşü mümkün olmayan bir düşüşle kalbinin en derin noktalarına kadar, türlü emelleri ezerek, hülyaları parçalayarak iniyordu: Hiç!

Evet, hiç! Bundan sonra hepsine veda etmek, bir aralık şiir buharıyla bulanan gözlerinin önünde yükseldiğini gördüğü emel kâşanesinin artık yıkıntısı kenarına oturup uzun bir ümitsizlik bakışıyla onun matemini tutmak lazım geliyordu.

Ya Lamia? Ya eseri?

O zaman sanki kalbinde bir gizli kuvvet ağır bir uykudan silkinerek uyandı, bu iki hatıra birden damarlarının içinde bir ateş seli tutuşturdu. Gözleri ötede beride siyah bir zemin üzerine serpilivermiş gülümseyen sarı yakutlar şeklinde ışıldayan yıldızlara bakıyor, bunların arasından hülyasının perisini bir sis içinde gibi görüyordu.

Evet, Lamia ile eseri, o zaman ellerini uzattı, karanlıkta, minderin üzerinde boynu bükük ve can çekişen bir edayla serilen o defterciği, o emellerinin dostunu araştırdı. Onu yarası bağlanacak, kırık kanadı sarılacak yaralı bir güvercin gibi okşayıcı, öpücü bir elle tuttu. Karanlıkta yazıları görmeyerek yaprakları çevirdi, son sayfa olacağını tahmin ettiği yaprağa kadar geldi, orada o iki kelimeyi, o beş sıfırı bir görme sanısıyla tekrar gördü... Lamia! Şimdi onun hatırasıyla yaradılışının bütün metaneti, bütün çalışma azmi canlandı, şurada –elinde bu defter, kalbinde koyu bir karanlık içinde yalnız bir ümit parıltısı– karşısında sonsuz bir hiçlik boşluğu şeklinde uzayıp giden şu siyah semayı şahit tutarak Lamia'ya sahip olmak için kendi kendisine yemin etti.

Bu dakikada artık tamamen bir karar almıştı. Ne olursa olsun, mademki hayatında başarı onunla mümkün, bu matbaaya sahip olmak için sabredecek! Bütün kuruntularına, hislerine galip gelerek yarın yine matbaaya gidecek, yine çalışacak, uğraşacak, her şeye tahammül edecek, ta ki...

***

Artık yatağına girmek için acele ediyor, bu son karar üzerine uyumak istiyordu. İki eliyle defteri dudaklarına kadar çekti, gözlerini kapadı, o göremediği kelimeciklerle sıfırları uzun bir öpüşle öptü. Bu karanlık gecenin bağrın-

dan sanki bir nefes çıktı, onun bu aşk öpücüğünü bir siyah dalga içinde tebrik etti.

Çoğunlukla çok düşünceli zamanları takip eden derin uykulardan biriyle uyuduktan sonra sabahleyin kendisini tamamen[1] tekrar huzura kavuşmuş buldu. En evvel İkbal'i düşündü: "Şüphesiz, geceki sinir buhranı geçmiş olacak!" diyordu! Akşam kardeşine saadetini geri verebilmek için hiçbir imkân hayal edemezken bu sabah belki şu iki kalbi birbirine yaklaştırabilmek mümkün olacağını düşünüyordu, İkbal'i bu sabah daha sakin bir gözle incelemek, belki biraz söyletmek için karar vermişti. Ona, "Sen şu noktadan incinmişsin!" demeksizin, onun talihsizliğinin türünü belirlemeksizin tedavi etmek istiyordu. Hastanın gözü önünde meydana çıkarılıveren manevi hastalıklar kadar tedavisi zor şey olmayacağına inanırdı.

Çevrenin etkilerine ne kadar esiriz! Karanlık bir gecenin şu aydınlık sabahı bütün derdini, bütün ümitsizliğini silmişti, şimdi perdenin açık kalmış bir kenarından hafif bir güneş dalgası girerek Ahmet Cemil'in karyolasının kenarına kadar eğik bir sütun şeklinde düşüyor, hava ve ışıktan ibaret bir şelâle gibi yüz binlerce toz parçalarından, ince kıllardan, o bir odanın donuk havasında görülemeyen sayılamaz, belirlenemez zerrelerden meydana gelen yüzücüleriyle, dansçı kadınlarıyla dalgalanıyor, bu odanın sessizliği içinde bir hayat coşkunluğu uyandırıyordu. Ahmet Cemil yazıhanesinin köşesine, bacakları sallanarak oturmuş, sigarasının dumanlarıyla bu dalgalanan sütunun oyunlarını seyrediyordu.

Bazen ağız dolusu duman püskürerek, bazen küçük hamlelerle halkalar salıvererek, ara sıra bir makaradan iplik boşanır gibi ince dans eden bir hat çıkararak bunları süzgün gözleriyle takip ediyordu. Bu bulutçuklar, halkalar, şeritler evvela odanın durgun görünen havasında donuk bir beyazlıkla yöneleceği noktayı belirleyemeyerek kararsız sallanıyor, sonra o aydınlık sütunun çekici dalgalanışı bir halkanın

1 Eski yazı metinde "iade-i sükûn etmiş buldu".

kenarına ilişiyor, suya düşmüş bir ince kâğıt gibi o duman tabakasının üzerinden perişan bir dalga geçiyor, güya dokuları çözülüyor, parça parça dağılıyor, daha sonra üzerine bir bulut gölgesi isabet etmiş bir kar yüzeyi şeklinde bir donukluk bırakıyor, o vakit o yüz binlerce yüzücülerin, çengilerin her an değişen dalgalanan dansında daha hızlı, daha oynak bir hareketlilik, taze bir hayat buhranı uyanıyordu.

Böyle bulutlar halkalara karışarak, uzun bir şeridin içinde ufak bir titreyişle bir kasırga şeklinde süzülüp sarılarak o güneşin bütün havasını boğmak isteyen dalga merkezine doğru çekilip gidiyorlardı.

Bu oyun sabah güneşinin şu sahnesi, şu ışıklı ortam, o yüz binlerce zerrelerin, esrik dansı, odasına bir neşe şelâlesi, coşkun bir su sütunu şeklinde akan bu güneş çağlayanı Ahmet Cemil'de şimdi her şeyi iyi görmek eğilimi uyandırıyor, her şeyi tamir edebilecek ve yeniden canlandırabilecek zannettiren bir his yaratıyordu. İri, suya düşmüş bir taşın düşme noktasından büyüye büyüye açılmış bir daire şeklinde, geniş bir halkanın ortasından küçük, zarif, sevimli bir çocuk bileziği çırpınarak geçerken Ahmet Cemil bu sabahki ruh haline göre bir felsefe icat ederek kendi kendisine: "İnsan bedbahtlığını da, bahtiyarlığını da kendi meydana getirir, İkbal de kendine her şeyi iyi tarafından gösteren bir noktayı bulsun mesut olur" diyor, daha sonra, "Fakat onu o noktaya getirebilmeli" diye bir tamamlayıcı fikir ilave ediyordu.

Yazıhanesinin köşesinden atladı, kapısını açtı, laubali bir ses takınarak kapısından bağırdı:

— Anne! İkbal'e söyle de buraya gelsin.

Doğrudan, doğruya İkbal'i çağırmaya cesaret edemiyordu. İkbal henüz kendi odasındaydı. Sesini işitince sofaya çıktı, "Beni mi istiyorsun, ağabey?" dedi, İkbal'in ağzında daima hoş bir sevgi kanıtı gibi çocukluğa has saf tavrıyla tekrarlanan bu "ağabey" hitabı bu sabah Ahmet Cemil'in kalbini sevgi dolu bir tatlılıkla ısıttı.[1]

1 Eski yazı metinde: "ruhperver bir hararet-i safvetle teshin etti"/"Ruhu besleyen saf bir sıcaklıkla ısıttı."

— Odama gelir misin, İkbal? Bu sabah sana iş çıktı, dedi.

Ne kadar zaman geçmişti ki iki kardeş arasında bir gömlek tamiri yahut noksan bir düğme tamamlanması gibisinden bir iş çıkmamıştı. Belki evlendiğinden beri birinci defa olarak kardeşinin bir işini yapmaya fırsat bulduğuna sevinerek İkbal: "Sepetimi alayım, şimdi geliyorum" dedi.

Bir dakika sonra elinde sepetle Ahmet Cemil'in odasına geldi. Onun tamir edilecek birçok şeyleri birikmişti. İkbal'i mümkün olduğunca yanında fazla alıkoymak için ilikleri bozulmuş gömleklerini, astarı sökülmüş ceketini, kenarı ayrılmış mendilini önüne döktü.

Evvela İkbal bu davetle gece yarım kalan olay arasında bir bağlantı olacağını düşünmüş, onun sesini işittiği zaman kalbi çarpmıştı. Fakat bu tamire muhtaç şeyler önüne yığılınca içi rahatladı.

Ahmet Cemil yazıhanesinin üzerinde sürüklenen bir kitabı aldı, ta minderin öteki ucuna, İkbal'in karşısına oturdu, fakat gelişi güzel açıverdiği sayfa çevrilmiyor, bitmiyordu... Gözleri kitabın üzerinden kayarak İkbal'in soluk çehresine çevriliyordu. Bu sabah genç kadının yüzünde felaketlere tahammül için karar vermiş olanlara has bir üzüntülü sakinlik vardı. Gece bir coşkunlukla boşanan gözyaşlarından sonra sinirleri gerilmiş, gevşemiş, gözlerine bir sakin donukluk gelmişti. Üzerinden müthiş bir fırtına geçmiş bir gök parçası gibi çehresinde bir yorgunluk izinden başka bir şey yoktu. Ahmet Cemil kardeşini şu üzgün haliyle pek güzel, bir şiir hüznüyle güzel buldu. Eniştesi için: "Nasıl oluyor da buna ihanet ediyor?" diyordu.

Bir aralık "İkbal..." dedi, İkbal gözlerini kaldırdı:

— Ne kadar zaman oluyor ki seninle şöyle karşı karşıya bulunmadık.

Genç kadının dudaklarında hafif bir gülümseme uçtu, gözlerini indirdi. Şimdi Ahmet Cemil'i öyle, yüzüne bakmayarak dinlemek istiyordu.

O kesik kesik, cesaret buldukça ilave ederek aynı söyleyiş tarzını takip etti:

— Bir kız evlendikten sonra bütün sevgisini yalnız kocasına inhisar vereceğini zaten bilirdim. Fakat inanır mısın İkbal? Enişteme o kadar bağlılığına son derece memnun olmakla beraber bize biraz küçük bir sevgi payı ayırmıyorsun zannediyordum... Bak, cevap vermiyorsun, işine gelmiyor, değil mi?

İkbal acı bir gülüşle tekrar gözlerini kaldırdı, şu dakikada zihninden geçen şeyi dalgın dalgın yüzüne dikilen bu gözler Ahmet Cemil'e açıklıkla anlatıyordu. İkbal'in bu dakikada zihninden şu sözler geçiyordu:

"Ne demek istediğini anlıyorum, ağabey... Bu komediye ne lüzum var? Bana yavaş yavaş bir şey söyletmek istiyorsun. Seni temin ederim ki son nefesimi hiçbir şey söylememekle vermek için kararlıyım. Beni bahtiyar edebilmek için elinizde bir vasıta yok. Bugün hakikat olanca dehşetiyle ta kalbimin üzerinde duruyor. Onu koparıp çıkarabilmek için hiçbirinizin elinizde yeterli kuvvet yok..."

Ahmet Cemil sözlerinin gidişini birden değiştirmeye lüzum gördü, bu bakışın karşısında daha fazla maskesini muhafaza edemeyeceğini anladı, bu defa ta yanına sokuldu:

— Şaka ediyorum, dedi, daha sonra:

— İkbal, müsaade edersen sana bir parça çıkışacağım, dedi.

İkbal hayretle baktı:

— Evet, çıkışacağım. Sen kocanı bir kadının sevmesi lazım geldiği gibi sevmiyorsun. Kinle... Biraz duraklayarak, gülerek ilave etti:

— Hatta fazla aşkla seviyorsun...

İkbal gözlerini kaldırmayarak bu düşünceyi kabul etmek istemedi:

— Asıl şimdi şaka ediyorsun, ağabey... Ben aksine enişteni sadık, sakin bir sevgiden başka bir hisle sevmiyorum.

Ahmet Cemil güldü:

— Beni aldatmak istiyorsun yahut kendin aldanıyorsun, kardeşim... Dün akşam niçin ağlıyordun, bakayım? Babasına gittiği için değil mi? Bak, onu babasının evinden bile esirgiyorsun, istiyorsun ki onun üzerinde hiç kimsenin,

hatta babasının bile bir laf etme hakkı olmasın, o sana, ancak sana ait olsun, Sonra bu bencil aşkın tahammül edemeyeceği ufak bir şey gördüğün zaman ona düşmanlık etmeye başlıyorsun, düşman oluyorsun. Zaten aşka kin kadar yakın bir his yoktur... Artık gözyaşlarını salıveriyorsun, kendine bir matem icat ediyorsun. Zaten kadınların hepsinde mevcut bir bedbaht olmak zevkiyle kendini zorla mesut görmemeye çalışarak, o acılıktan âdeta bir zevk duyarak kendine yazık ediyorsun...

İkbal şimdi elindeki işini dizlerinin üzerine bırakmış, kardeşini hayretle dinliyor, kendisinin bu şekilde kabul edilmesine ağlamak isteyerek bakıyordu. Ahmet Cemil bu bakıştan büsbütün sıkıldı, onun önünde kendisini böyle bir ruh araştırmacısı sakinliğiyle deşiyor görmekten utandı, devam edemedi[1]. O zaman İkbal gözlerini süzdü, acı bir gülüşle:

— Lâkin yanılıyorsun, dedi, ben kendimi hiç bedbaht bulmuyorum. Dün gece ağlayışıma yanlış mana vermişsin.

Ahmet Cemil'in dudaklarının ucuna kadar geldi:

"O halde dün gece ben odandayken niçin onun gelmesinden korkuyordun?"

Bunu söylemek istemedi, İkbal'in söylememek istediği şeyleri zorla ağzından koparmak faydalı olmaktan çok zararlı olacağı kanısındaydı.

Zaten İkbal bu bahsin devamına müsaade etmek niyetinde değil gibiydi, zihni yalnız elindeki işiyle meşgulmüşçesine eline yeni aldığı bir gömleğe bakarak:

— Aman, ağabey, bu ilikler büsbütün bozulmuş, bunu nasıl giyiyordun? Ben bunları alayım da akşama kadar yaparım, dedi.

Bu bir çeşit: "Bahsi burada bırakalım" demekti. Ahmet Cemil ayağa kalktı, "Fakat bitirmek için kendini çok yorma, çünkü çalışacak bir halde değilsin!" dedi.

Sonra alay etmeye başladı, "Kız mı istiyorsun oğlan mı?" diyordu.

---

1 Eski yazı metinde: "kendisini böyle bir müdekkik-i esrar-ı ruh sükûn-demiyle" / "kendisini böyle ruhun sırlarını araştıran birinin soğukkanlılığıyla".

15

Ahmet Cemil bu bahsi bir şakayla bitirmek istemişti, fakat artık sabahleyin kalbinde uyanan her şeyi iyi bulmak hissi bozulmuş oldu. Kardeşinin kolayca değil belki hiç tedavi edilemeyeceğini anlıyordu.

Bugün matbaaya geç kaldığı için biraz acele giyindi, çabuk yürüdü, hatta dükkânının önünde duran Ali Şekip'in: "Biraz uğrasana..." davetine, "Vaktim yok!" cevabını verdi, matbaanın merdivenlerini alışageldiğinden çok daha hızlı çıktı.

İlk gördüğü manzara matbaanın her zamanki haline benzemiyordu. Yazı odasının iki kanatları açılmış, yazıhanesinin etrafında birçok başlar vardı.

Sait'le Saip'ten, Ahmet Şevki Efendi'den başka Fatin Dilaver ve Mazhar Feridun Beyler de oradaydı. Saip ayakta, elinde bir gazete, açık sesle okuyor, ötekiler etrafını almışlar, gülüşerek, kırışarak dinliyorlardı. Onu Saip görmedi, fakat ötekiler gördüler, etraftan bir "Hişt!" uyarısı çıktı, o vakit Saip şaşırarak elinden gazete düştü.

Şimdi hepsine bir durgunluk, bir beceriksizlik gelmiş, bir kabahat sırasında tutulanlara has bir perişanlıkla deminki kahkahalar güya dudaklarına yapışmış kalmıştı.

Ahmet Cemil anlayamadı. Fakat kendisine doğrudan doğruya yönelmeye cesaret, edemeyerek kuvvet bulmak için birbirini araştıran bakışlardan okunan şeyin kendisine dair olduğunu hissetti.

En evvel o cesaret ederek, "Bir şey mi var?" dedi. Hiçbirisi cevap vermeye kuvvet bulamadı, birbirine bakışarak güya: "Söylesenize..." diyorlardı. Nihayet elini uzattı oradan silinmeye bir çare arıyormuş gibi duran Saip'in önündeki gazeteyi aldı, gözleri, sütunları şöyle bir dolaştı, ta üçüncü sayfanın başında çok sayıda soru ve ünlem işaretleriyle donanmış bir başlık gördü: Edebi Bir Akşam Toplantısı ??!!

O vakit kendisini tutamadı, şimdi onun üzerinde meydana geleceğini anladıkları acı tesiri düşünerek yüzüne

merhametle bakmaya başlayan, belki bir dakika evvel tuhaf bularak güldükleri için pişmanlık duyan bu arkadaşların karşısında oturmayarak, kendisinin nasıl aşağılandığını görmek acelesiyle, okumaya başladı.

Makalede:

"Hani ya sabahları Babıâli Caddesi'ndeki dükkânların önünde durmak âdetinde olanların görmeye alıştıkları uzun saçlı bir şair vardır..." girişiyle başlanıyordu. O vakit Ahmet Cemil o kadar açık fakat gülünç bir şekilde tasvir olunuyor, başıyla, kollarıyla, saçlarıyla, bütün kıyafetiyle, vücuduyla öyle alay ediliyordu ki hiddetinden gözlerinin beyazına kadar kızararak dudaklarının arasından, "Raci!" dedi.

Bu makalenin Raci'nin eseri olduğunu zaten hepsi anlamışlardı, hatta şimdiye kadar Raci'nin yazdığı şeyler içinde bir dereceye kadar bunun en başarılı eseri olmak lazım geleceğine biraz evvel Sait hüküm vermişti.

O vakit Ahmet Cemil'in gözleri bulandı, şimdi etrafında bulunanlardan sıkılıyor, ne gazeteyi bırakabiliyor, ne de bir şey söylemeye kuvvet buluyordu.

Okuduklarını bir bulut arkasından görerek, birçok yerlerini anlamayarak devam etti:

Ahmet Cemil tamamen tasvir edildikten sonra bu şairin –Frenk gazetelerinde kapıcılara özgü romanları tercüme etmekle kudreti malum olan bu şairin– bir gün şiir dünyasında bir başkalık vücuda getirmek hastalığına tutulduğundan bahsediliyor, o *Hırsızın Kızı* filan filan gibi tercümeleri yüzüne vurulduktan, o tercümelerde ihmal yahut terkip hatası sonucu kalmış yanlışlar büyük bir titizlik ve özenle toplanılıp onun edebi gücüne birer delil olmak üzere tek tek sayıldıktan sonra bütün nazma dair teorileri türlü gülünç çarpıtmalara uğratılmış, en ilgisiz olanları bile edebiyat adına kızdıracak, komik bir tarzda tarif edilmişti.

Ahmet Cemil'in şimdi hiddetinden dişleri kilitleniyor, yumrukları sıkılıyordu. Sonra o akşam toplantısı...

Raci makalesinin bu kısmında bütün davetlileri incelenmeye değer bir sakat beynin garipliklerini seyrederek

eğlenmeye gelmiş olmak üzere tasvir ediyor, sonra Ahmet Cemil'i sofranın üzerine çıkartıyor, ona Galata'da Afrika, Amerika tiyatroları sahnelerinde görülen soytarılara has tavırla eserini okutuyordu.

O vakit eserin güya ötesinden berisinden örnek olarak verilmiş parçalar geliyordu. Ahmet Cemil bunları okuyamadı, kendisine özgü anlatım ve şiir tarzının bu aşağılık çarpıtılmalarına tahammül edemedi, makalenin sonlarına bakmak istedi. Nihayet orada kendisini orada bulunanlar tarafından bir iskemleye oturtulmuş, yukarıya kaldırılmış ziyafet odasının etrafında kahkahalarla gezdirilmiş gördü.

Raci bu makaleyi bütün köhne bir dil tarzının süsleri olan düzyazı kafiyelerine, benzetmelere, her yöne çekilebilecek sözlere, anlamı bilerek kapalı bırakılmış kelimelere boğmuş, türlü açık saçık imalarla doldurmuştu.

Ahmet Cemil bunu bitirdikten sonra –bir çamur deryasına düştükten sonra kalabalığın içinde ayağa kalkarak etrafına bakanlara has perişan bir halle– bir arkadaşın aşağılandığını görmekten gizlice memnun olmakla beraber bir acı karşısında duyulan tesirden geri kalmayan çehrelere göz gezdirdi. Ah! Şu dakikada Hüseyin Nazmi'ye ne kadar muhtaçtı! Kendisini yalnız onun anlayacağından emindi. Eğer o şu dakikada burada olaydı bu dört sütunluk zehrin acısını onun yanında ağlayarak dökmekten ne büyük teselli duyacaktı! Kendisine en evvel Fatin Dilaver Bey yaklaştı.

— Bu kadar kıskanıldığınıza memnun olmanız lazım gelir kanaatindeyim, dedi.

Onun bu sözü hepsine cesaret verdi. Artık Raci'nin bayağılığından, terbiyesizliğinden bahsolundu, kelimelere, tabirlere dikkat edilmedi, fakat bunlar Ahmet Cemil'i teselliye hizmet edemedi, etrafında bolca saçılan bu dost sözlerde bir soğukluk, bir sahtelik duyuyor, demin bu adamların şu makaleyi dinlerken eğlenerek güldüklerini düşünüyordu.

Şimdi şurada kendisine yaranmaya lüzum gören bu adamlar o dört sütunluk aşağılamadan gülmek hevesini duyarlarsa ya kendisine uzak olanlar, bütün gazete oku-

yanlar ne yapacak? Demek şimdi bütün kıraathanelerde, kahvelerde, sokaklarda kendisi için gülünüyor, bilmeyenler bilenlerden: "Bu şair kim olacak?" diye soruyorlardı.

Ahmet Cemil derin bir bitkinlik duydu. Ta ciğerlerinin ortasında bir şey yırtılıyor zannetti. Demek kendisinin hayatta gaye olarak sevdiği, vücuda getirdiği bu eser şu dakikada herkesi güldürüyor, eğlendiriyordu. Evet, herkesi...

Birdenbire bu herkesi tabirinden bir çehre ayrıldı: Lamia! Birden gözünden bütün halkın önemi düştü, zihninin içinde yalnız Lamia kaldı. "Bunu Lamia da görecek, o da gülecek" diyordu.

Sonra yine kendi kendisini inandırmaya çalışıyordu:

"Hayır, gülmeyecek. Bunun ne kadar haksız olduğunu anlamaz mı? Hissetmez mi? Hatta benim için acıyacak, belki hiddetinden bu pis kâğıt parçasını yırtacak..."

Bu son ihtimal üzerine insanlarda kendilerine merhamet edildiğini duydukları zaman ortaya çıkan lezzete benzer bir şey hissediyor, onun tarafından merhamete değer görüleceği ümidiyle tatlı bir ağlamak arzusu duyuyordu.

Bir aralık Mazhar Feridun Bey:

— Biraz da dostlarınızın yazdıklarını okuyunuz, dedi. Ahmet Cemil hayretle baktı.

Basın dünyasında dostlar da olur muymuş? Onlar da bir arkadaşı takdir ederler miymiş? demek istiyordu.

Yazıhanenin üzerinde darmadağınık duran gazete yığını arasından *Peyam-ı Cihan* nüshasını buldular. Kendisine uzattılar, fakat artık aldığı yaradan sonra şifayı küçümseyen yaralılara has ihtiyaç duymayan bir bakışla gazeteyi almadı. Yalnız Mazhar Feridun'a, "Teşekkür ederim!" dedi.

***

Bugün hiç kimseyle konuşmaya tahammül edebilecek bir halde değildi. Yalnızlığa şiddetle ihtiyacı vardı. Matbaada kendi odasına kapandı, öğle vaktine kadar orada kapısını sürmeleyerek sedirin üzerine uzandı, düşündü. Raci'ye hiç karşılık vermemeye, hatta kendisine tesadü-

fünde bir şey olmamışçasına davranmaya karar vermişti. Raci için en büyük cezanın, onun düşmanlık eserlerine karşı kayıtsız davranmaktan ibaret olduğuna hüküm veriyordu. Fakat hakikatte şu demin kanını kurutan bir sayfa dolusu hakareti kayıtsızlıkla karşılamaya kuvvet bulamıyordu. Gözünde bütün emellerinin vücuda getirdiği netice önemine sahip olan eserinin henüz yayımlanmadan üzerine dökülen bu aşağılama çirkefi hülya kanatlarında ölümcül bir yara açmıştı.

Kendi kendisine: "Ah, hülyalarım!" diyordu. Şimdi İkbal, matbaa, eseri, eniştesi, bütün bu yaralar hepsi birden kanamaya başlamıştı. Bir aralık yine kendi kendisine kuvvet verir, bir başarmak azmiyle ayağa kalkar, zihninden cesaretini kırarak geçen fikirleri kovmak istiyormuşçasına silkinerek: "Niçin ümitsizliğe kapılmalı? Bir hasetçinin hükmüne bir hayatın esas gayesini feda edecek kadar zayıf bir irade sahibi miyim" derdi.

Bir aralık odasının kapısına vuruldu, bir ses: "Ahmet Şevki Efendi sizi bekliyor!" dedi. Matbaanın son düzenlenişi sırasında idare memuruyla karar vermişlerdi, öğle yemeğini beraber onun odasında yerlerdi. Ahmet Şevki Efendi bir temizlik ve düzen özeniyle odasında bir kısmı boş duran bir dolabın alt katını küçük bir kiler haline getirerek buraya sofra örtüleri, peşkirler, su kadehleri, tabaklar, çatallar, bıçaklar koymuş, her gün öğle üzeri küçük bir yuvarlak masanın üzerine o beyaz örtülerden birini örterek sofrayı hazırlamayı âdet etmişti. Ahmet Cemil dünden beri aç olduğunu o zaman hissetti, odasından çıktı. İdare memuru küçük sofrasını her vakitki gibi penceresinin yanına kurmuş, arkadaşını beklerken ayakta sokağa bakarak karşıdaki kebapçıya ısmarlanmış altı şişin ateş üzerinde hoş biberli, kokulu dumanlar içinde cızladığını seyrediyordu.

İki arkadaş karşı karşıya oturdukları vakit ikisi de bir müddet lakırdı söylemediler. İlk söyleyecekleri şeyin sabahki makaleye dair olması tabiydi. Ahmet Şevki Efendi nihayet:

— Ne kadar üzülmeye eğilimli adamsın! dedi.

— Aksine kendimi pek metin buluyorum. Bugün benim yerimde başka biri olaydı hiddetinden çıldırırdı.

İdare memuru bu cevapla yetinmemiş göründü:

— Keşke sen de çıldıracak kadar hiddetlensen de kendini böyle ümitsizliğe teslim etmesen...

Ahmet Şevki Efendi'ye göre pek ince olan bu düşünüş Ahmet Cemil'e hayret verdi. O vakit şimdiye kadar hakkında derin bir sevgisinden başka bir şeyini görmediği bu adama uzun uzun baktı, Ahmet Şevki Efendi de kendisini merhametle dolu bir bakışla seyrediyordu. İkisinin arasında birbirini seven adamları bir saniye içinde ancak bir sevgi havası içinde saran bir çekicilik ortaya çıktı. Bu bir saniye içinde Ahmet Cemil bütün düşüncelerini, ne zamandan beri bir kalbe emanet etmek isteyip de başaramadığı hislerini bu adama, sadeliğiyle, temizliğiyle etrafını çevirenlerin hepsinden üstün olan Ahmet Şevki Efendi'ye dökmek ihtiyacını duydu: "Beni ümitsiz eden yalnız o değil, sabrınız varsa dinleyiniz" dedi. Evvela kardeşinden bahsetti. Akşam annesine söylemeye cesaret edemediği korkularını açıkladı, eniştesini mümkün olduğu kadar anlattı, sonra: "Matbaa..." dedi.

Ahmet Şevki Efendi şimdi önlerinde duran sahanına çatalın ucu ile dokuna dokuna dalgın bir vaziyette dinliyordu, "Matbaa" kelimesini işitince eliyle "kâfi" dedi, "o tarafı ben sana anlatacağım. Başka?"

Ahmet Şevki Efendi arkadaşının başka dertlerini soruyordu. O zaman Ahmet Cemil kızararak, tereddüt ederek Lamia'yı, eserini anlattı. Bu iki hülyanın birbiriyle bağıntısını açıkladı. Artık yemeklerini bitirmişlerdi, Ahmet Şevki Efendi bir kadeh suyu süze süze içtikten sonra kırkık bıyıklarını elindeki peşkirle kuruladı, iskemlesini biraz çekerek, keten yeleğini gevşetti:

— Bu son dertler bir şey değil! dedi. Senin eserine güvenin var mı? Bana ciddi söyle...

Ahmet Cemil bütün ruhunun kuvvetiyle:

— Pek çok! dedi.

— O halde eserini bastırırsın, Lamia'yı da gidip ağabeysinden istersin, ona da benim güvenim var...

Ahmet Cemil utanmasaydı Ahmet Şevki Efendi'nin boynuna atılarak o kırmızı yüzünü şapır şapır öpecekti, fakat idare memurunun son sözleri sevince imkân bırakmadı:

— Lâkin kardeşine ait olan dert pek büyük...

Bu büyük kelimesi Ahmet Şevki Efendi'nin ağzında başka bir önem alıyor, daha fazla büyüyordu. İdare memuru nihayet endişeli zamanlarına has vaziyetiyle, iki parmağının ucu ile burnunu kaşıyarak dedi ki:

— Asıl fenalığı, kardeşin o çapkın herifin nasıl hükmünde ise senin de matbaadan dolayı öyle esaret altına girmiş olmaklığında görüyorum.

O bu esareti kabul etmemek istedi:

— Niçin onun esiri olayım? Matbaadan istersem şimdi her ilişiğimi kesemez miyim?

İdare memuru çok tecrübe görmüş adamların henüz her şeyi mümkün görecek kadar genç olanlara karşı kullandıkları gülümsemeyle:

— Zavallı çocuk! dedi. Evi ne yapacaksın? Makineler ne olacak?

Ahmet Cemil bir türlü idare memuru kadar işi fena göremiyor, meseleyi o kadar kötü bulamıyordu. O vakit iki arkadaş bütün ihtimalleri incelediler, Ahmet Şevki Efendi farz ettiği tehlikeleri açıklamaya çalıştı. Nihayet Ahmet Cemil matbaada mevkisinin vahimliğini daha fazla anlamaktan koktu, artık konuyu biraz evvel neticesiz bırakılan İkbal'e döndürmek istedi. O zaman Ahmet Şevki Efendi:

— Kardeşine ait olan derdin halledilmesi matbaadaki işin halledilmesiyle mümkün olabilir. Evvela eve, makinelere birer çare bulalım. Sonra kardeşini boşattırırız. Niçin öyle bakıyorsun? Başka bir çare mi var?

Ahmet Cemil bahsi daha fazla takip etmek istemedi. Zavallı hülyaları! Onlar bu sefil hakikatlerden ne kadar uzak kalmışlardı!

***

Bu gece Ahmet Cemil'in nöbetiydi. Bugün eniştesi matbaaya hiç uğramadı. Ahmet Cemil korkulu bir yüzleşmeden kurtulduğuna seviniyordu. İdare memuru ile Sait ve Saip gittikten sonra büsbütün yalnız kaldı, matbaada ancak nöbetçi dizgicilerle makineciler vardı. Kendi odasına girdi. Bu akşam artık bir karar vermeye azmetmişti. Ne olursa olsun bu karışık işe, şu belirsiz duruma bir netice vermek istiyordu. Eniştesiyle devam edebilmek artık mümkün değildi. O halde evi kurtarmak, makineleri ona bırakmak lazımdı. Yahut makineleri alsa, mesela *Peyam-ı Cihan* matbaasıyla bir sözleşmeye girişse... Bir matbaa sahibi olabilmek emelinden mümkün değil hülyasını ayıramıyor, yapabileceği şeyleri zihninde tetkik ettikçe kalbi hep şu son hal çaresine eğilim gösteriyordu.

Bir aralık aşağıya makineler dairesine inmek, onları bir kere daha görmek istedi. Merdiveni yarı aydınlatan kırık şişeli bir asma lambanın ışığıyla tırabzanı tuta tuta indi. Buzlu camı üstünde: "İçeriye girmek yasaktır" ihtarı görünen kapıyı itti, makineler dairesine girdi.

Litografya makinesi ta dipte üzerine yelken bezinden örtüsü çekilmiş duruyordu. Ahmet Cemil en evvel onu bir sevgi bakışıyla selamladı: "Dünyada tek servetim!" diyordu. İlerledi, buraya ne vakit girse yağ, petrol, kâğıt, mürekkep kokusundan toplanma ekşi havasından garip bir haz duyardı, ciğerinin bu havayı solumaya muhtaç olduğunu, bu âlemden çıkacak olursa kanının kuruyacağını zannederdi. Ötede başdizgici makinenin üzerine eğilmiş bir arkadaşının tutuverdiği el lambasıyla gazetenin son düzeltilerini yapıyor, bir kenarda makineci esneyerek düzeltilerin bitmesini bekliyordu. Ahmet Cemil'i görünce hepsi başlarını çevirdiler, sonra başdizgici "Şimdi bitecek, efendim" dedi, yine on yaşından beri parmaklarının ucunda fikirleri çözüp bağlamakla yorula yorula harap olan vücudunu makinenin soğuk yüzeyine eğdi, tahammül edilemeyecek bir vaziyetle, kokulu lambanın pis havasının, donuk ışığıyla şuradan bir nokta çıkarmak, öteye bir virgül koymak için, sabırsızlık-

tan, üzüntüden, yorgunluktan ciğerleri göğsünün içinde darlaşarak, elinde cımbız, cenkleşmeye başladı. Ahmet Cemil bu zor sanatın bütün yorucu, üzücü cengini çok iyi bilirdi, onun için dizgiciliği yazarlıktan zor bulur, bu zavallılara derin bir merhametle acırdı. Bütün gün ayak üzere, dört yüz şu kadar hücreye zihnini bölerek, fikirleri parça parça, harf harf toplayıp dağıtarak, ilerlemez, bitmez bir işte sürat göstermek, parmaklarını zihnine yetiştirmek için içi içine sığmayarak, çabuk yapmak isteyip de yapamamaktan gelen bir sinir buhranıyla hastalanarak, parmaklarının ucunda fikirlerin çözülüp dağılmasından yavaş yavaş zihnine bir perişanlık gelerek işleyen bu sanat adamlarına ayrı bir sevgisi vardı. Bazı defalar düzelti sırasında bulundukça onlara bakamazdı. Satırları gevşetmek, yanlış kelimeleri, harfleri birer birer ayıklamak, yerlerine doğrularını koymak, o binlerce mini mini şeyler içinde cımbızın ucu ile gezmek, bazen bir zor yere tesadüf etmek, sıkışmış bir satıra bir fazla kelime ilavesi için yirmi satırı yerinden oynatmak, birinden diğerine aktarmalar yaparak bu madenden mahlukları arzuya boyun eğdirmek... Bütün bu şeylerin nasıl kan kurutucu bir cenk olduğunu düşündükçe hayatlarını hayatları pahasına kazanan bu adamlara acır, onları pek fazla merhamete değer bulduğu için severdi.

Ahmet Cemil bir şey söylemiş olmak için: "Yarım saate kadar biter mi?" dedi. Başdizgici, "Şimdi ilk nüshayı gönderirim" cevabını verdi. Son düzeltiler yapıldıktan sonra gazeteyi basmaya başlamadan evvel bir nüshasını nöbetçi yazar düzeltilmiş nüsha ile karşılaştırırdı. Bu gece onu bekliyordu. Geri döndü, cam kapıyı açtı, merdivenden yukarı çıkıyordu, merdivenin ta ilk basamağında tırabzana tutunmuş, başını oraya dayamış bir siyah gölge gördü: Raci! Kendi kendisine, "Sarhoş! Şimdi bunu ne yapmalı?" dedi. Tekrar geriye döndü, makineciyle yamaklardan birini çağırdı. Onlar şaşırmadılar, matbaada herkes Raci'nin bu haline alışmıştı, onu tutup yukarıya çıkarırken bir aralık makineci, "Bir haftadan beri dört beş keredir böyle geliyor" dedi.

Ahmet Cemil kendi kendisine, "Benim bulunmadığım geceler demek oluyor" dedi. Bu gece Raci'ye görünmemeyi uygun buldu. O da kendisini görebilecek bir halde değildi. Ahmet Cemil'in odasına sedirin üzerine yatırdılar. Ahmet Cemil bu geceyi yazı kurulu odasında bir köşeye büzülmekle geçirmeye karar vermişti. Matbaa sabaha kadar Raci'nin ciğerlerini söken öksürüğü ile sarsıldı.

Bu sabah Saip Ahmet Cemil'i orada görünce: "Galiba gene içeride!" dedi. Ahmet Cemil başıyla "Evet!" cevabını verdi. Saip odaya girdi. Beş dakika sonra tekrar Ahmet Cemil'in yanına döndü:

— Raci sarhoş değil, fena halde hasta! Ateşler içinde yanıyor! dedi.

Ahmet Cemil sarardı. Bu adam hakkında duyduğu nefretle beraber ona acımaktan kendini alıkoyamamıştı. Saip'in bu sözü üzerine bir gün Ahmet Şevki Efendi'nin haber vermek istediği fena netice aklına geldi, o vakit her türlü kinini unutarak bu hasta adamın yanına gitmeye karar verdi. Saip'le beraber içeriye girdiler, Raci gözlerini açıp baktı, sonra yalnız bir saniye için uyanmış da tekrar derin bir uykuya dalmış gibi tekrar kapadı, Saip yalan söylememişti. Ahmet Cemil Raci'ye bir şey söylemek istemedi, yavaşça Saip'e: "Bir hekim getirmeli" dedi. O vakit düşündüler, tanıdıklarından birine adam göndermek için hatırlarından geçen isimleri tekrar ettiler, nihayet görüş birliğine vardılar.

Nedim gelmiş, bugün babasıyla ilgili fena bir şey olacağı hissiyle kapının etrafında dolaşıyordu. Eczaneye onu saldırdılar.

Ahmet Şevki Efendi gelip Raci'nin hastalığı haberini alınca omuzlarını silkti, "Yalnız bugün hasta değil, çoktan beri hasta, fakat bugün yatağa düşecek demek oluyor" dedi.

Hekimin muayene neticesi idare memurunun hükmünü doğruladı, Ahmet Cemil'e, "Şu haliyle benim gözümde mahkumdur" dedi. O vakit bütün arkadaşları düşündüler, Ahmet Şevki Efendi'nin başkanlığı altında bir çare aradılar, idare memuru "Hastaneye?" diyordu...

Hastane! Bu kelime Ahmet Cemil'de pek ağır bir etki yaratıyordu. Fakat başka bir çare? Hanımıyla şu halinde barıştırıp bu çetin hastayı o zayıf âciz kadına yüklemek her ikisini de öldürmek demekti. Lâkin hastane? Buna bir türlü karar vermek için cesaret edemiyorlardı. Nihayet Saip, "Acaba orada özel bir odaya yatırtamaz mıyız?" dedi.

Bu ümit biraz cesaret verdi. Buna çare aradılar, Saip, "Siz gazete namına bir tavsiye veriniz, aşağısını ben üstüme alırım" dedi.

***

O gün Raci Saip'in eşliğinde Gureba Hastanesi'nde kendisine özel bir odaya yatırıldı. Raci bütün bu müddet süresince ne itiraza, ne rızasına işaret eder bir kelime bile söylememişti, hep susuyordu.

***

Bugün Ahmet Cemil eniştesine karşı aralarında hiçbir şey olmamış gibi davrandı. Hatta o akşam yemekte birleşildiği zaman bile şu üç kişi ile bu yabancı adam arasında doldurulmayacak bir mesafe mevcut olduğuna işaret eder bir şey görülmüyordu. Yalnız Vehbi Bey biraz tutuk, biraz ciddi davranıyordu.

Yemeğin ardından kahvesini kendi odasına göndermelerini rica etti. İkbal'le beraber yukarıya çıktılar.

Bu gece Ahmet Cemil annesine makinelere dair Ahmet Şevki Efendi ile konuşması neticesinde büsbütün büyüyen korkularını açıklamak için fırsat arıyordu, bir aralık yukarıki odada fena bir sesle konuşulduğu dikkatlerini çekti.

Ahmet Cemil'le Sabiha Hanım bakışıyorlardı. Vehbi Bey'in sesi şimdi yavaş yavaş yükseliyor, bir hiddet tonu ortaya çıkıyor, ara sıra İkbal'in ince çekingen sesinin bir yakarı nağmesi gibi hafif mırıltısı fark olunuyordu. Sabiha Hanım:

— Yine kızı haşlıyor, dedi. Bir aralık yukarıki oda kapısının açılıp kapandığı işitildi, bu bir saniyelik zaman içinde Ahmet Cemil Vehbi Bey'in, "Niçin söylemiyorsun?" nidasıyla İkbal'e bağırdığını işitti, sonra yine onun yalvaran

sesi... Bir şey birden yukarki konuşmanın kendisiyle ilgili olacağını hissettirdi: "Niçin söylemiyorsun?" Demek kendisine söylemek için İkbal'e bir emir veriliyordu.

Oda kapısının tekrar açılıp kapandığı işitildi, biraz sonra İkbal'in yavaş yavaş, istemeyerek, merdivenleri indiği duyuldu. Ahmet Cemil, "Zavallı kız geliyor!" dedi. Fakat İkbal içeriye giremiyordu. Ahmet Cemil cesaret edemediğini anladı, odanın kapısına kadar gitti, İkbal merdivenin son basamağında düşünüyordu... Kardeşini görünce şaşırdı, Ahmet Cemil eliyle işaret etti, içeriye çektikten sonra, "Benim için sana bir şey söylüyordu, değil mi? Ne söylüyorduysa çekinme, söyle, temin ederim ki senin rahatını bozmamak için hiçbir karşılıkta bulunmayacağım" dedi. Ahmet Cemil'in gözlerinde kardeşine, "Seni daha çok bedbaht etmemek için bütün şeref düşüncelerini fedaya karar verdim" yemini okunuyordu. O vakit İkbal cesaret etti:

— Sizin için bir gazetede bugün bir şeyler varmış, bu bizim gazetenin şerefine dokunur, diyor. Aşağısını tamamlayamadı, Ahmet Cemil kıpkırmızı oldu, demek kendisi gazetenin şerefine dokunacak kadar rezil olmuş sayılıyordu.

İkbal daha fazla söylese kendisini tutmakta zorluk çekeceğini anladı, omuzuna dokunarak, "Haydi kardeşim, yukarı çık, bana söylediğini bildir" dedi.

Bu olay Ahmet Cemil'i o günkü kararlarında destekledi, artık eniştesiyle matbaadan tamamıyla ilişkisini kesmek lazım geliyordu. Bunda hiç zorluk görmüyordu, makineleri geri alacak, ya bir yere kiraya verecek yahut bir matbaa ile ortak olacaktı. Kendisi de yine alışık olduğu hayata geri dönerek ders verecek, yazı yazacak, kitapçılara hizmet edecek, bu eve yalnız yatmak için gelecek, bir aralık hakikat oluyor zannettiği ümidin yeniden temelini hazırlamak için çalışacak.

Bu çalışmak azmiyle babasının ölümünden sonra duyduğu bütün kuvvet ve metanetini tekrar buldu. O zaman birinci defa olarak matbaa meselesindeki hatasını Sabiha Hanım'a anlattı, planlarını açıklamak istedi.

Annesi, dün gece kızına ağlarken bu gece oğlu için ağlanacak şeyler işiten bu ana, cevap vermeyerek dinledi. Şimdi bu kadında da bütün hayat ümidi, saadet idealini oluşturan çocuklarını mesut görmek emeli, tamamen sarsıntıya uğramıştı. Ahmet Cemil'in başarı ümitleri artık şüphelerle dolu kalbini tatmin edemiyordu.

Ertesi gün sabahleyin eniştesiyle matbaada görüşmek istiyordu. Erken çıktı.

Matbaada Ahmet Şevki Efendi küçük penceresini açmış birisini bcklcr görünüyordu. Ahmet Cemil'i görünce eliyle çağırdı, idare memurunun tavrında alışılmıştan başka şartlarla dolu bir mana vardı. Ahmet Cemil odasına geldikten sonra kapısını kapadı, hiçbir şey söylemeden yazıhanesinin üstünde serilmiş duran *Mirat-ı Şuun* nüshasını aldı, ta ilk sayfanın başında iki satırlık bir yazı gösterdi. O vakit Cemil'in gözleri bulanarak şu uyarıyı okudu:

"Gazetemizin başyazarlığı Osman Tayyar Bey'in yeterli sorumluluğuna bırakılmıştır."

Ahmet Cemil bir hakaret sillesi yemişçesine sarsıldı, bütün kanı sanki başına hücum ediyormuş gibi kulaklarında, başında bir uğultu işitti, elindeki gazeteyi sinirli bir hareketle buruşturarak yere attı: "Ah!" dedi.

Sonra Ahmet Şevki Efendi'nin karşısına oturdu kendisine acıyarak ve susarak bakan idare memurunu uzun uzun seyretti:

— Bu beni matbaadan kovmak demek oluyor... Ah! Bir gün evvel davranmış olaydım, hakarette ben öne geçmiş oluyordum, dedi.

Ahmet Şevki Efendi gülerek:

— Bu Tayyar'ı bildin ya, diyordu.

Ahmet Cemil onu işitmiyor, kendi fikrini takip ediyordu:

— Ah! Bir gün evvel davransaydım! Şimdi makineleri almalı, onlar için bir çare bulmalı –sonra birden zihninden bir şimşek geçti– lâkin iki gün sonra taksit zamanı...

Ahmet Cemil bütün kuvvetleri birden sönmüş gibi oturduğu iskemlede kolları sallanıyor, gözleriyle idare memurundan yardım ümit ediyordu.

Ahmet Şevki Efendi:

— Makineleri almak için bir çare bulalım. O bahis kolay... dedi.

Ahmet Cemil'in bu dakikada bütün çaresizliği, parasızlığı gözünün önünde bir müthiş bir hakikat şeklinde beliriyordu. Ahmet Şevki Efendi'ye:

— Lâkin ben büsbütün parasızım, dedi. Kendime iş buluncaya kadar ne yapacağım? –Acı acı gülüyordu– Şimdi makineleri bir yere taşıtmak lazım gelse hamallar için para yok!

Ahmet Şevki Efendi doğrudan doğruya cevap vermedi:

— Bugün eniştenle konuşmak için beni vekil eder misin?

O bu zorlu konuşmadan kaçmaya bahane arıyordu. İdare memurunun teklifini can atarak kabul etti. Yalnız konuşmanın esasını kararlaştırdılar, Ahmet Cemil neticeyi Ali Şekip'in dükkânında bekleyecekti.

***

İdare memurundan sonra derdini açmaya en çok değer bulduğu adam Ali Şekip'ti. Gazetedeki ihtarın bütün sebebini, sırrını anlattı. Ve bunu ikisi de tekrar tekrar okudular.

Ali Şekip ikide birde:

— Şu "yeterli sorumluluğuna" kaydına dikkat ediyor musun? Senin için iyi bir mana içermiyor, diyor, sonra "Benden sonra kovulmak şerefi sana gelmiş olacak!" şakasıyla gülüyordu.

Ali Şekip bir aralık Ahmet Cemil'e bir kuvvet daha verdi:

— Niçin telaş ediyorsun? dedi. Benim küçük bir sermayem var, yanımızdaki dükkânı da tutar, makineleri oraya yerleştiririz, yavaş yavaş...

O vakit yine hülya silsilesi başladı. Bu hülyaların arasında Ahmet Şevki Efendi'nin her zamandan çok kızarmış olan çehresi göründü. İdare memurunun ilk sözüyle bütün netice anlaşıldı:

— Herif seni çok oynatacak! dedi. Sonra bütün konuşmanın ayrıntılarını aktardı. Vehbi Bey'in cevabı mantığa tamamıyla uygundu.

Borç Ahmet Cemil'in, dolayısıyla matbaada o çalışıp verilecek taksitleri kazanmalı. Matbaadan çekilmek isterse taksitleri vermek için kendisi düşünsün. Yapılamayacak bir şey varsa, o da makinelerin matbaadan alınması. Gereği yapılacak birçok işler var, makineler alınacak olursa işlerin kalmasından doğacak sorumluluğu kim üzerine alacak? Sonra, sözleşmelerin müddeti bitince bir çare düşünülür...

Ahmet Şevki Efendi bu cevapları sayıp döktükçe Ahmet Cemil sabırsızlıktan "Netice? Netice?" diye bağırıyordu. İdare memuruyla Ali Şekip ikisi birden cevap verdiler:

— Matbaada kalmak...

Ahmet Cemil coştu:

— Matbaada kalmak mı? Teklif ettiğiniz şeye bakınız. Siz o herifin ufak bir çalımına tahammül edemediniz. Biriniz kalkıp gittiniz, diğeriniz gitmek için fırsat gözetiyorsunuz. Kendinizin tahammül edemediğiniz bir şeyin en ağırını bana yükletmek istiyorsunuz. Matbaası başında parçalansın. Her şeyi yaparım, bundan sonra onun ekmeğini yememek için açlıktan ölürüm... Amma yine yırtık pantolonlar, eski potinlerle gezecekmişim, yine kitapçı dükkânlarında peynir ekmekle vakit geçirecekmişim, hiç olmazsa eski elbiseler altında, o mütevazı sofra başında şerefimi muhafaza etmiş olmakla huzurlu olurum ya...

Ahmet Şevki Efendi bu hiddet galeyanını sakin bir çehreyle dinliyordu. Yavaş bir sesle:

— Kardeşini, makineleri, evi ne yapacaksın?

Ahmet Cemil her şeyi mahva kadar cesaret alacak bir sinir bunalımı içindeydi:

— Hepsi onun olsun! dedi.

İdare memuru omuzlarını silkiyor, "Çocuk!" diyordu. Fikrini açıkladı, ona kalırsa kardeşine, eve ait olan meseleleri düzeltmek için uygun bir zaman buluncaya kadar eniştesiyle ilişki kesilmemeliydi. "Özellikle..." diyordu, başlamak istediği cümlenin şu ilk kelimesinden sonra gözlerini manalıca süzerek muhatabının aklına bir şey getirmek istiyordu.

Cevap vermedi, şimdi kendisi de ne yapacağında tereddüt ediyordu. Artık başının içinde beyni buharlaşan bir sıvı gibi şişerek sanki patlamak istiyordu. İki elleriyle başını tuttu, orada, bir hasır iskemlenin üstüne oturdu, artık hiçbir şey dinlemeye kuvvet bulmayarak, şurada mahvolup bütün bu hayattan, onun sıkıntılarından kurtulmak ihtiyacını duyarak, derin bir bezginlik içinde ağlamak istedi.

16

Bugünden sonra o bir vakitler bir sükûn ve saadet yuvası olan mini mini evinde bir cehennem hayatı başladı. Artık matbaaya gitmiyor, Ali Şekip'in dükkânında, kıraathanelerde, işsizlikten gelen usançla dolaşıyordu. Akşamları eve gidince herkesten kaçar, odasına kapanır, orada hiçbir şeyle meşgul olmak için heves ve kuvvet bulamayarak yatağına uzanırdı. Eniştesini hemen hiç görmüyordu, iki üç kere tesadüfünde yüzüne bakmadı, evde herkes bu hazırlanan fırtınanın patlaması korkusuyla ikisinin etrafında susuyordu.

Vehbi Bey her zamandan çok huysuzluklar icat ediyor, hemen her gece içeride İkbal'i haşlayan sesi işitiliyordu.

Ahmet Cemil bu kavgalara kendisinin yabancı olmadığını uzaktan uzağa fark ediyordu. Vehbi Bey şüphesiz onun matbaaya gelmediğini vesile kabul ederek İkbal'le kavgaya sebepler buluyordu. Evin içinde herkes özellikle Ahmet Cemil bu huysuzluklara tahammül için kesin kararlı gibiydiler.

Aralarında münasebet kesileliden beri Vehbi Bey akşamları her vakitten çok kaçırıyor, evvelce tahammülü mümkün bir çakırkeyiflikten ibaret kalan sarhoşluğu şimdi körkütük sarhoşluğa dönüyordu.

Nihayet herkesin meydana geleceğini muhakkak olmak üzere hissettiği fırtına taksit meselesinin ortaya çıkması üzerine patladı.

Bir gün Ahmet Cemil Ali Şekip'in dükkânında otururken kendisine parayı borç veren sarraf sırıtarak geldi.

Ahmet Cemil herifi hiç söyletmeyerek:

— Vehbi Bey'e gidiniz, imza benim, fakat borç onun... dedi. Bu cevabı kaç günden beri hazırlıyor, bu karşılık veriş şeklinin reddedilemeyecek bir kuvveti olduğuna inanıyordu.

Sarraf her türlü cevap almaya alışmış gülümsemesiyle cebinden çıkarmak üzere olduğu cüzdanını tekrar yerleştirerek gitti. Biraz sonra –bu defa çehresindeki gülümsemede fazla bir alayla– yine geldi, Vehbi Bey hiçbir şey tanımak istemiyor, "Borç kiminse o versin!" diyordu.

Ahmet Cemil bu beklemediği cevaba o kadar hiddet etti ki hemen o dakikada matbaaya koşup Vehbi Bey'i boğazından tutmak, sıkıp öldürmek arzusunu duydu. Ali Şekip'e, "Bir cinayet işlemekten korkuyorum," dedi. Ali Şekip en önce sarrafı bir iki gün sabretmek üzere savdı. Sonra Ahmet Cemil'in yanına geldi:

— Sen hiddetle her şeyi berbat edeceksin, bütün ailenin saadeti çılgıncasına bir öfke uğruna mahvolacak. Bana biraz soğukkanlı davranacağına söz ver, bir çare düşünelim... dedi.

Fakat Ahmet Cemil artık kendini tutmak elinden gelmiyor, damarlarının içine düşen bir ateş damlası o günden beri bütün vücuduna alevler akıtıyordu.

Şimdi hiçbir şeyin tamiri tarafında değildi, emellerinin birer birer yıkıldığını gördükten sonra her şeyi parçalamak, kendisi de bu parçalanan şeylerin arasında mahvolmak istiyordu.

— Lâkin anlamıyorsunuz, dedi, bu adamla tekrar münasebet kurmak mümkün değil, bağı kesmeye de o bahane arıyor.

— Evet, amma eviniz elinizden gidecek, hiç olmazsa ona bir çare bulun, mesela bu akşam annenin, kardeşinin yanında onu sıkıştırarak bir şey yapmak mümkündür, zannediyorum.

Ahmet Cemil bu girişimden bir kurtuluş ümidi bekleyerek değil fakat bir şey yapmamış olmamak için Ali Şekip'in fikrini kabul etmiş, o akşam İkbal'i çağırarak olayı anlattık-

tan sonra Vehbi Bey'e ev meselesinin adil bir şekle konulmasını söyletmek istemişti.

İşte fırtına bunun üzerine patlamıştı. Ahmet Cemil annesiyle beraber İkbal'in getireceği cevabı bekleyerek aşağıda oturuyorlardı. Vehbi Bey verilecek cevap için İkbal'i araya koymaya lüzum görmedi, kapısı açık duran odasından bağırdığı işitildi.

Bu adamın bütün aşırı bayağılığı bugün tamamıyla meydana çıkıyordu, ilk önce: "Bir seneden beri üzerime yük oldunuz, yetişmedi de şimdi kardeşinin borcunu bana mı verdirmek istiyorsun?" girişiyle başladı, "Ben evlendiysem senin haylaz kardeşini beslemeyi üzerime almadım!" cümlesi Ahmet Cemil'in kulaklarını parçalayarak aşağıya kadar yuvarlandı. Şimdi ne yapmak lazım geleceğini bilemeyerek, hiddetinden titreyerek birbirine bakışan ana ile oğul Vehbi Bey'in söylediklerinin bir kısmını işitemiyorlardı. Fakat işitebildikleri parçalar bütün her şeyi ayrıntılarıyla anlatıyordu.

Vehbi Bey söylenmekte devam ediyordu, nihayet İkbal'in ürkek bir mırıltı gibi sesi işitildi. Korkak tavrıyla bir şey söylediği fark olundu, o zaman Vehbi Bey'in büsbütün tutuştuğu anlaşıldı:

Makineler mi? diyordu, ben adama makinelerin gölgesini vermem. Haksızlık ediyorsam dava etsin. Hem sen böyle şeylere ne karışıyorsun? Her akşam yılan gibi beni sokmaktan zevk mi alıyorsun?

Ahmet Cemil şimdi ayağa kalkmıştı. Artık İkbal yılan olmuştu, öyle mi? Dışarıya atılmak istedi. O zaman Sabiha Hanım kollarıyla sarıldı, "Aman, Cemil! Sabret..." diyor, kollarının arasında zangır zangır titreyen bu vücudu tutabilmek için parmaklarını kilitliyordu.

Vehbi Bey yukarıda hâlâ devam ediyordu:

— Zaten sizin içinize düşeliden beri ne olduğumu anladım, daha ilk günü bırakıp kaçmalıydım. Çekil, çekil yanımdan diyorum, yoksa fena ederim...

O vakit bir vücudun yukarıki odada düştüğü duyuldu. Ahmet Cemil şimdi annesini kapıya kadar sürüklüyor, kur-

tulmak isteyerek hiddetinden boğulan sesle, "Bırak, anne, bırak" diyordu. O zaman Vehbi Bey'in atlayarak indiği duyuldu. Ahmet Cemil annesinin kollarının arasından silkinerek kurtuldu. Fakat sokak kapısının büyük bir gümbürtüyle kapandığı işitildi, Vehbi Bey gitmişti.

O zaman, yukarıdan bütün bu ailenin üzerine istediği gibi hakaret pisliğini döken bu adamı tutmaya, kafasını bu taşların üzerine çarpa çarpa sürüklemeyi başaramadığından, annesinin kadınlık zaafına yenik düşerek öfkesinin bütün taşma eğilimini serbest bırakamadığından müthiş bir üzüntü duydu. Şimdi bir şeyler kırmak, bir şeyler parçalamak istiyordu. Annesine koştu, iki ellerini tuttu, bu zayıf vücudu sarstı, "Ah! Beni niçin bırakmadın? Çıldıracağım!" diyordu, güya bir kuvvetli pençe boğazını sıkıyor, onu boğuyordu. Bağırmak istedi, o vakit iki eliyle yakasını tuttu, çekti, kravatı, yakalığı parçalandı, "Çıldıracağım!" diye bağırıyordu. Ah! Bir kere ağlayabilse, teselli bulacak sinirlerine bir rahatlık gelecekti. Fakat ağlayamıyor, boğazını tıkayan bunaltıcı bir hıçkırık onu ağlamaktan alıkoyuyordu.

O aralık Seher, "Küçük hanım! Küçük hanım ne yapıyor?" dedi. Ah, evet, İkbal? İkbal'i düşünmemişlerdi, asıl düşünülecek olan o zavallıyı unutmuşlardı.

O vakit Sabiha Hanım'la Seher yukarıya koştular, İkbal bir eliyle böğrüne basarak kapının yanında, yerde inliyordu. Sabiha Hanım üzerine atıldı, "İkbal ne oldun? Bana baksana İkbal! Ne oldun, yavrum?" dedi. İkbal kalkamıyor, yüzünü kaldırıp annesine bakamıyordu. İniltileri arasında yalnız "Hiç!" dediği işitildi.

Hiç! Daima hiç!

17

O sabah Ahmet Cemil Ali Şekip'in dükkânına girdiği zaman perişan saçlarından, bozulmuş çehresinden, bozuk yakasından eski arkadaşı ürktü. Henüz o bir şey söylemeden, "Ne oluyorsun?" dedi.

Ahmet Cemil acı bir gülüşle cevap verdi:

— Ne olduğumu bilmiyorum, fakat iyi bir şey olmuyorum...

Pantolonunun cebinden buruşuk bir gazete parçası çıkardı, Ali Şekip'in küçük yazıhanesinin üstüne koyarak açtı:

— Dükkânını bir iki saat bırakarak beni emniyet sandığına götürür müsün? dedi.

Şimdi Ali Şekip donmuştu, cevap veremiyor, bir şu yazıhanenin üstünde zavallı bir halde serilen küpelerle yüzüğe, bir de bu sarı kederli simaya bakarak duruyordu.

Ahmet Cemil artık hiçbir şey saklayabilecek bir halde değildi. Ali Şekip'in üzüntüsünü anladı, dedi ki:

— Bunlar annemin küpeleriyle yüzüğü! Bir vakitler babam evi tamir için borçlandığı zaman bunları bir türlü rehin etmek istememişti. İşte bugün kızını ölümden kurtarmak için oraya gidiyor, ah! Bilsen, Şekip... Kardeşimi ben öldürüyorum, zannediyorum...

Ali Şekip ne söyleyeceğinde kararsızdı, "Her şeyi abartırsın" dedi, Ahmet Cemil taşmaya vesile arıyordu, bu söz yetti:

— Abartmak mı? Kardeşim ölüyor diyorum, onu ben öldürdüm diyorum, sen bana hâlâ abartmaktan bahsediyorsun... Siz, hepiniz, ne soğukkanlı adamlarsınız! Karşınızda çıldırmış birisini görüyorsunuz da tam bir rahatlıkla, "Abartıyorsun" diyorsunuz. Ah! Bilsen, bütün hülyalarımdan sonra bugün şunları emniyet sandığına götürmek için mecbur eden sebeplerin acılığını hissetsen... Yok, hissediyorsun, değil mi Şekip? Bana acıyorsun değil mi? Bak, ağlamamak için kendini tutuyorsun.

O zaman Ahmet Cemil bu dost kalbinin şu gözlerinden hafif iki damla yaş akan dostun karşısında, dirseklerini üzerinde annesinin küpeleriyle yüzüğü hazin bir edayla serilen yazıhaneye dayadı, başını iki elleriyle tuttu, bir haftadan beri ağlayamadığı bütün elemlerini, ümitsizliklerini orada yavaş yavaş buruşuk gazete parçasının üzerine salıverdi.

Ali Şekip bu gözyaşları karşısında bir hürmet ve merhametle susuyordu. Nihayet Ahmet Cemil dün akşamki olayı, kardeşinin böğrüne tesadüf eden tekmeyi, düşük tehlikesini, muayenenin endişe veren neticesini kesik kesik Ali Şekip'e anlattı.

— Abartmıyorum, değil mi? diyordu. Şimdi İkbal'i kurtarmak lazım, her şeyden evvel, bütün dünyadan evvel bana o lazım. Hâlbuki bende para yok beş para yok...

Ali Şekip bir şey söylemek için yutkundu, Ahmet Cemil söyletmedi:

— Bak, yalnız o mümkün değil... Anlıyor musun? Eliyle sözünün kesinliğini göstererek ilave etti:

— Senden ve hiç kimseden...

Bu son sözü söylerken Hüseyin Nazmi'yi düşünüyordu, o ziyafet gecesinden beri Ahmet Cemil ondan kaçıyordu. Bütün bu yoksulluk sıkıntılarını ondan saklamaya –esasını pek iyi çıkaramaksızın– lüzum görüyordu.

Sanki hülyalarının şu çöküşüyle aşkı arasına mâni, bir set koymak, kalbinin şu karışık tufanından o emel çiçeğine bir damlanın bile sıçramasına imkân bırakmamak istiyordu.

Ali Şekip'ten emniyet sandığının kapısında ayrıldı, bir an evvel eve giderek alabildiği paraları Sabiha Hanım'a vermek, evden çıkarken pek fena bir halde bıraktığı İkbal'i görmek için acele ediyordu.

Kapıyı açmak için Seher biraz gecikti. İçeriye girince merdiven başına bırakılmış su kovalarıyla Seher'in perişan hali dikkatine çarptı. Onun sormasını beklemeden Seher söyledi:

— Siz gideliden beri küçükhanımdan kan boşanıyor! Ne kan! Ne kan!

Sonra kapıyı iterek kapadıktan sonra iri vücuduyla dargın çehresiyle Ahmet Cemil'in önüne geçti:

— Bu adamın bütün ettiklerini yanına mı bırakacaksınız? dedi. Ahmet Cemil'in cevap vermeye vakti yoktu. Kendi kendisine, "Çocuk düşmüş olacak, bu bence daha iyi, fakat onu kurtarabilsem..." diyordu. Yukarıya koştu, hafifçe kapıyı itti İkbal balmumundan yapılmış sarı bir heykel gibi derin bir dalgınlıkla yatağa yatırılmıştı. Annesi

karyolanın altına seccadenin üstüne oturmuş, büyük felaketlerin dehşet devresini takip eden sakinlik zamanlarına has bir bitkinlikle ellerini dizlerinin etrafına kilitlemiş, dalgın bir gözle meçhul bir noktaya bakıyordu, Ahmet Cemil ayaklarının ucuna basarak ilerledi. En evvel İkbal'e baktı. O gözleri yarı açık, dudakları solgun bir pembelikle dişlerinin üzerinde gergin, terden ıslanmış saçları fildişi gibi donuk sarı duran şakaklarıyla alnına yapışmış, yorgun, uzun nefeslerle uyuyordu. Onun bu manzarasından yürek burkan bir hisle bu sevgili vücudu bir gün yine böyle –fakat şimdi yorganı hafif hafif kaldıran şu nefesler kesilmiş olarak– görebilmek ihtimalinden titreyerek gözlerini ayırdı. Annesinin yanına çöktü.

— Düştü mü? dedi.

Sabiha Hanım vaziyetini değiştirmeyerek kaşlarını kaldırdı, "Belki!" diyordu, o vakit Ahmet Cemil, bu bir hüküm vermeyen cevaba hiddet eder gibi oldu, "O halde yine hekimi getirtmeli!" dedi, tekrar kalktı. Sabahtan beri yorulan bacaklarıyla tekrar koşmak hekimi aramaya gitmek lazım geldi.

***

Hekim başını sallıyor, "Ateşe karşı koyabilmeli!" diyordu. Ahmet Cemil şimdi tehlikeyi daha açıklıkla görüyordu. Bu adamın ağzında şu söz bütün korkularının asılsız olmadığını anlatıyordu. Demek ki ateşe karşı konulmayacak olursa...

O zaman bir yardım umarak hekimin yüzüne bakıyor, ondan cesaret verecek, teselli edecek bir söz, bir işaret, bir hiç bekliyordu... Fakat bu adamın aldatmak istemeyen çehresi ciddi, ağırbaşlı ve endişeyle doluydu, hepsini söylememek istiyormuşçasına basık duran dudakları "Fena!" diyor gibiydi.

Şimdi onun tembihlerini tutabilmek, alınacak tedbirleri anlamak için zorluk çekiyor, zihninin içinden bütün anlama kabiliyetlerini silip süpürerek götüren bir sel akıyor, bir bora geçiyordu.

Sabiha Hanım, o, hiçbir şey anlamıyormuş, bütün hissi ve fikri donmuş gibi boş bakışıyla bir onun, bir oğlunun

yüzüne bakıyor, artık ağlamayarak kenarları yanan gözleriyle şu içeride sarı, donuk benzi bir ölüye benzeyen kızını elinden alıp almayacaklarını soruyor gibiydi.

Ahmet Cemil'e yine koşmak lazım geldi, eczanede saatlerle süren üzüntü içinde beklemek, elleri kolları şişelerle, kutularla dolu, bir an evvel şifa götürmek acelesiyle sokaklardan uçarak geçmek icap etti. Ah! Onu kurtarabileceğinden emin olsa böyle hiç durmadan hep koşacaktı...

***

Bugünden sonra Ahmet Cemil'le, İkbal'i her dakika bir parça öldüren, kurutup yakan o müthiş ateş arasında bir harp başladı. Artık evden çıkmıyor, uyumuyor, yemek yemiyor, yaşamıyordu. Kendisine yaşamayı yasaklamakla hayatının bir kısmını şu hayatının günden güne eksildiği görülen vücuda bağışlamak istiyor gibiydi.

İkbal ara sıra dalgınlıktan çıkıyor, şükranla dolu gözlerine bir gülümseme parıltısı gelerek bir vakitler tatlı sesiyle evin içinde daima "Ağabey" diyerek selamladığı bu sevgili kardeşe, kendisi şu evin içinde kayboluverecek olursa ne kadar bedbaht olacağını düşündükçe ağlamak istediği annesine bakıyor, ateşle yanan boğazından, ciğerlerinden kuru gelen sesiyle onlarla konuşabilmeye çalışıyordu.

Fakat ateş, o müthiş humma, bütün şu küçük aile halkının bir dakika yorulmayan uğraşmasına, didinmesine hep galip çıkıyor, daima bu vücudun hayatından bir parçasını koparmakta devam ediyordu.

***

Bir gece Ahmet Cemil İkbal'i biraz rahat bırakmıştı. Kaç gündür en ufak bir gürültüyü işitebilmek için odasının kapısını açık bırakarak, yorganını açmayarak, yatağın üzerine öyle atılıveriyordu. Bu gece biraz sakin uyuyordu, bir aralık "Cemil! Cemil!" dediler, yatağından atladı. Dinledi. Sahiden bir ses işitmiş miydi? Duramadı, ta uykusunun derinliğinden gelen bu seste bir acılık vardı ki, birden kalbinde bir felaket hissi uyandırmıştı.

Korktuğu şeyi şimdi bir kuruntudan, esası olmayan bir histen ibaret göreceğini ümide çalışarak odasından çıktı. Kardeşinin kapısı tamamen kapalı değildi, eliyle itti. O zaman İkbal'i yatağının içinde oturmuş, gözleri müthiş bir şeyin bakıp görülmesiyle korkudan açılarak ta ötede duvara dikilmiş, ayaklarından ve arkasından kendisini tutmaya çalışan Sabiha Hanım'la Seher'in arasında elleri çırpınarak bir hayalden kendini korumaya hazırlanıyormuş gibi gerilmiş, gördü. Koştu, "Ne oluyor, ne oluyor?" dedi. Sabiha Hanım'la Seher uykularından henüz bir korkuyla uyanmışlara has şaşkınlıkla söyleyemiyorlar, zaten gördüklerini anlayamıyorlardı. Ahmet Cemil kollarıyla İkbal'i sardı, saçlarının soğuk terleriyle ıslanan çehresine yüzünü yanaştırdı. "İkbal, kardeşim, ne oluyorsun, kardeşim?" dedi. O, onu işitmiyor, iri, açık gözleriyle, o korkulu bakışlarıyla ta oraya, duvardan ayrılarak gelen saldırgan hayale bakıyor, kendini korumaya çalışarak zayıf vücudu gerilmek, titreyen kolları bir kuvvet aramak için uğraşıyordu. Sonra bu eller birdenbire Sabiha Hanım'ın orada bir çare araştırıyormuş gibi dolaşan serseri ellerini kavradı, bir feryat, korkunç bir feryat, sık sık nefeslerle çırpınan göğsünü yırttı, artık mağlup ve kuvvetsiz kalan başı Ahmet Cemil'in omuzuna düştü, bu iki kardeşin gözleri şu dakikada son bir sevgiyle bakıştı. Ahmet Cemil şimdi bu zayıf vücudu kollarıyla sıkıyor, onu alıp götürmek isteyen şeyden koparıp kurtarmak istiyordu. Fakat kollarının arasında bu vücuttan uzun bir titremeyle bir şey akıyor, bir şey çekiliyor gibiydi, tekrar gözlerini İkbal'in gözlerine dikti, "İkbal!" dedi. Şimdi bu gözler onun bu feryadına karşı sessiz kaldı, hâlâ ona bakıyordu, fakat artık onlarda bir şey noksandı...

18

Bu matemin içinden bir hummanın korkunç kâbusundan uyanmış gibi çıkmıştı. İlk günü kalbinde bir şey şu gözlerinin önünde gerçekleşen faciaya inanmamakla devam ederek

bir ölüye karşı son vazifelerin yerine getirilmesiyle meşgul olurken o kadar büyük bir acı duymuyor, her günlük bir iş görüyormuşçasına koşuyordu. Fakat her şey bitip de o tabutu kaldırmak, bu eve bir daha dönmemek üzere götürmek lazım geldiği zaman bu facia bütün hakikatiyle gözlerinin önünde canlandı. Merdivenlerden sürünerek kızını son bir feryatla selamlayan annesinin sesi, o insanların artık her şeyi unutup da bütün dayanma gücünü bir matemin içe işleyen acısına teslim ettikleri dakikaya has feryadı kulaklarını yırttı. O vakit dizleri titreyerek merdiven başına çöktü. Tabut yabancı ellerle kalkarak bu evi, şu ana ile kardeşi hafif bir eğilmeyle selamlıyor, gidiyordu. O zaman Ahmet Cemil'i, Ali Şekip'le Ahmet Şevki Efendi kollarından tutmuşlar, kaldırmışlar, artık kendine bir sahip çıkma kuvveti duymayan bu vücudu o tabutun arkasından sürüklemişlerdi.

Şimdi bütün o müthiş günün tarihi zihninden, uzak bir olayın silik hatıraları gibi geçiyor, şu henüz on günlük olay, hayatında, uzak, senelerce uzak bir geçmişe süzülüp gidiyordu. Fakat kalbinde hep o sönmek bilmeyen ateş yanmakta devam ediyordu.

O gün güzel bir hava altında Ahmet Cemil'in matemiyle alay ederek Haliç'in güneşli suları akar bir gümüş su gibi kayıklarının kenarlarından geçip gidiyordu.

O arkadaşlarının hiçbiriyle lakırdı etmiyor, dik bakışıyla sulara bakıyordu. Sonra Eyüp'e geldiler, onu çıkardılar, Ahmet Şevki onun zihnini meşgul etmek, düşüncesinden –şu düşünememekten ibaret olan donukluktan– bir dakika olsun ayırabilmek için gençliğine ait eski bir hatıradan bahsediyordu. Ahmet Cemil tabutun arkasından yürüdükçe yeni bir ölü geldiğine sevinerek koşuşan dilencilere bakıyor, bütün bu ölüler diyarının ölüm ile yaşayan halkını seyrediyor, bu tabuta kendisinden başka şu etrafındakilerin kayıtsızlığından büyük bir acıyla üzülüyordu.

Sonra namaz zamanını beklemek lazım geldi. Onu arkadaşları bir kahvenin önünde alçak bir iskemle üzerinde oyalıyorlardı. Artık bugünün bitmesi, bir an evvel şu

yabancılar arasından çıkarak matemiyle yalnız kalması için sabırsızlanıyordu. Artık ağlamıyordu, namaz kılarken, dua edilirken, sonra dilencilerden ibaret alay ile kabre gidilirken hep susuyordu. Orada henüz bitmemiş kabrin yanında yine beklemek icap etti. Mezarcılar birbiriyle konuşarak, kazmanın ucuna tesadüf etmişi gömülü eski bir mezar taşı parçasının çıkarılması için çare düşünerek çalışıyorlar, bir ağacın dibinde mahallenin bekçisi iri gümüş saatini çıkararak geç kaldığına canı sıkılmış gibi bakıyor, mezarlar üzerinde, duvar kenarlarında, ötede beride yirmişer para sadaka alabilmek için duran kadın, ihtiyar, çocuk, sakat ve sağlam dilenci güruhu sabırsızlanarak bekleşiyor, tabut bir komşu kabrin üzerine ihmal edilerek bırakılıvermiş, son istirahat, yerinin hazır olmasını bekliyordu.

O, bunlardan artık tahammül edilmez bir üzüntü duyuyor, bütün bu gördüklerine, kendi matemine karşı bir hakaret gibi ciğerleri yırtılarak bakıyordu. Sonra kabir bitince tabutu iplerle sararak indirdiler. Kapağın baş tarafını testerenin asap bozucu dişleri keserken Ahmet Cemil karnına basıyor, bu sesi işitmekten doğan azabı bastırmak istiyordu...

Fakat sonra kabrin üzerine atılan topraklar şişerek kardeşinin şu ebedi mekânı gözlerinin önünde yükseldiği zaman birden bütün acıları taştı, o vücudu burada bırakmamak, şu toprakların gaspından almak isteyen bir hisle iki adım attı, Ali Şekip elini tuttu, onu bir taşın üzerine oturmaya mecbur etti. Şimdi herkes susuyordu, bir hafız titreyen, ağlayan bir sesle şu taze kabrin üzerine ruhani bir demet koyuyordu. O zaman Ahmet Cemil ruhu okşayan, ferahlamaya benzeyen tatlı bir hisle şurada hafif hafif ağladı.

Ah! O günün hatıraları! Şimdi hep bunları birer birer hatırlamaya çalışıyor, o müthiş saatlerin hatıralarını sırasıyla canlandırmak için düşünüyordu.

O akşam arkadaşları onu eve göndermemek istemişlerdi. Yalnız kalacak olursa büsbütün fena olacağını söyleyerek kendisini o gece oyalamakta ısrar ediyorlardı, fakat ona kabul ettirmek mümkün olamamıştı. Tersine matemine

tamamıyla kendini teslim etmek, kardeşinin, doya doya acısını çekmek istiyordu.

Eve geldiği zaman akşam olmuştu. Bugün Süleymaniye'nin kalbinin dostu olan şu mini mini evi gözüne eskimiş kafesleri, alçak cumbası, sıvaları dökülmüş duvarları, tahta kapısıyla çirkin, soğuk göründü.

Kapıyı Seher açtı, kalbinde garip bir his vardı ki o akşam eve girince bütün bugünün olaylarını yalan bulacağını zannettiriyordu. Seher'e bakamadı, bu kızın kızarmış gözlerle kendisine bakan gözlerinden kaçmak istedi. Annesine görünmeye kuvveti yoktu. Doğru İkbal'in odasına kadar gitti. Onu hâlâ orada görecekmiş kuruntusunun mağlubuydu. Örtüleri kaldırılmış, cibinliği indirilmiş karyolasına kadar gitti, bir müddet oraya baktı, sonra hemen oraya, seccadenin üzerine atıldı, birinci defa olarak feryat ihtiyacını tutmak istemedi, orada bağırarak, kıvranarak şimdi bu evi tamamen boş bırakan kardeşi için kana kana ağladı.

***

— Niçin bana öyle bakıyorsun, Cemil?

— Bilmem, sana bakıyor muydum?

O günden beri hayatından bir yarım asır geçmiş gibi çökmüş, ihtiyar olmuştu. Öyle dalgınlıkları vardı ki saatlerle sürerdi. Artık düşünmek yetisinden soyutlanmış gibi bir söz söylenirken boş gözlerini diker, öyle dururdu.

Bugün Ali Şekip'in dükkânında yine gözleri arkadaşına tesadüf etmiş duruyor, fakat onu görmüyordu.

Ali Şekip elinden kalemini bırakarak defterini kapadı, artık onu biraz sarsmak, ona biraz kuvvet vermek zamanı geldiğini anlamıştı. Ta yanına kadar geldi, yüzüne bakarak:

— Cemil, artık bu düşünceye bir son vermelisin! dedi.

Cevap vermeyerek dinliyordu:

— Dünyada hiçbir kimse düşünemezsin ki hayatından hiç olmazsa bir büyük matem geçmiş olmasın. Sana çarpıldığın felakete karşı kayıtsız, umursamaz davran, demiyorum, mümkün olmayacak şeyler öğütlemekten ne fayda çıkar?

Fakat sen her şeyden evvel kendi hayatını düşünmekle yükümlüsün. Bak, bugün ne yapacağını bilmiyorsun. Evde bir annen var ki tek ümidi senden ibaret, bir eviniz var ki küçük bir tedbir noksanıyla elinizden gidebilecek, o herife kaptırdığın makineler var ki kurtarmak lazım, bunlardan sonra fakat hepsinden mühim olarak sen varsın... Bak, yine yüzüme artık yaşamaktan vazgeçmiş bir adam gibi bakıyorsun, biraz kendini silk, biraz damarlarında kanının dolaştığını duy, gerçekten, hayattan vazgeçecek kadar ümitsiz, hülyasız mısın? Artık bu toprak parçasının üzerinde görülecek işin kalmamış olduğuna ciddi bir kanaatle hükmediyor musun?

O, arkadaşından gözlerini ayırmış, dalgın bir bakışla belirsiz bir noktaya bakıyordu. Ah! Hayatının o ümidi, o hülyası! Şimdi onu kendisinden ne kadar uzak görüyordu.

Ali Şekip devam ediyordu:

— Bence artık bu uyuşukluğa bir ara vermek zamanı gelmiştir. Biraz halledilecek şeyleri düşünmek lazım gelir, zannederim...

Ayağa kalktı, arkadaşının önüne dikilerek:

— Her şeyden evvel halledilecek diğer bir şey var ki onu unutuyorsunuz.

Gözlerinde şimdi vahşi bir bakış vardı. Ali Şekip arkadaşının hiç alışılmamış olan bu bakışından ürkerek:

— Neyi unutuyoruz? dedi.

— Kardeşimi öldüren adamı! Onu insanların adalet pençesine teslim etmek benim en evvel düşünülecek vazifem değil mi?

Ali Şekip şimdi arkadaşının hayretle yüzüne bakıyordu. Kendi kendisine: "Zavallı çocuk! diyordu, neyle ispat edecek? Ondan bu şekilde mi intikam almak istiyor?" Arkadaşı için şimdi başka bir tarzda merhamet duyuyor, intikam almak ihtiyacı içinde onun vasıtalarını temin imkânından yoksunluğunu düşünerek güç yetiremeyişinin bütün acılığını hissediyordu. Şu dakikada bu meseleyi fikir esenliğiyle değerlendiremeyeceğini anladı, düşündüğünü söylemekten kaçındı, başını sallayarak:

— Pek yapılamayacak bir şey değil, fakat bu mesele yine sırf hissolunanlara ait bir şey! Ben seni biraz maddi işlere yöneltmek istiyorum, dedi.

Ahmet Cemil cevap vermek üzereydi, Ahmet Şevki Efendi'nin kapıdan giren göbeği göründü, o, vakit buldukça matbaadan sıvışarak buraya gelir, eski arkadaşlarıyla biraz dereden tepeden bahsederdi.

Bugün Ahmet Cemil idare memurunu görünce bir teselli nefesi aldı. Kardeşinin vefatından beri ondan bir şey sormak istemiyor, cesaret edemiyordu. Bugün beş dakika evvel Ali Şekip'in başladığı konuşma anlamak istediğini sormaya kuvvet verdi, hatta giriş yapmaya da lüzum görmeyerek Ahmet Şevki Efendi göbeğinin ağırlığını dinlendiren bir nefesle henüz solumaktayken sordu.

— Sizden bir şey anlamak isterdim, fakat bana doğrusunu söylemenizi şiddetle rica ederim. Kardeşimin vefatına dair o herifle elbette bir lakırdı etmişsinizdir. Size ne dedi? Ve onun vefatını ne şekilde karşıladı?

Ahmet Şevki Efendi evvela bu soruya hayret ediyor göründü, sonra kendisine has alışılmış tavrıyla omuzlarını silkti:

— Niçin doğrusunu söylemem için ısrar ettin? Sana hakikati süsleyerek söylemek için bir sebep var mı? Bunu benden sormaya lüzum gördüğüne de şaşarım, onu iyice anlamış isen olayı ne yolda karşılamış olacağını da gözünün önüne getirebilirsin. Benimle uzun uzadıya lakırdı etmedi, ertesi sabah, "Dün cenazeye gitmişsiniz. Vah vah! Üzüldüm, iyi kızdı, isabet oldu ki münasebeti kesmiş bulunduk, yoksa çok ıstırap duyacaktım" dedi, o kadar. Sen daha fazla bir şey mi bekliyordun?

Ahmet Cemil susuyordu. Bir adamın insanlık duygularından bu derece soyutlanmış olabileceğine işaret eden hikâyeler işittikçe abartıya yorardı. Bir sene kocası sıfatıyla yaşadığı bir vücudun mahvına sebep olduktan sonra bu kadar kayıtsızlık gösterebilmek için bir kalbin ne büyük kuvveti olmak lazım geleceğine hayret ediyordu.

Ali Şekip'e baktı, simdi Vehbi Bey'in idare memurunun ağzında başka bir alay manasıyla asıl anlamı doğrulayan o sözü hepsinde fikir belirtmeye imkân bırakmayan ağır bir nefret uyandırıyordu.

Bu sırada dükkânın kapısından içeriye billur gibi çıngıraklı bir çocuk sesinin "Havadis!" dediğini işittiler. Bu sese hep tanıdık çıkarak başlarını çevirdiler, kapıdan gülümseyerek kendisini göstermek isteyen Nedim'i gördüler.

Ahmet Cemil sordu:

— Nedim, sen gazete dağıtıcısı mı oldun?

Çocuk sevinçle cevap verdi:

— Bugün başladım, beyim!

O vakit Ahmet Şevki Efendi, Vehbi Bey'in bir gün evvel Nedim'e izin verdiğini anlattı. Çocuğun haftada aldığı beş on kuruşu çok görmüştü. Ahmet Şevki Efendi ona küçük bir sermaye vermiş, daha fazlasını yapmaya gücü yetemeyerek çocuğu hiç olmazsa dağıtıcılığa yönlendirmişti.

Ahmet Cemil Nedim'e bir şey sormak istiyordu, evvela tereddüt etti, sonra cesaret gösterdi:

— Baban nasıl, Nedim, haberin var mı?

O vakit çocuğun bir saniye evvel kendisini serbest bir meslek sahibi görmekten kaynaklanan neşesi uçarak gözlerini birdenbire hüzün kapladı:

— Babam mı? Bilmem... dedi, sonra içini çekerek ilave etti:

— Dün annem gitmiş, iyi değilmiş!

O zaman üç arkadaş hayretle bakıştılar. Nasıl, bu kadın o kadar işkencelerine tahammülden sonra kendisini terk edip sefalet içinde bırakan bu adamı affedecek kuvvet bulmuş mu?

Ahmet Cemil üçünün de birden aklına gelen bu düşünceyi yorumlamak için:

— Zavallı kadınlar! dedi.

Nedim'in billur sesi Babıali Yokuşu'ndan aşağıya doğru uzaklanarak kayboluyordu: Havadis!

Ahmet Cemil arkadaşlarına sırayla bakarak dedi ki:

— Bana eşlik edebilir misiniz?

Niçin? dediler. Ahmet Cemil hastaneye gitmek, o da Raci'yi affetmek istiyordu. Teklifini hemen kabul ettiler. Ali Şekip dükkânı kapamaya karar verdi. Ahmet Şevki Efendi matbaada iki saat bulunmayacağını haber verip dönmek üzere ayrıldı.

***

Ahmet Şevki Efendi'nin dar yerlere zor tahammül eden iri göbeğiyle soluyarak girişine arabacı gülüyordu. Arabanın sarsıntısından yokuşa fazla bir zorluk ilave edecek bir yük girdiğini fark eden beygirlerin bile kulaklarında endişeye işaret eden bir hareket oldu. Ahmet Cemil karşıya oturdu, Ali Şekip "Yenibahçe'ye!" emrini verdi, günde on altı saat İstanbul'un inişli yokuşlu sokaklarında şu makasları bozuk sandukayı sürüklemekten bezmiş olan hayvanlar yerlerinden oynadılar, yorgunluktan kırılmış bacaklarıyla yokuşu tırmanmaya başladılar.

Ali Şekip solda kütüphanelerden birini göstererek Ahmet Şevki Efendi'ye bir şey anlatıyordu. Ahmet Cemil arabanın gürültüsü arasında işitemiyordu, kulağına yalnız bazı kelimeler geliyordu. "Silik para... Akçe farkı... Kitapçılarla sarraflar... Dikkat etmedi, bu zaten bilmediği bir mesele değildi. Pencereden sokağa bakmayı tercih etti, Çemberlitaş'tan, Bayezit'ten geçtiler, Aksaray yokuşunun başına gelince Ahmet Cemil'de çoktan görülmemiş yerlerin tekrar bakıp seyrinden meydana gelen bir hatırlama lezzeti uyandı. Şimdi hemen on beş sene oluyordu ki Aksaray'ı görmemişti. Hele daha ötesini bilmezdi, Yenibahçe'nin adını işittikçe burasını İstanbul'un hemen dışında, kırların yeşilliklerine sığınmış bir sayfiye gibi zihninde kurardı. On beş sene evvel? Kendi kendisine o zamana geri dönüyordu. O vakitler Aksaray Caddesi henüz Şehzadebaşı'yla Direklerarası'na mağlup olmamıştı. Şimdi Vezneciler'i dolduran ramazan eğlencelerinden bir kısmı o zaman bu sokakta halkı han içlerine toplardı. Zavallı babası! Zihninde belirsiz hatıra sahneleri

uyanıyor, kendisini bir ramazan gecesi babasının yanında tiyatroya gitmek için bu sokağı inerken görüyordu. O zaman ne kadar mesuttu! On yaşında çocuklara özgü daima taşmaya hazır neşeyle o vakit her sözlerini tuhaf bulduğu o oyunculara, hele uzun fesli İbiş'e ne kadar gülmüştü! Şimdi bunların hepsinden uzak! Hele babasından... Ya onu takip eden ikinci matem darbesi! Demek hayat dedikleri şey böyle sonuna kadar müthiş darbeler toplamakla geçecek. Bir aralık annesi hatırına geldi, bir gün onu da, hayatının şu biricik servetini, tek tesellisini de kaybediverecek olursa ne yapacak?

Şimdi manav, kasap, bakkal, aşçı, helvacı dükkânlarının art arda sıralanışı gözlerinin önünden geçerken bu korkunç ihtimali düşünüyor, o matemin geçek olması imkânına titriyordu.

Bir aralık Ahmet Şevki Efendi:

— Hele yokuş bitti, dedi, Ahmet Şevki Efendi arabayla yokuş inmeyi yayan yokuş çıkmak kadar zor bulurdu. Artık kalabalık azalıyor, Aksaray Caddesi'ne hayat veren hareket burada kesilmiş oluveriyordu.

O zaman araba bir ıssızlık içinde yuvarlanmaya başladı. Ahmet Cemil'in gözleri tek tük dükkânlarla su taşıyan bir uşaktan, bir tarafta ceviz oynayan dört çocuk topluluğundan, beride şemsiyesine dayanarak yavaş yavaş yürüyen bir efendiden ibaret nadir hayat belirtileriyle, sessizliğe has bir hüzün havasıyla dolu bu sokağın perdeleri inmiş kafesli pencerelerini seyrediyor, bu tahta evlerin renk renk cephelerinde okunan düşünme dinginliğine dalıyordu.

Araba, altlarında, kaldırımların taşlarından sekerek, bozuk makaslarının üzerinde sarsılarak, bir uğultu içinde sürüklenip gittikçe önünde akıp gittiğini gördüğü şu suskun hayat tablolarının gizli köşelerine giriyor, sonra fikri bir sokaktan ayrılarak iki tarafa bükülen sokaklardan daha ilerisine hülyasını sürüklüyordu.

Bütün o sakin mahalleleri, şehir hayatının o huzurlu çevresini zihninin içinde görüyordu.

O buralarda duyulan istirahat kokusundan ne kadar uzaktı! Süleymaniye'nin minimini evi, o da burası gibi saadet sükûnu içinde değil miydi? Hâlbuki o bütün emellerinin şamata ve gümbürtüsünü getirmiş, o sükûnun içine atarak bu saadet yuvasını bir fırtınanın gürültüsüne boğmuştu.

Ne olurdu, o da bir dairede kayıt memuru olsaydı, şöhret emeli arkasında koşmasaydı da kendisine o evin sessizliğiyle uygun olacak bir hayat vücuda getirseydi?

Ahmet Şevki Efendi:

— Geliyoruz! dedi.

Araba durdu, Ali Şekip'le Ahmet Cemil atladılar, Ahmet Şevki Efendi inleyerek kapıdan sıyrıldı, basamağa korka korka basarak hopladı.

Onlar kapıcıyla görüşürken Ahmet Cemil bu binanın karşısında tatsız bir his duydu, kendi kendisine, "Bir de şu pencerelerin içindeki hayat var!" diyordu. Burası gözünde bütün insan hayatının vardığı somut bir sefalet sonucu gibi yükseliyordu.

Bütün ekmeksiz kalmış aileler, satıla satıla nihayet son servet olan yorgan da gittikten sonra hastane yatağına düşen hastalar, memleketinde kendisini bekleyen çocuklarını düşünerek can çekişen babalar, türlü emellere veda ederek burada ellerinden kaçmak isteyen hayatı salıvermemek için cenk eden gençler, bütün insanlığın kapanmaz yaraları bir an içinde aklına geldi, daha sonra Raci'yi düşündü...

Acaba onu ne halde görecekler? Şimdi merdivenleri çıkmışlar, dehlizlerden geçiyorlardı. Burada pencerelerin önüne birikmiş ayakta hastaları, koğuşları içinde yatakları görüyordu. Bir koğuşun önünden geçerken bir hastanın iniltisi arasında diğer bir yataktan güftesiz bir nağme işitti, kendi kendisine, "Şüphesiz bir genç!" dedi.

Dehlizde duranlar hayretle kendilerine bakıyorlar, böyle, bir ziyaret gününün dışında gelenleri bir resmi adam zannederek selama duranlar oluyordu. Ahmet Cemil bunların içinde neşeli çocuklar, hastalığının ağırlığını kavrayamayan zavallılar gördü. Şimdi bütün bu manzaradan, baştan başa

insanlığın feci bir tablosu şeklinde dehşetini gözlerinin önüne seren bu yerden kaçmak, bir an evvel kurtulmak istiyordu. Bir el çelikten tırnaklarıyla kalbini sıkıyor, bir ses, "Bak, bir de bu hayata, bu sefalet sahnesine bak" diyordu.

Artık hayatın felsefesinden ne kadar uzak olduğunu, kendisinin nasıl yanlış bir emelle hayatın üstüne çıkmak isteyerek bir hülya âlemi aradığını hissediyor, alaycı bir ses gülerek, "Ah! Senin ışıklı hülyaların... parlak semaların..." diyordu.

Artık gelmişlerdi, kendilerine eşlik eden adam çekildi. İçeriye girdiler, Raci'ye bir küçük oda vermişlerdi, orada yatağın üzerinde dalgın yatıyordu. Ayak seslerini işitince gözlerini açtı, arkadaşlarını tanıyınca yatağında doğruldu. Artık yalnız kalmaktan usanmıştı. Onların geldiğine bir çocuk gibi sevindi. Teşekkür edecek kelimeler bulamıyordu, yer gösterebilmek için telaş etti. Yalnız bir sandalye vardı ki Ahmet Şevki Efendi'ye verildi, Ali Şekip yatağın kenarına ilişti, Ahmet Cemil ayakta kaldı. Raci onun bir türlü ayakta kalmasına razı olamıyordu. "Şuraya siz de sıkışırsınız..." diyordu. Ahmet Cemil'in ayakta kalmak için ısrarına karşı sustu. Şimdi sorular başladı, buraya geleliden beri basın dünyasında olup bitenleri öğrenmek istedi. Ahmet Şevki Efendi anlatıyor, bu dünyanın kendine has haberlerini aktarıyordu. Bir aralık Raci Ahmet Cemil'e baktı:

— Siz de matbaadan çıkmışsınız, üzüldüm! dedi. Ahmet Cemil dikkat ediyordu, Raci'nin yalan söylediğini, üzüntü değil bundan bir memnuniyet hissederek olayı bildiğini ona söylemekten de bir intikam lezzeti duyduğunu fark etti. Fakat o artık Raci'yi tamamıyla affa eğilimliydi. Yalnız Raci kendisini affetmiyordu, çekemezlik şu ölüm yatağında bile ona kin aşılamaktan geri kalmıyordu.

Onlar Raci'ye kendisinden bahse cesaret etmediler, buna lüzum da yoktu, Raci'nin artık bitmiş olduğuna çökmüş yanakları, simasının ölümü önceleyen bu donuk rengi, gözlerin sönmeye yakın bir kandil ucunda parlayan ışık kalıntısını andırır bakışı şahitlik ediyordu.

Ahmet Şevki Efendi bir aralık saatine baktı. O ısrar ediyor, "daha oturunuz, daha sorulacak çok şeyler var" diyordu, fakat artık soruların aşağısı gelmiyordu. Her şeyden bahsetmişti, yalnız karısıyla Nedim'i unuttu. En nihayet kendisi hakkında bir fikir almak için, veremlilere has bir sorgu yargıcı inceliğiyle, "Ben de artık bir haftaya kadar çıkarım, zannederim, biraz öksürükle dermansızlık var, kuvvet için ilaç alıyorum. Yürüyebilecek bir hale gelirsem hemen dışarıya can atacağım" dedi, sonra onların "Elbette!" deyişlerine karşılık "Bir daha içmeyeceğim. Beni çok sarsmış!" diyerek bir cevap daha bekledi. Ahmet Şevki Efendi tekrar saatine bakıyordu, Ahmet Cemil bir cevap vermeye cesaret bulamayarak ilaç şişelerini kontrol etmekle meşgul oldu, yalnız Ali Şekip, "Ya, hep içkinin suçu değil mi?" diyordu.

Çıkarken tanıdıklarından bir genç hekime tesadüf ettiler, o, "Arkadaşınıza ben bakıyorum" dedi, Ahmet Şevki Efendi, "Ümit var mı?" diyordu, hekim cevap verdi:

— Ümit ne vakit kesilir?

***

Ali Şekip'in dükkânına geldikleri vakit cam kapının aralığında bükülmüş bir kâğıt parçası buldular, üzerinde "Ahmet Cemil Bey için" kelimeleri vardı. Ahmet Cemil Hüseyin Nazmi'nin yazısını tanıdı.

Tezkere hemen orada kurşunkalemle karalanmış dört satırdan ibaretti.

"Hedefi olduğun müthiş darbeyi haber aldım, matemine iştirak ederim. Seni görmek, elini sıkmak için ihtiyacım var. Seni birçok defalar aradığım halde ele geçirmek mümkün olmadı. Yarın sabah beni gelip idarede gör. Seni ne kadar meşguliyet arasında düşündüğümü tasavvur edebilsen duygulanırdın. Sana verilecek birçok havadis de var."

Son cümleye Ahmet Cemil hepsinden çok önem verdi. Hüseyin Nazmi'nin ne havadisi olabilir?

Bir aralık sabırsızlığından gidip kalemde aramak istedi, arkadaşlarından ayrılarak Babıâli'ye girdi, odacıdan sordu:

—Hüseyin Nazmi Bey?

O kalemden çıkalı bir saat olmuştu. Kendi kendisine "Yarına kadar beklemek mümkün değil, merakımdan çatlayacağım. Köşke gitsem ne olur?" dedi. Köşke gitmek çaresi aklına gelince artık duramıyordu. Hüseyin Nazmi'nin vereceği havadisi öğrenmek için belirgin bir sebep olmamakla beraber şiddetli bir arzu, kuvvetli bir ihtiyaç hissediyordu. Eve kadar gitti, o akşam Erenköyü'ne gideceğini haber verdikten sonra bir an evvel yetişmek için yokuşlardan uçarak indi. Köprü'de vapuru beklemek lazım geldi, burada geçirdiği yarım saat bir uzun gün kadar sürdü.

Bir aralık kendi kendisine:

— Ya henüz köye dönmemişse! dedi. Fakat burada beklemek mümkün değildi, Hüseyin Nazmi'nin notunu alır almaz birden gelişen bir his Erenköyü'ne gitmek için onu sürüklüyordu.

Lamia'ya tekrar, bir kere daha, tesadüf etmek ümidi şimdi kalbinde bütün duygulara üstün gelmiş, onları susturarak yalnız o sesini yükseltmeye başlamıştı. Onun hakkındaki derin tutkunluğu, geçirdiği ıstırap devresi arasında biraz şiddetini kaybetmiş, başka hislere yerini bırakarak susmuştu, fakat Lamia'dan bir haber getirmiş gibi onun kardeşinin şu yazısında, şu kâğıt parçasında, sanki bir parça onun sıcaklığını duyarak birdenbire o sevda ateşi bütün kuvvetiyle yeniden alevlenmişti.

Köşkün çıngırağını çekerken, böyle bir gün kapıyı onun açtığını hatırlayarak onun gülümseyen simasını karşısında görecekmiş kuruntusuyla, titriyordu.

Kapıyı bu defa uşak açtı.

— Beyefendi geldi mi?

Hüseyin Nazmi'nin geldiğini haber aldıktan sonra bir ferahlık duydu. Merakını halletmek için burada da beklemek lazım geleydi!

Hüseyin Nazmi'ye ilk sözü bir sitem oldu!

— Verecek havadisin ne olduğunu söyleseydin de buraya kadar yorulmasaydım olmaz mıydı?

Hüseyin Nazmi gülüyor, haber vermediği için pek iyi etmiş olduğunu söylüyordu. Sonra birden arkadaşının, iki hafta içinde büyük bir hastalıktan çıkmış gibi duran zayıf, çökük çehresini, altlarında birer siyah daire beliren gözlerini, felaketin kahrıyla hırpalanarak ihtiyar olmuş görünen bu vücudu görünce Ahmet Cemil'in karşısında gülmek değil ağlamak lazım geleceğini hissederek durdu. O da, şu dakikada büyük matemlerden sonra birbirini seven iki kalbin ilk tesadüfünde hissedilen ağlamak arzusuyla Hüseyin Nazmi'ye bakıyordu. O vakit ikisinin de gözlerinde daha o mateme dair bir kelime konuşulmadan art arda seğirmeler oldu. Ahmet Cemil kendisini tuttu. Fesini çıkarıp fırlatmak için arkadaşının gözlerinden gözlerini ayırdı:

— Vereceğin havadisi söyle... dedi

— Havadis! Gidiyorum, o kadar...

Ahmet Cemil hayretle döndü:

— Nereye gidiyorsun?

— Yalnız orası belli değil. Girişimlerimi biliyordun, elçiliklerden birine tayin edilmek için daima uğraşıyordum, nihayet... Hüseyin Nazmi ellerini ovuşturuyor, arkadaşından sevincini saklayamıyordu:

— Nihayet tayin edilmek üzereyim. Paris, Londra, Brüksel, Madrid kısacası bir yere, benim için ilk meslek basamağını oluşturacak bir yer olsun da...

Hüseyin Nazmi'nin çocukça sevincine karşı Ahmet Cemil duruyordu. Bu mesut arkadaşı, zengin bir babaya, emin bir hayata sahip olduktan sonra geleceğine parlak bir meslek hazırlayan bu arkadaşı kıskandığı için değil fakat bunlar hep boşa çıkan emellerini, talihsiz başlayarak yine talihsiz devam edecek gibi görünen hayatının yoksunluklarını anlattığı için ağır bir ümitsizlik duydu.

İnsan kendisinin sefaletini bir servetin ihtişamı yanında, talihsizliğinin hükmünü bir saadet görünüşü karşısında daha büyük bir acıyla anlar, bu bir saniye içinde ta başlangıcından şu âna kadar, ikisinin hayatını meydana getiren karşıtlıklar silsilesi aklının içinden geçti.

— Ne düşünüyorsun, Cemil?

Tebrikte geç kalarak aldığı habere karşı durgun kaldığına utandı, bu soruyu başka bir soruyla iptal etmek isteyerek:

— Demek hemen gidiyorsun? dedi.

Hüseyin Nazmi'nin hemen gitmesi onun için bir başka önem taşıyordu. O gidecek olursa Lamia ne olacak? O bulunmadıkça mesele birçok zorluklar kazanıyordu, hiç olmazsa ondan bir söz alacak olsa...

Hüseyin Nazmi diyordu ki:

— Kim bilir? Zannetmem ki o kadar çabuk gidebilmek mümkün olsun... Resmi işlem hiç olmazsa bir ay sürer, ondan sonra... Ha, sana verilecek başka bir haber var, buna da ayrıca memnun olacaksın...

Ahmet Cemil bu ikinci şeyi bekleyerek arkadaşının yüzüne bakıyordu, o gülerek söyledi:

Senin küçük Lamia'yı veriyoruz...

Kulaklarında bir şey tıkandı, Hüseyin Nazmi'nin sesini bir uğultu içinde duydu. Gözleri bulandı, durduğu yerde vücudu sallanıyor zannetti. Veriyoruz, ne demek? Bu kelimenin başka bir manası olup olamayacağını düşünüyordu, nefesi tıkanarak sordu:

— Ne demek?

Hüseyin Nazmi alay ediyordu:

— Ne demek olacak? Ben gidiyorum, eve bir enişte geliyor...

Şu dakikada Hüseyin Nazmi'ye hücum ederek bağırmak hevesini duydu, şu sözler ağzından taşmak istiyordu:

"Demek, beni aldattınız? Demek onu bana vermeyecektiniz? Lâkin bilmiyor musun ki ben ona sahip olamazsam benim için hayat bitmiştir, ölmekten başka bir şey kalmamıştır?"

Boğularak:

— Tebrik ederim! dedi, fakat artık söze devam edebilmek için kuvveti yoktu, bir iskemleye düşmek gibisinden oturdu. Kendini tutarak bir şey ilave etmek istiyor, fakat bir kelime daha söylerse saklamak istediği bu müthiş ıstırabı,

şu şimdi kalbini kıvıran vahşi ümitsizliği gizleyememekten korkuyordu.

Kendi kendisine:

"Mümkün değil, alay ediyor, şimdi bana, 'Hayır, Lamia senindir!' diyecek... Lâkin ben, ah ben! Şimdiye kadar söylemeli değil miydim? Ya beni anlamamış, Lamia'nın benim hayatıma lazım bir şey olduğunu hissetmemişse?" diyordu.

Bir aralık aklına son bir ümit geldi, "Belki henüz bitmiş bir mesele değildir," dedi, aksini haber almaktan ürkerek açıklama gerektirecek bir şey söylemekten çekiniyordu, fakat sabredemedi:

— Demek evlilik meselesinin kararlaştırılmasını bekleyeceksin?

— Hayır, o karar kılınmış bir mesele, fakat düğün gecikse bile hiç olmazsa nikâh töreninde hazır bulunmak istiyorum. Ah bilsen, Cemil, şimdiden kendime nasıl bir hayat çizmeye başladım...

O zaman Hüseyin Nazmi nelere niyetlendiğini anlatmaya başladı. Tayin olunacağı memlekete göre bir hayat tarzı seçecekti, bir yandan resmi vazifesiyle meşgul olacak, bir yandan da bir mektebe, ya hukuka, ya siyasal bilgilere yahut güzel sanatlara girecekti. Anlatıyor, kendisini kımıldanmadan sabit bakışlı gözleriyle dinleyen arkadaşına uzun uzun emellerinden bahsediyordu.

Ahmet Cemil karşısında anlamadığı, duymadığı şeylerden bahseden bu adama o boş ve sabit bakışıyla bakarken başka bir âlemde gibiydi. Kendi kendisine:

"Ah! Mümkün değil! diyordu, bütün hülyalarımı kaybettim, fakat bunu, evet, hayatımda yalnız bunu muhafaza etmek isterim... Bu işittiğim şeyler hep yalan olabilir, bunları umulmayan bir olay alt üst edebilir, Lamia'yı başkasına vermek beni öldürmek demek olacağını şu karşımda gülerek hülya kuran adam anlamalı, değil mi? Ya o, Lamia, kendisi?"

O vakit Ahmet Cemil Lamia'nın parlak siyah gözleriyle kendisine tatlı bir gülümseme içinde güçlü bir sadakat vaadi yolladığını görüyordu. Aşkının bütün kısacık tarihini etraflıca ve ayrıntılarıyla zihninden geçirdi.

Hepsi hatırından birer birer geçiyordu: Lamia'nın çocukluğuna ait olaylar, Bon Marché'deki tesadüf, bir akşam burada gezerken gözlerinin selamı, daha sonra o akşam toplantısı... Ya o defterin altına yazdığı iki kelime, yalnız Lamia'nın sevgisine bir senet hükmünde değil miydi? Şimdi zihninde Lamia'yı babasının, annesinin ısrarına karşı kendini savunamamış bir zavallı sıfatıyla görüyor, kendi kendisine, "İhtimal ben burada kalbimin koptuğunu hissederken o da yukarıda ağlıyor!" diyordu. Ah! Onun kendisi için ağladığını bilse, evet, bunu mümkün olup da görse, yalnız bununla teselli olacak, yalnız bu mükâfata karşılık onu kaybetmeye razı olacaktı.

Bir aralık,

"Lâkin ben ne kadar korkak bir adamım. Niçin hepsini Hüseyin Nazmi'ye söylemiyorum? Neden şimdi bütün hakikati itiraf ederek, 'Onu bana ver, o benim olmayacak olursa hayat artık taşınmayacak bir yük hükmünde kalacak' demiyorum" dedi. Sonra bütün zavallılığı, fakirliği, mesleksizliği aklına geldi. Lamia'yı ne sıfatla isteyecek? Ona nasıl bir kocalık etme hakkı gösterebilecek? Lamia kendisinden ne kadar uzak, ne kadar uzaktı!

"Lamia'yı bana veriniz" demek, özellikle bugün onun bu derece çaresizliğinde bu talebe cesaret etmek, "Beni evinize kabul ediniz, beni doyurunuz, beni besleyiniz" demek hükmünde değil miydi? Ah! Lamia'nın beklemesi mümkün olabilse? O başarıya ulaşıncaya kadar bekletseler!

Şimdi yine Lamia'yı kendisi gibi şu boşa çıkan aşkın matemiyle mahzun görüyordu.

Hüseyin Nazmi:

— Cevap vermiyorsun, Cemil? diyordu, sonra arkadaşının matemini düşünerek bu sorusuna pişman olmuş göründü:

— Canın sıkılıyorsa dışarıya çıkalım, dedi. Ahmet Cemil'in yalnız kalmaya ihtiyacı vardı, artık bunalıyordu. Ah! Bugün buraya niçin gelmişti? Şu dakikada evinde, o hayatının her sırrına alışkın olan odacıkta olaydı, yatağının

üzerinde kıvranarak, yastıkları ısırarak, delice bir keder taşkınlığıyla, Lamia'nın da matemini tutacaktı. Burada, Hüseyin Nazmi'nin karşısında bir şey yapamayarak durmak müthiş bir azaptı ki artık dayanma gücünü sarsıyor, sabrını tüketiyordu. Biraz dışarıya çıkabilmeyi bir küçük kurtuluş fırsatı olmak üzere kabul etti:

— Evet, çıkalım, dedi.

— Öyleyse beni biraz bekle, giyineyim.

Hüseyin Nazmi çıkınca Ahmet Cemil ayağa kalktı, boğuluyordu, havasız kalmış gibi ciğerleri darlaşıyordu. Kütüphanenin penceresine dayandı, bahçeye baktı.

Demek bu hülyasına da veda etmek, bundan da vazgeçmek lazım geliyor. Bir sarmaşığın üstünde iki serçe birbirini kovalıyordu, sonra gözleri kapının önünden bir arabanın toz kasırgalarına bulanarak geçişine daldı. Şimdi ne yapacak? Gözleri arabayı takip ederken o kendi kendisine soruyordu:

— Buna da böyle zavallıca boyun eğerek mağlup mu olacağım? Bir şeyler yapmayacak mıyım? Bir şeyleri kırıp parçalamayacak mıyım?

Heyhat! Artık elinde kırılıp parçalanmış bir hayat kalmıştı. Ah! Onu şöyle avucunun içinde sıkarak ayaklarının altına atsa, büsbütün eriyip bir küme çamur yapsa!

Bir aralık durduğu pencerenin altında kumların çatırdadığını işitti. Kim olduğunu görmüyordu, sonra yavaş yavaş Lamia'nın mürebbiyesini fark etti, acaba Lamia da beraber mi? Evet, bir ayak sesi daha vardı, eliyle göğsüne bastı, onu görmeye nasıl tahammül edecek?

O zaman mürebbiyesine yetişmek için Lamia'nın biraz acele yürüdüğünü gördü. İkisini de arkalarından görüyordu. Onlar, şüphesiz akşam gezintisini yapmak için bahçe kapısına doğru ilerliyorlardı, kapıya yaklaşıyorlardı. Ahmet Cemil'in bu çehreyi bir defa daha görmeye ihtiyacı vardı, gözleriyle onu âdeta çekiyordu.

Lamia başını çevirdi, köşke baktı, Ahmet Cemil bulunduğu yerde vücudunun eridiğini hissediyordu. "Şimdi beni görecek!" diyordu. Lamia köşkün ikinci katına bakıyordu.

Sonra karşısındaki tuhaf bir işaret etmiş gibi küçük bir kahkahayla güldü, elini salladı, başını çeviriyordu, gözleri aşağıki pencereye tesadüf etti, yalnız o kadar... Bir bakış ki yönelmesiyle beraber ayrıldı, bir bakış ki orada, şu pencerede kimse yokmuş gibi kayıtsız, manasızdı...

Artık onu görmemek için oturdu. Şimdi, şu bir saniyeden sonra Lamia'ya bir düşmanlık hissediyordu. Biraz evvel onu gülüyor görmekten tahammül edilemez bir işkence duymuştu. Eğer Lamia bu küçük bakış içinde ona bir teselli manası göndermiş olsaydı hepsini unutacak, yalnız o bakışın hatırasını bütün kırılan aşkının bir yadigârı gibi hayatının sonuna kadar saklayacak, ruhunun içine sararak bu yadigârı hayatının biricik saadet nasibi hükmünde besleyecekti, fakat bu öyle bir bakıştı ki hiçbir şey ifade etmemekle beraber Ahmet Cemil'e bütün hülyasının bir yalan olduğuna şüphe edilmeyecek bir açıklıkla doğrulamıştı. Demek Lamia ile onun arasında hatta bir ahbaplık kalıntısı, bir mazi hatırası bile kalmayacak? Demek aralarında her şey bitmişti?

Şimdi Lamia'yı kaybetmekten değil fakat bu bakıştan müthiş bir ıstırap duyuyor, hele Lamia'nın o yukarıya bakarken güldüğünü bir cinayetmiş gibi affetmiyordu.

Lamia şimdi gözünde ona ihanet etmiş bir vefasız sıfatında görünüyordu. Evet, yalnız bu bakış bir cinayet hükmündeydi. Biraz evvelki gülümsemesiyle, bir saniye sonraki bakışıyla Lamia sanki yukarıya, "Ne kadar bahtiyarım!" derken aşağıya, "Bu kim oluyor?" demişti.

Hüseyin Nazmi içeriye, "Geç mi kaldım?" diyerek girdi. Ahmet Cemil, "Ben zaten çıkmaktan vazgeçtim!" dedi.

Artık ona tekrar tesadüf etmekten korkuyordu, onun için çıkmamaya karar vermişti. Hüseyin Nazmi, "Sen bilirsin! Öyleyse bahçeye çıkalım!" dedi, Ahmet Cemil ona da razı olmadı, orada da Lamia'yı tekrar görmek tehlikesi vardı. Artık onu istemiyordu, yalnız halledilecek bir merakı kalmıştı:

"Acaba verdikleri nasıl adam?" diyordu.

Hüseyin Nazmi şimdi arkadaşını garip bularak hayretle yüzüne bakıyordu. Ahmet Cemil'in gözleri ağlamış gibi kızarmış, bütün çehresi hafifçe çökük yanaklarıyla gerileyerek daha zayıf bir hal almış, göğsü sık sık nefeslerle şişerek donuk bir bakışla gözlerini ona dikmişti. Hüseyin Nazmi yanına kadar gitti, ellerini tuttu:

— Lâkin Cemil, sen hastasın! dedi.

Elleri ateşler içinde yanıyordu.

Ahmet Cemil cevap vermedi. Evet, hasta, bilse ne kadar, ne derin bir öldürücü hastalıkla hastaydı.

Lamia'nın son kayıtsız, umursamaz bakışı olmasaydı bu dakikada hepsini itiraf edecekti. "Ben fakirim, fakat bekleyiniz!" diyecekti. Lâkin bu son bakış ona şimdiye kadar aldandığını, beş dakika evvel güçlü bir sevgi delilleri hükmünde olan bütün o hatıraların manasız şeyler olduğunu, bu aşkı yalnız kendisinin icat ettiğini ve süslediğini anlatmıştı. Evet, Lamia kendisini sevmiyor ve hiçbir vakit sevmemişti. O şimdi mürebbiyesinin yanında belki nişanlısını görmek emeliyle koşarak yürüyordu. Demin gülerek yukarıya baş sallayışı... Bunda da, Lamia'nın nişanlısına tesadüfü ihtimaline ait bir şaka keşfediyor. "Mesela hizmetçilerden birinin bir manalı işaretine gülmüştür" diyor... Ah! Zavallı hülya esiri! Lamia ağlıyor kuruntusuna kapılıyordun. Oh! Bak, işte Lamia ne kadar bahtiyar! Nasıl gülüyor!

Elleri kilitleniyor, iskemlesinin üzerinde kıvranmamak için kendisini zor tutuyordu. Artık kalbinde ateşten bir pençe ile o nişanlı için tahammülünü aşan bir kıskançlık duyuyordu. Kayıtsız görünmek, için ayağa kalktı, kütüphaneye bir göz atmak istemişçesine ilerleyerek Hüseyin Nazmi'nin yüzüne bakmaksızın sordu:

— Lamia Hanım'ı kime veriyorsunuz?

Lamia Hanım! Bu tabir ağzından nasıl sahte bir nağme ile çıkıyordu. Bütün hülyalarını ilahi bir beşik içine koyarak, bütün dertlerini uyuşturucu bir nağme ile sallayan o ismi söyleyemiyor, sadece "Lamia!" diyemiyordu. Bu hanım unvanı şimdi, araya büyük bir açıklık koymuş oluyordu.

Hüseyin Nazmi cevap verdi:

— Sana resmini göstereyim...

Demek resmi de var? Bir resim ki Lamia saatlerce onun seyrine dalmış olacak! Hüseyin Nazmi kütüphanesinin çekmesinden çıkararak resmi uzattığı zaman bunu bir an evvel görmek arzusuyla almakta acele etti. Bu resim! Şimdi ondan da ayrıca nefret ediyordu. Kurmaylara has nişanla süslenmiş elbisesi içinde ona gurur dolu bir alayla bakıyor gibi duran bu resme yalnız bir göz attıktan sonra o çehreyi soğuk bulmak istedi. Uzun uzun incelemekten, bu tesirin kaybolabileceği korkusuyla daha iyi görmekten çekinerek kütüphanenin kenarına bıraktı, bir fikir belirtmeye kuvvet bulamayarak, biraz evvel yarım kalan bahse geri dönmeyi tercih ederek:

— Demek gidiyorsun? dedi, sonra istemeksizin ağzından şu cümle döküldü:

— Ah! Ben de, gitmek isterdim, ben de bir yerlere... –eliyle işaret ediyordu– uzak bir yerlere gitmek isterdim...

Arkadaşının bu sözü Hüseyin Nazmi'ye açıklanmasını istediği şeylere dair soru sormak için cesaret verdi:

— Evet, sen ne yapacaksın? Matbaadan çekilmişsin, derslerini de bırakmışsın, şimdi?

Dudaklarının arasından cevap verdi:

— Matbaadan çekilmedim, kovuldum, bundan sonra ne yapacağımı da bilmiyorum. Sen beni bırak da kendinden bahset...

Evet, bundan sonra ne yapacağını bilmiyordu, o yalnız bir şey için çalışmakta devama kuvvet bulabiliyordu, şimdi o şey, Lamia da, elinden gidiyordu. Bundan sonra kimin için çalışmak? Nasıl bir ümide hayatını adayacak?

Arkadaşından yayılan ümitsizlik havası artık Hüseyin Nazmi'ye de bulaşmıştı, şimdi o da kendisinden bahse cesaret edemiyor, bu ümitsiz gördüğü arkadaşın yanında kendi ümitlerine dair söz söylemekten sıkılıyordu.

Bu akşam iki arkadaş arkadaşlık hayatlarında belki birinci defa olarak birbirlerinden sıkıldılar. Hüseyin Nazmi onu yalnız bırakmakta, Ahmet Cemil de yalnız kalmakta acele

ettiler, Hüseyin Nazmi, "Eğer okumak istersen kütüphanenin anahtarları oradadır" diyerek arkadaşını yalnız bıraktığı vakit o büyük bir azaptan kurtulmuş gibi bir nefes aldı.

Okumak? Artık bunların hepsinden nefret ediyordu. O şairler, o sevgili kitaplar, bunlar bütün yaşamamış yahut yaşamaktan yorulmamış adamların sahte şiirleri, sahte felsefeleriydi. Bütün şiir ve felsefe işte şu dakikada onun bu keder ve ümitsizliğinin içinde vardı. Kapısını sürmeledi, yalnızlığından emin olmak istiyordu, soyunmadı, uyuyamayacağını biliyordu, açık penceresinin yanına oturdu, kendi kendisine, "Şimdi ben burada ümitsizliğimle zehirlenirken o yukarıda yine bahtiyarlığından gülüyor" dedi. O zaman onunla aynı çatının altında bulunmaktan çok acı veren bir azap hissetti.

"Ah! Sabah olsa da buradan kaçsam" diyordu. Ondan uzak bulunacak olursa ümitsizliğinin acısını daha az hissedecekmiş gibi sabah olmasında acele ediyordu.

Bir aralık aklına resim geldi. Onu pek iyi görmemişti, bir daha görmek istedi, kütüphaneye giderek çekmeceyi çekti, Hüseyin Nazmi resmi oraya koymuştu. Alarak utanılacak bir şey yapıyormuş, bir hırsızlık yapıyormuş korkusuyla muma yaklaştı ve baktı. "Güzel değil!" diyordu, güzel olmadığına kendisini inandırmaya çalışıyordu. Sonra birden zihninde bu resmin sahibiyle Lamia'yı yan yana, kol kola gördü. Onların ikisini dudak dudağa hayal etti. O zaman vahşi bir kıskançlığın müthiş ateşini duydu. Resmi, açık duran çekmeceye fırlattı, "Ah! Bir gece yine burada nasıl bir ümitle uyuyamamıştım. Ah! O geceden ne kadar uzaklardayım!" diyordu, sanki içinden bütün hayatı kemiklerini kıran bir ıstırap arasında mengenelerle çekiliyormuş gibi kollarını kıvırdı, başını tuttu, şimdi kalbinde galeyana gelen canavar kıskançlığıyla kudurgan bir ümitsizlik içinde kendisini yatağa attı, orada yüzükoyun, bağırmamak için yastıkları ezerek, yorganları parçalamak isteyerek kıvrandı...

***

Sabahleyin kütüphanenin açık odasından Hüseyin Nazmi baktığı zaman arkadaşını göremedi, o saatte Ahmet Cemil Eyüp'e gitmek üzere Köprü'nün Haliç iskelesine iniyordu.

Anlayamadığı bir sebeple bugün Eyüp'e, İkbal'in mezarına gitmek için ihtiyaç duymuştu. Şimdi kardeşiyle kendisinin hayatında bir başka türlü benzerlik görüyor, onun için o ölünün hatırasıyla kendi bahtsız hayatının arasında her vakitten çok bir bağ keşfediyordu. Gidip sanki ona, "Bak! Ben de senin gibiyim, o kadar genç öldüğüne üzülmemen için sana kendimi göstermeye geldim" demek istiyordu.

Eyüp'ün tenha sokaklarından geçti, insan izi görülen taraflarından kaçtı, burada yalnız ölüler arasında dolaşmak istiyordu. İki tarafı parmaklıklarla çevrilmiş mezarlardan bakan taşların bakışı altında yürüdü, İkbal'in mezarına yaklaştıkça bacaklarında bir güçsüzlük ortaya çıkıyor, oraya olabildiğince geç varmak için yavaş yürüyordu. Nihayet onun taze kabrini kucaklayan mezarlığın önüne gelince durdu, fakat içeriye girmek için cesaret bulamadı, parmaklıktan baktı.

İşte oradaydı, bir çocuk mezarıyla gençliğine doyamadığı için başını bükmüş gibi duran bir genç kadının mezar taşı arasında İkbal'in henüz taşı dikilmemiş belki henüz toprağı kurumamış kabri büsbütün ölmemiş bir hasta yatağı gibi şifa bekleyen tereddütlü bir edayla uzanmış yatmıştı.

Birer yeşil sütun gibi uzanan iki servinin üzerinde süzülerek, elenerek çekingen, güya bu loş sükûn köşesine bir hayat gülümsemesi yollamaktan utanarak, perişan güneş kırıntıları toprakların siyah nemli rengine dökülmüş, güya bu bahtsız gençlik yatağının üzerine pullu bir teselli örtüsü çekmek istemişti.

Ahmet Cemil orada durdu. Şimdi gözlerinin önünde bu kabir açılıyor, İkbal başını kaldırıyor, ona daha yaşları kurumamış, hâlâ kederli gözleriyle gülmeye çalışarak –o son defaki bakışıyla bir gülücük yollayarak– bakıyordu. "Sen de mi, kardeşim? Sen de benim gibi hayatın fena bir tekmesine mi tesadüf ettin? Oh! Bilsen burası ne kadar rahat! Şu çekingen güneşin altında, bu toprakların yumuşak kucağında, şu

derin dinginlik içinde, bilsen ne hoş bir hayat, sessizlik ve huzura nasıl yakın bir saadet var! Seninle burada iki kişi yan yana, sana da biraz yer açmak için sıkışarak, seni de yatağımın yanına alarak, beraberce, hani ya bir vakitler sen kitabını okurken, ben dikişimi dikerken kendimizi mesut zannettiğimiz zamanlara benzer bir beraberlikle, fakat bu defa ebedi ve mesut bir beraberlikle, yatardık!" diyordu. Ahmet Cemil bu sözleri işitiyor, İkbal'in o mezardan çıkan sesini duyuyordu. Burada, şu parmaklığın yanında, o hayale bakarak gözleri bu defa –bir kırılmış hayatın matemine tahammül için karar verildikten sonra akan sakin, teselli ve rahatlık veren yaşlarla– doldu, şimdi karşısında İkbal de ağlıyordu. Bu iki kardeş burada, karşı karşıya, son bir öpüşme içinde birbiri için ağladılar.

***

Buradan, ayrıldıktan sonra kalbinde bir hafiflik hissediyordu. Bütün yıkılan emelleri için artık ıstırap duymuyordu. O ziyaret bütün hayatının acılarını hoş bir esriklikle uyuşturmuştu. Artık her şeyi sonuçlandırmak için karar veriyor, bütün zorluklara karşı türlü kolaylıklar icat ederek çare buluyordu. Zaten artık hayatında zor işler bir evle matbaadan ibaret kalmıştı. Onları Ali Şekip'e emanet ediyor, bir genel vekâlet vererek meselenin halledilmesini onun fikrine bırakıyor. O vakit kendisiyle annesi kalıyordu: Şimdi buna çare buluyor, kendi kendisine: Evet mademki yaşamak için bir sebep var, bir ana var, bu halde, ölüme benzeyen bir hayat ile yaşamakta devam ederim diyordu.

Fakat zihninde onu rahatsız eden bir endişe vardı. Bu güçlüklere zihninde karar verdikçe: "Ah! Yalnız o herif kalıyor! Ona ne yapacağım?" diyordu. Yavaş yavaş bir şey yapamayacağını, yalnız kardeşinin hatırasını belki incitecek şeyler meydana çıkmasına sebep olacağını anlamış, günler geçerek zihni yatıştıkça intikam almak ümidi sarsıntıya uğramıştı. Yeni Cami avlusundan geçerek imarethanenin önüne gelmişti ki bir kadın sesi "Beyefendi!" dedi. Bu sesi

tanıyarak başını çevirdi, evvela karşısındakini tanıyamadı, sonra o söyledikçe anladı:

— Beyefendi, rica ederim, şuna bakar mısınız?

Kadın bir sarraf dükkânının önünde elinde bir demiryolu kâğıdını göstererek:

— Bunun hesabını anlamıyorum, size tesadüf ettiğime ne kadar memnunum! diyordu.

Ahmet Cemil sarrafın söylediklerini Raci'nin hanımına açıklamak istedi. O başını sallıyor, "O lazım değil, kaç kuruş ediyorsa tamam alayım da..." diyordu, sonra birdenbire sırrını açmak ihtiyacına mağlup olarak paraları titreye titreye mendilinin ucuna sararken anlattı:

— Bu kâğıdı anladınız a... Nedim'in kâğıtlarından biri... Onları hâlâ saklıyordum... Fakat artık birini feda etmek lazım geldi. İyi yapıyorum değil mi, efendim? Kocamın hastanede ölmesine müsaade edemezdim, değil mi? –Yüzünü örten peçenin altında ağlıyordu– onunla bir vakitler bu kâğıtlar için kavga etmiştik... Şimdi, bakınız, yine onun için feda ediyorum. Ah! Bilseniz, onu hiç affedemeyeceğim zannediyordum, fakat hekimlerin kesin ümit ettiklerini anladıktan sonra...

Artık bitiremedi, yaşlar tamamıyla boşanmıştı. Ahmet Cemil yüreği ezilerek ayrıldı, kendi kendine, "İkbal sağ olaydı demek o da affedecekti... Ah! Duygularla ilgili şeylerde erkekler kadınların ne kadar altında!" diyordu.

Babıâli Caddesi'ni çıkıyordu. Bu cadde! Buradan nasıl geçmek emelindeydi, şimdi nasıl mağlup çıkıyordu! Yoluna bir Vehbi Bey'in tesadüfü bütün hayatının akışını değiştirmişti. Matbaanın önüne geliyordu, başını çevirdi, dar kapısından dehlizi gördü, durmayarak geçti... Birdenbire kalbi büyük bir heyecanla çarptı, karşısından Vehbi Bey geliyordu.

O olaydan sonra onu hiç görmemişti. Birden bu adam hakkında duyduğu nefret ve düşmanlık köpürdü, ikisi de yaklaştıkça birbirine mağlup olmak istemeyerek gözlerini indirmiyorlar, biri alaycı gülümsemeyle, öteki kinden tutuşmuş gözleriyle bakışıyorlardı. Ahmet Cemil o alay gülücüğünü gördü, bundan tahammül edilmeyecek bir acı hissetti,

buna karşılık vermek için zorlayıcı bir arzu duydu, buna mağlup olmamak, evet, her şeye mağlup olmak, yalnız buna mağlup olmamak... O zaman yönünü değiştirerek geçmek lazım gelirken o alevli gözleriyle doğrudan doğruya Vehbi Bey'in önüne yürüdü. Onun birden o gülümsemesi uçtu, yan tarafa bir adım atmak istedi. Fakat artık vakit kalmamıştı. Tam karşı karşıya gelmiş bulundular, Ahmet Cemil onun şimdi sararan çehresine, "Bana mı gülüyordunuz?" sorusunu fırlattı, sonra cevabını beklemeksizin, ona bir kelime söylemek zamanını bırakmaksızın çevrildi, kolunu açabilmek ne kadar mümkünse o kadar açtı, hayatında yıkılmış olan neler varsa hepsinin birden toplanan ümitsizliğiyle dolu olan bu el, şimşek gibi gürültüyle çakan bir tokatla Vehbi Bey'in yüzüne çarptı.

Bu tokat! Ahmet Cemil'in bütün mahvolan emelleri, neticesiz kalmış bir hülyanın yürek kırgınlığı, ailesinin mahvolmuş saadeti, İkbal'in faciası, kırık aşkının feryadı, hepsi, bu hayatın olanca acıları o tokadın içindeydi. Bununla nice hazmedilmiş hakaretleri, o bir akşam bu pis mahlukun ağzından dökülen pislikleri, özellikle o tekmeyi, iade etmiş oluyordu, onu ta kalbinin kan döken yarasından kopmuş bir kuvvetle vurmuştu, öyle ki Vehbi Bey'i dükkânlarının kapısının önünde hava alan kitapçılar, yolcular düşecek zannettiler. Düşmedi, fakat sallandı, bir saniye kadar durdu, sonra gülümseyen, etrafını almak üzere yaklaşan halktan kaçarak matbaasına ilerledi.

Ahmet Cemil güya halkı oraya biriktiren bu olayda sebep değilmişçesine sakin ilerliyordu. Ali Şekip'in dükkânına girdi.

Şimdi kalbinde büsbütün bir hafiflik duyuyordu. Sanki bu tokatla bütün felaketlerini silkip atmış gibiydi. Hatta arkadaşının dükkânına girerken gülümsüyordu.

Orada Ahmet Şevki Efendi'yi ortalarına alarak Ali Şekip, Sait'le Saip gülerek dinliyorlardı. Onu görünce hep bir ağızdan "İşte!" dediler. O hayretle baktı, "Ne var?" dedi, hepsi tekrar başlaması için Ahmet Şevki Efendi'ye baktılar...

O hikâyesini tekrar etti:

— Ne olacak, şimdi senin herifle Hüseyin Baba Efendi tutuştu.

Ahmet Şevki Efendi Vehbi Bey'in kararı uyarınca Hüseyin Baha Efendi'ye vereceği maaşı bu ay kesmek istediğini, imtiyaz sahibini ömründe belki birinci defa olmak üzere hiddet ederek dün matbaada aralarında bir münakaşa çıktığını en küçük ayrıntısıyla, ikisinin de taklitlerini yaparak, Hüseyin Baha Efendi'nin gözlük perendelerini sayarak anlatıyordu. Nihayet dava, mümkün olursa haciz, gazetenin kapanması.

Ahmet Şevki Efendi netice korkulacak bir hal alırsa kendisinin de zarar göreceğini düşünmek istemeyerek seviniyor, zevkinden gülüyordu.

Nihayet Ahmet Cemil de planını söyledi. O da ev ile matbaa meselesinden dolayı davaya Ali Şekip'i vekil edeceğini anlattı, daha sonra:

— Ha, haberiniz yok, dedi, Vehbi Bey şu dakikada sol yanağından acı çekiyor olmalıdır.

Gülüyor, artık âdeta eğlenerek anlatıyordu. Bir aralık dükkânın camlarından Hüseyin Nazmi'nin geçtiğini gördü, birden bu geçici neşe sanki damarlarında dondu, yaralı aşkı kalbinde feryat etti: Ah! Lamia! Sahi Lamia'yı da kaybediyor mu? Hayatında dünkü gece bir fena rüya değil miydi? O vakit hakikatin bütün acısı tekrar uyandı, bu kabir ziyaretinin iç huzuru hediyesi o tokadın güven ve tesellisi birden silindi, artık burada, gülmemek için sebepleri olmayan arkadaşların arasında duramadı, şimdi evine, o matemlerinin sığınağına koşmak için çıktı.

19

Odasında büsbütün yalnız kalmak, yalnızlığından emin olmak için kapısını sürmeledikten sonra bütün burada hissettiklerini yakından bilen şeylere, arkadaş resimlerine, kitaplara, duvarlarda kendisini görmekten haz alarak

gülücükle bakıyor gibi duran mektepte yapılmış tablolara baktı, "Bugün sizin tesellinizin kollarına başka bir ıstırapla geliyorum, bana her vakitten çok gülünüz" demek isteyen, merhamet arayan şaşırmış gözlerle baktı. Bu odacık, bu mini mini köşecik, onun, yalnız onundu. Burada ne utanılacak yabancılar, ne sıkılacak arkadaşlar vardı, burada yalnız kendisinin hayalinden başka bir şey yoktu. Bu duvarlar, şu minderle yatak, bütün bu ufak tefek, senelerden beri onun kalbiyle birlikte çarpmış, onun hayatının nefesiyle nefes almış, onun benliğiyle mayalanmıştı. Burada kendisini olduğu gibi gösterebilir, burada hiç utanmayarak kendini tutmaya lüzum görmeyerek kalbinin olanca yaralarını şu sessiz fakat sevecen çok samimi dostlarının önlerine serebilirdi. Evet, burada dünden beri bastıra bastıra kendisini hasta eden ıstırap feryadını salıvermek mümkündü ve salıverdi...

Bu evvela boğuk, kısık bir inilti gibi başladı. Yataklığının sütununu tuttu, başını, ateşler içinde yanan başını bu soğuk demire dayadı, gözlerini kapadı.

Şimdi bütün matemler hep birden uyanmıştı, bunlar birbirine karışıyor, babasını, İkbal'i, Lamia'yı, zihninin içinde bir şimşek yinelenmesiyle birbirini takip eden resimler gibi, bir silsile şeklinde görüyordu.

Babasının ölümünden sonra geçen beş senelik –ancak beş senelik– zaman içinde hayatın ne zalim sillelerine uğramıştı! Daha hayatın henüz başlangıcındayken bundan sonra kırılmış emellerle, sönmüş hülyalarla, unutulmaz matemlerle geleceğin önüne çıkacak, "İşte ben seni bu omuzları çöktüren yüklerle yaşayacağım" diyecekti... Ah! Bundan sonra yaşayacağı seneler... Kim bilir! Yirmi sene, belki kırk sene. Artık kuvveti kalmamıştı, o nasipsiz, ümitsiz senelerin kuru geçişi içinde kırık bir hayatı sürüklemek onun için ne büyük bir işkenceydi.

"Nasıl yaşayacağım?" diyordu, o zaman yine babasının, İkbal'in, Lamia'nın çehreleri birer birer, bazen bir kederli manayla yavaş yavaş, bazen ondan kaçmak isteyerek uçup silinerek zihninin içinden geçiyordu.

Şimdi ağlıyordu, sakin ve yavaş yavaş yaşlarla, güçsüzlüğün ve ümitsizliğin bezginliğiyle akan sıcak ve iri damlalarla ağlıyordu. Niçin bu kadar hülya esiri olmuştu?

Biraz hayatın somut gerçeklerini düşünmüş, bu toprak parçasının üstünde bir şiir bulutuna sarınarak uçmak için çalışmamış olsaydı bugün bu kadar mağlup olmayacaktı.

En küçük sebepleri en büyük hülyalara yeterli kabul etmiş kendisine sahte esaslar üzerine kurulmuş bir hayat vücuda getirmişti. İşte şimdi hakikatin insafsız rüzgârları üzerinden geçtikçe o hülyaları hep birer birer düşürmüş, onu şuracıkta en küçük bir yaşamak arzusundan tam bir yoksunluk içinde bırakmıştı.

O zaman eserini düşündü. Ah! Bu eseri? Fakat şimdi ona ne lüzum var? O artık ölmüş bir çocuğun boş ve soğuk gömleğinden başka bir şey miydi?

Yazıhanesine gitti, o defteri –bir vakitler eline aldıkça göğsünü gururla şişiren o defteri– bugün bir ölü yadigârı gibi soğuk bir hisle aldı, aramaksızın hemen bir yerinden açarak baktı, okumadı, okumak için bir heves duymadı, şimdi ondan bir soğukluk sızarak ederek vücudunu üşütüyordu.

Ah! Bu eser! Bir vakitler bunun için neler kurmuş, ondan neler beklemişti!

Şimdi o kadar çocuk olduğundan utanıyordu. Bu, kendisine ne kazandırabilirdi? Merak ederek bir göz atacakların kayıtsız bir gülümsemesinden, fena bulmaya hazırlanmış beş on arkadaşın ağzında yalan tebriklerden başka bu eserden ne ümit olunabilirdi? O buna hayatının en güzel parçasını feda etmiş, gençliğinin en kıymetli heves ve ruhunu bırakmıştı. Bunu, ahmakça bir hülyanın renk körlüğüne uğramış gözlerine başka türlü görünen basın alanına attıktan sonra ne olacaktı? Bunun neşesi ne kadar sürecekti? Bir hafta, belki on beş gün, daha sonra sonsuz bir unutma! Yalnız on beş günlük bir mestlik lezzeti için ne hakaretlere hedef olacak, ne çekemezliklere tesadüf edecekti! Gözlerinin içi size temin ettikleri şeyin zıddıyla gülen birtakım adamların "Bu ne yüce şiir!" deyişlerinden nasıl üşüyecekti.

Hâlbuki o, o zavallı hastalıklı kafa... Şimdi Raci'yi haklı buluyordu, evet o hastalıklı bir kafadan başka bir şey değildi. Bu eserden neler beklemiş, onunla nasıl ümitlerin hakikat olmasını sağlayacak zannetmişti.

Fakat şimdi mademki artık Lamia elinden kaçıyor, mademki onu kendisine bırakmıyorlar ve bütün o aşk rüyası bir yalandan başka bir şey değilmiş, o halde buna ne lüzum var?

Bu eserden nefret ediyor, kırık hayatının intikamını ondan almak istiyordu, kapadı, bu küçük defteri avucunun içinde zararlı bir böcek gibi sıkıyordu...

Ah! Artık hülyalarından büsbütün ayrılmak, onlardan bir iz bile bırakmamak için ihtiyacı vardı. Kendisini öldüren bunlar değil miydi? Sonra onlar da birer birer ölmüşlerdi, şimdi yalnız bu eser, bu son hastalıklı kafa belirtisi kalmıştı. Onu da öldürmek, ötekiler gibi bunu da varlık sahnesinden kaldırmak istiyordu.

Kemiklerini kırarak birbirine geçirmek istediği bir düşman eli gibi bu defteri sıkıyor, sıktıkça garip bir lezzet alıyordu. Birden aklına bir şey geldi, sobasına koştu. Bu kıştan beri içine yırtılarak atılan küçük kâğıtlarla dolmuştu. Bir kibrit çakarak bunları tutuşturdu, kâğıtlar küçük bir çıtırtıyla harekete geldi, üzerlerinden bir kırmızı rüzgâr uçtu. Şimdi bunlardan tüterek yayılan duman gözlerini dolduruyordu. Tamamıyla yanması için bekledi, şu elindeki defteri yavaş yavaş, onun azapla kıvranışından haz ala ala yakmak için bu birikmiş kâğıt parçalarından eserine bir ateş zemini hazırlamak istiyordu.

Artık duman azalıyor, ateş kâğıtların arasından kayarak, geçtiği yerde külden esmer kümecikler bırakarak aşağıda, köşelerde daha yakacak şeyler arıyordu. O zaman iki eliyle defteri ortasından ayırdı, evvela bir yaprak kopardı, bunu soktu, kâğıt bir müddet kızgın küllerin üzerinde tereddüt ediyor gibi durdu, sonra yer yer sarardı, birdenbire duyulmuş bir acıyla kıvrandı. Daha sonra o sarı kıvrıntılardan bir ateş dalgası geçti, kâğıdın her tarafından bir küçük alev

çıktı. Ahmet Cemil acı bir gülüşle bakıyor, şimdi esmer bir kül tabakası şeklinde duran bu kâğıdın üzerinde bir beyazlıkla beliren yazılara bakıyordu. Bir iki satırını okudu, "Ah yalan şeyler! Ah sahte şiirler!" diyordu. Bir yaprak daha kopardı, kopmamakta ısrar eden diğer bir yaprağı kıvırarak, bükerek attı, o ıstırabından kıvranarak kolları büküle büküle yandıkça şiirinin şu intiharını seyretmekten cehennemi bir zevk duyuyordu. Kâğıtlar böyle yaprak yaprak birbirini takip etti, nihayet son yaprağı attı, bu son yaprağın üzerinde de alevden bir rüzgâr esti, bir an içinde kıpkırmızı oldu; sonra çıtırdayarak, son bir can çekişme feryadıyla parça parça yarılarak söndü. Şimdi esmer, buruşuk bir ölü siması gibi serilmişti. O zaman Ahmet Cemil bunun üzerinde bir beyazlıkla fark edilen yazıları derin derin süzdü, onları okumak istedi, gözleri ta en sonda bir yabancı yazının belirsiz şekline tesadüf etti: Tebrik ederim...

Ah! Yalan!

"Tebrik ederim!" Bu sözün yankılandığı kuruntusu kulaklarının içinde bir zehirli yılanın ıslığı gibi soğuk bir ürperme akıtarak geçiyordu. Ah! Bu yalan! Hayatının en büyük yalanı!

Onu yaktığına artık hülyalarının silsilesine onunla şu sobanın içinde hâlâ çıtırdayan bu küllerle bir son verdiğine, kesin bir netice ile tamiri mümkün olmayan bir son ile bütün hayatının yalanlarını boğup öldürdüğüne tam bir kanaat duydu. Sobasının kapağını kapadı.

Artık hayatında işte yalnız bir hakikat kalmıştı.

Hülyasız, çıplak, perişan bir hakikat... Beş sene evvel hayata uzun kumral saçlarıyla, ümitle parlayan gözleriyle giren Ahmet Cemil'in yerinde şimdi yanakları çökmüş, dudakları hayatının matem acısıyla kasılmış etmiş harap bir vücut...

Bu vücudu ne yapacak? Onu kaldırıp atmak için ne büyük arzusu vardı! Fakat ona sahiplik hakkı başka birisine aitti.

Ne yapmak lazım geleceğine artık karar veriyordu. Hüseyin Nazmi gidiyor, öyle mi? O da gidecek... Fakat o

ümitlerinin arkasından koşmak için giderken bu ümitlerinin tükenişinden kaçacak, arkadaşıyla çocukluktan beri başlayan karşıtlıklar silsilesini tamamlayacak.

O zaman birden aklına bir gün arkadaşıyla Taksim Bahçesi'nde ellerine ilk aldıkları şiir kitabından okudukları parça geldi. Hafızasında nasıl kalmışsa öyle tekrar etti: "Mezarlığım başka bir hayat kavgasının mahvolmuş kuvvetleriyle dolu, fakat henüz ölülerimin silsilesi bitmiş olmadı."

Bu silsilenin tamamıyla bitmiş olması için yalnız kendisi mi kalmıştı? İşte o da gidiyor, o da, o da o mahvolmuş kuvvetlere katılacak.

O zaman çehresine son bir ümitsizlik kararlılığının dayanma gücü geldi. Çekmecesini açtı, kâğıtlarının arasında araştırdı, mektepten mezuniyet diplomasını buldu, açarak okudu, bununla vilâyetlerden birine gidecekti, karşısında, yazıhanesinin üstünde, harita kendisine bakıyor, kuvvet vermek isteyen bir bakışla gülümsüyor gibiydi. Kendi kendisine:

— Bir yerlere gitmek o kadar uzak ki fikrim şu geçen hayatıma yetişemesin, diyordu.

Gözleri bir aralık arkadaşının gidebileceği yerleri dolaştı, sonra indi, kendisine sakin bir hayat hazırlayacak yerlere baktı, "Öyle bir yer ki önünde ardında, solunda sağında çöl, kuru, çıplak, uzayıp giden bir çöl olsun..." diyordu. O zaman yazıhanesinin önüne oturdu, gözleri bu haritanın çöl deryalarına dikilerek, orada hayalinde uyanan âlemin seyrine dalarak düşündü.

Burada hareket etmeyerek, saatlerin geçtiğini fark etmeyerek kendisinden tam bir soyutlanmışlık içinde duruyordu, uzaktan bir hayalin nağmesi gibi bellisiz bir şarkı işittiği kuruntusuyla titredi...

Bir Arap dilenci vardı ki haftada bir gün öğleyle ikindi arasında Süleymaniye'nin bu tenha sokağından Ahmet Cemil'in güftesini yakalayamadığı bir acı şarkıyla geçerdi. O evde bulunduğu zaman başka bir dünyanın başka bir

tarzda yaratılmış bir mahlukuna has yabancılığında hoş bir vahşet, sarhoş edici bir gariplik hissolunan bu sesten bütün kalbinde hissedilip de esası inceleme imkânından kaçan hisler ona eşlik eden bir ahenkle uyanır, hayatının hatırda tutulamayan şiirlerini açıklayan bir tercüman gibi gelen bu şarkının uçucu güzelliğini kaçırmamak için sahibini görmek istemeyerek dinlerdi.

Bugün şu haritanın çölünün seyri, oranın sıkıntı ve üzüntüden uzak hayat sanısı, onun çıplak manzarasının hayali içinde bu sesin tesiri ilahi bir şey oldu.

O ses yaklaşıyordu. Evvela uzaktan pes ve gönülden gelen bir şikâyet başlamıştı, sonra yavaş yavaş, yer yer birer ıstırap hıçkırığıyla, iniltisiyle boğularak, yaralı bir güvercin gibi yetersiz bir hamleyle yükselmek isterken birden bir bıkkınlık ve bir düşüş girdabı içinde düşerek, bir müddet kanatlarıyla topraklarda sürüklene sürüklene çırpındıktan sonra ümitsiz ve hasret dolu bir bakışla göklere gözlerini dikerek, göğsünü parçalayan son bir feryatla başını kaldırdıktan sonra son nefesi bir figan gargarası içinde sönüp gidiyordu.

Bir müddet bir ölüm sessizliği, Ahmet Cemil'in hayatını bir mezarın soğuk havası istila eder gibi oldu, hiçbir şey işitilmiyordu.

Bir dakikalık sessizlik içinde şimdi gözünde hayatı için zihninden geçirdiği o çıplak sahne canlandı, bu bir dakika içinde bir başka âlem hayatını gördü. Gözün erişebilme imkânı kadar uzun, lekesiz, saf ve parlak güneşle kaynayan bir gök altında bir ışık denizi içinde oynuyor zannedilen çöl, beyaz ve parlak bir kum yüzeyi ki parıltılarla çalkalanan sema altında sonsuz uzaklıklara kaçan o ufka yetişmek için koşarak ta ileride fark olunmaz, görülmez bir buluşma noktasında yetişiyor, ikisi, bu tertemiz sema ile o saf çöl ta orada, sanki koşmaktan, birbirini kovalamaktan yorgun düşerek yorgun bir kavuşma öpücüğüyle dudaklarını uzatıyor, ta yukarıda da berrak bir güneş bütün parlaklığıyla beyaz bir gelin odası feneri gibi şu kavuşma meclisinin üzerine saadet gölgelerini döküyor...

Ah! O sema, o çöl, o güneş... İşte Ahmet Cemil'in bütün nasipsiz hayatına layık sığınma ve huzur köşesi...

Daha sonra bu çölün vahşeti içinde kaybolmuş birer kafile şeklinde öbek öbek hurma ağaçları, muz fidanları görülüyor, çıplak vücutlarıyla kumluğun ortasında bu tenha ve huzurla hayata teselli gönderen bir selamla yeşil başlarını kaldırırken uzaktan develer, o kum denizlerinin evlâdı, yorgun ve aksak yürüyüşleriyle süzülen bir bulut şeklinde ilerliyor, ötede kumların bağrından fışkırıvermiş bir beyaz rüzgâr dalgası şeklinde bütün beyaz görünen atlarının üstünde beyaz harmanileri uçuşarak geçen bir süvari topluluğu...

O vakit, bu hayal âlemi, karşısında canlanarak yaşamaya başlayınca, o ses tekrar işitildi, bu defa yeni bir hayatla, taze bir kuvvetle orada, hemen evin kapısında tekrar uyandı.

Şimdi bu seste bir vahşi eda, bir öfke gümbürtüsü, bir acılık taşması vardı, bu öyle bir sesti ki içinde bir kalp parçalanıyor, yırtılıyor, dokuları sökülerek kan saçılıyor gibiydi.

Tiz bir feryatla başladı, birdenbire ateş almış havai bir fişek şeklinde çıktı, yükseldi, sonra bir müddet, müthiş bir yükseklikte, artık kendisini tutamayarak, yükselen atılımının son kuvvetini sarf ederek titredi, inecek mi, çıkacak mı, sönecek mi bilinmiyordu, bir saniye kaldı, sonra birdenbire patladı, bir müthiş gürleyişle dağıldı, o zaman dağınık bir düşüş başladı, sanki o havai fişekten kırık dökük, vakit vakit parlayan sönen kandiller döküldü, bunlar süzüle süzüle, birer birer öle öle düşüyor, gidiyordu, nihayet bu ses enkazı üzerine göğsü yarılan bir bulut parçasından hafif yağmurlar boşanmaya başladı. Ahmet Cemil şaşırmış duruyordu.

Bugün bu garip şarkıdan duyduğu şey hiçbir tesirle karşılaştırılamazdı. Şu anlaşılamayan, akılda tutulamayan lisanla o ses sanki Ahmet Cemil'in babasının matemine, İkbal'in mezarına, Lamia'nın uçmuş hülyasına, şu sobanın içinde hâlâ bir hayat kalıntısıyla çıtırdayan eserinin küllerine ayrı ayrı ağladıktan sonra bu hasta kalbin bütün elemleri, acıları, tahlil ve ifade edilemeyen dertleri için etkili bir lisan olmuştu.

Bir müddet bu baygınlığa benzeyen hisler içinde kaldı, şimdi o ses artık büsbütün uzaklaşmış hemen kaybolmuştu, artık kulaklarına işte bu çıplak çölün uzaklıklarında giden deve sürüsü içinden geliyor gibiydi.

Ayağa kalktı, kendi kendisine, "Evet, oraya gideceğim, o sade hayat içinde, ölmüş emellerimin sessiz türbesini orada kuracağım" diyordu.

Odasının kapısını açtı, ah! Bu oda! Bu ruhunun dostu ve sırdaşı odacık! Buradan sonsuz bir hicranla ayrılmak lazım geliyordu.

Göğsü ufak bir üzüntü ahıyla şişiyordu, bu oda, bu ev, bunlardan ayrılmak icap ediyor, öyle mi? Merdivenden inerken orada, taşlıkta İkbal'in tabutunu, sonsuza doğru bir sefer için, yola çıkmaya hazır görüyor gibi oldu, işte şimdi o da sonsuza doğru bir sefere hazırdı. Biraz durdu, bir veda bakışıyla bu evi selamlıyor gibi aşağıya yukarıya baktı, burası nice tatlı, acı hatıraların mezarıydı, tatlı ve acı, fakat onların hepsi kalbinin kıymetli, saygıdeğer servet hazinesiydi.

Burada bu evin bütün hayatını hatırından geçirdi: O daha küçük bir çocuktu, buraya nasıl bir telaşla taşındıklarını, babasının o günkü çocukçasına sevincini, fesinin kilim döşeme için kura sepetliği ettiğini hep birer birer hatırladı. Ah, o vakit ve ondan sonra babası ölünceye kadar nasıl mesuttular! Lâkin daha sonra?

Ahmet Cemil artık hatırlamak istemedi, bu hatıralar kalbini şu eve kuvvetli bağlarla yeniden bağlamaya başlıyor, kararının dayanma gücüne zayıflık veriyordu, zihnine hücum eden o hatıraları silkinerek def etmek istedi, annesinin yanına girdi.

***

İkbal'i kaybettikten sonra annesiyle arasındaki münasebet her zamandan fazla duygusallığa yatkın bir sevecenlik kazanmıştı. Bu iki yaralı kalp birbirine yaklaşmak için daha büyük bir ihtiyaç duyuyordu, her vakit beraber bulunmakla

birbirini kaybetmek korkusunu örtmek isterler gibiydi. Bu anne kızını kaybettikten sonra oğlunu da elinden kaçırmak tehlikesine karşı her vakitten çok titreyerek onun hep etrafında dolaşıyor, geceleri kötü bir rüyayla uyandıkça odasının kapısına kadar gelip dinliyordu...

Ahmet Cemil bugün yanına girince annesini o vakitten beri huy edindiği dalgın vaziyette buldu, Sabiha Hanım ellerini dizlerinden dolayarak kilitlemiş, her gün geçtikçe gözlerinden damla damla boşanıyor zannedilen hayatı, örtülü bakışını belirsiz bir noktaya dikmiş duruyordu. Oğlunu görünce gözlerini çevirdi, onu bir gülümsemeyle karşılamak istedi. Fakat bugün Ahmet Cemil artık annesinin karşısında susarak düşünmek için gelmiyordu, bugün söylemek, annesine son kararını vermek için geliyordu. Ta yanına kadar gitti, senelerden beri –ta şu kadar bir çocukken bile ağırbaşlılığına aykırı gördüğü zamanlardan beri– aralarında geçmemiş bir şeyi yaptı insanlar ne kadar büyürlerse büyüsünler, ne kadar ihtiyar olurlarsa olsunlar yine bazı dakikalar vardır ki annelerine sokularak çocuk olmak isterler. Annesinin yanına oturdu. Kollarıyla onun zayıf kuru vücudunu sardı, gözlerini gözlerine dikti, bir müddet öyle, şimdi ikisinin de dudaklarında ne açılmaya ne kaybolmaya cesaret edemeyen acı bir gülümsemeyle bakıştılar, sonra Ahmet Cemil:

— Anne! dedi, bu hitabı sıcak bir teselliyle kalbini yıkayarak tekrar etti:

— Anne, müsaade eder misin? Senin dizine yatayım... Hani ya bir vakitler beni dizine yatırır da saçlarımı okşardın? İşte yine öyle yatayım, beni yine öyle, güya sekiz on yaşında bir çocuk gibi okşa... Ah! Bilsen, anneciğim, bugün okşanmak, sevilmek için ne kadar ihtiyacım var! Özellikle çocuk olmak, o mesut zamana biraz geri dönmeye nasıl muhtacım! Bugün dizinin, senin zavallı zayıf dizinin üstünde ağır çeken bu başın, bilsen, o çocuk başından ne kadar farkı var! Bu çocukla o çocuk arasında kırılmış, parçalanmış bir hayat duruyor. Ah! Ben hayatın, o vücudu harap eden demir mengenenin arasında nasıl ezildim! İşte bugün sana

hasta, yaralı, tedaviye muhtaç olarak dönüyorum... Ağlıyor musun, anne? Oh! Ağla, ağla, biraz o yaşlar yüzüme, saçlarıma dökülsün, onların pak ve kutsal damlaları altında şifa bulmak isterim, yalnız bugün değil, daima, ölünceye kadar... Değil mi, anneciğim, sen beni bunlarla iyi edeceksin, bunlarla bana kuvvet vereceksin, değil mi? Fakat burada değil, burada matemlerimiz var, babam var, kardeşim var, ondan sonra benim kendi ruhsuz cesedim var, üç tane müthiş mezar ki yaşayabilmek için bunlardan uzak olmak istiyorum. Seninle uzaklara gidelim, o kadar uzaklara ki kendimizi orada tanıyamayalım, kendimize başka bir dünyada, başka bir hayatta başka mahluklar gözüyle bakabilelim... Değil mi anneciğim, benimle beraber oraya kadar geleceksin, beni şu kutsal, şu muhterem gözyaşlarınla iyi edeceksin değil mi?

20

Ahmet Cemil Sirkeci'den annesiyle Seher'i sandala bindirdikten sonra iskelede eşyadan bir şey kalıp kalmadığını anlamak üzere son bir kontrol bakışıyla etrafına baktı. Sandala ayağını atmak üzereydi, kolundan birisi tuttu: Hüseyin Nazmi.

Eski arkadaşını küçük bir hayret bağrışıyla selamladı:

— Sen de mi gidiyorsun?

Onun da yanında bir büyük yol çantası vardı:

— Evet bugün Messagerie ile...

— Ben de Lloyd'la gidiyorum...

Bu iki arkadaş aralarında o günden beri yavaş yavaş ortaya çıkan bir soğuklukla şimdi birbirlerine karşı hislerine bir serbest akış veremiyorlardı. Hüseyin Nazmi dedi ki:

— İki gün evvel memuriyet tayinleri arasında tayin edildiğin yeri gördüğüm zaman hayret ettim.

Hüseyin Nazmi cümlesinin gerisini tamamlayamıyor gibi biraz tereddüt etti, sonra arkadaşının elini tutarak:

— Ne kadar uzak yer seçmişsin, Cemil... yazık etmişsin, dedi. Ahmet Cemil hafifçe elini çekerek cevap verdi:

— Ben de senin yine o günkü tayinler arasında ümit ettiğin yerlerin en güzeline tayin edildiğini gördüğüm zaman son derece memnun oldum. Tebrik ederim.

Ahmet Cemil'in ağzında bu tebrik şu iki arkadaşın hayatını şekillendiren zıtlıklar zincirinin artık son halkası hükmündeydi. Birbirlerine söyleyecek bir şeyleri kalmamıştı, Hüseyin Nazmi'nin çantasını bir sandalcı kaldırmış, bekliyordu, iki arkadaş birbirlerinin elini yine sıktılar.

* * *

Bir saat sonra Sarayburnu'nu dolaşan Fransız vapuru Hüseyin Nazmi'yi, gönlü ümitle dolu, bir emel dünyasına doğru götürürken Kızkulesi açıklarında bir hafif akıntıyla süzülerek yavaş yavaş ilerleyen Lloyd'un Süveyş hattına işleyen ağır gemilerinden biri Ahmet Cemil'i kalbinde bir mezarla son keder türbesine sürüklüyordu. Evvela, hareket esnasında, o gürültü patırtı içinde hiçbir şey hissetmedi, annesiyle Seher'i aşağıda kendilerine ayrılan yere yerleştirdikten sonra yukarıya çıktı, sandallar, merdivenlerden telaşla inip çıkan halk, çözülen halatlar, koşuşan gemiciler, ara sıra iri sesiyle bu gürültünün içinde herkesi susmaya çağırıyor gibi hiddetle bağıran düdük, daha sonra etrafında limanın kalabalığı, İstanbul'la Galata arasında sıkışan bu deniz parçasını bir mahşer haline getiren bütün o hareket bir müddet beynini, gözlerini işgal etti, fakat vapur bu kalabalığı yavaş yavaş, sanki şu hayattan özlemle ayrılarak, uzak bıraktıkça, dakikalar geçerek Ahmet Cemil'in gözünde bütün hayatının biricik yaşanmış duygusallıklar mahfazası olan bu şehri ufkun lacivert zeminine resmedilmiş bir tablo şeklinde bırakmaya başlayınca kalbinde birden, içini sızlatan bir ayrılık hissi duydu, bir his ki hemen o anda bütün kararlılığını sarstı, tekrar geri dönmek, kim bilir hayatının belki sonuna kadar ayrılmak üzere olduğu bu yere tekrar ayaklarını basmak için şiddetli bir arzu uyandırdı.

Uzaklandıkça karşısında Cihangir tepesinden denize doğru inen bayır küçük renk renk taş parçalarından üzerine bir resim işlenmiş uzun, yüksek bir duvar şeklinde yükseliyor, öteden parça parça kaçarak saklanıyor gibi görünen Beyoğlu sırtıyla Galata yokuşlarının üzerinden kalkmış meraklı bir baş gibi yangın kulesi iri gözleriyle bakıyor, öte tarafta İstanbul tepelerinin üzerinde camilerin birer gümüş miğferle örtülü kocaman başları yükseliyor, minarelerin semalara fışkırmak isteyen birer beyaz fıskiye şeklinde uzanan ince boyları yer yer akşamın esmer havası içinde sanki titriyor, beride güneşin son ışıklarıyla tutuşmuş camlarıyla kırmızılıklara boyanan İhsaniye, Üsküdar, daha yüksekte yeşil tepelerin üzerine eteklerini sererek Marmara'ya bakan Çamlıca, biraz daha ileride topraklardan ayrılarak kendisini denize salıvermek istiyormuş zannedilen Fener, Moda, nihayet vapur hareket ettikçe vaziyetlerini değiştiren –yerlerinden oynuyorlarmış, bazen birbirine sokularak, bazen birbirinden kaçışarak dalgaların içinde yüzüyorlarmış sanısını veren Adalar... Şimdi vapur, biraz daha serbest ilerliyor, artık bu manzaralar evvelkinden çabuk uzaklanıyor, ufkun sislerine boğuluyordu.

Orada, kalbinde derin bir kederle kendisinden kaçıyor zannedilen bu tabloya gözlerini dikerek bakıyordu. Sabit, ısrarlı bir vedayla gözlerini o tablodan ayırmıyordu. Vapur uzaklanıyordu, nihayet o tablo üzerine bir tül geçirilmiş gibi donuk kaldı, daha sonra büsbütün bulandı, o vakit üzerine güneşin bir donuk rengi dökülmüş bulutlardan başka bir şey görmedi.

Başını çevirdi, işte güneş orada, ta Marmara'nın denizlere dökülen ufkunda, parçalanmış bir dağ enkazı şeklinde yığılmış bulutların arkasında iniyordu.

Güneş görünüyordu, yalnız o bulut yığıntısının yırtılmış bağrında bir yangın, müthiş, ürkütücü bir yangın görünüyordu, ilk önce o tutuşan menfez etrafında bulutlar bir kan tufanına boyanmış duruyor, biraz yüksekte siyah bir küme o yangının üzerinde gittikçe koyulaşan esmer bir kubbe kuru-

yor, kenarlardan pembe, kırmızı, al, sarı püsküller sarkıyor, bir tarafında erimiş bir yakut deresi ince kıvrımlı bir çizgiyle yol açarak akıyordu. Birden manzara değişti, bu yangın sönerek ortasında kırmızı bir tabak açıldı, etrafında sağına soluna, altına üstüne deste deste sarı ışıktan meydana gelmiş oklar fışkırdı. Bir saniye sonra yine değişti, bulutlar bu yakut kümeleriyle dolu tabak üzerine parça parça dökülmeye başladı, nihayet büsbütün örttü, artık hiçbir şey görünmüyordu, orada siyah bulutlardan bir dağ yükseldi. Bir aralık güneşin son bir ışık hamlesi fışkırdı, ta o dağın tepesinde tutuşmuş bir orman gibi parladı. Şimdi Ahmet Cemil'in gözleri bulanıyordu. Bütün denizi, semayı bu bulantı içinde karıştırdı, artık görmeyerek bakıyordu, Biraz sonra ayaklarının altında gizli bir hışıltı ile gecelerin sırlarını taşımaya hazırlanan suların üzerine geniş, uzun bir gölge düştü.

O vakit vapurun kenarına, tahta kanepenin üzerine oturdu, dirseğini dayadı, başını avucunun içine koydu, akşamın serin bir rüzgârıyla saçları uçuşarak gözlerinin önünde hazırlanan geceye bakmaya başladı.

Burada saatlerce böyle, yemek için aşağı inmek istemeyerek, güvertenin şu tenha halinde düşünmek için kalmayı tercih ederek oturdu, fakat düşünemedi. Yalnız burada gecenin soğuk kederini soluyarak bütün hayatının sıkıntılarını dinlendirmek, bu karanlığı zehirleyerek şifa veren kendinden geçirici bir ilaç gibi içmek, kana kana ciğerlerini onunla doldurmak istiyordu.

Bu siyah bir geceydi. Öyle bir gece ki gökler bütün kandillerini söndürerek denizlere bilinmezlikler âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi. Yalnız ileride direklerle bacanın birer serseri şeklinde yürüyen gölgelerine karanlıklar içinde rehberlik eden vapurun kırmızı feneri bu siyahlıklar arasında açılmış uzak bir kırmızı göz gibi parlıyordu. Bu siyahlıklar...

Ahmet Cemil işte şu saçlarının arasında üşüterek geçen rüzgârın, kanatlarını çırpa çırpa, bu siyahlıkları semalardan denizlere döktüğünü hissediyor, görüyor, onların düşüşünün

hışırtısını işitiyordu. Kendi kendisine, içinden, hep kişisel üslûbunun tabirlerini tekrar ederek: Sanki bir baran-ı dürr-i siyah[1]!.. diyordu.

Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin hatırası geldi.

Ta hülya hayatının başlangıcında, ümitlerinin parıltılı zamanında Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mai gece ile o elmas yağmurunu hatırladı.

Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece karşı karşıya geldi: Mai ve siyah.

Ah! Biçare hırpalanmış, ezilmiş hayat! Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, talihsiz ömür! Bir elmas yağmuru altında açarak şimdi bir siyah inci yağmuru altında gömülen o emel çiçekleri!

İşte, işte, görüyor, gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir son nefes[2] nağmesiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar o hülya hayatının üzerine çekilen bir matem kefeni değil miydi?

O vakit denize baktı: Siyah bir deniz... Karanlığın içinde geminin kenarından esmer bir köpükle kaynaşarak kaçan o siyahlıkları görüyor, altında korkunç, ürkütücü, yokluk sanısı veren siyahlıktan başka bir şey görmüyordu.

Ah! Bu denizin karanlıklarında saklanan hakikatler, asıl hakikat... Bir karar hamlesi yalnız bir küçük hareket, oraya gidebilirdi. Oraya gitmek, bu siyahlığın içine, bir daha çıkılamaz, geri dönülemez derinliklerine gitmek...

Dalgalar uzun, kalın birer siyah yılan gibi kıvrana kıvrana, yuvarlana yuvarlana açılıyor, bellisiz bir lisanla karanlıkların sonsuz uzaklıklarına doğru serilerek onu davet ediyordu.

Bunların siyah kucağına atılmak, yarın doğacak olan o güneşin hayatın sefaletleriyle alay eden ışığından kaçmak,

---

1 "Bir siyah inci yağmuru"

2 Eskiyazı metindeki "zemzeme-i vâpesîn" ifadesi nedeniyle Halit Ziya'nın sadeleştirmesindeki "sekerât" kelimesinin "sekerât-ı mevt" gibi alınabileceği düşünülerek.

bu siyahlıklar içinde sonsuz bir yoklukla mesut ve gönlü rahat yuvarlanıp gitmek...

O zaman kendisini bu dalgaların arasında süzülüp hoş bir esriklikle kendinden geçerek, sinirleri uyuşarak, denizin o dipsiz uçurumlarına doğru iniyor kuruntusuna kaptırdı, bitmeyen bir düşüşle, karanlıkları tabaka tabaka yararak, şu siyah dalgaları kütle kütle sırtına alarak, yavaş yavaş, muntazam bir ahenkle, yokluğa tam bir teslimiyetle iniyordu. Evet, bir karar hamlesi, yalnız bir küçük hareket, nasipsiz geçen hayatıyla şu faydasız vücut arasında bu denizin bütün siyah tabakalarını bir set silsilesi gibi bırakarak ta şu engin denizin bir türlü sonu bulunamayan derinliklerine kadar inecekti. Birdenbire silkindi...

Ta yanı başında bir ses:

— Cemil, niçin karanlıkta yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı, "Geliyordum, anne!" dedi ve hayatta bir ümidi kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş, bu siyah geceden şu kendisini çekip almak isteyen yokluktan ayrılarak, varlığını daha kuvvetle çeken bu sese uyarak, annesini takip etti...

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

1. KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

2. MÜREBBİYE
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

3. EFSUNCU BABA
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

4. İNTİBAH
   Namık Kemal

5. ŞAİR EVLENMESİ
   Şinasi

6. VATAN YAHUT SİLİSTRE
   Namık Kemal

7. KÜÇÜK ŞEYLER
   Samipaşazade Sezai

8. FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ
   Ahmet Mithat Efendi

9. TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT –TALAT VE FİTNAT'IN AŞKI–
   Şemsettin Sami

10. MAİ VE SİYAH
    Halit Ziya Uşaklıgil

11. REFET
    Fatma Aliye

12. TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?
    Mizancı Murat

13. ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU
    Muallim Naci

14. DOLAPTAN TEMAŞA
    Ahmet Mithat Efendi

15. GULYABANİ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

16. SALON KÖŞELERİNDE
Safveti Ziya

17. FALAKA
Ahmet Rasim

18. A'MÂK-I HAYAL –HAYALİN DERİNLİKLERİ–
Filibeli Ahmet Hilmi

19. ŞEYTANKAYA TILSIMI
Ahmet Mithat Efendi

20. ÇİNGENE
Ahmet Mithat Efendi

21. SERGÜZEŞT
Samipaşazade Sezai

22. ZEHRA
Nabizade Nâzım

23. GENÇ KIZ KALBİ
Mehmet Rauf

24. BİZE GÖRE -VE BİR SEYAHATİN NOTLARI-
Ahmet Haşim

25. SEYAHAT JURNALİ
Âli Bey

26. GÖNÜL BİR YEL DEĞİRMENİDİR SEVDA ÖĞÜTÜR
Hüseyin Rahmi Gürpınar

27. HAZAN BÜLBÜLÜ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

28. AŞK-I MEMNU
Halit Ziya Uşaklıgil

29. KÜRK MANTOLU MADONNA
Sabahattin Ali

30. LEVAYİH-İ HAYAT -HAYATTAN SAHNELER-
Fatma Aliye

31. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN
Sabahattin Ali

32. KUYUCAKLI YUSUF
Sabahattin Ali

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 10

Halit Ziya, ustalık döneminin ilk romanı kabul edilen *Mai ve Siyah*'ta, dönemin basın dünyasını matbaacısından yayın yönetmenine, yazarından eleştirmenine özgün karakterlerle betimlerken, hikâyesini sızılı bir sevdayla bezemeyi de ihmal etmemiştir. Romanın trajik baş karakteri Ahmet Cemil'de, yazarın çeşitli memuriyetlerle yazarlık arasında gidip gelen ikili yaşantısı ve Edebiyat-ı Cedide topluluğunun bakış açısını bulmak mümkündür.

Halit Ziya Uşaklıgil (1867-1945)

Tanınmış Uşakizade Ailesinin üyesi olarak çocukluğu İstanbul'da, ilk gençliği İzmir'de geçti. Eski tarzda Arapça ve Farsça öğrenim gördü. Aydın görüşlü babası Hacı Halil Efendi'nin elinden düşürmediği Hafız-ı Şirazî'nin *Divan*'ı ile Mevlânâ'nın *Mesnevî*'siyle yetişti. İstanbul'da yaşadığı yıllarda, Gedikpaşa'da Güllü Agop'un oyunlarını izleme fırsatı buldu. Özel Fransızca dersleri aldı. Yazı hayatı Avusturyalı Katolik rahiplerin yönettiği Mechitariste'de okurken başladı. On beşinde ilk yazısı yayımlandı. İzmir'de tanınan, Fransız edebiyatçı Auguste de Jaba onu Mechitariste'ye hazırlarken bir de roman çevirtti. Okuldan ayrıldığında ilk işi şair Tevfik Nevzat'la *Nevruz* adlı bir dergi çıkarmak oldu (1884). Ardından *Hizmet* gazetesini yayımladı. İzmir Rüştiyesi'nde Fransızca öğretmenliği, Osmanlı Bankası'nda çevirmenlik yaptı. 1893'te İstanbul'daki Reji İdaresi'nde başkâtipliğe ve II. Meşrutiyet'in ilanıyla reji komiserliğine getirildi. 1909'da İttihat ve Terakki'nin önerisiyle V. Mehmed'in mabeyn başkâtipliğine atandı. Darülfünun'da Batı edebiyatı ve estetik dersleri verdi. Siyasal görevlerle Fransa, Almanya ve Romanya'ya gitti. Bu yoğun çalışma hayatının içinde yazarlığını da ilerletti. 1896'da Edebiyat-ı Cedide topluluğuna katılıp *Servet-i Fünun*'da kendisine büyük ün kazandıran romanlarını tefrika etmeye başladı. İlk büyük romanı *Mai ve Siyah* yayımlandığında büyük ses getirdi. *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar* ve pek çok hikâyesi peş peşe geldi. 1901'de yazarlığı bıraktığını duyursa da II. Meşrutiyet'ten sonra yazmaya devam etti, ancak bu dönem yazdıklarını 1923'e kadar ortaya çıkarmadı.

İlk romancılarımız Namık Kemal ve Ahmet Mithat olarak anılsa da edebiyatımız Halit Ziya ile çağdaş romanın gerçek örneklerine kavuşur.

9 786052 956274

15 TL